

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 2 (89) 2008

**Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124
din 27 septembrie 2000**

**Publicație acreditată de
Consiliul Național pentru Acreditare
și Atestare al Republicii Moldova**

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Eugenia TOFAN

Stilizator *Ariadna STRUNGARU*
Machetator *Maria BONDARI*

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar),
Iurie Sedlețchi (doctor în drept),
Gheorghe Avornic (doctor habilitat în drept),
Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),
Tudor Popovici (doctor în drept),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept),
Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),
Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

ADRESA REDACTIEI:

2012, Chișinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222

Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.
e-mail: revistadrept@yahoo.com

Indexul PM 31536.

© Revista Națională de Drept

SUMAR

Sergiu BRÎNZĂ

Infracțiunile prevăzute la art. 146 și la art. 156 C. pen. RM: reflecții asupra calității legii penale și asupra unor probleme de calificare 2

Dumitru PULBERE

Referințe cu privire la lacuna de drept, în general, și cea „constituțională”, în special 9

Vitalie STATI

Răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură și infracțiunea de organizare sau instigare a acțiunilor de tortură (art. 309¹ C. pen. RM) (Partea I) 18

Tudor LAZAR

Contractul de leasing – clasificări 25

Cristina MARTIN

Cadrul normativ cu privire la leasingul financiar în statele cu o evoluție bogată a leasingului financiar. 29

Artur REȘETNICOV

Accepțiunea juridico-penală a noțiunii „document oficial” 35

Zinaida LUPAȘCU

Politica vamală a statelor românești în perioada secolelor XVIII-XIX 43

Igor HADÎRCĂ

Elementele constitutive subiective ale infracțiunilor prevăzute la art. 217, 217¹-217⁶, 218 și 219 C. pen. RM 46

Gheorghe GLADCHI, Constantin GREU

Conceptul și esența vinovăției penale 54

Oleg BONTEA

Arbitrajul – mijloc jurisdicțional de soluționare pe cale pașnică a diferendelor internaționale 62

Viorel BERLIBA, Radion COJOCARU

„Săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane” – semn circumstanțial cu multiple controverse în interpretarea și încadrarea juridică .. 66

Liubovi BRÎNZĂ

Sentința de achitare ca premisă a reabilitării persoanei în procesul penal 73

Ion TIPA

Prescripția executării sentinței de condamnare în lumina legii penale a Republicii Moldova 81

Vlad VLAICU

Dreptul la viață, la integritate fizică și psihică într-un mediu sănătos 85

Petru PANDURU

Începuturile vieții parlamentare moderne în România 89

INFRAȚIUNILE PREVĂZUTE LA art. 146 ȘI LA art. 156 C. pen. RM: REFLECȚII ASUPRA CALITĂȚII LEGII PENALE ȘI ASUPRA UNOR PROBLEME DE CALIFICARE

Sergiu BRÎNZĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

This article honors those appearances of the application and interpretation of the Art.146 and 156 of the Penal Code of Republic of Moldova that are much less studied. More attention is given to those estimated notions, used within the framework of these penal norms, notions that have a negative influence on the Penal Law quality. There is pointed out a suggestion about removing from the standard text notions like „grave insults”, „immoral acts”, „grave consequences for the guilty part and its relatives” etc. Also, there are brought serious proofs in favor of the obligation of performing the criminal expertise in order to ascertain the state result. Of present interest is the recommendation of supplementing the Art.146 and 156 of the Penal Code of Republic of Moldova, such that these two norms would be applicable in the psycho-trauma situation, as a background for the appearance of the state result.

*Maximum remedium irae mora est
(Zăbovirea este remediul principal împotriva mâniei)*

În ultimul timp, în știința dreptului, problemei afectului i se acordă o tot mai mare atenție. Dovadă este și faptul că începe a se profila o nouă ramură a științei – afectologia judiciară.¹ Afectul devine obiect de investigație al științei dreptului privat.² Totuși, ca și înainte, interesul cel mai mare îl prezintă aspectele de drept penal ale stării de afect.

Semnul obligatoriu al unor infracțiuni îl constituie tocmai starea de afect, stare în care se află făptuitorul în momentul săvârșirii infracțiunii. În Codul penal al Republicii Moldova sunt descrise componentele a două astfel de infracțiuni: omorul săvârșit în stare de afect (art. 146 C. pen. RM); vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect (art. 156 C. pen. RM).

Problema aplicării răspunderii pentru infracțiunile săvârșite în stare de afect este o problemă al cărei grad de elaborare în cadrul doctrinei dreptului penal este satisfăcător.³ În același timp, nici pe departe toate dificultățile interpretării și aplicării art. 146 și a art. 156 C. pen. RM nu și-au găsit rezolvarea adecvată.

Printre principalele dificultăți de acest ordin se numără aceea că majoritatea noțiunilor utilizate în art. 146 și 156 C. pen. RM au un caracter estimativ: „insulte grave”, „alte acte imorale ale victimei”; „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”. Este adevărat că în literatura de specialitate se formulează definiții ale acestor noțiuni. Însă, de cele mai multe ori, definirea

respectivă se face prin descriere, atunci când în definitor sunt folosiți termeni de asemenea estimativi. Motiv din care definițiile doctrinare ale noțiunilor estimative utilizate în art. 146 și 156 C. pen. RM nu reușesc să se impună prin autoritate, nu sunt suficient de convingătoare. Aceste definiții nu corespund funcției pe care ar trebui să o aibă: „eliminarea ambiguităților, prevenirea confuziilor de sens”.⁴

Aceste neajunsuri marchează inerent chiar definițiile noțiunii „afect”. Astfel, după unii autori, prin „afect” se are în vedere emoția extrem de pronunțată, dar de scurtă durată, care apare ca reacție la o iritare excepțională.⁵ În opinia lui B.V. Sidorov, afectul reprezintă „starea emoțională de scurtă durată, care se manifestă cu maximă intensitate, apare rapid și decurge impetuos, limitează considerabil parcursul proceselor intelectuale și volitive, tulburând percepția unitară a lumii înconjurătoare și înțelegerea adecvată de către subiect a semnificației obiective a lucrurilor... Reacția afectivă provoacă „revolta” scoarței cerebrale, când slăbește controlul din partea acesteia, relevându-se acțiunea tumultuoasă a reacțiilor primitive care nu pot fi blocate”.⁶ Din punctul de vedere al lui V.K. Viliunas, afectul este reacția „de avarie” la o situație extraordinară, reacție având un caracter universal, care și-a găsit locul în cadrul evoluției; este o revenire la conduita instinctivă, când mecanismele motivării în dezvoltare nu pot să asigure tranșarea mai adecvată a situației respective.⁷ În viziunea lui I.P. Pavlov,

esența afectului se exprimă în aceea că starea psihică a individului este conectată cel mai pregnant la activitatea instinctivă și la reflexele necondiționate.⁸ Ar putea urma și alte asemenea puncte de vedere.

În opinia noastră, ar trebui să existe un numitor comun în ce privește definirea noțiunii de afect. În acest plan, ca model ar putea servi definiția formulată de către B. Spasennikov⁹, numărând nouă indicatori ai stării de afect, reprodusă în manualul „Drept penal. Partea Specială”.¹⁰ Mai mult, considerăm că definiția noțiunii de afect, precum și notele caracteristice ale indicatorilor acestei stări trebuie să se regăsească într-un act normativ de specialitate, de genul Regulamentului Ministerului Sănătății al Republicii Moldova de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale, nr. 99 din 27.06.2003.¹¹

Principalul argument în sprijinul unei asemenea soluții este stabilirea neuniformă în practica judiciară a faptului existenței sau lipsei stării de afect. În art. 143 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003¹², starea de afect nu este numită printre cazurile în care efectuarea expertizei este obligatorie. Astfel, referitor la constatarea stării de afect s-a creat o stare de lucruri inadmisibilă: efectuarea expertizei poate fi dispusă, dar poate și să nu fie dispusă. O asemenea atitudine duplicitară nu este de conceput, de exemplu, în cazul stabilirii persoanei care și-a lăsat amprentele papilare la locul săvârșirii infracțiunii. Ar fi de neconceput ca, în unele cazuri, identitatea persoanei să fie constatată pe calea expertizei criminalistice, iar, în alte cazuri, să fie suficient ca ofițerul de urmărire penală sau judecătorul să măsoare „din ochi” amprente respective. Iată că, în ipoteza constatării stării de afect, nefiind obligatorie efectuarea expertizei, măsurarea „din ochi” este cu puțință. Aceasta deoarece nu există nici un act normativ în care s-ar defini noțiunea de afect și care ar enumera notele caracteristice ale indicatorilor acestei stări. Și atunci, este oare cazul să vorbim despre respectarea principiului legalității când însuși organul de aplicare a legii penale percepe subiectiv înțelesul noțiunii „afect”?

Să nu uităm că principiul legalității incriminării își are sediul inclusiv în art. 7 „Nici o pedeapsă fără lege” al Convenției europene pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului. După cum a stabilit Curtea Europeană a Drepturilor Omului, o infracțiune trebuie să fie definită clar prin lege; această condiție are a fi îndeplinită atunci când individul poate să știe, pornind de la prevederea normei pertinente și, la nevoie, cu ajutorul interpretării ce-i este dată în jurisprudență, ce acte și omisiuni sunt de natură să-i angajeze răspunderea penală.¹³

Dar cum poate un individ să cunoască limitele de aplicare a art. 146 și 156 C. pen. RM, odată ce interpretarea dată în jurisprudență noțiunii de afect este una lipsită de constanță și precizie? Or, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit în repetate rânduri că textul legal trebuie interpretat și aplicat de o asemenea manieră, încât să se asigure o protecție efectivă împotriva urmărilor și condamnărilor penale arbitrare.¹⁴ Sub acest aspect, datorită excesului de noțiuni estimative (inclusiv a noțiunii de afect), par a fi foarte vulnerabile urmările și condamnățile penale având legătură cu faptele prevăzute la art. 146 și 156 C. pen. RM.

În context, sunt ilustrative motivările din unele spețe. Astfel, într-un caz, se arată: „Experții psihiatri nu soluționează problema dacă persoana se afla sau nu în stare de afect. Aceasta este competența instanței de judecată. Concluzia instanței de judecată cu privire la calificarea faptei trebuie făcută în baza ansamblului de probe administrate în cauză ... Circumstanțele faptei, confirmate de martorul I., demonstrează că M. a săvârșit omorul soțului său aflându-se în stare de afect”.¹⁵ Într-o altă speță se menționează: „Afirmatiile experților că starea lui K. nu avea caracterul unui afect fiziologic nu poate influența în cazul concret asupra evaluării judiciare obiective a stării inculpatului în momentul săvârșirii infracțiunii. Aceasta deoarece trebuie luată în considerație maniera de comportament a victimei, precum și spontaneitatea realizării intenției de omor”.¹⁶

Asemenea motivări sunt cel puțin curioase. Se pare că a fost pur și simplu răstălmăcită ideea, conform căreia nici o probă nu are o valoare dinaintea stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată, idee care își găsește statuare și în alin. (3) art. 101 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova. Căci instanța de judecată (sau organul de urmărire penală) consideră că posedă cunoștințe speciale suficiente în domeniul științei psihologice, motiv pentru care chiar dacă se dispune efectuarea expertizei pentru constatarea stării de afect, raportul expertului nu poate avea nici o consecință juridică.

În acest sens, prezintă interes punctul de vedere al lui N. Podolnîi: „Dacă noțiunea de afect ar fi privită ca o noțiune juridică, atunci instanța de judecată ar putea face de sine stătător concluzia privind existența sau lipsa stării de afect, indiferent de raportul expertului. Dacă însă noțiunea de afect ar fi privită ca o noțiune psihologică, atunci instanța de judecată ar putea face o astfel de concluzie numai în temeiul dispunerii unei expertize psihologice”.¹⁷ Problema rezidă în faptul că noțiunea de afect este în același timp atât noțiune psihologică, cât și noțiune juridică. Odată ce în art. 146 și 156 C. pen. RM se utilizează această

noțiune, nu mai putem afirma că ea nu ar fi și o noțiune juridică. Probabil, tocmai această ambivalență a noțiunii de afect este cauza atitudinii duplicitare față de constatarea stării de afect într-o cauză penală.

Totuși, o asemenea ambivalență poate fi remarcată și în alte situații. De exemplu, vătămarea integrității corporale sau a sănătății este o noțiune medicală, dar și juridică în același timp. Cea mai elocventă dovadă a acestui fapt este Regulamentul Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale. Dar, este de neconceput ca ofițerul de urmărire penală sau judecătorul să constate „din ochi” gradul de gravitate și caracterul vătămării integrității corporale sau a sănătății. În această ipoteză, ofițerul de urmărire penală sau judecătorul nu poate să-și aroge competența unui expert în medicina legală. Or, în pct. 2) art. 143 din Codul de procedură penală se stabilește că expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea gradului de gravitate și a caracterului vătămărilor integrității corporale.

Din această perspectivă, **propunem completarea articolului consemnat, astfel încât, pentru constatarea stării de afect, să fie obligatorie dispunerea și efectuarea expertizei. În această ipoteză, nu va mai fi posibil ca ofițerul de urmărire penală sau judecătorul să-și aroge competența unui expert în psihologie.**

Dar nu numai noțiunea de afect este noțiunea care face parte din rândul celor estimative, utilizate în art. 146 și 156 C. pen. RM.

Estimativă este și noțiunea „insulte grave”. Din art. 47³ din Codul cu privire la contravențiile administrative rezultă că insulta constă în înjosirea intenționată a onoarei și demnității unei persoane prin acțiune, verbal sau în scris. Totodată, nici dintr-o prevedere normativă nu reiese ce înseamnă „insultă gravă”. Care este linia de demarcare dintre o insultă gravă și o insultă lipsită de gravitate?

Nu putem să nu remarcăm că această întrebare, extrem de dificilă, are totuși un suport artificial. Care este sensul stabilirii distincției dintre o insultă gravă și o insultă care este lipsită de gravitate, odată ce noțiunea „alte acte ilegale ale victimei” (specificată în art. 146 și 156 C. pen. RM) cuprinde insulta care este lipsită de gravitate? Textul art. 47³ din Codul cu privire la contravențiile administrative demonstrează că oricare insultă, indiferent de gradul său de gravitate, este un act ilegal. În aceste condiții, **este de prisos operarea în art. 146 și 156 C. pen. RM cu noțiunea „insulte grave”. În consecință, recomandăm legiuitorului eliminarea acestei noțiuni din ambele articole amintite.**

La fel, se prezintă ca superfluă utilizarea în cele două norme penale a noțiunii „acte de violență”. În

doctrina penală, prin „violență” se înțelege cauzarea unei alte persoane, intenționat și ilegal, a unui prejudiciu fizic, contrar voinței acestei persoane sau în pofida voinței acesteia.¹⁸ Deci, până la urmă, **acte de violență reprezintă nu altceva decât un exemplu de acte ilegale ale victimei. De aceea, nu merită a fi specificate în art. 146 și 156 C. pen. RM, noțiunea care le desemnează urmând a fi eliminată din textul legii penale.**

În același registru se înscrie propunerea noastră de a fi **eliminate din art. 146 și 156 C. pen. RM cuvintele „acte imorale ale victimei”**.¹⁹

Supra am menționat că printre noțiunile de sorginte estimativă, consemnate în art. 146 și 156 C. pen. RM, se numără cea desemnată prin formula „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”.

În legătură cu aceasta, într-o speță se arată că, în fapt, O.F. și I.C. s-au bătut în stradă. Apoi I.C. a intrat în casă. Din momentul când O.F. a urcat la etajul trei, a luat cuțitul din apartamentul său, apoi a urcat la etajul patru, a așteptat ca I.C. să deschidă ușa și l-a lovit cu cuțitul, a trecut o perioadă considerabilă de timp. Cu atât mai mult că, în acest caz, acțiunile lui I.C. nu au provocat și nu puteau provoca urmări grave pentru O.F. sau rudele lui: conform expertizei medico-legale, lui O.F. i s-a cauzat vătămare intenționată ușoară a integrității corporale sau a sănătății.²⁰

Probabil, în acest caz s-a considerat că, datorită gradului de gravitate a prejudiciului fizic produs, vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății nu poate fi cuprinsă de noțiunea „urmări grave”. Dar, în general, care criterii ar sta la baza determinării gravității urmărilor pentru făptuitor sau rudele lui: ar trebui oare noțiunea „urmări grave” să se refere doar la prejudiciul fizic sau și la prejudiciul material și cel moral? Este oare necesar, la stabilirea faptului dacă urmările sunt sau nu grave, să se ia în considerație și opinia făptuitorului și/sau a rudelor acestuia?

De asemenea, care ar fi calificarea dacă, datorită unei greșite reprezentări, făptuitorul consideră că s-au produs (sau s-ar fi putut produce) urmări grave pentru rudele lui, deși în realitate urmările grave nu s-au produs (nu s-ar fi putut produce)? O asemenea ipoteză nu este neglijabilă, luând în calcul ambianța în care se săvârșesc infracțiunile prevăzute la art. 146 și 156 C. pen. RM.

O întrebare deloc ușoară este și cea cu privire la înțelesul sintagmei „ar fi putut avea urmări grave”. Cine apreciază dacă actele ilegale sau imorale ar fi putut avea urmări grave pentru făptuitor sau rudele lui: făptuitorul sau rudele lui; victima? Și, mai ales, care este gradul de verosimilitate care trebuie să marcheze formula „ar fi putut avea”?

Cu siguranță, la majoritatea din întrebările enunțate mai sus s-ar răspunde prin speculații, nu prin argumente. Tocmai de aceea, **în art. 107 și 113 din Codul penal al Federației Ruse, în art. 116 și 123 din Codul penal al Ucrainei, precum și în art. 141 și 150 din Codul penal al Republicii Belarus, s-a renunțat la locuțiunea greoaie și obscură „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”. Nu există informații că această renunțare a influențat nefast aplicabilitatea acestor norme, care sunt corespondente cu art. 146 și 156 C. pen. RM. De aceea, exemplul celor trei legiuitori ar trebui urmat de legiuitorul moldovean. Apărarea penală a ordinii de drept împotriva infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 C. pen. RM nu s-ar diminua în cazul în care din aceste două norme ar fi eliminată locuțiunea sus-nominalizată.**

La moment, până la o eventuală perfecționare a articolelor care stabilesc răspunderea pentru infracțiunile săvârșite în stare de afect, paliativul este cel sugerat de V.V. Pitețki: „Printre cerințele, pe care trebuie să le respecte practicienii la interpretarea normelor penale conținând noțiuni estimative, se numără cea privind interpretarea oricărei îndoieli, legate de aplicarea legii penale, în favoarea persoanei învinuite”.²¹ Raliindu-ne acestui punct de vedere, considerăm că tocmai în ipoteza normelor penale care cuprind noțiuni estimative atenția primordială urmează a fi acordată regulii fixate la alin. (2) art. 3 C. pen. RM, conform căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă.

Revenind la necesitatea perfecționării art. 146 și 156 C. pen. RM, dictată de eficientizarea aplicării răspunderii pentru infracțiunile săvârșite în stare de afect, vom reproduce o opinie care îi aparține lui E.V. Kaburneev: „Studiile sociologice demonstrează că circa 60% din respondenți, specialiști în domeniul dreptului penal și criminologiei, susțin propunerea referitoare la excluderea din art. 107 al Codului penal al Federației Ruse (corespunde cu art. 146 C. pen. RM – *n.a.*) a sintagmelor „insulte grave” și „acțiuni imorale”. Va fi suficientă specificarea, ca temeuri de apariție a stării de afect, a actelor de violență, a altor acte ilegale ale victimei, precum și a situației psihotraumante de durată care a apărut în legătură cu aplicarea sistematică a violenței ori cu altă conduită ilegală a victimei (sublinierea ne aparține – *n.a.*). În celelalte cazuri, cele săvârșite trebuie calificate ca omor intenționat, cu luarea în considerație la stabilirea pedepsei a circumstanței atenuante corespunzătoare”.²²

Cu privire la poziția noastră față de noțiunea „acte de violență”, utilizată în art. 146 și 156 C. pen. RM, ne-am pronunțat anterior. De aceea, este

cazul să examinăm oportunitatea completării celor două norme penale din legea penală autohtonă după modelul oferit de legiuitorul rus, astfel încât ca temei al apariției stării de afect să fie considerată situația psihotraumantă de durată care a apărut în legătură cu aplicarea sistematică a violenței ori cu altă conduită ilegală a victimei.

Care este natura juridică a acestui temei? Pentru a răspunde la această întrebare, prezentăm un exemplu din practica judiciară rusă: în fapt, între inculpatul I. și victimele, care erau vecinii acestuia, s-au creat relații de ostilitate. Cauza acestora este abuzarea victimelor de alcool, scandalurile și bătăile sistematice care perturbau liniștea vecinilor de bloc. La 8.05.1996, soția lui I. i-a comunicat, vădit emoționată, inculpatului că S. a insultat-o, fără vreun pretext, în public – în curtea blocului. A doua zi, I. a mers la vecini, pentru a le face observație în legătură cu conduita indecentă. Însă S. și M., ambii în stare de ebrietate, au început a-l insulta și a-i aplica lovituri. La concret, S. l-a lovit pe inculpat de câteva ori cu cuțitul, iar M. a ridicat mâna pentru a-l lovi cu furculița. Având temeri pentru viața sa, acționând ca și cum sub influența hipnozei, inculpatul a replicat prin loviturile cu taburetul, după care a recurs la cuțitul pe care l-a ridicat de pe podea. Și-a revenit auzind horecăiala lui M. care zăcea într-o băltoacă de sânge.

Instanța de judecată a apreciat că cele săvârșite de I. se încadrează în componența de omor săvârșit în stare de afect, provocat de situația psihotraumantă de durată, care a apărut în legătură cu conduita ilegală sistematică a victimelor, agravată de actele lor ilegale de la momentul conflictului.²³

Așadar, la considerarea situației psihotraumante în calitate de temei de apariție a stării de afect se ține cont de doi factori: 1) durata existenței situației psihotraumante; 2) provocarea situației psihotraumante de conduita ilegală sau imorală, caracterizată prin sistematicitate, a victimei.

Pune în gardă faptul că în legea penală a Federației Ruse se prevede că și conduita imorală sistematică a victimei poate provoca situația psihotraumantă declanșatoare de afect. Dar anterior am optat pentru excluderea cuvintelor „alte acte imorale ale victimei” din art. 146 și 156 C. pen. RM. Dovedind consecvență, vom susține oportunitatea completării celor două articole din legea penală autohtonă cu următoarea sintagmă: „situația psihotraumantă de durată care a apărut în legătură cu conduita ilegală sistematică a victimei”.

În replică, cineva ar putea obiecta: în această ipoteză va exista o lacună, deoarece art. 146 și art. 156 C. pen. RM nu vor putea fi aplicate în cazurile în care starea de afect este provocată de adulter (infidelitate conjugală).

Stereotipic, se mai consideră că adulterul este un act imoral, și nu mai mult.

Opinia noastră este alta: conform alin. (2) art. 18 din Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000²⁴, soții își datorează reciproc sprijin moral și fidelitate conjugală. Astfel, infidelitatea conjugală reprezintă o încălcare a obligațiilor personale ale soților, deci este un act ilegal. Din aceste considerente, rămâne fără temei eventuala replică a celor care se opun excluderii cuvintelor „alte acte imorale ale victimei” din art. 146 și 156 C. pen. RM.

Totuși, care ar fi argumentele în sprijinul completării art. 146 și 156 C. pen. RM cu expresia „situația psihotraumată de durată care a apărut în legătură cu conduita ilegală sistematică a victimei”?

În acest sens, vom apela la opinia lui E. Sidorenko: „Așa cum afirmă psihologii, afectul cumulativ²⁵ este mult mai periculos prin manifestarea sa exterioară, în comparație cu afectul fiziologic clasic, deoarece persoana aflată în stare de afect, care a apărut în rezultatul unei situații psihotraumante de durată, către momentul comiterii infracțiunii se caracterizează printr-un potențial criminogen sporit. Studiile au demonstrat că afectul cumulativ are un caracter personalizat extrem de pronunțat. Starea de afect este condiționată nu doar de situație, dar și de particularitățile personale ale subiectului”²⁶

Reflectând asupra plusurilor și minusurilor specificării în legea penală rusă a situației psihotraumante ca temei al apariției stării de afect, A.N. Popov susține, ca și E.Sidorenko, că, întrucât natura afectului cumulativ e diferită de cea a afectului fiziologic clasic, temeiul amintit își merită locul în dispozițiile incriminate privind faptele săvârșite în stare de afect.²⁷

La argumentarea oportunității considerării situației psihotraumante ca temei al apariției stării de afect își aduce contribuția și N.G. Voldimarova: „Sunt admisibile situațiile când între starea de afect și fapta de omor există o mai mare ruptură în timp. În special, aceasta e caracteristic pentru situația psihotraumată de durată (sublinierea ne aparține – *n.a.*), precum și pentru acele cazuri când doar după scurgerea unui anumit timp după actul ilegal făptuitorul poate să conștientizeze în deplină măsură gravitatea și relevanța urmărilor”²⁸.

Luând în considerație toate argumentele prezentate mai sus, **se profilează ca întemeiată recomandarea noastră de completare a art. 146 și 156 C. pen. RM cu expresia „situația psihotraumată de durată care a apărut în legătură cu conduita ilegală sistematică a victimei”, expresie desemnând un nou temei al apariției stării de afect.**

Într-o altă ordine de idei, la alin. 2 art. 107 al Codului penal al Federației Ruse se prevede răspunderea pentru omorul săvârșit în stare de afect asupra a două sau a mai multor persoane. De menționat că în legea penală ucraineană și în legea penală bielorusă nu se circumstanțiază o astfel de ipoteză. De asemenea, nu putem să nu remarcăm inconsecvența de care a dat dovadă legiuitorul rus: circumstanța agravantă „asupra a două sau a mai multor persoane” nu este stabilită în art. 113 din Codul penal al Federației Ruse, care prevede răspunderea pentru vătămarea gravă sau medie a sănătății în stare de afect.

În art. 146 C. pen. RM nu există o circumstanță agravantă similară cu cea stabilită la alin. 2 art. 107 al Codului penal al Federației Ruse. De aceea, în cazul pluralității de victime, care împreună au provocat apariția stării de afect, calificarea se face conform art. 146 C. pen. RM, o singură dată.²⁹ Mai mult, la calificare nu are importanță dacă făptuitorul manifestă intenție unică sau pluralitate de intenții față de moartea a două sau a mai multor persoane. Cu alte cuvinte, în planul calificării potrivit art. 146 C. pen. RM, infracțiunea unică prelungită este tratată ca și repetarea infracțiunii.

În oricare alte cazuri, am spune că o asemenea stare de lucruri nu este admisibilă, deoarece nu se asigură o diferențiere adecvată a răspunderii penale. Omorul săvârșit în stare de afect este un omor săvârșit în prezența unei circumstanțe atenuante. Din aceeași categorie a infracțiunilor săvârșite în prezența unei circumstanțe atenuante mai fac parte infracțiunile prevăzute la art. 147, 148, 156 și 157 C. pen. RM. Considerăm că în nici unul din aceste cazuri nu se justifică agravarea răspunderii penale: stabilirea unei circumstanțe agravante în cadrul unei componente de infracțiuni, care presupune prezența unei circumstanțe atenuante, va însemna nu altceva decât anularea efectelor acelei circumstanțe atenuante. În acest plan, este simptomatic că limita maximă a sancțiunii de la alin. 2 art. 107 din Codul penal al Federației Ruse – 5 ani privațiune de libertate – este la o distanță infimă de limita minimă a sancțiunii de la alin. 1 art. 105 din Codul penal al Federației Ruse (care prevede răspunderea pentru omorul intenționat) – 6 ani privațiune de libertate. În context, este firesc să ne întrebăm: care este efectul real al atenuării răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect, în conjunctura legii penale a Federației Ruse?

Un alt argument împotriva completării art. 146 C. pen. RM cu o prevedere similară celei de la alin. 2 art. 107 din Codul penal al Federației Ruse: nu trebuie alterat principiul fixat la lit. a) art. 117 C. pen. RM, în conformitate cu care, în cazul concurenței dintre o componentă de infracțiune cu circumstanțe atenuante

și alta cu circumstanțe agravante, calificarea se face în baza normei care include componența cu circumstanțe atenuante.

În pofida celor menționate, nu putem să nu observăm dificultatea operării cu art. 146 C. pen. RM în cazul unor ipoteze mai puțin ordinare.

Să modelăm următoarea situație: starea de afect este provocată de actele comune a două persoane. Reacționând, făptuitorul, care se găsește în stare de afect, își îndreaptă intenția nemijlocit spre lipsirea de viață a celor două persoane. Dar, din cauze independente de voința făptuitorului, se produce un rezultat parțial, decedând o singură persoană. În contextul legii penale ruse, o asemenea faptă ar fi calificată conform alin. 3 art. 30 și alin. 2 art. 107, ca tentativă la omorul săvârșit în stare de afect asupra a două sau a mai multor persoane. Dar cum urmează a se face calificarea în contextul legii penale autohtone?

Înainte de a răspunde la această întrebare, vom modela o situație mai accesibilă: starea de afect este provocată de actele comune a două persoane. În replică, făptuitorul, care se află în stare de afect, își îndreaptă intenția nemijlocit spre lipsirea de viață a celor două persoane. Dar, din cauze independente de voința făptuitorului, nu decedează nici una din acele persoane.

În această ipoteză, cele săvârșite urmează a fi calificate conform art. 27 și 146 C. pen. RM – ca tentativă la omorul săvârșit în stare de afect. Aceasta deoarece, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiunea nu și-a produs efectul. Adică sunt întrunite condițiile prevăzute la art. 27 C. pen. RM. Condiții, care, în cazul examinat, operează în raport cu omorul săvârșit în stare de afect.

În această privință, ipoteza în care infracțiunea nu-și produce efectul integral este comparabilă cu ipoteza în care infracțiunea nu-și produce efectul decât parțial. Ultima ipoteză se atestă în cazul în care, din cauze independente de voința făptuitorului, se produce un rezultat parțial, adică din două victime vizate decedează una singură. Infracțiunea și-ar fi produs efectul (adică s-ar fi consumat), dacă intenția infracțională s-ar fi realizat nu parțial, dar integral. Întrucât a decedat o singură persoană, și nu ambele persoane vizate, se întrunesc condițiile stabilite la art. 27 C. pen. RM, cu privire la tentativa de infracțiune.

În concluzie, art. 27 și art. 146 C. pen. RM se vor aplica în cazul în care făptuitorul, care se află în stare de afect, își îndreaptă intenția nemijlocit spre lipsirea de viață a celor două persoane care în comun i-au provocat afectul; însă, din cauze independente de voința făptuitorului, se produce decesul unei singure persoane din cele două.

Cineva ar putea replica că, în ipoteza descrisă, soluția ar trebui să fie alta: întrucât în art. 146 C. pen. RM nu este stabilită agravanta „asupra a două sau a mai multor persoane”, decesul chiar și al unei singure persoane ar fi suficient pentru a considera cele săvârșite ca infracțiune consumată. Un asemenea raționament al eventualilor „replicanți” ar fi vulnerabil sub mai multe aspecte.

În primul rând, am menționat anterior că, în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 146 și 156 C. pen. RM, pluralitatea de victime nu are nici o relevanță pentru calificarea infracțiunii. În alți termeni, sub aspectul calificării conform art. 146 C. pen. RM, provocarea prin omorul săvârșit în stare de afect a morții unei singure persoane „va cântări” tot atât cât provocarea prin omorul săvârșit în stare de afect a morții a două sau a mai multor persoane.

În al doilea rând, nu putem ignora orientarea intenției făptuitorului: în ipoteza intenției determinate simple, nu putem face calificarea în funcție de rezultatul infracțional care se produce în realitate, deoarece acest rezultat nu coincide cu rezultatul pe care și l-a dorit făptuitorul.

Calificarea se face în funcție de rezultatul infracțional care se produce în realitate, în ipoteza: 1) intenției nedeterminate (când făptuitorul nu are o reprezentare precisă cu privire la numărul potențialelor victime, dorind să lipsească de viață mai multe dintre acestea); 2) intenției determinate alternative (când făptuitorul prevede posibilitatea, aproximativ egală, de producere a două rezultate infracționale: a) moartea unei singure persoane; b) moartea a două persoane).

Dacă făptuitorul ar manifesta intenția nedeterminată sau intenția determinată alternativă, ar fi oportună calificarea doar conform art. 146 C. pen. RM (fără referire la art. 27 C. pen. RM), în cazul producerii parțiale a rezultatului infracțional. Calitativ diferită este situația când făptuitorul manifestă intenție determinată simplă: el urmărește un rezultat individual determinat, nu unul abstract. El dorește producerea acestui unic rezultat, nu a unui rezultat din mai multe. Tocmai de aceea producerea rezultatului nu în parametrii reprezentați de către făptuitor implică soluția de calificare potrivit art. 27 și 146 C. pen. RM.

Această soluție nu este una perfectă. Totodată, oricare altă soluție ar fi contrară principiului legalității, ar fi vulnerabilă și contestabilă.

Soluția de calificare, pe care o propunem, este imperfectă sub aspectul asigurării echității în aplicarea pedepsei: se poate întâmpla ca pedeapsa pentru infracțiunea consumată de omor săvârșit în stare de afect, aplicată într-o speță concretă, să fie mai mare decât pedeapsa pentru tentativa la această infracțiune (tentativă care presupune realizarea parțială a

rezultatului infracțional: din două victime vizate a decedat una singură; din trei victime vizate a decedat o singură victimă sau două victime etc.), aplicată într-o altă speță. În legătură cu aceasta, putem spune că criteriile generale de individualizare a pedepsei, fixate în art. 75 C. pen. RM, presupun aplicarea unei pedepse echitabile. Studiul de față, adresat nu în ultimul rând judecătorilor, va contribui, cu siguranță, la sensibilizarea acestora în vederea individualizării corecte a pedepsei aplicate diverselor cazuri de săvârșire a omorului în stare de afect. Chiar dacă în condițiile lipsei unei categorii alternative de pedeapsă în sancțiunea art. 146 C. pen. RM această sarcină pare a fi dificilă, regula elementară de proporționalizare a pedepsei ar trebui să fie următoarea: de regulă, tratamentul sancționator pentru lipsirea de viață a mai multor persoane trebuie să fie mai aspru decât tratamentul sancționator pentru lipsirea de viață a mai puține persoane. Excepție pot constitui situațiile când există mai multe circumstanțe atenuante prevăzute de art. 76 C. pen. RM, când funcționează condițiile prevăzute la art. 79 „Aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege” din Codul penal etc.

În final, recomandăm adoptarea dispozițiilor art. 146 și art. 156 C. pen. RM în următoarele variante:
**„Articolul 146. Omorul săvârșit în stare de afect
Omorul săvârșit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele ilegale ale victimei sau de situația psihotraumată de durată care a apărut în legătură cu conduita ilegală sistematică a victimei...”;**

**„Articolul 156. Vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect
Vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele ilegale ale victimei sau de situația psihotraumată de durată care a apărut în legătură cu conduita ilegală sistematică a victimei...”**

De asemenea, recomandăm reformularea prevederii de la lit. i) art. 76 C. pen. RM din „acțiunile ilegale sau imorale ale victimei, dacă ele au provocat infracțiunea” în „acțiunile ilegale ale victimei, dacă ele au provocat infracțiunea”.

Note:

¹ *A se vedea*, de exemplu: A.V. Коломина. *Основы правовой аффектологии*. – Владимир: ВГПУ, 2006.

² *A se vedea*, de exemplu: A.V. Коломина. *Правовое закрепление категории «аффект» в частном праве (исследования, полемика, предложения)* // Сборник статей преподавателей и аспирантов кафедры государственно-правовых дисциплин юридического факультета ВГПУ. Вып. 2. – Владимир: ВГПУ, 2005, p. 27-34.

³ *A se vedea*: S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 71-76, 110-117; S. Brînză. *Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei*. – Chișinău: USM, 1999, p. 52-54, 105-106; A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 222-224, 239-240; A. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 64-65, 84-85.

⁴ Gh.C. Mihai. *Fundamentele dreptului. Argumentare și interpretare în drept*. – București: Lumina Lex, 2004, p. 269.

⁵ *A se vedea*: *Практикум по психологии* / Под ред. А.М. Леонтьева, Ю.Б. Гиппенрейтера. – Москва, 1972, p. 208.

⁶ Б.В. Сидоров. *Аффект. Его уголовно-правовое и психологическое значение*. – Казань, 1978, p. 23-24.

⁷ *A se vedea*: В.К. Вилонас. *Психологические механизмы мотивации человека*. – Москва, 1990, p. 105-108.

⁸ *A se vedea*: И.П. Павлов. *Полное собрание сочинений*. Том 3. Книга 2. – Москва, 1951, p. 216-217.

⁹ *A se vedea*: Б. Спасенников. *Аффект и уголовная ответственность* // Закон и право, 2003, nr. 6, p. 31.

¹⁰ *A se vedea*: S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 74.

¹¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 170-172.

¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.

¹³ Case of Kokkinakis versus Greece // hudoc.echr.coe.int; Case of C.R. versus United Kingdom // hudoc.echr.coe.int

¹⁴ Case of S.W. versus United Kingdom // hudoc.echr.coe.int; Case of C.R. versus United Kingdom // hudoc.echr.coe.int

¹⁵ Постановление Президиума Астраханского областного суда от 25 июля 1995 г. (извлечение) // Судебная практика по уголовным делам в 2-х частях. Часть 2. Разъяснения по вопросам Общей и Особенной части Уголовного кодекса Российской Федерации / Под ред. С.А. Подзорова. – Москва: Экзамен, 2001, p. 363-364.

¹⁶ Постановление Президиума Верховного Суда Российской Федерации от 9 сентября 1998 г. (извлечение) // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 1999, nr. 5, p. 10-11.

¹⁷ Подольный Н. Сильное душевное волнение и аффект // Законность, 2000, nr. 3, p. 19-20.

¹⁸ *A se vedea*: Р.Д. Шарапов. *Физическое насилие в уголовном праве*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 291.

¹⁹ *A se vedea*: S. Brînză. *Evaluarea critică a prevederilor Părții Speciale a Codului penal, care permit dubla interpretare și aplicarea lor inadecvată: obiectiv al europeanizării dreptului penal al Republicii Moldova* // Dreptul. Săptămânal juridic, 2007, nr. 47, p. 5.

²⁰ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 17/e-140/98 din 17.09.1998 // Moldlex.

²¹ В.В. Питецкий. *Оценочные признаки уголовного закона*. – Красноярск, 1993, p. 29.

²² Э.В. Кабурнеев. *Дифференциация уголовной ответственности за преступления против жизни по уголовному праву России: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук*. – Москва, 2007, p. 16.

În legătură cu cele afirmate de E.V. Kaburneev, menționăm că, potrivit lit. i) art. 76 C. pen. RM, la stabilirea pedepsei, se consideră circumstanță atenuantă acțiunile ilegale sau imorale ale victimei, dacă ele au provocat infracțiunea.

²³ Определение Судебной коллегии Верховного Суда Российской Федерации от 6 ноября 1997 г. (извлечение) // Судебная практика по уголовным делам в 2-х частях. Часть 2. Разъяснения по вопросам Общей и Особенной части Уголовного кодекса Российской Федерации, p. 327-328.

²⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 47-48.

²⁵ Prin „afect cumulativ” se înțelege procesul acumulării îndelungate a unor emoții negative, nesemnificative ca intensitate, urmat de decompensare în forma unei deflagrații afective, impetuoase și greu controlabile, care se produce fără motive evidente.

A se vedea: И. Грунтов, Л. Дулько. *О практике квалификации тяжкого и менее тяжкого телесного повреждения при смягчающих обстоятельствах (ст.ст. 150, 152 УК)* // Судовы вестник, 2006, nr. 2, p. 38-41.

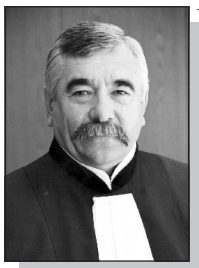
²⁶ Э. Сидоренко. *Особенности уголовной ответственности за преступления, совершенные в состоянии аффекта* // Уголовное право, 2003, nr. 3, p. 62-64.

²⁷ *A se vedea*: А.Н. Попов. *Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 137.

²⁸ Н.Г. Вольдимарова. *Уголовная ответственность за убийство при превышении пределов необходимой обороны: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. – Москва, 2003, p. 152.

²⁹ Trebuie de menționat că alta trebuie să fie calificarea dacă, de rând cu persoanele care au provocat afectul, a fost lipsită de viață o persoană care nu are nici o legătură cu provocarea afectului. În acest caz, cele săvârșite se califică potrivit regulilor concursului de infracțiuni, conform art. 145 și 146 C. pen. RM.

REFERINȚE CU PRIVIRE LA LACUNA DE DREPT, ÎN GENERAL, ȘI CEA „CONSTITUȚIONALĂ”, ÎN SPECIAL

Dumitru PULBERE,

*președintele Curții Constituționale a Republicii Moldova,
lector superior (ULIM)*

SUMMARY

This article treats lacuna's problem of the positive law. The field of study comprises the concept of „lacunas of law”, etiology and the means of solving those lacunas. The adequate solutions and temporary remedy of law, presented as normative act issued by competent body, are shown. The temporary treatment of lacunas of law is according to the way of „analogia legis” and „analogia iuris”.

*Jurisprudența (știința dreptului) este cunoașterea lucrurilor
divine și umane, știința a ceea ce este drept și nedrept.*

(Iustinianus)

Din cele mai vechi timpuri societatea a resimțit necesitatea instituirii și respectării anumitor reguli de conduită, obligatorii pentru toți membrii comunității, generate de cerințele vieții în comun și menite a face posibilă coexistența indivizilor în cadrul unei colectivități. Apărute inițial sub formă de *obiceiuri transmise* de la o generație la alta prin *tradiție*, *regulile de conduită socială* ulterior aveau să cunoască schimbările ce au avut loc în structura societății.

Atât instituționalizarea unor noi forme de organizare și conducere a proceselor social-economice, cât și îmbunătățirea celor existente se realizează, în principiu, prin *acte cu caracter legislativ* ce exprimă *cerințele dezvoltării mereu ascendente a societății*, corespund problemelor noi de esențială însemnătate pe care le implică această dezvoltare.

Este, de altfel, de la sine înțeles faptul că în procesul acestei dezvoltări *legile nu au și nu pot avea un caracter static*, ci sunt chemate să reflecte fenomenele social-economice în mișcarea și evoluția lor. Prin toate aceste atribute, legea reprezintă, ca pondere și importanță, unul dintre actele de voință socială de prim rang, un factor esențial pentru crearea *climatului de ordine și disciplină, de stimulare a inițiativei creatoare și a sentimentului responsabilității*, condiționează primordial desfășurarea normală și eficientă a activității în oricare sector al vieții social-economice.

Însă, normele de drept, punând în ordine relațiile sociale, *nu întotdeauna reușesc să asigure o reglementare deplină*, în corespundere cu cerințele

vieții, fapt care conduce la *aparitia unor lacune în reglementările de drept*.

Lacuna, la rândul său, constituie *un fenomen care se răsfrânge negativ asupra eficacității normelor în vigoare*, frânează aplicarea lor și, în cele din urmă, blochează dezvoltarea relațiilor sociale. Or, tocmai de aceea înlăturarea lor constituie un *efort permanent al organelor creative de drept*.

Lacunele în drept includ în sine potențiala necorespondere a *formei și conținutului sistemului de drept*.

Iată de ce, o analiza teoretică a lacunelor înlesnește înțelegerea profundă a interdependenței și *contradicțiilor dialectice* ale categoriilor menționate.

Un loc aparte capătă, în acest sens, și *cercetarea naturii lacunelor în drept pentru problemele creării și aplicării dreptului*.

Crearea dreptului sau adoptarea normelor obligatorii, a căror respectare este garantată de forța coercitivă a statului, este o chestiune ce ține de competența organelor abilitate. La rândul lor, aceste organe au dreptul de a declara un neajuns al actului normativ, lipsa normei reglementatoare sau insuficiența ei. Și doar după aceasta ele pot adopta o lege nouă pentru înlăturarea lacunelor depistate. Bineînțeles, problema lacunelor în drept apare mai ales în procesul desfășurării lucrărilor practice de sistematizare a legislației, de perfecționare a sistemului de drept, de codificare etc.

Astfel că determinarea și înlăturarea lacunelor în drept conduce la *instituirea și menținerea ordinii*

de drept, la preîntâmpinarea apariției unor situații concrete cu caracter de litigiu, a căror soluționare nu ar fi prevăzută în legislație.

O primă problemă constituie *modalitățile determinării lacunelor în drept*.

Printre primii autori care se referă la problema lacunelor în drept este civilistul german Ernest Zizelman, care în 1903, la Leipzig, editează lucrarea *Lacunele în drept*, în care abordează preferențial noțiunea și tipurile lacunelor. Spre deosebire de opinia, potrivit căreia lacune pot exista numai în dreptul pozitiv, în lege, Zizelman vorbește anume de lacune în drept. Stabilind noțiunea lacunei, autorul lasă la o parte toate situațiile în care legea refuză să reglementeze o întreagă ramură a vieții sociale, deoarece această problemă trebuie să fie rezolvată *de o altă putere creativă de drept*, iar legiuitorul se consideră incompetent pentru reglementarea acestora, sau în pofida faptului că ordinea acestor relații trebuie reprezentată de alte puteri ce nu se ocupă cu crearea dreptului: *religia, legile iubirii, morala și a.*

Zizelman apreciază în cercetările sale că în cazurile când legea are lacune în limitele sarcinilor este de competența legiuitorului de a le înlătura. Conținutul *ordinii publice* existente este de așa natură încât: „*orice acțiune nu se pedepsește, deoarece nu este prevăzut inversul*”, chiar dacă o asemenea normă nu este fixată în *dreptul pozitiv* (deoarece ordinea publică nu are legătură cu anumiți factori ai consecințelor juridice).

Iar, după cum știm, orice normă, stabilind o pedeapsă, reprezintă o excepție de la dreptul negativ general. Dacă o astfel de excepție lipsește, aceasta nu-i lacună, deoarece judecătorul aplică norma dată. Deși, din alt punct de vedere, acolo unde această excepție ar fi dorită, va fi, de fapt, o lacună.

Judecătorul este în drept să înlocuiască pentru un caz concret norma generală cu o normă opusă și să creeze din ea o nouă excepție, dar aceasta reprezintă nu o completare a lacunelor, ci o corectare a dreptului. De fapt, acestea sunt niște *lacune nereale* sau puțin probabile.

Lacunele reale, după părerea autorului, persistă acolo unde legea în general nu prevede nici posibilitatea de a adopta o hotărâre, atunci când hotărârea dată este adoptată, când voința legii este clară, dar în limitele ei există câteva posibilități și legea în această privință manifestă tăcere.

Unul din criticii doctrinei lui Zizelman a fost L. Spiegel. El vorbește numai despre lacune în lege, pe care, totodată, le consideră lacune în drept. Dacă în lege sunt lacune, ele pot fi completate numai prin adoptarea unei legi noi. Dar acolo unde tace legea,

dreptul tratează altfel. De aceea, nu sunt motive pentru ca neajunsurile legii să fie atribuite dreptului. Astfel, manifestările dreptului în afara legii pot constitui eventual o lacună.

În literatura juridică doctrina lui Zizelman a fost criticată și de J. Gohibarg, care spunea: „*Reală sau mai puțin reală este aceeași lacună...*”. Când vorbim despre lacune, ne gândim la faptul că ele nu tratează anumite situații, că există lacune în materialul ei.

Un alt savant în domeniu, F. Zomlo, consideră noțiunea de lacună în drept relevantă nu numai din punctul de vedere al dogmei juridice, dar și din punctul de vedere al dreptului pozitiv. Astfel că toate prevederile dreptului pozitiv ce reglementează activitatea judecătorului pot fie să interzică abaterile de la litera legii, fie să-i permită să soluționeze cauza, ***conducându-se de conștiința sa*** proprie.

Așadar, în primul caz lacuna lipsește, deoarece ceva fie că e prevăzut, fie că nu. În al doilea caz lacuna este imposibilă, deoarece judecătorului i se indică calea.

În mare, putem conchide că ignorarea regulilor elaborării actului normativ are drept consecință apariția lacunelor în drept.

Tocmai de aceea *elaborarea actelor normative* este un proces de mare complexitate, în care trebuie luate „în calcul” o serie întreagă de factori *politici, economici, morali, sociali naturali, istorici, naționali și internaționali, consecința juridică și tendințele de evoluție a societății, specificitatea normativității juridice* etc.

De altfel, pentru prevenirea apariției lacunelor în drept, în procesul elaborării actelor normative trebuie să se țină cont de *tehnica legislativă*, care reprezintă o totalitate de principii și proceduri folosite în procesul de elaborare a actelor normative. Or, tehnica juridică reprezintă un concept complex de *reguli, principii, metode, procedee, operații folosite pentru elaborarea, realizarea, aplicarea și interpretarea normelor juridice, în cadrul cărora trebuie să se țină cont de principiile și etapele procesului de elaborare a actelor normative, de părțile constitutive și structura internă a actelor normative, limbaj și stil* etc.

În ceea ce ne privește, putem constata că *nici o legislație contemporană nu este în stare de a prevedea diversitatea relațiilor sociale care necesită o reglementare juridică*. Astfel, în practica de aplicare a dreptului poate apărea situația când anumite împrejurări ce au un caracter juridic se află în afara sferei de reglementare juridică. Or, în acest context de asemenea putem vorbi despre lacune în drept.

După cum se știe, la etapa actuală, majoritatea cercetărilor juridice teoretice se răsfrâng direct sau

indirect asupra problemei lacunelor în drept. Totodată, problema lacunelor în drept a devenit chiar obiectul unor cercetări speciale. Istoria ne mărturisește faptul că problema lacunelor în drept se pune în discuție când apărea necesitatea de a argumenta teoretic lărgirea competenței judecătorilor și posibilitatea lor de a îndeplini funcția de creare a dreptului.¹

Deși lacunele nu sunt problema-cheie în cadrul sistemului de drept, ele au o mare importanță pentru soluționarea celorlalte probleme juridice conexe.

În acest sens, conaționalul nostru Gh. Avornic face o delimitare a noțiunii de lacună în drept: **lacună în dreptul pozitiv, lacună în reglementarea juridică, lacună în legislație.**²

Un alt specialist în domeniu, savantul rus V.V. Lazarev, susține că „lacuna, în sens direct, reprezintă calitatea necesară a obiectului, la a cărei pierdere obiectul încetează de a mai fi ceea ce este el în realitate, însă, în sens figurat, „lacuna” este o imperfecțiune, un neajuns al dreptului, comparabil cu lipsa conținutului real ce urmează a fi componentul său necesar. Lacunele în drept sunt niște defecte specifice ale voinței de stat, care nu reflectă sau reflectă necorespunzător voința majorității populației, niște defecte ale sistemului de drept, când lipsesc anumite norme sau totalități de norme, chemate, în conformitate cu cerințele obiective ale dezvoltării sociale, să consolideze legalitatea și ordinea de drept”.³ El definește lacuna ca „lipsa totală sau parțială a prevederilor normative, a căror necesitate este determinată de dezvoltarea relațiilor sociale, de principiile generale, de politică, de sensul și conținutul legislației în vigoare îndreptată spre reglementarea factorilor vitali în sfera activității juridice”.

La o examinare mai profundă, concepția îngustă a lacunelor devine incapabilă de a explica multe fenomene juridice. Or, aceasta a devenit obiectul cercetărilor lui V.I. Akimov, care consideră că lacuna cuprinde în sine nereglementarea de către o normă concretă a relației sociale care este fixată în norma sa generală. Însă, lămuririle și argumentările lui V.I. Akimov par a fi unilaterale; mai mult ca atât, ele vin în contradicție cu poziția de bază a autorului în definirea lacunelor. El, de exemplu, susține că limitele reglementării juridice a relațiilor sociale nu se determină de principii, dar de natura acestor relații, de scopurile și sarcinile ce stau în fața statului și societății. Existența lacunei nu se exclude nici în cazul când relațiile fixate de legislație nu cad sub incidența anumitor principii de drept.⁴

Bineînțeles, în cele din urmă, relațiile sociale înseși includ necesitatea reglementării juridice. Însă, principiile dreptului, fiind condiționate de natura relațiilor sociale și exprimând conținutul normelor în

vigoare, la fel ca și normele concrete, indică limitele reglementării juridice și, în cele din urmă, stabilesc necesitatea, în anumite cazuri, a *actelor normative adăugătoare*.

S-ar părea că indicația corectă privind posibilitatea apariției lacunelor în afara sferei de acțiune a principiilor juridice ar fi trebuit să aducă autorul la concluzia de a recunoaște, în calitate de lacune, nu numai lipsa parțială a normei date, dar și lipsa ei totală. Dar, din anumite motive necunoscute, aceasta nu s-a întâmplat. În sfera reglementării juridice el include numai relațiile care deja sunt supuse reglementării juridice și omite în clasificarea sa relațiile sociale, acele relații care admit reglementarea normativă și au nevoie de ea, dar rămân deocamdată nereglementate.⁵

Unii juriști⁶ se pronunță și asupra lacunelor „intenționate”, care, după părerea lor, apar în cazul în care legiuitorul nu acordă atenție în mod conștient unor probleme ce se află în câmpul lor de vedere, lăsând ca acestea să fie rezolvate cu timpul.

Atribuirea lacunelor doar la cazurile când există indicații directe ale organului legislativ privind apartenența unor anumiți factori la sfera dreptului în vigoare atrage după sine, în cele din urmă, *negarea lacunelor într-un șir de ramuri și institute ale sistemului de drept în vigoare.*⁷

Lacunele în drept sunt considerate de unii savanți ca o „tăcere a dreptului”. Tăcerea dreptului referitor la anumiți factori arată că acești factori fie depășesc limitele reglementării juridice ori nereglementarea lor constituie o lacună în drept, fie că legiuitorul neagă apariția anumitor consecințe juridice legate de acești factori. De asemenea, trebuie să fim de acord cu faptul că lacunele sunt posibile doar în domeniul reglementat de drept și doar în privința factorilor ce se află sub incidența reglementării juridice.

În acest sens, R.E. Nedbailo menționează: „Lacuna în drept este lacuna în conținutul dreptului în vigoare, în privința factorilor vieții sociale ce se află în sfera reglementării juridice”.⁸

Un alt specialist în domeniu, A.S. Pigolkin, menționează: „Nu există lacună, dacă dreptul tace referitor la un caz anumit. Aceasta ne mărturisește doar despre faptul că legiuitorul nu atribuie importanță reglementării juridice a relațiilor corespunzătoare”.⁹ O astfel de poziție a atras după sine negarea de către autor a lacunelor în dreptul penal, ceea ce nu corespunde realității. R.E. Nedbailo menționează: „Excluderea analogiei din dreptul penal încă nu înseamnă că legea penală e în stare de a se răsfrânge asupra tuturor faptelor socialmente periculoase”.¹⁰ Interzicerea analogiei în dreptul penal nu a exclus și existența lacunelor în această ramură.

Cu referire la această situație, trebuie să se aibă în vedere și faptul că lacunele în drept pot fi generate și de apariția unor noi relații sociale, pe care legiuitorul nu a putut să le prevadă la momentul adoptării legii corespunzătoare.

Mai există și experiența că orice neclaritate, contradicție, sens dublu al legilor existente, care pot fi înlăturate în procesul interpretării, sunt considerate drept lacune, ceea ce, după V.S. Zabigailo, este incorect.¹¹ În viziunea acestui autor, lacună în drept poate fi doar acel neajuns al prevederilor care nu poate fi înlăturat în procesul interpretării. Nu pot fi apreciate drept lacune acele neclarități, contradicții ale normelor în vigoare care pot fi înlăturate prin diferite metode de interpretare, în rezultatul cărora iese la iveală voința reală a legiuitorului. Lacunele în drept sunt posibile numai în acel domeniu al relațiilor sociale, care, aflate în sfera reglementării juridice, nu sunt reglementate. Ele nu trebuie confundate cu nereglementarea relațiilor „care nu sunt și nici nu au nevoie de a fi reglementate”.

Probabil, discuțiile asupra problematicii privind determinarea lacunelor pot continua. În ceea ce ne privește, considerăm însă mai binevenită concretizarea *metodelor de stabilire a acestora și a căilor de înlăturare a lor*.

Așadar, stabilirea lacunelor are o mare importanță pentru respectarea legalității și asigurarea direcției juste în domeniul perfecționării sistemului reglementării juridice. Stabilirea lacunelor, indiferent de către cine este îndeplinită – legiuitor, judecător, instituție științifică etc. – poartă un caracter creativ. Considerent din care această activitate necesită o atenție deosebită. Se poate menționa, fără a exagera, că stabilirea este mai preferată decât completarea și înlăturarea acestora în procesul aplicării dreptului.¹²

Stabilirea (depistarea) lacunelor nu înseamnă căutarea lor. În practică, acest proces începe obiectiv, de la faptul că un oarecare organ, o oarecare persoană oficială etc. întâmpină dificultăți la rezolvarea unui anumit caz pe motiv de lipsă a „*instrumentului juridic*”, care ar permite de a răspunde la toate întrebările apărute. Cu toate acestea, nu putem neglija și faptul că legiuitorului îi este specifică tendința de a preveni la timp lacunele.

Multe lacune în drept pot fi depistate și în procesul sistematizării legislației: „*Completarea lacunelor în legislație nu este o competență a sistematizatorului, dar, descoperind aceste lacune, el poate și trebuie să anunțe legiuitorul*”. Mai mult ca atât, el trebuie, din propria inițiativă, să pregătească proiectul corespunzător și să-l prezinte spre examinare organului de legiferare.¹³

La examinarea metodelor de stabilire a lacunelor o atenție deosebită merită acea parte a mijloacelor și regulilor metodologice, care reprezintă metode ale cercetărilor juridice. Printre acestea sunt metoda *formal-juridică, metoda sociologică concretă, metoda de cercetare individual-psihologică* etc.

Analizând lacunele în drept din perspectiva căilor de înlăturare a acestora, din capul locului menționăm că problemele date sunt destul de delicate, iată de ce ne vom permite doar câteva raționamente în acest sens.

Așadar, sunt situații în care ***organul de aplicare a dreptului, fiind sesizat*** pentru soluționarea juridică a unei spețe, nu găsește o normă juridică în care să încadreze situația concretă constatată de o anume persoană. Conform prevederilor sistemelor contemporane, judecătorul nu poate refuza judecarea cauzei aduse în fața lui, pe motiv că legea nu o prevede, că este lacunară sau cu un conținut sumbru sau controversat. În aceste cazuri se recurge la aplicarea dreptului prin analogie.

Apreciem, deci, că *unicul mijloc de înlăturare a lacunelor de către judecători și alte organe competente este aplicarea dreptului după analogie*.

Însă, *aplicarea analogiei nu este înlăturarea lacunelor dreptului*, după cum menționează unii autori din punct de vedere teoretic. În rezultatul unei astfel de aplicări lacuna nu este lichidată. *Înlăturarea lacunei dreptului este prerogativa legiuitorului, și nu a organului ce îndeplinește aplicarea legii. Lacunele în drept se înlătură doar în procesul de creare a dreptului*.

Rezolvarea unor cauze pe bază de analogie are loc atunci când, fiind sesizat cu soluționarea unei cauze și negăsind o normă corespunzătoare, organul de aplicare face apel fie la o normă asemănătoare (analogia legii), fie la principiile de drept. Astfel, se constată în acest sens două modalități de înlăturare a lacunelor în drept.

Completarea lacunelor în drept include în sine o continuitate logică și stadiul final al activității de stabilire a lacunelor.¹⁴ Lacunele în drept reprezintă *unul dintre fenomenele negative ale dreptului, deși apar ca o inevitabilitate obiectivă*. Ele reprezintă *o diversitate de imperfecțiuni ale sistemului de drept*, fapt ce determină organele de stat să le completeze în cel mai scurt timp.

După părerea unor autori, ***nu poate fi acceptată teza, conform căreia lacunele în drept sunt înlăturate de instanțele judiciare și de alte organe în procesul aplicării dreptului***. În acest sens, considerăm că ***înlăturarea lacunelor în drept este posibilă numai***

prin adoptarea unei noi norme juridice de către organul competent.

Dacă doctrina și legislația recunosc în calitate de izvoare ale dreptului doar actele elaborate de organele competente de creare a dreptului, apoi numai aceste organe au prerogativa de înlăturare a lacunelor în drept. Toate celelalte organe de stat, organizațiile obștești (cu anumite excepții), colectivele de muncă, instituțiile științifice, anumiți savanți participă la activitatea de stabilire a lacunelor în drept, dar nu au competența de a le înlătura. Dacă am considera că instanța judiciară are obligația de a înlătura lacunele în drept, atunci ea va trebui recunoscută drept organ de creare a dreptului, ceea ce în realitate nu este așa.

Această poziție combate opiniile unui șir de specialiști în domeniu care atribuie judecătorului (instanței de judecată) dreptul de înlăturare a lacunelor în drept. În ceea ce ne privește, considerăm că *unica posibilitate de completare a lacunelor în drept de către instanța judiciară este aplicarea dreptului prin analogie*, teza dată fiind argumentată prin faptul că aceasta este unica metodă care nu implică crearea unei norme noi, deoarece organul de aplicare nu se poate situa în locul legiuitorului, creând independent dreptul.¹⁵

Dacă în procesul aplicării analogiei nu se creează o normă nouă, fapt ce corespunde realității juridice, respectiv și lacuna în drept rămâne neînlăturată. În procesul aplicării dreptului, instanțele judiciare doar „înfrâng” lacunele în drept. În acest sens, lacuna continuă să existe chiar dacă hotărârea judecătorească a fost adoptată.¹⁶ Oricare alt judecător, lovindu-se de aceeași lacună, va fi nevoit să folosească din nou mijloacele oferite pentru înlăturarea acesteia.

Analogia dreptului constituie o altă formă a analogiei la care se recurge atunci când în procesul soluționării unei cauze se constată că lipsește norma juridică referitoare la această cauză, dar nu pot fi găsite norme sau texte juridice care să reglementeze cauze asemănătoare. În această situație, organul de aplicare va asigura soluționarea juridică a cauzei date recurând la **principiile generale ale dreptului**.

Este cunoscut faptul că rezultatele analogiei devin norme de drept fixate mai întâi în hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție, apoi în actele normative. Aceasta demonstrează *rolul creativ (dar nu activitatea) organelor judiciare*, influența practicii judiciare asupra rezultatelor activității de creare a dreptului a organelor competente.

Pornindu-se de la faptul că prevederile create de judecată în procesul de înlăturare a lacunelor deseori sunt reeditate de către legiuitor fără schimbări, rezultă că din punct de vedere faptic (nu juridic) instanțele de

judecată pun la dispoziție o normă gata. Astfel, oricât de paradoxal ar fi, avem de față o normă pentru soluționarea unui caz dificil.

Dar, orice normă care este întrebuințată de o singură dată nu este normă în sensul deplin al acestui cuvânt. Totodată, atragem atenția asupra faptului că judecătorul, creând o prevedere nouă, presupune că ea va fi acceptată (adoptată) de legiuitor sau trebuia să fie adoptată de el.

Așadar, soluționarea cazului prin analogie este posibilă numai în cazul lacunelor în drept. Această situație presupune o analiză amănunțită a împrejurărilor concrete, pentru a ne convinge de apartenența lor la sfera reglementării juridice și de lipsa normei ce prevede aceste împrejurări. Cu alte cuvinte, legalitatea cere de la organul competent utilizarea tuturor mijloacelor posibile de stabilire a lacunelor.

Însă, concluziile prin analogie nu se permit, dacă analogia este interzisă de lege (în dreptul penal).

Totuși, utilizarea analogiei este interzisă, dacă prevederile legale concrete leagă apariția anumitor consecințe numai de lege, adică exceptează principiul admisibilității analogice în privința unui anumit gen de împrejurări.

Prevederile create prin intermediul analogiei nu trebuie să contrazică vreo prevedere legală.

Respectiv, asemenea prevederi nu trebuie nici în mod indirect să afecteze statutul juridic al cetățenilor persoane fizice și juridice.

De altfel, așa-zisa „legalitate” presupune o motivație întemeiată a hotărârii adoptate prin analogie. Iar în hotărâre urmează a fi inclusă competența organului în folosirea analogiei, adică bazele factice și juridice de aplicare a analogiei. O asemenea hotărâre necesită o precizare a practicii judiciare (administrative), dar nu exclude obligația de a participa la examinarea împrejurărilor cazului.

Totodată, decizia trebuie să se bazeze în mare parte pe spiritul prevederilor și principiilor generale. De menționat că instanța judiciară nu poate îngredi examinarea esențială a cazului (dacă reclamantul are toate temeiurile procesuale, iar judecata dispune de dreptul de a aplica analogia), chiar dacă ea anterior a presupus respingerea acțiunii reclamantului în baza prevederilor și principiilor generale ale legislației.

Totuși, concluzia că analogia în sensul direct al cuvântului este unicul mijloc de înlăturare a lacunelor¹⁷ este, probabil, un pic cam forțată. În procesul de examinare a metodelor de stabilire a lacunelor în drept au fost analizate un șir de concluzii, care, de asemenea, pot servi drept criterii de stabilire a acestora. La ele se referă „concluzia de la general la

particular și invers”, „concluziile de la condiții spre consecințe și invers” etc.

Doctrinarii români I. Dogaru, D.C. Dănișor, Gh. Dănișor definesc lacuna legii ca fiind „omisiunea legii de a rezolva o problemă care ar trebui în mod necesar să fie rezolvată”.¹⁸ După S. Popescu, lacuna constituie o omisiune a legii în soluționarea unei probleme care trebuie să fie în mod necesar soluționată.¹⁹

Printre savanții autohtoni preocupați de problema lacunelor în drept este și E. Botnari, care, în unul dintre studiile sale, relevă că dreptul pozitiv (legal) și sistemul legislației sunt lacunare, pe când dreptul natural și sistemul juridic în ansamblu nu admit lacune. Respectiv, soluțiile lacunelor sunt reglementările normative ajustate la relațiile sociale, iar remediile provizorii, însă eficiente, de depășire a lacunelor în procesul aplicării dreptului sunt procedeele *analogia legis* și *analogia iuris*. În acest sens, completarea lacunelor cu ajutorul *analogia legis* și *analogia iuris* nu este universală, aplicarea acestor tehnici este limitativă, în special în dreptul privat.

Așadar, legiuitorul nu întrebunțează termenul *analogie*, dar ceea ce înțeleg sub acest termen juriștii ne permite să considerăm că el cuprinde în sine o totalitate de concluzii inductive și deductive.

Problema privind înlăturarea lacunelor în drept are o importanță deosebită în activitatea practică a organelor aplicative de drept.

O atenție deosebită merită problema **completării lacunelor în drept de către organele puterii de stat**.

În conformitate cu art. 60 al Constituției Republicii Moldova, Parlamentul este unica autoritate legislativă a statului. Deci, **lichidarea lacunelor prin intermediul adoptării legii este numai de competența Parlamentului**. El înlătură lacunele atât în procesul muncii legislative, cât și în procesul de codificare a legislației.

Parlamentul Republicii Moldova reprezintă organul puterii legislative și nu este limitat în șirul de chestiuni care, la latitudinea deputaților, pot fi examinate la sesiunile lui, însă puterea deplină a Parlamentului nu ne vorbește și despre participarea lui nelimitată la completarea lacunelor existente în drept. De exemplu: dacă unele relații sunt reglementate de legi, lacunele se completează de către organul care deține puterea legislativă, adică de Parlament, iar dacă problema reglementării anumitor împrejurări se referă la competența Guvernului, lacuna este înlăturată de acest organ?

În conformitate cu art. 73 al Constituției Republicii Moldova, „dreptul de inițiativă legislativă aparține deputaților în Parlament, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului, Adunării Populare a unității

teritoriale autonome Găgăuzia”, iar, în conformitate cu art. 94 din Legea Supremă, „în exercitarea atribuțiilor sale, Președintele Republicii Moldova emite decrete, obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul statului ...”.

După cum știm, nu toate decretetele se atribuie la categoria actelor normative, ci doar acelea ce conțin norme juridice. Totuși, sesizăm rolul Președintelui Republicii Moldova în procesul de creare a actelor normative subordonate legii. Deci, **completarea lacunelor apărute în conținutul acestor decrete este o prerogativă a Președintelui Republicii Moldova**.

Mai mult ca atât, Constituția Republicii Moldova mai prevede că „Președintele Republicii Moldova promulgă legile...”.

Promulgarea legii este o instituție a Președintelui, care **este un garant al securității actelor normative**, astfel încât, dacă **voința legiuitorului contravine unor principii generale** sau dacă în conținutul actelor date se conține o altă categorie de vicii (lacune), atunci Președintele Republicii Moldova poate cere Parlamentului, dar numai o singură dată, reexaminarea legii.

Cunoaștem și faptul că **Guvernul Republicii Moldova creează acte normative subordonate legii**. În conformitate cu art. 102 al Constituției Republicii Moldova, **Guvernul adoptă hotărâri și dispoziții care se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**.

Iată de ce putem concluziona că atât completarea lacunelor în hotărârile adoptate anterior, cât și înlăturarea lor, **constituie prerogative nemijlocite ale Guvernului**, iar acesta, în cadrul activității sale de creare a actelor normative subordonate, completează și concretizează legea.

Printre actele adoptate de Guvern, de ministere și departamente sunt și dintre cele ce conțin dispoziții generale, **referitoare la organizarea executării normelor anterior stabilite**. Ele nu urmăresc scopul unei noi reglementări a relațiilor sociale și deci ministerele, departamentele, direcțiile și alte organe ramurale ale conducerii de stat nu participă la procesul de înlăturare a lacunelor.

Deși aceste organe, în limitele competenței lor, în baza și în scopul completării actelor normative (decizii, hotărâri) ale Guvernului, emit instrucțiuni normative, care pot servi la completarea lacunelor, aceste organe pot participa la completarea lacunelor, respectând limitele interne ale reglementării juridice. Ele însă nu sunt împuternicite să emită acte care primele declară despre apartenența la sfera juridică a relațiilor respective noi.

În ceea ce ne privește, mai menționăm că, deși am expus asemenea raționamente, nu trebuie totuși

să exagerăm funcțiile acelor organe ale conducerii statale, a căror activitate poartă un caracter executiv și decurge dintr-o legătură cu procesul realizării actelor normative ale organelor ierarhic superioare.

În același sens, mai reflectăm și asupra faptului că și **organele autoadministrării locale, ca organe cu o competență generală și care au dreptul la emiterea unor prevederi normative**, participă la completarea lacunelor și, după caz, la: a) *înlăturarea lacunelor în propriile acte*; b) concretizarea actelor organelor ierarhic superioare, aplicate la condițiile autohtone; c) satisfacerea, după caz, a necesităților privind reglementarea juridică în legătură cu apariția unor împrejurări relativ noi, referitoare la activitatea organelor locale.

Respectiv, **organele locale ramurale** ale conducerii statale și persoanele cu funcție de răspundere în practică aproape că nu se folosesc de dreptul de a înlătura lacunele. Ele sunt nevoite să înlătore lacunele prin diferite mijloace, precum o fac instanțele de judecată într-un proces judiciar concret.

De aici conchidem că, de fapt, *înlăturarea lacunelor este înfăptuită de organele conducerii de stat*.

Iar însăși activitatea de completare a lacunelor este permisă în limitele competenței de care dispune un organ sau altul. Bineînțeles, *organul ierarhic superior întotdeauna are dreptul de a aborda chestiunea cu privire la adoptarea unei norme în scopul înlăturării lacunei existente*. Și aceasta chiar dacă *înlăturarea dată intra în competența unui organ ierarhic inferior*.

La rândul său, organul de conducere superior poate, totodată, să permită sau, juridic fiind spus, să delege *adoptarea unui act normativ unui organ ierarhic inferior*.

În contextul problemei examinate considerăm că sunt actuale următoarele întrebări:

- Care sunt împuternicirile Curții Constituționale a Republicii Moldova în materia înlăturării lacunelor (noi le-am spune *delicte constituționale* sau legi și acte normative neconstituționale)?

- În ce măsură Curtea este în drept să le identifice și/sau să le înlătore?

- Care sunt mecanismele prin care acest lucru se realizează?

- Unele limitări sau îngrădiri ale Curții de către Constituția Republicii Moldova, Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale pot fi considerate drept niște lacune constituționale în ideea înlăturării lacunelor legislative?

- Care ar mai putea fi eventualele mecanisme de înlăturare a lacunelor legislative prin intermediul controlului constituționalității?

Conform împuternicirilor sale, Curtea Constituțională se pronunță în materia înlăturării lacunelor legislative prin intermediul constatării neconstituționalității legilor, în baza sesizărilor organelor competente și ale subiecților înzestrați cu dreptul de sesizare.

O problemă importantă cercetată în doctrina și în practica constituțională se referă la **subiecții cu drept de sesizare**. Astfel, controlul constituționalității legilor se realizează sau la **inițiativa autorităților publice și/sau politice**, sau la **inițiativa particularilor**.

Potrivit art. 25 al Legii cu privire la Curtea Constituțională și art. 38 al Codului jurisdicției constituționale, în Republica Moldova subiecți cu drept de sesizare sunt: *Președintele Republicii Moldova, Guvernul, Ministrul Justiției, Curtea Supremă de Justiție, Judecătoria Economică, Procurorul General, deputatul în Parlament, fracțiunea parlamentară, avocatul parlamentar, Adunarea Populară a Găgăuziei (Gagauz - Yeri)*.

Problema subiecților cu drept de sesizare ridică multe discuții de ordin științific. Suntem de acord cu faptul că numărul subiecților actuali este mare și nejustificat.

În primul rând, Ministrul Justiției face parte din Guvern, însă el poate să sesizeze nu doar legile, dar și hotărârile Guvernului ce contravin Constituției. Acest fapt parcă ar obliga Guvernul să ceară opinia Ministrului Justiției asupra constituționalității hotărârilor care vor fi emise, ceea ce ar putea conduce la destabilizarea activității Guvernului.

În al doilea rând, Procuratura, conform art. 124 din Constituție, nu numai supraveghează respectarea exactă și uniformă a legilor, dar are și dreptul să se adreseze în instanța de judecată în cazul lezării printr-un act normativ a intereselor legale ale cetățenilor sau ale persoanelor juridice, care, prin intermediul Curții Supreme de Justiție, pot sesiza Curtea Constituțională, dacă se va stabili neconstituționalitatea unor norme de drept. Iar sesizarea Curții sau aprecierea neconformității actelor normative cu Constituția nu este o funcție a Procuraturii.

Și, în al treilea rând, Adunării Populare a Găgăuziei nu trebuia să i se acorde dreptul de a sesiza Curtea Constituțională, mai ales într-un stat unitar ca Republica Moldova. Doar în federații subiecții acestora pot sesiza instanța de jurisdicție constituțională în cazul lezării drepturilor atribuite printr-un act normativ. Gagauz-Yeri se administrează după un statut special, dar totuși e o unitate administrativ-teritorială, și nu o unitate statală.²⁰

Cât privește **controlul de constituționalitate, în Republica Moldova el se efectuează numai la sesizare**,

și *nicidecum din propria inițiativă*, și doar asupra constituționalității actelor normative stipulate la lit. a) alin. (1) art. 4 al Codului jurisdicției constituționale. În cazul excepției de neconstituționalitate, sesizarea Curții poate fi înfăptuită numai de Curtea Supremă de Justiție (care va acționa la sesizarea instanței de drept comun) și de Judecătoria Economică (până azi nu au fost astfel de cazuri). Controlul efectuat înainte de promulgarea legii se face la inițiativa Președintelui Republicii Moldova, Președintelui sau deputaților Parlamentului, Guvernului, Curții Supreme de Justiție.

Reflectând asupra eventualelor mecanisme prin care se poate realiza înlăturarea lacunelor, conchidem că ele nu există. Acest lucru se realizează în cadrul supravegherii constituționale, care este o activitate organizatorică și constă în a recomanda, a atenționa autoritățile publice, ale căror acte sunt supuse controlului, să înlătore normele ce contravin Constituției și să oprească acțiunea actului normativ respectiv, **dar dreptul de a-l modifica sau anula revine organului care l-a adoptat**.²¹ Deci, după natura sa, controlul constituționalității specializat diferă de controlul constituționalității în supraveghere. Hotărârile pentru controlul constituționalității sunt executorii și definitive, **atrăgând nulitatea actului normativ sau a dispoziției acestuia declarate neconstituționale**.

Deciziile adoptate în supravegherea constituțională **au caracter de recomandare**, destinatarii acestora fiind autoritățile statale care au elaborat (au adoptat) *actul verificat*. **Ele pot conține și o adresă despre necesitatea aducerii actului respectiv în conformitate cu Constituția**.

Totuși, în unele cazuri, noțiunea de *control constituțional* se identifică cu cea de *control constituțional în supraveghere*, de unde vine și clasificarea controlului specializat în consultativ și executoriu. În opinia unora, controlul constituționalității în supraveghere este exercitat de o autoritate, sub forma unui control constituțional specializat, și constă în soluționarea problemelor de constituționalitate a actelor de drept neintrate în vigoare.²²

Referindu-ne la șirul de aprecieri asupra eventualelor mecanisme de înlăturare a lacunelor legislative prin intermediul controlului constituționalității acestora, conchidem următoarele.

În funcție de **perioada efectuării controlului constituționalității legilor**²³, o problemă de prevenire a apariției lacunelor în legislație îl constituie **controlul anterior** (prealabil, preventiv, *a priori*), care se exercită în faza de proiect al legii, adică se aplică

pentru neadmiterea conflictelor de constituționalitate după ce legea a fost adoptată de Parlament, însă până la promulgarea ei (până la intrarea în vigoare a legii – publicarea ei). Această formă de control se exercită la cererea Parlamentului sau a organului care a pregătit proiectul, înainte ca legea supusă controlului să aibă forță juridică. Prin înlăturarea urmărilor negative, care pot apărea în urma controlului posterior, controlul anterior contribuie la stabilitatea legislativă, iar prin *conlucrarea* organului constituțional cu cel legislativ controlul *a priori* devine o formulă care pune într-o anumită relație suveranitatea parlamentară cu revizuirea juridică, fără ca prestigiul Parlamentului să fie atins într-o oarecare măsură. Un așa fel de control e caracteristic pentru Finlanda, Suedia etc. În unele țări (Franța, Panama, Iordania etc.) sunt aplicate ambele forme de control.

Așadar, în diferite sisteme constituționale, obiectul controlului prealabil diferă de la caz la caz. Actele normative care pot fi supuse controlului anterior adoptării lor sunt:

- **proiectele de legi** (România, Germania, Belarus, Spania, Turcia, Portugalia);

- **proiectele anumitor categorii de legi** – legi de modificare a Constituției, legi organice (Spania, România, Italia);

- **legile de ratificare a tratatelor internaționale** (Georgia, Belarus, Ucraina, Rusia, Republica Moldova, Armenia);

- **regulamentele camerelor Parlamentului** (Ungaria, Portugalia, România);

- **actele cu caracter reglementar ale organelor de stat, ale organelor administrației publice locale** (Polonia)²⁴;

- **inițiativele de revizuire a Legii Supreme** (Republica Moldova).

Posibilitatea efectuării controlului constituționalității proiectelor de legi anterior promulgării lor este reglementată de constituțiile multor state (Franța, România, Irlanda, Maroc, Iran, Siria, Senegal, Portugalia, Ungaria, Estonia, Croația, Finlanda, Thailanda, Gabon etc.).

În unele țări, unele categorii de legi sunt obligatoriu supuse controlului *a priori*. În acest sens amintim că în Maroc, Mali, Franța legile organice cad obligatoriu sub incidența controlului constituțional preliminar. În Gabon, în afară de legile organice, pot fi supuse controlului *a priori* și proiectele de legi ce se referă la drepturile fundamentale ale omului și la libertățile publice. Iar în Irlanda acest control nu privește proiectele de legi financiare, cele referitoare la revizuirea Constituției și cele adoptate în procedură de urgență.²⁵

În acest sens, apreciem că există o serie de limitări sau îngărdiri ale Curții Constituționale a Republicii Moldova (fiind și acestea niște lacune constituționale) în ideea și din perspectiva posibilității înlăturării lacunelor legislative sau de drept.

Rezumativ am mai putea spune că cel mai veritabil (însă nu unicul) mijloc de completare și înlăturare a lacunelor în drept îl constituie adoptarea actelor normativ - juridice.

Observăm că aplicarea dreptului prin analogie are la bază constatarea unei lacune a legii, fapt ce îl obligă pe judecător ca în dreptul privat să soluționeze cauza prin aplicarea fie a unei dispoziții asemănătoare, fie prin apelul la principiile dreptului.

Analogia dreptului și analogia legii nu pot fi privite ca metode universale aplicate la înlăturarea lacunelor în drept, deoarece folosirea lor pentru rezolvarea diferitelor cazuri are loc fără prezența hotarelor juridice bine conturate.

Sperăm, așadar, că în mare parte am putut demonstra autenticitatea și importanța problemei cu privire la determinarea conceptului de lacună în drept, punând accentul pe constatarea modalităților de depistare a căilor de înlăturare a acesteia.

Am folosit cu preponderență literatura rusă din domeniu, deoarece constatăm că referitor la determinarea conceptului de lacună în drept, precum și la determinarea modalităților de depistare și eliminare a lacunelor, sunt acceptate teoriile înaintate de savanții ruși.

Pentru finalul acestei relatări se impune următoarea concluzie definitorie: **Lacuna în drept este lipsa totală sau parțială a prevederilor normative, a căror necesitate este condiționată de dezvoltarea relațiilor sociale și de cerința de soluționare practică a cazului dat, de principiile generale, de politică, de sensul și conținutul legislației în vigoare, îndreptate spre reglementarea factorilor sociali în sfera influenței juridice.**

Indiferent de faptul dacă există sau lipsesc total sau parțial prevederile juridice, indiferent de criteriile de stabilire, lacunele în drept demonstrează că conținutul legislației în vigoare este insuficient. Ca rezultat, se reduce eficacitatea normelor existente și se blochează calea spre scopurile finale ale dreptului. O manifestare mai profundă a lacunelor se observă acolo unde însuși legiuitorul și-a expus intenția de a reglementa relațiile sociale date, astfel constatând existența necesității formulării lor juridice, însă lacunele există obiectiv, indiferent de faptul dacă legiuitorul și-a manifestat sau nu voința pentru reglementarea factorilor sociali ce au nevoie de o impunere juridică.

Conchidem, deci, că determinarea conceptului de lacună în drept, a modalităților de depistare și eliminare a acestora are un rol determinant în aplicarea dreptului, precum și pentru preîntâmpinarea aplicării incorecte a normelor de drept.

Note:

¹ *A se vedea:* В.В. Лазарев. *Проблемы в праве и пути их отставания* // Правоведение (Казань), 1969, (1), p. 72.

² *A se vedea:* Gh. Avornic. *Teoria generală a dreptului*. – Chișinău, 1997, p. 136.

³ В.В. Лазарев. *Op. cit.*, p. 75.

⁴ *A se vedea:* В.И. Акимов. *Понятие пробелов в праве* // Правоведение, 1969.

⁵ *A se vedea:* В.В. Лазарев. *Op. cit.*, p. 45.

⁶ *A se vedea:* В.К. Забигаило. *Проблема пробелов в праве*. – Киев, 1974, p. 231.

⁷ *A se vedea:* С.С. Алексеев. *Ошибка права*. – Свердловск, 1966, p. 53.

⁸ П.Е. Недбайло. *Применение советских правовых норм*. – Москва, 1960, p. 456.

⁹ А.С. Пиголкин. *Обнаружение и преодоление пробелов в праве* // Советское государство и право, 1970, p. 151.

¹⁰ П.Е. Недбайло. *Op. cit.*, p. 77.

¹¹ *A se vedea:* В.К. Забигаило. *Op. cit.*, p. 41.

¹² *A se vedea:* В.В. Лазарев. *Op. cit.*, p. 40.

¹³ *A se vedea:* Д.А. Кирилов. *Законодательная деятельность советского государства* // Советское государство и право, 1969, nr. 3, p. 57.

¹⁴ *A se vedea:* В.В. Лазарев. *Проблемы в праве и пути их отставания*. – Киев, 1974, (2), p. 173.

¹⁵ *A se vedea:* С.С. Алексеев. *Теория государства и права*. – Москва, 1965, p. 53.

¹⁶ *A se vedea:* В.К. Забигаило. *Op. cit.*, p. 110.

¹⁷ *A se vedea:* В.В. Лазарев. *Op. cit.*, (2), p. 179.

¹⁸ I. Dogaru, D.C. Dănișor, Gh. Dănișor. *Teoria generală a dreptului*. – București: Editura Științifică, 1999, p. 357.

¹⁹ *A se vedea:* S. Popescu. *Teoria generală a dreptului*. – București: Lumina LEX, 2002, p. 263.

²⁰ *A se vedea:* V. Popa. *Dreptul Parlamentar*. – Chișinău: ULIM, 1999, p. 276.

²¹ *A se vedea:* Б. Страшун. *Конституционное право зарубежных стран*. Том 1-2. – Москва: Бек, 1996, p. 72.

²² *A se vedea:* V. Pușcaș, V. Zaporojan. *Curtea Constituțională a Republicii Moldova, 10 ani de activitate*. – Chișinău, 2005, p. 67.

²³ *A se vedea:* А.А. Мишин. *Конституционное правосудие*. – Москва: Юнити, 1998, p. 47.

²⁴ *A se vedea:* Н.В. Витрук. *Конституционное правосудие*. – Москва: Юнити, 1998, p. 157.

²⁵ *A se vedea:* S. Țurcan. *Reglementarea constituțională a procedurii sancționării, reexaminării și promulgării legii*. Simpozion, p. 47.

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU INFRAȚIUNEA DE TORTURĂ ȘI INFRAȚIUNEA DE ORGANIZARE SAU INSTIGARE A ACȚIUNILOR DE TORTURĂ (art. 309¹ C. pen. RM) (Partea I)

Vitalie STATI,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

Within the framework of the present article, for the first time in the Penal Law Science of Republic of Moldova, a close analysis of the integrant elements of crimes provided by Art.309¹ of the Penal Code of Republic of Moldova is undertaken. First of all, the incrimination opportunity of the respective deeds in the Penal Law of Republic of Moldova is grounded. For all this, there are made extensive references to the relevant international documents, as well as to the national ones. After a thorough examination of the doctrinaire opinions, the generic juridical object, the main juridical object, as well as the secondary juridical object of the torture crimes and of the crimes of organizing or instigating the torture actions are fixed. There are pointed out the individual features of the victims involved in the crimes mentioned ahead. The investigation of the particularities of the objective side of the crimes provided by Art.309¹ of the Penal Code of Republic of Moldova represents another reference aspect of the article. In this direction, the theoretical approaches are supported by the numerous examples from the practice of the European Court of Human Rights.

În conformitate cu Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2005¹, legea penală a fost completată, printre altele, cu art. 309¹ „Tortura”.

În acest mod, și-a găsit realizarea unul dintre angajamentele pe care și le-a asumat Republica Moldova pe plan internațional. Astfel, potrivit art. 5 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, „nimeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”.² În corespundere cu art. 7 al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, „nimeni nu va fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. În special, este interzis ca o persoană să fie supusă, fără consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice”.³ De asemenea, tortura este interzisă de art. 3 al Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante”.⁴ Conform art. 1 al Convenției europene pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, „se instituie un Comitet european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Prin intermediul vizitelor, Comitetul examinează tratamentul persoanelor private de libertate în vederea întăririi, dacă este cazul, a

protecției lor împotriva torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante”.⁵ La fel, potrivit pct. 23.4 al Documentului final al Reuniunii de la Viena a reprezentanților statelor participante la CSCE, statele participante „vor interzice tortura și alte acte de cruzime, tratamente sau pedepse inumane sau degradante și vor lua măsuri efective, legislative, administrative, judiciare și altele, pentru prevenirea și „pedepsirea unor asemenea practici”.⁶ Conform pct. 16.1 al Documentului Reuniunii de la Copenhaga pentru dimensiunea umană a CSCE, statele participante „reafirmă angajamentul lor de a interzice tortura și alte pedepse sau tratamente inumane ori degradante și de a lua măsuri legislative, administrative, judiciare și altele, pentru a preveni și reprimă astfel de practici, pentru a ocroti persoanele împotriva oricărei practici psihiatrice ori a altor practici medicale care încalcă drepturile omului și libertățile fundamentale, precum și pentru a lua măsuri eficace în vederea prevenirii și reprimării unor astfel de practici”.⁷

Desigur, principalul instrument cu vocație internațională, ce se referă la prevenirea și combaterea torturii, este Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.⁸ Pe lângă recomandarea, adresată statelor semnatare, de a împiedica pe toate căile comiterea torturii, această Convenție conține, în art. 1, definiția noțiunii de tortură. Această definiție își găsește

reproducerea, aproape fidelă, în art. 309¹ C. pen. RM. Prin aceasta, Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante a fost pusă în aplicare printr-o lege internă care cuprinde condițiile concrete de incriminare și sancționare.

Prevederi referitoare la necesitatea prevenirii și reprimării torturii conțin și actele normative naționale cu caracter extrapenal: „Nimeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante” (alin. (2) art. 24 al Constituției Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994⁹); „În desfășurarea procesului penal, nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană” (alin. (3) art. 10 al Codului de procedură penală, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003¹⁰); „Condamnatului i se garantează dreptul la apărarea și respectarea de către instituția sau organul care asigură executarea pedepsei a demnității, drepturilor și libertăților pe care le are, inclusiv de a nu fi supus la tortură și nici la pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, precum și, indiferent de consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice care îi pune în pericol viața sau sănătatea, beneficiind, după caz, de măsurile de protecție din partea statului” (lit. b) alin. (1) art. 166 al Codului de executare al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.12.2004¹¹); „În orice situație, la aplicarea forței se interzice utilizarea metodelor de tortură, de pedepse sau tratamente inumane ori degradante” (alin. (3) art. 58 al Legii Republicii Moldova privind statutul ofițerului de informații și securitate, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2007¹²); „Colaboratorului de poliție îi este interzis să aplice, să încurajeze sau să tolereze acte de tortură, tratamente sau pedepse inumane sau degradante, în orice circumstanță s-ar afla” (lit. a) pct. 16 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 481 din 10.05.2006 cu privire la aprobarea Codului de etică și deontologie al polițiștilor¹³) etc.

Toate acestea demonstrează cu prisosință că există o justificare durabilă a actului de incriminare de către legiuitorul autohton a faptei de tortură.

Art. 309¹ C. pen. RM este alcătuit din trei alineate: în alineatul (1) se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de tortură; în alineatul (2) se prevede răspunderea pentru infracțiunea de organizare sau instigare a acțiunilor de tortură; în fine, alineatul (3) cuprinde o variantă agravată de infracțiune, determinând

circumstanțele agravante comune pentru infracțiunile prevăzute la alin. (1) și (2) art. 309¹ C. pen. RM.

Păstrând consecutivitatea, în cele ce urmează ne vom referi la cele trei variante de infracțiune, stabilite de art. 309¹ C. pen. RM.

Acest articol a fost inclus în Capitolul XIV „Infracțiuni contra justiției” din Partea Specială a Codului penal. Ceea ce înseamnă că obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art. 309¹ C. pen. RM (ca, de altfel, și al tuturor celorlalte infracțiuni prevăzute în capitolul nominalizat) l-ar constitui relațiile sociale cu privire la înfăptuirea justiției.

În legătură cu aceasta menționăm că în literatura de specialitate este răspândită opinia potrivit căreia infracțiunile contra justiției sunt infracțiuni care împiedică activitatea normală a instanțelor judecătorești, a procuraturii, a organelor de urmărire penală sau a altor organe care contribuie la înfăptuirea justiției.¹⁴ Într-adevăr, analiza reglementărilor, care alcătuiesc Capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal, ne permite să conchidem că infracțiunile corespunzătoare pot împiedica nu doar activitatea instanțelor judecătorești, dar și activitatea ce precede judecata, precum și activitatea ulterioară judecării.

Însă, conform art. 114 al Constituției, justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești. Reieșind din această prevedere constituțională, par a fi lipsite de temei orice încercări de a formula definiția conceptului de justiție în accepție largă și în accepție îngustă.¹⁵ În realitate, există o singură accepție a acestei definiții: cea pe care ne-o sugerează legiuitorul în art. 114 al Constituției. Iar din aceasta rezultă cu claritate că justiția este înfăptuită de instanțele judecătorești, nu și de alte organe.

Așadar, denumirea Capitolului XIV al Părții Speciale a Codului penal nu corespunde cu conținutul acestui capitol, deoarece evocă o arie de incidență mai restrânsă. Din acest punct de vedere, se impune precizarea denumirii Capitolului XIV al Părții Speciale a Codului penal. Propunem ca aceasta să fie următoarea: „Infracțiuni privind înfăptuirea justiției sau legate de înfăptuirea justiției”. În acest fel, va fi clar că activitatea procuraturii, a organelor de urmărire penală sau a altor organe, care contribuie la înfăptuirea justiției, nu este un scop în sine. Activitatea prejudicială și cea postjudicială este o activitate prin care se contribuie, într-o măsură sau alta, la înfăptuirea justiției. Totodată, o asemenea activitate nu înseamnă înfăptuirea justiției.

În concluzie, în calitate de obiect juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul XIV al Părții Speciale a Codului penal trebuie considerate relațiile sociale cu privire la activitatea de înfăptuire a justiției și activitatea de contribuire la înfăptuirea justiției.

Din descrierea laturii obiective a infracțiunii de tortură se desprinde că obiectul juridic special al acestei infracțiuni are un caracter multiplu.

În doctrina penală au fost exprimate variate puncte de vedere cu privire la obiectul juridic principal al infracțiunii de tortură: relațiile sociale care privesc exercitarea autorității publice în conformitate cu legea (cu precădere – a autorității judiciare)¹⁶; relațiile sociale ce privesc exercitarea autorității publice (cu precădere – a autorității judiciare) în conformitate cu legea, evitându-se producerea unor suferințe fizice sau psihice deosebite, altele decât cele pe care exercitarea autorității și a constrângerii statale le implică în temeiul și în condițiile unor legi democratice¹⁷; relațiile sociale referitoare la înfăptuirea justiției, încălcate prin provocarea unor dureri sau a unor suferințe puternice, fizice sau psihice, persoanei, în unul dintre scopurile sau din motivele arătate în text¹⁸; relațiile sociale referitoare la înfăptuirea justiției, sub aspectul obligației organelor statale sau a altor persoane care acționează cu titlu oficial de a asigura persoanelor implicate în activități judiciare sau legate de activitatea judiciară un tratament uman, cu respectarea drepturilor omului.¹⁹

Considerăm că acest din urmă punct de vedere reușește să redea cel mai adecvat individualitatea obiectului juridic principal al infracțiunii de tortură. Totuși, manifestând consecvență, privim sub un alt unghi derivația dintre acest obiect și obiectul juridic generic al infracțiunii de tortură. De aceea, afirmăm că obiectul juridic principal al infracțiunii de tortură îl reprezintă relațiile sociale cu privire la activitatea de înfăptuire a justiției și activitatea de contribuire la înfăptuirea justiției, sub aspectul obligației persoanei aflate în exercițiul autorității publice sau care acționează, cel puțin, cu acordul acestei autorități de a asigura persoanelor implicate în activități judiciare sau legate de activitatea judiciară un tratament uman, cu respectarea drepturilor omului.

De asemenea, există o multitudine de opinii vizând obiectul juridic secundar al infracțiunii de tortură: relațiile sociale care privesc drepturile și libertățile fundamentale ale omului universal recunoscute²⁰; relațiile sociale referitoare la drepturile omului²¹; relațiile sociale care ocrotesc drepturi și libertăți fundamentale ale omului universal recunoscute²²; relațiile sociale privind atributele fundamentale ale persoanei²³; relațiile sociale care privesc unele atribute ale persoanei, precum sănătatea, integritatea corporală, libertatea sau demnitatea și alte drepturi ale omului.²⁴

În ce ne privește, considerăm că la identificarea valorilor sociale specifice care sunt lezate prin infracțiunea de tortură trebuie să reieșim din

interpretarea sistematică a prevederilor art. 24 din Constituție. Pe cale de consecință, aceste valori le reprezintă integritatea fizică sau psihică a persoanei. În baza principiului „*noli mi tangere*”, integritatea fizică sau psihică a persoanei presupune obligația negativă a tuturor celorlalți de a nu-i aduce atingere în plan fizic sau psihic. În concluzie, obiectul juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art. 309¹ C. pen. RM îl formează relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a persoanei.

Infracțiunea de tortură poate avea și obiect material. Acesta există în cazul în care infracțiunea dată presupune influențarea nemijlocită infracțională asupra corpului persoanei. Dacă o atare influențare lipsește (de exemplu, dacă se aplică violența psihică), lipsește și obiectul material.

Cât privește victima infracțiunii de tortură, în dispoziția art. 309¹ C. pen. RM nu se concretizează calitățile acesteia. Totuși, în doctrina penală se reliefează unele din aceste calități:

- 1) persoana aflată în dependență față de făptuitor²⁵;
- 2) persoana aflată sub arest sau condamnată la pedeapsă privativă de libertate²⁶;
- 3) persoana efectiv torturată sau o terță persoană supusă unei constrângeri psihice prin torturarea primei persoane.²⁷

Considerăm că cea de-a doua teză enunțată este un exemplu de interpretare restrictivă. Nu doar persoana care se află sub arest sau condamnată la pedeapsă privativă de libertate poate evolua ca victimă a infracțiunii de tortură. Această calitate o poate avea și persoana reținută, percheziționată, adusă forțat, supusă unor măsuri de siguranță, supusă tratamentului psihiatric etc. În alți termeni, se are în vedere orice persoană supusă unor măsuri de constrângere având la bază exercițiul autorității publice.

Cu privire la cea de-a treia teză, faptul că victimă a infracțiunii de tortură poate fi nu numai persoana efectiv torturată, dar și o terță persoană care e supusă unei constrângeri psihice prin torturarea primei persoane, poate provoca reticență. În opinia lui E.A. Frolov, pe care o susținem, victimă a infracțiunii este acel participant la relația socială, ale cărui facultăți sociale, interese s-au dovedit a fi vătămate, știrbite în rezultatul săvârșirii infracțiunii.²⁸ În dispoziția art. 309¹ C. pen. RM se menționează nu numai despre persoana efectiv torturată, dar și despre o terță persoană: 1) de la care făptuitorul urmărește să obțină informații sau mărturisiri; 2) care a comis sau se bănuiește că a comis un act pentru care urmează să fie pedepsită persoana efectiv torturată; 3) care urmează a fi supusă intimidării sau presiunii din partea făptuitorului. Dacă, în oricare din cele trei ipoteze, terței persoane

i se provoacă dureri sau suferințe puternice de natură psihică, adică i se aduce atingere integrității psihice, o asemenea persoană trebuie considerată victimă a infracțiunii de tortură.

În concluzie, victimă a infracțiunii de tortură este persoana aflată în dependență față de făptuitor, care fie este supusă unor măsuri de constrângere având la bază exercițiul autorității publice și este efectiv torturată, fie este supusă unei constrângeri psihice datorită torturării altei persoane.

Astfel, se poate desprinde că nu poate exista o terță persoană supusă unei constrângeri psihice, decât dacă există o persoană efectiv torturată. Totodată, nu se exclude ca numai persoana efectiv torturată să apară ca victimă a infracțiunii de tortură.

Din analiza dispoziției alin. (1) art. 309¹ C. pen. RM rezultă că infracțiunea de tortură este o infracțiune materială. Drept urmare, latura obiectivă a acestei infracțiuni are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea sau inacțiunea de provocare a unei dureri sau suferințe puternice, fizice ori psihice, unei persoane; 2) urmările prejudiciabile constând în durerea sau suferința puternică, fizică ori psihică, provocată unei persoane; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Deloc întâmplător, incriminându-se tortura, s-a recurs, pentru caracterizarea faptei prejudiciabile, la o exprimare cuprinzătoare și nu s-a condiționat existența infracțiunii, sub acest aspect, de nici o altă împrejurare în afară de cea referitoare la provocarea unei dureri sau suferințe puternice, pentru a asigura o incidență largă textului, în așa fel încât să fie sancționate toate formele în care se poate manifesta tortura. Astfel, la momentul redactării Convenției ONU împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, în legătură cu definirea noțiunii de tortură, „foarte multe delegații au insistat asupra introducerii în text a unor referiri exprese la anumite tipuri de tortură practicate mai ales în timpul regimului nazist. În final, această propunere a fost respinsă pentru a se asigura o interpretare cât mai largă a acestor prevederi”.²⁹

Cu toate acestea, nu trebuie de uitat că, chiar și în cazul prevederilor art. 309¹ C. pen. RM, rămâne valabilă regula fixată la alin. (2) art. 3 C. pen. RM, conform căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă.

În esență, în cazul infracțiunii de tortură, fapta prejudiciabilă se exprimă în aplicarea violenței. În context, are dreptate I. Dvoreanșkov când susține că „violența este o noțiune generică în raport cu noțiunea de tortură... Tortura reprezintă o varietate specifică a violenței...”.³⁰ În același plan, R.S. Ciobanean afirmă:

„Tortura ... se raportează la categoria de violență „instrumentală”, fiind aplicată în vederea atingerii unor anumite scopuri sau a realizării unor motive antisociale”.³¹ Așadar, tortura este o infracțiune violentă, adică aduce atingere obiectului apărării penale pe calea influențării fizice sau psihice asupra victimei, pentru a fi impusă să adopte comportamentul dezirabil făptuitorului. În ipoteza torturii, are loc influențarea nemijlocită energetică asupra componentei biologice a persoanei (violența fizică) sau influențarea informațională asupra componentei ei psihice (violența psihică).

Dar în ce constă specificul violenței în cazul infracțiunii de tortură? Răspunzând la această întrebare, R.S. Ciobanean remarcă cu drept cuvânt: „Întotdeauna, metoda caracteristică a faptei de tortură o constituie cruzimea deosebită”.³² În acest sens, nu putem să nu agreăm opinia conform căreia conceptele „tortură”, „maltratare”, „schingiuire”, „batjocură”, „sadism” fac parte din același registru noțional, reprezentând cazuri particulare de manifestare a cruzimii.³³

În opinia unor autori, cruzimea deosebită consistă în acțiunea sau inacțiunea intenționată, care însoțește sau succede infracțiunea violentă, nefiind obligatorie pentru săvârșirea acestei infracțiuni sau pentru producerea urmărilor prejudiciabile ale acestei infracțiuni, și care se exprimă în cauzarea victimei sau apropiatilor acesteia a unei suferințe suplimentare (de regulă, grave), de natură fizică sau psihică.³⁴ Subscriind, în principiu, la această definiție, precizăm totuși că, în cazul torturii, cruzimea deosebită nu poate însoți sau, cu atât mai mult, succede infracțiunea dată. Cruzimea deosebită se impregnează atât de organic în „textura” infracțiunii de tortură, încât reușește să alcătuiască un tot unitar cu aceasta.

În literatura de specialitate se expune părerea că modalitățile faptei prejudiciabile în contextul infracțiunii de tortură le-ar constitui: 1) provocarea unei dureri sau suferințe puternice; 2) intimidarea sau exercitarea de presiuni.³⁵ Bineînțeles, nu putem sprijini un asemenea punct de vedere. După cum rezultă din dispoziția alin. (1) art. 309¹ C. pen. RM, intimidarea și exercitarea de presiune se numără printre scopurile infracțiunii de tortură. Deci, nu au legătură cu latura obiectivă a acesteia. De aceea, nu există modalități normative ale infracțiunii de tortură. Ceea ce nu exclude existența unor modalități faptice.

Astfel, dacă ne referim la aplicarea violenței fizice, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului sunt consemnate următoarele modalități faptice ale torturii: 1) spânzurătoarea palestiniană (dezbrăcarea victimei, legarea mâinilor la spate și suspendarea ei de brațe, fără a se mai putea sprijini

de sol)³⁶; 2) forme grave de bătaie³⁷; 3) lovituri grave, combinate cu refuzarea îngrijirii medicale³⁸; 4) șocuri electrice³⁹; 5) falaka/falanga: lovirea tălpilor⁴⁰ etc.

Cât privește situația din Republica Moldova, în Raportul adresat Guvernului Republicii Moldova cu privire la vizita efectuată în Moldova de către delegația Comitetului european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante în perioada 20-30 septembrie 2004 (în continuare – Raportul CPT), în pct. 15 din compartimentul „Privațiunea de libertate de către serviciile de poliție” se menționează: „Numeroase mărturisiri au fost obținute de la persoanele private de libertate de către poliție, menționându-se că în acest scop au fost aplicate lovituri cu pumnii, cu picioarele sau cu diferite obiecte (cum ar fi bastoanele, bătele de baseball sau buteliile de plastic umplute cu apă); în unele cazuri, s-a aflat că persoanele erau suspendate de o bară metalică, cu mâinile și picioarele încâtușate, capul în jos (tratament interzis, cunoscut sub denumirea „rândunica”), sau sufocate prin aplicarea persoanei respective a unei măști de gaz, blocându-se pătrunderea aerului (tratament interzis, cunoscut sub denumirea „elefantul”), sau lovite peste tăpile picioarelor”.⁴¹

Privitor la aplicarea violenței psihice, ca modalități faptice ale torturii pot fi specificate: simularea unei execuții⁴², amenințarea cu o lampă de lipit și cu o seringă⁴³; amenințarea privind maltratarea copiilor victimei⁴⁴ etc. În același context, în Raportul CPT se menționează: „... un „umilit” pe care l-am întâlnit a afirmat că uneori era pus în celulă pentru câteva zile, iar gardienii le spuneau deținuților că „pot face din ei ce doresc, în afară de să-i omoare”.⁴⁵ Bineînțeles, în conjunctura infracțiunii de tortură, este puțin probabil ca influențarea asupra victimei să se concretizeze exclusiv în violența fizică sau exclusiv în violența psihică. Mai mult, de cele mai dese ori este foarte dificil a trasa o linie de demarcare clară între cele două tipuri de violență: „Nu întotdeauna, din multitudinea de influențări exercitate asupra persoanei pot fi selectate doar acelea care traumează psihicul sau doar acelea care ating sfera somatică... Practic, oricare violență fizică este însoțită (fie și pentru un scurt timp) de modificarea funcțiilor psihice, tot așa cum violența psihică implică modificări de ordin fiziologic”.⁴⁶ Prin excelență, această aserțiune își găsește confirmare în ipoteza infracțiunii de tortură.

După cum am afirmat anterior, infracțiunea de tortură este o infracțiune materială. Urmările prejudiciabile ale acestei infracțiuni se exprimă în durerea sau suferința puternică, fizică sau psihică. În acest sens, în doctrina penală se afirmă just că durerea sau suferința fizică este un tip al prejudiciului fizic.⁴⁷ Pe calea interpretării prin analogie, putem susține că

durerea sau suferința psihică este un tip al prejudiciului psihic.

Prin „durere” trebuie de înțeles reacția psihofiziologică a organismului, produsă ca urmare a unei puternice excitații a terminațiilor nervoase din organele și țesuturile umane, exprimându-se în senzații fizice negative cu grad variat de pronunțare. La rândul său, prin „suferințe” trebuie de înțeles trăirile negative profunde, condiționate de excitanți fizici sau psihici.

Cele două noțiuni – „durere” și „suferință” – sunt strâns legate între ele. Astfel, are dreptate I. Samoliuk când afirmă că suferința fizică se poate exprima nu numai în durerea propriu-zisă, dar și în starea fizică proastă cu caracter extenuat, determinată de foame, sete, răcirea corpului etc.⁴⁸ Are dreptate și R.D. Șarapov când susține că la suferința fizică urmează a fi raportată extenuarea nervoasă, condiționată de introducerea repetată în organism a substanțelor psihostimulatorii sau halucinogene, fie a altor substanțe psihoactive.⁴⁹

Cât privește suferința psihică, aceasta reprezintă efectul aplicării unor factori psihogeni (batjocura, luarea în râs, insulta, amenințarea) care influențează anume asupra psihicului, dar nu, de exemplu, asupra funcției de control-regulare a sistemului nervos.

Dar, în cazul infracțiunii de tortură nu este suficient să se fi provocat pur și simplu o durere sau suferință fizică ori psihică. Legiuitorul cere ca această durere sau suferință să fie puternică.

De aceea, în procesul calificării infracțiunii de tortură urmează a se aprecia, în raport cu toate împrejurările reținute, dacă durerea sau suferința provocată victimei a fost sau nu puternică. Cu alte cuvinte, trebuie de determinat punctul de la care durerea sau suferința nu poate fi considerată o simplă „brutalitate” (produsă, de exemplu, atunci când persoana se opune arestării sale), ci este suficient de gravă pentru a fi catalogată ca expresie a torturii.

Din acest punct de vedere, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că termenul „puternic” (utilizat în sintagma „durere sau suferință puternică”), ca și trăsătura de minimum de gravitate, la care se face trimitere pentru aplicarea art. 3 „Interzicerea torturii” din Convenția pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, sunt relative prin esența lor. Pentru a preciza acel prag minim de gravitate necesar a fi depășit pentru a califica fapta ca tortură, trebuie luat în considerație ansamblul circumstanțelor în care s-a aflat victima: durata și efectele fizice și psihice ale tratamentului aplicat victimei; sexul; vârsta; starea sănătății etc.⁵⁰ De exemplu, Curtea a constatat că, dincolo de loviturile primite, reclamantul a fost tras de păr, a fost obligat să alerge pe un culoar de-a lungul căruia polițiștii îi puneau piedică spre a-l face să cadă, că a fost pus în

genunchi în fața unei tinere polițiste, a fost amenințat cu o flacăra, apoi cu o seringă etc. Dincolo de violența faptelor, Curtea a reținut caracterul lor odios și umilitor pentru orice persoană, în orice stare s-ar găsi aceasta. Faptele astfel descrise au avut loc în mod repetat, fiind prelungite în timp, pe durata zilelor de interogatoriu la care a fost supus reclamantul. Așa fiind, Curtea s-a declarat convinsă că actele de violență fizică și psihică produse asupra persoanei reclamantului, luate în ansamblu, i-au provocat durere și suferință puternică și au un caracter deosebit de grav, și, deoarece au fost aplicate cu deosebită cruzime, constituie acte de tortură.⁵¹

Pentru a înțelege esența juridică a urmărilor prejudiciabile produse în contextul infracțiunii de tortură, devine imperioasă și cercetarea unui alt aspect, nu mai puțin important. Astfel, este întemeiată poziția lui S. Brînză: „La calificare nu are importanță dacă, în momentul cauzării vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății, victima a simțit sau nu durere; la moment, aceasta poate și să nu simtă durerea, deoarece este inconștientă sau a fost anesteziată cu ajutorul substanțelor narcotice sau psihotrope”.⁵² *Alias*, producerea durerii sau a suferinței (chiar puternice) depășește limitele latirii obiective a infracțiunii prevăzute la art. 151 C. pen. RM, precum și a altor infracțiuni care presupun cauzarea unui prejudiciu sănătății persoanei (cu excepția faptelor prevăzute la lit. e) alin. (2) art. 151 și la lit. f) alin. (2) art. 152 C. pen. RM). În contrast, în cazul infracțiunii de tortură, tocmai producerea durerii sau suferinței puternice reprezintă urmările prejudiciabile. Dar ține oare de substanța infracțiunii de tortură cauzarea unui prejudiciu sănătății persoanei?

Pentru a răspunde la această întrebare, vom reproduce opinia lui R.S. Ciobanean, conform căreia urmările prejudiciabile în cazul infracțiunii de tortură se pot concretiza în cauzarea unui prejudiciu (a unei vătămări) sănătății persoanei, de orice grad; în această ipoteză, calificarea se va face după regulile concursului de infracțiuni – infracțiunea de tortură și infracțiunea corespunzătoare contra sănătății persoanei – întrucât tortura este o infracțiune formală și nu cuprinde urmări prejudiciabile.⁵³

Merită să reținem propunerea de calificare conform regulilor concursului de infracțiuni. Însă nu pentru că tortura este o infracțiune formală. Ne-am putut convinge că infracțiunea de tortură este o infracțiune materială. De asemenea, observăm o contradicție în teza promovată de R.S. Ciobanean: dacă prejudiciul cauzat sănătății persoanei ține de conținutul infracțiunii de tortură, de ce se propune soluția calificării suplimentare conform normelor care stabilesc răspunderea pentru infracțiuni contra sănătății persoanei?

Din dispoziția art. 309¹ C. pen. RM rezultă că prejudiciul, cauzat sănătății persoanei, indiferent de gravitate, nu poate evolua ca urmare prejudiciabilă a infracțiunii de tortură. Deloc întâmplător, la caracterizarea obiectului juridic secundar al infracțiunii date am utilizat formula „integritatea fizică sau psihică a persoanei”, dar nu formula „sănătatea persoanei”. Dacă ar fi să stabilim o conexiune dintre obiectul infracțiunii și urmările prejudiciabile ale infracțiunii, ar trebui să deosebim net următoarele două variante: 1) relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a persoanei – durerea sau suferința puternică, fizică ori psihică; 2) relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei – prejudiciul (vătămarea) sănătății persoanei.

Din aceste considerente, în cazul tuturor acelor infracțiuni – care presupun, într-un fel sau altul, producerea durerii sau suferinței (puternice) fizice ori psihice (de exemplu, infracțiuni prevăzute la lit. h) alin. (3) art. 145, lit. d) alin. (2) art. 150, lit. e) alin. (2) art. 151, lit. f) alin. (2) art. 152, lit. g) alin. (2) art. 165, lit. f) alin. (2) art. 171, lit. d) alin. (3) art. 188, lit. d) alin. (3) art. 189, lit. c) alin. (2) art. 206 etc. din Codul penal) – relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a persoanei trebuie considerate ca obiect juridic secundar al acestor infracțiuni. În cazul tuturor acestor infracțiuni, durerea sau suferința (puternică), fizică ori psihică, apare în calitate de urmare prejudiciabilă secundară. Prin aceasta, infracțiunile date se deosebesc de infracțiunea de tortură. Or, în ipoteza infracțiunii prevăzute la art. 309¹ C. pen. RM durerea sau suferința puternică, fizică ori psihică, reprezintă unica urmare prejudiciabilă.

Practic, același criteriu de delimitare este aplicabil la diferențierea infracțiunii de tortură de infracțiunea de maltratare intenționată sau alte acte de violență (art. 154 C. pen. RM). Noțiunea „integritate corporală” (care desemnează valoarea socială reprezentând obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 154 C. pen. RM) nu trebuie confundată cu „integritatea fizică sau psihică”. Integritatea corporală este lezată ca urmare a producerii leziunilor corporale (fără cauzarea prejudiciului sănătății), specificate în Partea V a Regulamentului Ministerului Sănătății al Republicii Moldova nr. 99 din 27.06.2003 de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale.⁵⁴ În opoziție, integritatea fizică sau psihică este lezată ca urmare a producerii durerii sau suferinței (puternice), fizice ori psihice. În doctrina penală se menționează, just, că infracțiunea prevăzută la art. 154 C. pen. RM „se consideră consumată din momentul producerii leziunilor corporale, implicând suferințe fizice, cu sau fără suferințe psihice”.⁵⁵ Deci, și în cazul infracțiunii de maltratare intenționată sau alte acte de violență obiectul juridic secundar îl constituie relațiile sociale cu privire

la integritatea fizică sau psihică a persoanei. Nici în acest caz integritatea fizică sau psihică a persoanei (și relațiile sociale aferente) nu este lezată în mod exclusiv. Ea este lezată doar în subsidiar. Totodată, în ipoteza infracțiunii de tortură, în afară de integritatea fizică sau psihică a persoanei (și relațiile sociale aferente), nu mai sunt lezate și alte valori sociale caracterizând un atribut sau altul al persoanei (și relațiile sociale aferente). Cele menționate (alături de alte criterii de delimitare) demonstrează necesitatea diferențierii infracțiunii de tortură de infracțiunea prevăzută la art. 154 C. pen. RM, precum și de infracțiunile în care, oarecum inadecvat, în calitate de agravante apar circumstanțele desemnate prin sintagmele „prin schingiuire sau tortură”, „prin folosirea torturii”, „însoțit de torturarea victimei” etc.⁵⁶

În concluzie, dacă, în legătură cu infracțiunea de tortură, a fost cauzată vătămarea – grava, medie sau ușoară – a integrității corporale sau a sănătății, se impune calificarea conform art. 151, 152 sau 153 și art. 309¹ C. pen. RM. În cazul dat, pluralitatea de urmări prejudiciabile implică pluralitatea de infracțiuni sub forma concursului de infracțiuni. Nu se încalcă principiul „non bis in idem”, întrucât prejudiciul cauzat sănătății excede cadrul infracțiunii de tortură. În același timp, în astfel de ipoteze, din calificare se vor exclude circumstanțele agravante stabilite la lit. e) alin. (2) art. 151 sau la lit. f) alin. (2) art. 152 C. pen. RM.

Note:

- ¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 98-100.
- ² Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. I. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p. 11-17.
- ³ *Ibidem*, p. 32-49.
- ⁴ *Ibidem*, p. 341-358.
- ⁵ *Ibidem*, p. 331-338.
- ⁶ *Ibidem*, p. 202-206.
- ⁷ *Ibidem*, p. 285-289.
- ⁸ *Ibidem*, p. 129-142.
- ⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.
- ¹⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.
- ¹¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 34-35.
- ¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 171-174.
- ¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 75-78.
- ¹⁴ *A se vedea*, de exemplu: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 581; A. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 447-448.
- ¹⁵ *A se vedea*, de exemplu: Н.А. Носкова. *Ответственность граждан за преступления против правосудия*. – Москва, 1975, p. 10; А.С. Горелик, Л.В. Лобанова. *Преступления против правосудия*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005, p. 28-29; *Уголовное право. Особенная Часть* / Под ред. Л.Д. Гаухмана, С.В. Максимова. – Москва: Эксмо, 2005, p. 591; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.М. Лебедева. – Москва: Норма, 2007, p. 840.
- ¹⁶ Gh. Nistoreanu, Al. Boroі. *Drept penal. Partea Specială*. – București: ALL Beck, 2002, p. 329.
- ¹⁷ Gh. Nistoreanu, Al. Boroі, I. Molnar și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – București: Europa Nova, 1999, p. 408.
- ¹⁸ O. Loghin, T. Toader. *Drept penal român. Partea Specială*. – București: Șansa, 1999, p. 408; T. Toader. *Drept penal. Partea Specială*. – București: ALL Beck, 2002, p. 321.
- ¹⁹ M.A. Hotca. *Codul penal. Comentarii și explicații*. – București: C.H. Beck, 2007, p. 1300-1301.

- ²⁰ Gh. Nistoreanu, Al. Boroі. *Op. cit.*, p. 329.
- ²¹ O. Loghin, T. Toader. *Op. cit.*, p. 408.
- ²² Gh. Nistoreanu, Al. Boroі, I. Molnar și alții. *Op. cit.*, p. 408.
- ²³ T. Toader. *Op. cit.*, p. 321.
- ²⁴ M.A. Hotca. *Op. cit.*, p. 1301.
- ²⁵ И. Дворянсков. *Уголовная ответственность за пытку и иное бесчеловечное или унижающее достоинство обращение с заключенными* // Уголовное право, 2003, nr. 4, p. 19-22.
- ²⁶ *Ibidem*.
- ²⁷ C. Bulai, A. Filipaș, C. Mitrache. *Instituții de drept penal*. – București: Trei, 2006, p. 484; Al. Boroі, Gh. Nistoreanu. *Drept penal. Partea Specială*. – București: ALL Beck, 2005, p. 456.
- ²⁸ Е.А. Фролов. *Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность*: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. – Свердловск, 1971, p. 320.
- ²⁹ J.H. Burgers, H. Danelius. *The UN Convention against Torture. A Handbook on the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*. – Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, p. 41.
- ³⁰ И. Дворянсков. *Op. cit.*, p. 19-22.
- ³¹ P.C. Чобанян. *Пытка: уголовно-правовое и криминологическое исследование*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2007, p. 15.
- ³² *Ibidem*, p. 21.
- ³³ А.Н. Попов. *Убийства при отягчающих обстоятельствах*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 471; Э.А. Багун. *Ответственность за побои и истязание по Уголовному кодексу Российской Федерации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2007, p. 19; Н. Бабий. *Теоретические основы криминализации и квалификации составных насильственных преступлений* // Судовы веснік, 2005, nr. 4, p. 50-54.
- ³⁴ А.П. Закалюк, В.Д. Жарый, В.С. Ковальский и др. *Преступления, совершаемые с особой жестокостью (научный обзор результатов исследования)*. – Киев, 1989, p. 8.
- ³⁵ M.A. Hotca. *Op. cit.*, p. 1301; O. Predescu. *Despre infracțiunea de tortură* // Dreptul, 1999, nr. 4, p. 85-87.
- ³⁶ Case of Aksoy versus Turkey // hudoc.echr.coe.int
- ³⁷ Case of Dikme versus Turkey // hudoc.echr.coe.int
- ³⁸ Case of İlhan versus Turkey // hudoc.echr.coe.int
- ³⁹ Case of Akkoç versus Turkey // hudoc.echr.coe.int
- ⁴⁰ Case of Salman versus Turkey // hudoc.echr.coe.int
- ⁴¹ *Combaterea torturii în Republica Moldova* / Coordonator V. Zaharia. – Chișinău: IRP, 2006, p. 13.
- ⁴² Case of Denmark, Norway, Sweden and Netherlands versus Greece // hudoc.echr.coe.int
- ⁴³ Case of Selmouni versus France // hudoc.echr.coe.int
- ⁴⁴ Case of Akkoç versus Turkey // hudoc.echr.coe.int
- ⁴⁵ *Combaterea torturii în Republica Moldova*, p. 30.
- ⁴⁶ А.И. Бойцов. *Преступления против собственности*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 434.
- ⁴⁷ P.D. Шарапов. *Физическое насилие в уголовном праве*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p. 291.
- ⁴⁸ И. Самолук. *Ответственность за истязание* // Советская юстиция, 1965, nr. 12, p. 21-23.
- ⁴⁹ P.D. Шарапов. *Op. cit.*, p. 121.
- ⁵⁰ Case of Selmouni versus France // hudoc.echr.coe.int
- ⁵¹ *Ibidem*.
- ⁵² S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 90.
- ⁵³ P.C. Чобанян. *Op. cit.*, p. 22.
- ⁵⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 170-172.
- ⁵⁵ S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 116.
- ⁵⁶ În legătură cu aceasta, venim cu propunerea de lege ferenda ca, în Partea Specială a Codului penal, noțiunea „tortură” să fie păstrată doar în art. 309¹ C. pen. RM. În toate celelalte cazuri, noțiunea „tortură” („torturare”) urmează a fi substituită prin formula „cu deosebită cruzime”. Din această perspectivă, tortura, săvârșită alături de alte fapte infracționale, va apare drept componentă a concursului de infracțiuni.

Propunerea noastră se bazează pe regula fixată la lit. e) art. 19 din Legea Republicii Moldova privind actele legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.12.2001 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38): „Terminologia utilizată este constantă și uniformă atât în actul elaborat, cât și în toate celelalte acte legislative; se va utiliza unul și același termen dacă este corect, iar folosirea lui repetată exclude confuzia”.

CONTRACTUL DE LEASING – CLASIFICĂRI

Tudor LAZAR,

doctor în drept, conferențiar universitar interimar (USEM)

SUMMARY

In our days, the leasing agreement is examined more and more seriously by both theoreticians and practitioners. The growing interest can be easily explained if we take into account its practical, useful application in our daily life.

In doctrines there are many debates about the nature and importance of classifications of this contract. These classifications can vary due to many criteria which are taken into account.

During this brief item, we have intended to outline the importance of these classifications by analyzing both the national and international laws. At the same time, we have made an attempt to give the most interesting ideas which exist in doctrines.

We can say that this item represents a comparative study of the classifications of the leasing agreement. On the one hand, we used both national and international laws – outlining the practical aspect and on the other hand, by using doctrine's ideas we gave a theoretical aspect of the problem.

Our goal was to outline the practical aspects of such kind of classifications and in this context we tried to exemplify our suggestions.

Contractul de leasing, ca și alte contracte, este supus diferitelor clasificări în funcție de diverse criterii. Necesitățile apărute au făcut ca în doctrină contractul de leasing să fie clasificat conform unor criterii variate, cum ar fi: a) în funcție de calitatea utilizatorului; b) după apartenența părților; c) după modul de calcul al redevențelor; c) după apartenența fondurilor investite; d) după proveniența bunurilor finanțate; e) după natura bunului contractat.¹

Având la bază clasificarea clasică a operațiunilor de leasing, legislația Republicii Moldova, prin Legea cu privire la leasing², Codul civil³ și Codul fiscal⁴ reține următoarele clasificări:

1. *După sistemul de achitare a ratelor:* a) leasing financiar și b) leasing operațional, ca excepție. Clasificarea dată este cea mai importantă, deoarece aceste feluri de leasing sunt întâlnite suficient de des în comerț.

2. *După obiectul său:* a) contractul de leasing cu privire la un bun imobiliar și b) contractul de leasing cu privire la un bun mobil. Această împărțire prezintă interes nu numai din punctul de vedere al raporturilor civile, ci și datorită efectelor specifice care se produc în fiecare caz în parte.

3. *După subiecții săi:* a) contract de leasing intern și b) contract de leasing internațional. Delimitarea dată de asemenea prezintă interes, deoarece în caz de litigiu trebuie de cunoscut legea care va governa raporturile dintre părți și care va fi instanța competentă chemată să soluționeze litigiul.

Legea cu privire la leasing mai cunoaște: a) leasingul barter, b) leasingul compensațional, c) lease-back-ul, d) leasingul de consum și e) leasingul direct.

Înainte de a ne expune asupra problemelor concrete ce țin de clasificarea contractelor de leasing considerăm că este necesar să cunoaștem definiția noțiunii contractului de leasing, ceea ce ne va permite să tratăm mai reușit problema. Analiștii comerțului internațional definesc contractul de leasing ca o expresie a tehnicilor moderne de contracte în acest domeniu.⁵ În opinia profesorului Dumitru Mazilu, contractul de leasing este o operațiune juridică prin care o persoană cumpără un bun spre a-l închiria unei alte persoane.⁶ Profesorul Mircea N. Costin definește contractul de leasing ca o operație juridică triunghiulară prin care o persoană cumpără un bun spre a-l închiria ulterior altei persoane care la finele contractului de locație are facultatea să exercite o opțiune între trei posibilități, și anume: de a continua raportul juridic de locație; de a rezilia contractul respectiv ori de a cumpăra bunul ce-i fusese închiriat, plătind un preț convenit, astfel încât să se țină seama, cel puțin în parte, de vărsămintele efectuate cu titlu de chirie, adică de amortizarea bunului pe o atare cale, cu alte cuvinte – de valoarea lui reziduală.⁷ Persoana care cumpără poate fi persoană fizică sau juridică. De regulă, în aceste operațiuni sunt implicate persoane juridice care funcționează sub forma unor societăți comerciale specializate în acest gen de operații. În ceea ce privește persoana care închiriaza bunul, ea, de asemenea, poate fi atât

persoană fizică, cât și juridică, cu toate că asemenea închirieri sunt caracteristice pentru persoanele juridice. Persoanele în cauză poartă denumirea de utilizator. Legislația Republicii Moldova dă următoarele definiții contractului de leasing: Legea cu privire la leasing stabilește că leasingul reprezintă totalitatea raporturilor care iau naștere în scopul și în cadrul realizării unui contract de leasing, pe când Codul civil definește leasingul ca un contract prin care o parte (locator) se obligă, la cererea unei alte părți (locatar), să asigure posesiunea și folosirea temporară a unui bun, cumpărat sau produs de locator, contra unei plăți periodice (rate de leasing). Articolul 923 din Codul civil stabilește și drepturile părților contractante. În ceea ce ne privește, considerăm că definiția dată contractului de leasing de către Codul civil pe deplin corespunde doctrinei și este una mai avansată decât definiția expusă în Legea cu privire la leasing. Obiect al contractului de leasing, atât conform art. 4 alin. 2 din Legea cu privire la leasing, cât și conform art. 925 din Codul civil, poate fi orice bun mobil sau imobil cu excepția: a) bunurilor scoase din circuitul civil sau a căror circulație este limitată prin lege; b) terenurile agricole; c) bunurile consumptibile și c) obiectele proprietății intelectuale care nu pot fi cesionate. Obiect al contractului de leasing pot fi bunuri foarte diferite: mașini, utilaje, calculatoare, automobile, vase petroliere, aeronave, nave maritime etc. În principiu, sunt preferate bunuri standard, de serie, și nu modele, pentru motivul că bunurile standard pot fi revândute dacă locatarul, la sfârșitul termenului de închiriere, refuză să cumpere bunul. Referitor la obiectul contractului, necesită a fi făcută următoarea precizare: a) echipamentul urmează să fie folosit în scopuri profesionale, adică locatorul cumpără bunurile numai pentru a fi date în locație, dar nu în scopul de a fi folosite de el însuși; b) durata locației trebuie să corespundă duratei economice de utilizare; c) ratele chiriei sunt fixate în așa mod ca să permită amortizarea valorii bunurilor, iar utilizatorul să aibă facultatea să opteze pentru cumpărarea bunului la un preț care să fie adecvat valorii sale reziduale. Așadar, contractul de leasing este o formă de finanțare cu termen, o operațiune de credit – bail.⁸

Contractul de leasing este, cum și reiese din definiție, un contract complex, deoarece cuprinde mai multe contracte, cum ar fi: a) contractul de vânzare-cumpărare; b) contractul de locațiune; c) contractul de mandat și, de asemenea, d) un contract prealabil vizând promisiunea de vânzare pe care o face cumpărătorul, care se consideră drept vânzare din momentul când sunt îndeplinite toate elementele necesare referitor la această operațiune. Leasingul mai cuprinde și promisiunea bilaterală de locație din partea finanțatorului și utilizatorului, anterioară contractului de locațiune, care va avea valoare de contract numai atunci când se vor definitiva toate elementele contractului de locațiune. Contractul de locațiune, care

intră în complexitatea contactului de leasing, având caracter *intuitu personae*, este incesibil. Irevocabilitatea contractului de locațiune se datorează mai multor împrejurări: a) financiare – deoarece este vorba de o operațiune de finanțare a unui bun de investiție; b) fiscale – deoarece durata contractului este fixată în funcție de durata de amortizare fiscală a bunului, fiind o finanțare pe termen lung; c) economice – deoarece chiria este astfel calculată încât să acopere aproape întreaga viață economică a bunului respectiv.⁹

Practica de comerț mondială a apreciat în mod constant că leasingul financiar este adevăratul leasing, fiind forma cea mai amplă reglementată de legiuitor și preferată de utilizatori.

Reieșind din definiția dată de Legea cu privire la leasing și de Codul fiscal, leasingul financiar este un contract care trebuie să întrunească una din următoarele condiții:

a) riscurile și beneficiile aferente dreptului de proprietate asupra bunului, care face obiectul leasingului, să fie transferate locatarului la momentul încheierii contractului de leasing;

b) suma ratelor de leasing să reprezinte cel puțin 90% din valoarea de intrare a bunului dat în leasing;

c) contractul de leasing să prevadă expres transferul către locatar, la momentul expirării contractului, a dreptului de proprietate asupra bunului care face obiectul leasingului;

d) perioada de leasing să depășească 75% din durata de funcționare utilă a bunului care face obiectul leasingului.

Pentru a fi în situația unui contract de leasing financiar, condițiile invocate mai sus nu trebuie interpretate cumulativ. Atunci când într-un contract de leasing este îndeplinită măcar una din cele patru condiții, acel contract va fi unul de leasing financiar. Ideea este confirmată de art. 5 pct. 18 din Codul fiscal „...orice contract de leasing care îndeplinește cel puțin una din condițiile enumerate”. Referitor la leasingul operațional, legiuitorul a precizat că acesta este operațiune care nu îndeplinește nici una din condițiile contractului de leasing financiar. Din punct de vedere fiscal, conform art. 26 alin. 4 din Codul fiscal, în cazul leasingului financiar locatarul este tratat ca proprietar al mijloacelor fixe primite prin leasing, spre deosebire de leasingul operațional, unde calitatea de proprietar o are locatorul. Calcularea și deducerea uzurii mijloacelor fixe care fac obiectul unui contract de leasing se efectuează de către locatar – în cazul leasingului financiar și de către locator – în cazul leasingului operațional. Cu privire la prima condiție, se dorește o precizare ce reiese din art. 923 alin. (3) din Codul civil, care prevede că, la expirarea contractului de leasing, locatorul va respecta dreptul de opțiune al locatarului de a cumpăra bunul, de a prelunge contractul de leasing ori de a înceta raporturile contractuale. Reieșind din norma dată, care prevede că „locatorul va respecta

dreptul la opțiune al locatarului”, dar și din normele prevăzute de Legea cu privire la leasing și Codul fiscal, considerăm că, atunci când în cuprinsul contractului de leasing nu este prevăzută expres nici una din condițiile leasingului financiar, ne vom afla în situația în care părțile au încheiat un contract de leasing operațional. Anume pentru aceste motive, părțile trebuie să prevadă de la bun început clauzele definitorii ale contractului, adică să se determine care este dorința lor. Astfel, de fiecare dată când utilizatorul intenționează ca la sfârșitul perioadei de leasing să devină proprietar vom fi în prezența unui contract de leasing financiar și, dimpotrivă, dacă la momentul încheierii contractului utilizatorul are în vedere doar folosirea temporară a bunului, contractul va fi unul operațional. Aceste constatări s-au făcut ca o propunere *de lege ferenda* în ceea ce privește racordarea normei din Codul civil la norma din Legea cu privire la leasing și la norma din Codul fiscal, care stabilesc condițiile de delimitare a leasingului financiar de leasingul operațional.

În concepția Legii cu privire la leasing, leasingul operațional reprezintă o excepție de la leasingul financiar, acesta din urmă fiind regula. În aparență, leasingul operațional pare să nu-și găsească aplicabilitate, deoarece, atât în redacția Legii cu privire la leasing, cât și în prevederile Codului fiscal, acest contract este definit ca operațiune care nu îndeplinește nici una din condițiile contractului de leasing financiar. Problema care se pune în discuție este de a ști care va fi soarta unui contract de leasing ce nu întrunește condițiile leasingului financiar, pe care părțile îl califică ca unul operațional, deoarece s-a stabilit prin condițiile contractului „dreptul la opțiune”, în sensul că la sfârșitul perioadei de leasing utilizatorul să cumpere bunul. Considerăm că în această situație contractul dat va fi în realitate unul de leasing financiar, indiferent de denumirea pe care părțile au avut-o în vedere. Realmente, contractul nu va fi lovit de nulitate, asupra lui se vor aplica regulile contractului de leasing financiar.

Potrivit art. 4 alin. 2 din Legea cu privire la leasing, obiect al leasingului pot fi orice bunuri mobile sau imobile, cu excepția:

- a) bunurilor scoase din circuitul civil sau a căror circulație este limitată prin lege;
- b) terenurile agricole;
- c) obiectele proprietății intelectuale care nu pot fi cesionate.

Astfel, chiar din cuprinsul legii observăm că operațiunile de leasing pot avea ca obiect atât bunuri imobile, cât și bunuri mobile de folosință îndelungată. Referitor la bunurile imobile, de menționat că legiuitorul a exclus din componența lor terenurile agricole, ceea ce ne face să afirmăm că celelalte categorii de terenuri pot constitui obiect al operațiunii de leasing. De asemenea, legiuitorul nu a interzis nici operațiunea de leasing în cazul construcțiilor. Din cele expuse rezumăm că

obiect al operațiunii de leasing îl poate constitui atât construcțiile, cât și terenurile pe care sunt amplasate construcțiile. Reieșind din cele expuse, bazându-ne pe prevederile legii, constatăm că o societate de leasing care încheie un contract de leasing având ca obiect utilizarea unei construcții poate dobândi:

a) dreptul de achiziție a construcției la expirarea contractului de leasing și

b) dreptul de folosință și achiziție a terenului pe care se efectuează lucrările de către antreprenor.

Specificând contractul de leasing care are ca obiect utilizarea bunurilor imobile, subliniem că acest fapt necesită a fi înscris în Registrul bunurilor imobile al Oficiului cadastral teritorial în a cărui rază teritorială se găsește bunul respectiv.

În relațiile comerciale internaționale un rol important îi revine leasingului mobilier, deoarece se referă la echipamente industriale, oferind garanția folosirii lor pe o perioadă mai mare de un an de la data intrării în vigoare a contractului, perioadă stabilită de art. 7 alin. 3 din Legea cu privire la leasing. Data intrării în vigoare se consideră data semnării sau o altă dată stabilită în contract. La expirarea termenului, utilizatorul are posibilitatea să achiziționeze bunul, aceasta fiind opțiunea cea mai frecventă.

După subiecții contractului de leasing distingem leasingul intern și leasingul internațional. Conform definiției date de Legea cu privire la leasing, sub noțiunea de leasing intern înțelegem operațiunea de leasing în cadrul căreia toți subiecții sunt rezidenți ai Republicii Moldova. Leasingul internațional este operațiune de leasing în cadrul căreia locatorul sau locatarul nu este rezident al Republicii Moldova.

Leasingul, atât intern, cât și internațional, este un instrument de finanțare a investițiilor pe termen mediu și lung, care pe parcursul existenței sale s-a dovedit a fi unul eficient. Anume pentru aceste motive este aplicat în tranzacțiile naționale și internaționale. Fie că este vorba de finanțare, de investiții private sau guvernamentale, leasingul este un canal de orientare a fondurilor către zonele economice în dezvoltare. Dacă e să comparăm contractul internațional de leasing și contractul intern de leasing, observăm că ele se compun și derulează după aceleași criterii, având deosebiri specifice care țin de domiciliul/sediul locatorului sau locatarului și clauze specifice tranzacțiilor internaționale.

O clauză specifică contractului de leasing internațional va fi stabilirea legii aplicabile în caz de litigiu. O asemenea clauză este permisă și de dreptul internațional privat al Republicii Moldova care, prin art. 1610 din Codul civil, permite părților contractante ca de comun acord să aleagă legea competentă în contract. De obicei, părțile convin să desemneze legea aplicabilă contractului lor, legea uneia dintre părți. Cu toate acestea, părțile nu sunt legate de legile lor personale și ele pot opta pentru o altă lege și o altă instanță de judecată. În majoritatea

tranzacțiilor comerciale internaționale părțile recurg la curțile de arbitraj. În situația când părțile doresc ca eventualul lor litigiu să fie soluționat de către arbitraj, ele trebuie să prevadă această modalitate printr-o clauză compromisorie inserată în contract. Dacă această mențiune totuși nu este făcută, dar părțile au o asemenea dorință, ele nu sunt lipsite de posibilitatea s-o facă încheind o convenție separată, numită *compromis*. Referitor la clauza compromisorie inclusă în contract, unii autori¹⁰ consideră că clauza compromisorie inserată în contractul internațional de leasing este o convenție de sine stătătoare. Pe plan internațional, contractul de leasing este guvernat de Convenția UNIDROIT asupra Leasingului Financiar, încheiată la 28 mai 1988, la Ottawa. Convenția, în conformitate cu art. 4, reglementează operațiunile de leasing financiar referitoare la toate echipamentele, cu excepția acelor care trebuie să fie utilizate în principal de către locatar cu titlu personal, familial sau casnic. Cu referire la subiectele contractului de leasing, Convenția se aplică atunci când locatorul și locatarul au sediul în state contractante diferite sau atunci când atât contractul de furnizare, cât și contractul de leasing sunt guvernate de legea unui stat contractant. Convenția consacră principalele drepturi și obligații pe care le au părțile, în virtutea unui contract de leasing. Prevederile Convenției sunt aplicabile tuturor contractelor de leasing.

Leasingul barter poate fi definit ca operațiune în cadrul căreia locatarul achită valoarea ratelor de leasing nu prin mijloace financiare, ci prin bunuri al caror proprietar este.

O definiție specială are și leasingul compensațional, care prevede că acest contract este o operațiune în cadrul căreia locatorul primește în contul ratelor de leasing marfa produsă cu utilajul, obiect al leasingului.

Dacă e să ne referim la contractul de lease-back, putem spune că acest contract este o varietate a contractului de leasing exprimată pe plan juridic ca o operație complexă, în cadrul căreia calitățile de vânzător și de utilizator se întrunesc în una și aceeași persoană. Persona în cauză contractează cu instituția comercială. Acest contract este unul specific, motivul fiind că se deosebește de contractul de leasing clasic, unde participanți la operațiune sunt trei subiecți. Urmare acestui contract, beneficiarul, fiind în situația deficitului financiar, pentru a-și redresa situația și a obține mijloace financiare de care are nevoie, își vinde bunul unei instituții financiare (stabilimentul de credit). Cu toate că bunul este vândut, beneficiarul continuă să-l utilizeze, achitând sub formă de rate chiria, iar, la sfârșitul contractului de locațiune, achită diferența de preț, redobândindu-și echipamentul care a constituit obiectul operațiunii. Caracteristic pentru acest contract este obținerea de fonduri bănești, aceasta spre deosebire de alte contracte de leasing

prin care se urmărește procurarea de echipamente de care are nevoie utilizatorul. După cum este lesne de observat, în contractul de lease-back bunului îi revine rolul de a fi garant pentru fondurile financiare obținute. Proprietar al bunului pe perioada contractului este instituția creditoare și această calitate încetează numai atunci când ea pe deplin își recuperează toți banii care au fost dați utilizatorului în folosință.

În ceea ce privește leasingul de consum, constatăm că acesta este o operațiune în cadrul căreia locatarul are calitatea de consumator, calitate definită în legislația cu privire la protecția consumatorului.

Reieșind din definiția dată de Legea cu privire la leasing, leasingul direct este operațiunea în cadrul căreia locatorul întrunește concomitent și calitatea de furnizor al bunului.

Pentru o cunoaștere mai amplă, este necesar a vărsa lumină asupra modalității de încheiere a unor asemenea contracte. Dacă la contractul de leasing clasic participă trei subiecți, după cum deja ne-am expus, atunci în cazul contractului de leasing direct participarea se reduce la doi subiecți, deoarece locatorul întrunește și calitatea de furnizor. În doctrină¹¹ leasingul direct este definit ca contract perfectat între furnizor și client. În această circumstanță, cele două părți convin nemijlocit termenele, condițiile și modalitățile contractului. Tot ele stipulează și clauzele pe care le consideră potrivite pentru finalizarea acestui contract și executarea obligațiilor asumate. Anume prin numărul de participare a subiecților contractul de leasing direct se deosebește de cel indirect, care se realizează prin intermediul unei societăți specializate.

Efectuând o analiză a contractului de leasing prin prisma clasificării date de către legislația națională ne-am propus ca scop să contribuim la o înțelegere mai bună a operațiunilor de comerț, care sunt caracteristice unei economii de piață.

Notă :

¹ A se vedea: D. Clotocici, Gh. Gheorghiu. *Operațiunile de leasing*. – București: Lumina LEX, 1998, p. 59-62.

² Legea cu privire la leasing, nr. 59-XVI din 28.04.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 92-94.

³ Codul civil, nr. 1107-XV din 6 iunie 2002, în vigoare de la 1 ianuarie 2003.

⁴ Codul fiscal, Legea din 16 iunie 2000, modificat și completat.

⁵ A se vedea: S. Rolin. *Le leasing, nouvelle technique de financement*. – Gerard et Comp., 1970, p. 17-18; D. Mazilu. *Dreptul comerțului internațional*. – București: Lumina LEX, 2000; A. Băieșu, A. Rotaru, O. Alexa. *Dreptul comerțului internațional*. – Chișinău, 1998; L. Gribincea. *Dreptul comerțului internațional*. – Chișinău: Reclama S.A., 1999.

⁶ A se vedea: D. Mazilu. *Op. cit.*, p. 296.

⁷ A se vedea: M.N. Costin. *Dicționar de drept internațional al afacerilor*. Vol. 1. – București: Lumina LEX, 1996, p. 311.

⁸ A se vedea: I. Macovei. *Dreptul comerțului internațional*. – Iași: Junimea, 1980, p. 3004-3005.

⁹ A se vedea: T. Popescu. *Dreptul comerțului internațional*. – București: Editura Didactică și Pedagogică, p. 260-261.

¹⁰ A se vedea: S. Deleanu. *Contractul de comerț internațional*. – București: Lumina LEX, 1996, p. 60-62.

¹¹ A se vedea: D. Mazilu. *Op. cit.*, p. 304-305.

CADRUL NORMATIV CU PRIVIRE LA LEASINGUL FINANCIAR ÎN STATELE CU O EVOLUȚIE BOGATĂ A LEASINGULUI FINANCIAR

Cristina MARTIN,

doctor în drept, lector universitar (USM)

SUMMARY

The states where the leasing activity is wide-spread do not necessarily have special legal regulations in this respect. In many countries leasing operations are regulated by general civil or commercial legal provisions, as well as the tax and accounting regulations on leasing. However, there are many countries where leasing operations are regulated by a special law. But even in this case legal regulations are not uniform. The difference lies in various understanding of leasing.

Nu în toate statele, unde operațiunile de leasing financiar derulează cu succes, există o legislație specială dedicată acestora. În Marea Britanie*, Germania**, Danemarca, Țările de Jos activitatea de leasing nu este nici limitată, nici reglementată pe cale normativ-juridică.¹ În alte state ale Europei Occidentale mai mult s-au conturat formele clasice, fiind elaborate acte normative speciale, al căror scop este reglementarea juridică *nemijlocit* a operațiunilor de leasing (Legea Franței din 1966 privind leasingul echipamentului a fost luată ca bază pentru elaborarea legilor Portugaliei (1986) și Spaniei (1988)).² Legi speciale dedicate leasingului au și majoritatea statelor din fostul lagăr socialist.

Însă, reglementările legale privind leasingul diferă esențial de la stat la stat.³ De exemplu, rolul dreptului de opțiune la procurarea bunului este tratat absolut diferit: de la recunoașterea lui ca fiind element obligatoriu până la renunțarea totală la prezența acestuia în raporturile de leasing. Astfel, modelul francez și italian al operațiunilor de leasing (cu opțiunea de răscumpărare a bunului la expirarea contractului la un preț din care este exclusă valoarea ratelor de leasing) în Anglia este privit ca locațiune-vânzare. În SUA, dreptul la opțiune de asemenea nu este considerat ca fiind obligatoriu pentru calificarea leasingului. În Japonia, dreptul la opțiune în general nu se aplică.⁴

În unele state, legislația stabilește criterii de delimitare a leasingului financiar de cel operațional (Franța, Belgia, Spania, Țările de Jos, Grecia, Brazilia, Argentina, Ungaria, Panama, Turcia, Rusia, România etc.), în altele

* Unul dintre puținele acte normative în Anglia, de exemplu, care tangențial reglementează operațiunile de leasing, este Actul privind Creditul de Consum (Consumer Credit Act) ce conține norme juridice privind creditele pentru consumatori.

** În Germania, regulile leasingului au fost stabilite de acte normative bazate pe dreptul comercial.

nu există deosebiri legal stabilite (SUA, Marea Britanie, Japonia, Germania, Austria, Australia, Canada, Republica Cehă, Danemarca, Israel, Finlanda etc.). Totodată, în cadrul evidenței contabile și impunerii fiscale și în aceste state leasingul este delimitat pe tipuri de leasing: financiar și operațional.⁵

Legislația Italiei, SUA, Franței stabilește cerințe speciale pentru derularea operațiunilor de leasing. Contractele de leasing necesită a fi înregistrate în instanțele de judecată în vederea anunțării terțelor persoane, al căror cerc este stabilit de lege, despre proprietarul obiectului leasingului.⁶

Lipsa uniformității în legislația leasingului este corelată cu deosebirile esențiale existente în standardele și regulile de evidență contabilă din diferite state. De exemplu, sistemul anglo-saxon al evidenței contabile (aplicat cu mici modificări în Olanda, Germania, Belgia, SUA, Japonia, Grecia) tinde să oglindească potențialul economic al societății comerciale în mod adecvat și, din acest considerent, cere reflectarea așa-numitei „proprietăți economice” la bilanțul locatarului. În Franța și în țările Europei de Sud, dimpotrivă, ținerea evidenței contabile a operațiunilor de leasing rezultă din dreptul de proprietate al locatorului asupra obiectului leasingului. În primul caz, evidența contabilă este ținută conform Standardelor privind evidența leasingului elaborate de către Comitetul pentru standardizarea internațională a evidenței contabile și aprobate de țările în cauză. Însă, Comisia Uniunii Europene și Organizația leasingului din Europa susțin totuși proprietatea juridică asupra obiectului leasingului⁷, cerând, respectiv, ca aceasta să fie reflectată la bilanțul contabil al locatorului.

În conformitate cu legislația majorității statelor capitaliste dezvoltate, transmiterea echipamentului și utilajului în leasing era reglementată până nu demult

de normele generale privind locațiunea. Doar în ultimul timp, în legislația civilă a unui șir de state a fost definit leasingul, precum și unele tipuri și categorii ale acestuia, iar unele state în general au adoptat acte normative special dedicate leasingului. Deși, trebuie să recunoaștem că prezența unei legi speciale dedicate operațiunilor de leasing nu este factorul determinant al dezvoltării acestuia.

Conform cercetărilor efectuate de N.N. Popova⁸ și concluziilor făcute în domeniul reglementării juridice a leasingului în diferite state, acestea sunt clasificate în trei grupe de bază:

1) țările continentale ale Europei Occidentale (Franța, Belgia, Italia), care au legi ce reglementează nemijlocit activitatea de leasing;

2) țările a căror legislație conține prevederi legale cu privire la operațiunile de leasing (țările „de drept comun” – Anglia, Noua Zeelandă, Australia);

3) țările care nu au legi și acte subordonate legilor special dedicate leasingului (SUA, Germania).

Cunoscând că volumul esențial al operațiunilor de leasing în anul 2000 a fost concentrat în șase state: SUA, Japonia, Germania, Marea Britanie, Franța și Italia, observăm că nu prezența unor legi speciale dedicate leasingului este factorul determinant în ponderea activității de leasing, ci mai mult nivelul economic, în special situația industrială a statului. Totodată, suntem de acord că o legislație „investițional orientată” poate facilita mult dezvoltarea operațiunilor de leasing în stat.⁹

În continuare, pentru analiza situației normativ-legale a statelor-lider, vom scoate în evidență reglementările juridice ale acestora privind desfășurarea tranzacțiilor de leasing, în special a celor de tip financiar. De asemenea, considerăm important să analizăm și cadrul legal al Federației Ruse, al României, state unde există acte normative consacrate leasingului financiar și a căror legislație stă, de regulă, la baza inspirației legiuitorului moldovean. Așadar:

Statele Unite ale Americii. În a doua jumătate a secolului XX, în SUA au fost adoptate un șir de acte normative ce reglementează desfășurarea activității de leasing. Inițial, băncile nu aveau dreptul de a participa în calitate de locator în operațiunile de leasing. Însă, acestea participau activ în calitate de creditori ai companiilor de leasing. În anul 1963 băncilor le-a fost permisă practicarea nemijlocită a activității de leasing. În rezultat, multe bănci americane au fondat companii specializate de leasing sau au creat departamente mari ce activau în această direcție. Mai târziu, în 1987, conform Legii privind concurența echitabilă în activitatea bancară, băncilor le-a fost stabilită o limită de investire în contracte de leasing – în mărime de nu mai mult de 10% din valoarea activelor sale.¹⁰

La dezvoltarea rapidă a leasingului în SUA a contribuit și politica promovată de stat, care din start a elaborat un program de stimulare a operațiunilor de leasing: erau permise diverse scheme flexibile de achitare, facilități fiscale pentru investiții, posibilitatea amortizării rapide a bunului etc.

În noiembrie 1976 a fost adoptat Standardul de Stat Financiar Contabil (FASB) 13 (în vigoare – din 1977) ce reglementează regulile de ținere a evidenței contabile privind operațiunile de leasing.¹¹ Normele FASB 13 reglementează ambele tipuri de leasing: leasingul operațional (care este tratat ca o locațiune ordinară) și leasingul financiar (asimilat vânzărilor și cumpărărilor în credit). Pentru delimitarea acestora, legislația fiscală pornește de la criteriul *scopului* pentru care a fost încheiat contractul de leasing, arătând că pentru a se considera leasing financiar părțile urmaresc transferul dreptului de proprietate încă de la semnarea contractului. Prin urmare, în SUA, un contract este considerat ca leasing financiar dacă îndeplinește una din următoarele condiții¹²:

- la expirarea duratei contractului de leasing, proprietatea asupra bunului se transferă automat către locatar;

- contractul include opțiunea de cumpărare a obiectului leasingului la o valoare netă inferioară valorii de piață (*bargain-purchase option*);

- perioada locațiunii reprezintă 75% sau mai mult din durata vieții economice a bunului ce constituie obiect al contractului;

- valoarea actualizată a ratelor de leasing este egală cu sau mai mult de 90% din valoarea de piață a bunului, calculată la încheierea contractului.

În anul 1981, în SUA a fost adoptată Legea privind reforma sistemului de impozitare. Aceasta stabilea criteriile de atribuire a tranzacțiilor la activitate de leasing. În special, au fost permise convențiile privind transmiterea către compania-partener a facilităților fiscale în orice perioadă convenabilă pentru părți. În anul 1982, în Legea privind impozitarea a apărut termenul „leasing financiar”, care era definit ca o tranzacție în cadrul căreia locatorului i se transmite în folosință utilaj, pe o durată ce este egală sau comparabilă* cu durata de funcționare utilă a acestuia; ratele de leasing se achită locatorului și nu creditorului; locatorul este responsabil pentru deservirea tehnică, achitarea impozitelor și asigurarea bunului; valoarea totală a ratelor de leasing achitate de locatar în întregime acoperă valoarea bunului și asigură locatorului un venit raportabil la capitalul investit.¹³

*Termenul „comparabil” în acest sens este, în opinia noastră, un termen ce presupune o largă interpretare și, respectiv, majorează riscul apariției disputelor între terți.

În 1986, climatul fiscal favorabil a fost limitat, deoarece Guvernul SUA a considerat că operațiunile de leasing sunt o modalitate de a „exporta” facilitățile fiscale.¹⁴ Astfel, a fost redus brusc avantajul economic al leasingului, însă dezvoltarea leasingului în SUA nu s-a stopat, deoarece acesta, oricum, a rămas unul dintre cele mai avantajoase și flexibile modalități de creditare.

În prezent, leasingul în SUA este reglementat de o combinație de drept cutumiar, de legi referitoare la proprietate și de anumite texte din CCU (în redacția anului 1990), care tratează vânzarea, locațiunea (art. 2A-103) și tranzacțiile la termen, precum și de reglementările fiscale.¹⁵ În 1999, la 11 martie, au fost aprobate noile reguli de efectuare a operațiunilor de leasing internațional (*cross-border*).¹⁶

Japonia. În prezent, Japonia nu are o bază juridică specială dedicată leasingului, companiile de leasing fiind libere în stabilirea conținutului contractelor încheiate, bazându-se, în principal, pe reglementările Codului civil. La data de 31 martie 1988, Directorul Agenției Naționale de Administrare a Taxelor a aprobat noile Recomandări (Recomandările precedente au fost adoptate cu 10 ani înainte) privind *leveraged leasing*.¹⁷ În Japonia, tranzacția este recunoscută ca leasing financiar dacă corespunde următoarelor condiții¹⁸:

a) termenul leasingului este strict stabilit și reprezintă nu mai puțin de 70% din durata de funcționare utilă a bunului (60% – dacă durata de funcționare utilă este de 10 și mai mulți ani);

b) valoarea totală a ratelor de leasing este comparabilă cu valoarea cheltuielilor efectuate pentru procurarea obiectului leasingului;

c) este interzisă anularea contractului de leasing pe toată perioada lui de acțiune.

De remarcat că în Japonia instituțiile bancare nu au dreptul să practice activitate de leasing în mod direct. Participarea maximală a acestora în tranzacții de leasing a fost de 10%, asemenea legislației Franței, SUA, acum fiind redusă la marja de 5%.¹⁹

Germania. Inițial, primul deceniu de utilizare a leasingului (de la începutul anilor '60 până la începutul anilor '70) în Germania nu exista o reglementare specială a leasingului. În principalele acte codificate de drept privat ale Germaniei, așa cum sunt Codul civil german (CCG) și Codul comercial german (CCoG), precum și în alte acte legislative lipsește definiția legală a leasingului. Lipsesc și alte norme juridice care îl reglementează în mod special.²⁰ Aceasta se explică prin faptul că în anii 1900, când au fost adoptate CCG și CCoG, activitatea de leasing încă nu era practică în Germania. Astfel, reglementarea juridică a leasingului a pornit pe calea „precedentelor judiciare”. La moment,

toate regulile legale privind activitatea de leasing sunt bazate pe reglementările CCG, CCoG, pe practica judiciară și pe deciziile autorităților fiscale.

Definiția leasingului, precum și a contractului de leasing lipsește în CCG, acesta fiind reglementat, conform art. 535 din CCG, ca contract de locațiune. Conform acestei legi, locatarul are dreptul să folosească bunul contra unei plăți. Pe lângă acestea, se aplică prevederile legii cu referire la condițiile generale ale activității comerciale și ale legii vizând creditul de consum. În general, în Germania nu există restricții privind categoria bunului care poate fi acordat în leasing, deși cerințe speciale privind înregistrarea se aplică la leasingul produselor software.²¹

Instrucțiunile privind leasingul sunt niște reguli administrative, obligatorii pentru organele financiare. Prevederi vizând leasingul cu achitare deplină pot fi găsite în Decretul privind activele mobile din 19 aprilie 1971 și în Decretul privind bunurile imobile din 21 martie 1972. Decretul din 22 decembrie 1975 reglementează contractele cu achitare parțială și, de regulă, se aplică doar bunurilor imobile. Contractul de leasing al bunurilor mobile cu achitare parțială este încheiat în conformitate cu Decretul din 23 decembrie 1991.²²

Prevederile legale referitoare la regimul fiscal aplicabil operațiunilor de leasing (Decretul din 19 aprilie 1971), reglementează trei tipuri de contracte²³:

- contractul standard, încheiat pentru o perioadă fixă, cuprinsă între 40% și 90% din viața economică a bunului, la a cărui expirare finanțatorul reia bunul, pentru a-l vinde pe piață;

- contractul reziliabil, care se încheie în aceleași condiții ca primul, dar utilizatorul are dreptul de a-l rezilia în orice moment, sub rezerva efectuării unor vărsăminte;

- contractul cu opțiune de vânzare în favoarea finanțatorului, care are facultatea ca, la expirarea unei perioade irevocabile, să-l constrângă pe utilizator să cumpere bunul.

Conform legislației germane, obiectul leasingului este la bilanța locatorului, deoarece în caz contrar contractul este calificat ca fiind o tranzacție de credit, ceea ce pune la îndoială statutul legal al locatorului ca proprietar juridic al bunului.

Începând cu 1 ianuarie 1999, în Germania, în cazul insolvenței locatorului, locatorul are dreptul preferențial față de ceilalți creditori ca fiind proprietarul bunurilor date în leasing²⁴; de altfel, acest fapt este prevăzut și în noua Lege cu privire la leasing a Republicii Moldova.

Marea Britanie. Prevederi cu referire la leasing în Marea Britanie pot fi găsite în diverse acte subordonate legilor și în precedentele judiciare, care se referă, în

special, la alte subiecte. La etapa actuală, legislația britanică privind leasingul este foarte modestă. Reflecții asupra leasingului putem întâlni în Actul privind creditele de consum (*Consumer Credit Act*) din 1974, precum și în Actul privind protecția consumatorului (*Consumer Protection Act*).²⁵

În Marea Britanie de asemenea există problema delimitării contractului de leasing de alte contracte similare, îndeosebi de contractul de locațiune-vânzare. Criteriu de bază pentru delimitarea acestora este prezența dreptului de opțiune al locatarului de a procura bunul la expirarea contractului de leasing, dreptul de opțiune atestând prezența unui contract de locațiune-vânzare (în 1965 a fost aprobată Legea privind locațiunea-vânzarea, aceasta având redacții mai vechi – din 1938, 1954, 1964).²⁶

Ca și în SUA, leasingul este examinat, apreciat, definit, în principal, din punct de vedere contabil, fiind reglementat de normele Standardului Contabil CCAP 21 „Evidența contabilă a tranzacțiilor de leasing”, aprobat în august 1984.²⁷

Contractul este recunoscut contract de leasing, dacă întrunește cel puțin una din următoarele condiții²⁸:

1) contractul este încheiat pe un termen nu mai mic de 75% din durata de exploatare a bunului;

2) contractul prevede o achitare deplină sau esențială* a valorii obiectului leasingului pe parcursul acțiunii contractului;

3) contractul prevede posibilitatea prelungirii leasingului pentru o compensare reciprocă, care e mai mică decât ratele de leasing existente la etapa dată pe piața liberă.

În Marea Britanie, deși opțiunea de a procura bunul la expirarea contractului de leasing nu este esențială, astfel că acest drept poate fi exercitat numai în funcție de clauzele convenite de părți la încheierea contractului de leasing, important pentru tratamentul juridic și contabil al operațiunilor de leasing este transferul riscurilor și al beneficiilor către utilizator. Însă, spre deosebire de alte legislații, acest criteriu este exact – „testul de 90%”, ceea ce înseamnă că dacă la încheierea contractului valoarea totală a plăților este egală sau mai mare de 90% din valoarea reală a bunului, se prezumă că riscurile și beneficiile se transferă la utilizator.²⁹

În **Franța**, leasingul este reglementat expres de Legea nr. 66-455 din 1966 privind întreprinderile care practică credit-locația** și de Decretul nr. 72-665/1972 privind publicitatea operațiunilor de credit-locație în materie mobilă și imobiliară.³⁰

* Termenul „esențială” în acest caz poate crea riscul unor variate interpretări ale normei juridice.

** După E.V. Kabatova, Legea Franței a fost prima lege special dedicată transmiterii utilajului în folosință temporară [31, p. 55].

Tranzacțiile de leasing financiar sunt numite operațiuni de credit-locație (*credit-bail*). Potrivit legii, clasificarea de bază a operațiunilor de credit-locație pornește de la natura bunului ce constituie obiect al contractului de locațiune, existând astfel trei tipuri de credit-locație: mobilă, imobiliară sau credit-locația fondului de comerț. În cazul în care operațiunea are ca obiect un bun mobil care nu este destinat activității profesionale, ci folosinței familiale, vor fi aplicate prevederile Legii nr. 78-22/10.01.1978 privind creditul mobilă.

Legea franceză nr. 66-455/1966 stabilește, în art. 1 pct. 1, că operațiunile de credit-locație sunt acele operațiuni de locațiune a echipamentului, procurat cu scopul de a fi transmis în locațiune de către societatea care rămâne proprietarul bunului, în care este prevăzută posibilitatea locatarului de a procura echipamentul sau o parte din acesta la un preț convenit cu locatorul cu luarea în considerație a ratelor de leasing achitate, sau cel puțin a unei părți din acestea. Astfel, criteriile de bază pentru calificarea contractului ca fiind de credit-locație sunt: a) procurarea echipamentului cu scopul de a-l transmite ulterior în locațiune; b) acordarea locatarului a dreptului de a procura echipamentul la expirarea termenului contractului și c) stabilirea la momentul încheierii contractului a unui preț la care locatorul ulterior poate procura echipamentul.³¹

Observăm că unul dintre criteriile de calificare a contractului ca fiind de credit-locație este prezența în contract a opțiunii de a procura obiectul leasingului la expirarea contractului, pe când un contract de leasing este caracteristic prin faptul că locatorul, pe lângă opțiunea de a procura bunul, are dreptul să restituie bunul sau să prelungească durata contractului. Astfel, Iu.S. Haritonova concluzionează că credit-locația este o varietate a leasingului, având particularitățile naționale ale leasingului în Franța, precum și în Belgia și Italia.³²

Conceptul de transfer al „proprietății economice” asupra bunului nu se aplică în Franța, astfel că finanțatorul, în calitate sa de proprietar legal, este îndreptățit la capitalizarea și amortizarea bunului, în timp ce utilizatorul înregistrează în contul de profit și pierderi ratele, ca cheltuieli deductibile.

Producătorul utilajului nu poate să-l transmită în leasing în baza contractului de credit-locație, adică nu este permis leasingul direct.³³ Remarcabil este faptul că activitatea companiilor de leasing este supusă unor reglementări speciale, așa cum este obligativitatea unui minim de capital stabilit de lege, înregistrarea societății la Banca Franței și obținerea statutului de instituție financiară etc.³⁴

Italia. Nici legislația italiană nu ne oferă o definiție a leasingului, însă, în baza principiului autonomiei contractuale, părțile semnatare ale unei convenții sunt libere să determine conținutul acesteia, în limitele impuse de lege. Pe baza uzanțelor create ca urmare a recurgerii pe scară largă la operațiunile de leasing timp de aproape trei decenii, s-au stabilit caracteristicile leasingului financiar – leasingul activelor circulante sau fixe, pentru o perioadă determinată de timp, la sfârșitul căreia utilizatorul are opțiunea de cumpărare a bunului la un preț prestabilit.³⁵

În general, legile franceză și italiană au multe tangențe: este indicat scopul procurării bunului, este stabilit dreptul de opțiune la procurarea bunului la expirarea contractului, nu este restricția de a folosi bunul doar în scopuri profesionale, fiind permis leasingul de consum. Dar există și deosebiri: legea italiană nu conține norme privind corespunderea termenului contractului cu termenul de exploatare a echipamentului, nu este stabilită ordinea de calculare a prețului la care va fi răscumpărat bunul.³⁶

Leasingul financiar este reglementat în particular de legislația fiscală. Astfel, de exemplu, Actul nr. 1329 din 28.11.1965 conține prevederi referitoare la vânzarea noilor piese pentru mașini; Decretul Consiliului nr. 918 din 30.08.1968, precum și Actul nr. 1089 din 25.10.1968 stabilesc că ratele de leasing în cadrul leasingului financiar sunt considerate ca investiții efectuate de locatar; Actul nr. 298 din 06.06.1974 menționează despre automobilele închiriate cu opțiunea de a fi procurate la expirarea contractului.³⁷

Federația Rusă. În pofida faptului că, de regulă, legiitorul moldovean în mare măsură se inspiră din legislația statelor din același mediu economic, mai ales din legislația Federației Ruse, situația cu leasingul a fost de altă natură. În Federația Rusă, Legea cu privire la leasing a apărut doar peste doi ani după ce Parlamentul Republicii Moldova a adoptat legea specială dedicată raporturilor de leasing.

În literatura de specialitate găsim o structurare, în patru etape, a perioadei de dezvoltare a bazei legale privind leasingul în Rusia³⁸:

1. Perioada de până la anii '90, care reprezintă crearea bazelor economice și a tuturor premiselor pentru dezvoltarea relațiilor de leasing, leasingul fiind utilizat în proporții foarte mici și acelea doar în domeniul comerțului extern. Abia în 1990 au început să apară primele companii specializate de leasing.

2. Intrarea în vigoare, în anul 1991, a noilor norme privind efectuarea plăților de amortizare a generat o creștere bruscă a leasingului, inclusiv prin fondarea de noi societăți de leasing.

3. Aprobarea unui șir de acte normative, prin care statul asigură susținerea sa prin stabilirea anumitor

facilități fiscale. Acestea, pe fundalul reducerii nivelului inflației, au dat companiilor de leasing posibilitatea să funcționeze eficient. Până la mijlocul anului 1998, industria leasingului se dezvoltă cu succes.

4. Ultima etapă este remarcabilă prin adoptarea Legii Federației Ruse cu privire la leasing, care a servit un nou imbold pentru dezvoltarea relațiilor de leasing. Ulterior, denumirea legii a fost modificată în Legea privind locațiunea financiară (leasingul), astfel fiind adusă în conformitate cu denumirea Capitolului 34 §6 din Codul civil al Federației Ruse.

Conform Legii Federației Ruse cu privire la locațiunea financiară (leasing), contractul este calificat ca fiind de leasing, dacă conține clauza cu privire la investirea de către locatar a mijloacelor financiare în obiectul leasingului și la transmiterea acestuia locatarului. Detalii privind reglementările Rusiei cu referire la materia leasingului vor fi prezentate, sub aspect comparativ, într-un alt studiu. Aici vom remarca doar că în Rusia reglementările juridice speciale privesc nemijlocit leasingul financiar, leasingului operațional fiindu-i aplicate normele privind locațiunea.*

România. O privire retrospectivă asupra reglementărilor legale privind leasingul în România întâlnim la G. Țița-Nicolescu.³⁹ Potrivit acestuia, pentru prima dată leasingul în România a fost reglementat prin Ordonanța Guvernului nr. 51/1997 privind operațiunile de leasing și societățile de leasing, care și acum este în vigoare, cu modificările aduse. Anterior consacrării legislative a operațiunilor de leasing în România, primele referiri la leasing s-au făcut în Hotărârea Guvernului nr. 72/1993 privind regimul vamal al bunurilor importate ce fac obiectul tranzacțiilor de leasing**. Apoi a urmat Ordonanța Guvernului nr. 12/1995 privind unele măsuri referitoare la regimul vamal al mașinilor, utilajelor și instalațiilor importate în cadrul tranzacțiilor de leasing, precum și la regimul vamal al materiilor prime, pieselor de schimb, materialelor și componentelor folosite în producția proprie a unor agenți economici.***

* Pe lângă reglementările din Codul civil și Legea privind locațiunea financiară (leasingul), Rusia mai are acte normative care prezintă importanță pentru reglementarea leasingului, printre care: (1) Contractul-model privind leasingul financiar al bunurilor mobile cu amortizare deplină, aprobat la 29.12.1995 de către Ministerul Economiei și Ministerul Finanțelor ale FR; (2) Recomandările metodice privind calcularea plăților de leasing din 16.04.1996, aprobat de Ministerul Economiei al FR și (3) Statutul-model al societății de leasing aprobat de Ministerul Economiei și Ministerul Finanțelor ale FR la data de 29.12.1995.⁴⁰

** Actul normativ reglementa aplicarea regimului de import temporar pentru bunurile intrate în țară în baza unor contracte de leasing, însă cu obligația utilizatorului de a achita o sumă de bani reprezentând garantarea plății taxelor vamale. În cazul în care utilizatorul opta pentru cumpărarea bunului, taxele vamale se calculau la valoarea bunurilor de la data încheierii contractului de vânzare-cumpărare.

*** Ordonanța în cauză a permis pentru prima dată aplicarea regimului vamal de import temporar, fără garantarea taxelor vamale, pentru bunurile introduse în țară în baza unui contract de leasing. Termenul în care bunurile introduse în țară urmau a fi restituite sau a primi o nouă destinație vamală era nu mai mare de 36 luni.

Odată cu aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 51/1997, atât Hotărârea Guvernului nr. 72/1993, cât și Ordonanța Guvernului nr. 12/1995 au fost abrogate. Totodată, România are un șir de acte normative care de asemenea legiferează aplicații ale contractului de leasing.*

În concluzie la cele expuse, observăm că în multe state nu există o lege specială care să reglementeze regimul juridic aplicabil operațiunilor de leasing. Totodată, în pofida inexistenței unui act normativ special dedicat leasingului, acesta este folosit pe scară largă în statele la care ne-am referit. În multe țări leasingul are la bază normele de drept civil sau comercial ori regulile aplicabile contractelor numite, avându-se în vedere, de asemenea, legislația fiscală și contabilă privind leasingul, existentă în majoritatea țărilor lumii. Astfel, am observat că țările lumii au recurs la legiferarea operațiunilor de leasing prin legislația comercială, civilă sau contabilă, pornind de la sistemul anglo-saxon inițiat de SUA (Marea Britanie, Germania) sau de la sistemul francez (Belgia, Spania, Elveția), având drept criteriu principal existența opțiunii de cumpărare a locatarului.

La fel se cere concluzia că, pe lângă diversitatea reglementărilor legale ce diferă de la stat la stat, situația se complică și din cauza înțelegerii sau interpretării greșite și confuze a operațiunilor de leasing, acestea fiind asimilate uneori cu vânzarea în rate sau cu locațiunea. Totuși, considerăm că o stabilire legală a instituției leasingului este absolut necesară, chiar dacă în țară există reglementări contabile sau fiscale privind calificarea operațiunilor efectuate la categoria celor de leasing. Mai mult ca atât, deducem necesitatea și

* Ordonanța Guvernului nr. 88/1997 privind privatizarea societăților comerciale. Aceasta reglementa posibilitatea încheierii unor contracte de leasing imobiliar cu clauză irevocabilă de vânzare având ca obiect active aparținând societății comerciale la care statul sau o autoritate a administrației publice locale este acționar majoritar; *Hotărârea Guvernului nr. 577/2002* privind aprobarea normelor metodologice de aplicare a Ordonanței Guvernului nr. 88/1997, care prevede la concret elementele pe care trebuie să le conțină un contract de leasing imobiliar cu clauză irevocabilă de vânzare; *Legea nr. 133/1999* privind stimularea întreprinzătorilor privați pentru înființarea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii; *Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 686/25.06.1999* pentru aprobarea Normelor privind înregistrarea în contabilitate a operațiunilor de leasing; *Circulara BNR nr. 3/10.01.2000* privind înregistrarea în contabilitatea băncilor a operațiunilor de leasing; *Hotărârea Guvernului nr. 1114/2001* pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Codului vamal al României; *Regulamentul BNR nr. 3/23.12.1997* privind efectuarea operațiunilor valutare, care, pe lângă delimitarea inechivocă a noțiunilor de leasing financiar și leasing operațional, reglementează condițiile de efectuare a plăților de către utilizatorul rezident către nerezidenți; *Legea nr. 414/2002* privind impozitul pe profit conține reglementări cu referire expresă la operațiunile de leasing, vizând, în principal, cuantumul cheltuielilor deductibile efectuate în cadrul unei operațiuni de leasing, în scopul calculării profitului impozabil. Conform acesteia, în cazul leasingului financiar, utilizatorul este tratat din punct de vedere fiscal ca proprietar al bunului, și amortizarea bunului ce face obiect al leasingului, în cadrul leasingului financiar, se face de către utilizator, cheltuielile (valoarea dobânzii) fiind deductibile *Legea nr. 15/1994* privind amortizarea capitalului imobilizat în active corporale și necorporale.⁴¹¹

importanța delimitării tipurilor de leasing, leasingul financiar fiind obiect de reglementare al unei legislații speciale, deoarece prin esența sa leasingul financiar are o natură juridică deosebită.

Note:

¹ *A se vedea:* M.I. Лещенко. *Основы лизинга: Учебное пособие*. – Москва: Финансы и статистика, 2004, p. 195.

² *A se vedea:* А.О. Левкович. *Формирование рынка лизинговых услуг*. – Москва: Изд-во деловой и учебной литературы, 2004, p. 34; Ю.С. Харитоновна. *Юридическая природа договора финансовой аренды (лизинга)*: Дис. канд. юрид. наук. – Москва, 2001, p. 57.

³ Internet: <http://www.leaseurope.org>

⁴ *A se vedea:* Н.Н. Попова. *Теория и практика использования лизинга в качестве инструмента инвестиций в сельском хозяйстве*. – Йошкар-Ола: МарГТУ, 2003, p. 12.

⁵ *A se vedea:* В.Е. Бочков, Ю.Н. Демин, Д.П. Кацыв. *Международная практика лизинга*. – Москва: МГИУ, 2002, p. 22.

⁶ *A se vedea:* М.И. Лещенко. *Op. cit.*, p. 195.

⁷ *Ibidem*, p. 196.

⁸ *A se vedea:* Н.Н. Попова. *Op. cit.*, p. 13.

⁹ *A se vedea:* А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 85.

¹⁰ *A se vedea:* В.Д. Газман. *Финансовый лизинг: учебное пособие для студентов вузов*. – Москва: ГУ ВШЭ, 2003, p. 236.

¹¹ *Ibidem*, p. 237.

¹² *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Regimul juridic al operațiunilor de leasing*. – București: ALL Beck, 2003, p. 21; В.Д. Газман. *Op. cit.*, p. 237.

¹³ *A se vedea:* В.Д. Газман. *Op. cit.*, p. 238.

¹⁴ *A se vedea:* А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 87.

¹⁵ *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Op. cit.*, p. 21.

¹⁶ *A se vedea:* В.Д. Газман. *Op. cit.*, p. 240.

¹⁷ *A se vedea:* Osamu Nagano. *The development of an international framework for cross-border leasing* //World Leasing Yearbook, A Euromoney Publication, 1990, p. 16.

¹⁸ *A se vedea:* А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 93.

¹⁹ *A se vedea:* Tetsuo Nishio. *Leasing in Japan* //World Leasing Yearbook, A Euromoney Publication, 1990, p. 215.

²⁰ *A se vedea:* Л.Ю. Васильевская. *Лизинг в Германии и России: опыт сравнительного правового исследования*. – Москва: Моск. гос. ун-т коммерции, 2002, p. 12.

²¹ *A se vedea:* А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 99.

²² *Ibidem*, p. 98.

²³ *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Op. cit.*, p. 24.

²⁴ *A se vedea:* А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 99.

²⁵ *A se vedea:* C. Anthony. *Surtees, Leasing in United Kingdom* //World Leasing Yearbook, A Euromoney Publication, 1990, p. 348.

²⁶ *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Op. cit.*, p. 31; В.Д. Газман. *Op. cit.*, p. 248.

²⁷ *A se vedea:* В.Д. Газман. *Op. cit.*, p. 249; А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 120.

²⁸ *A se vedea:* А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 120.

²⁹ *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Op. cit.*, p. 31.

³⁰ *Ibidem*, p. 22; Ю.С. Харитоновна. *Op. cit.*, p. 57.

³¹ *A se vedea:* Е.В. Кабатова. *Лизинг: правовое регулирование, практика*. – Москва: ИНФРА-М, 1998, p. 56.

³² *A se vedea:* Ю.С. Харитоновна. *Op. cit.*, p. 60.

³³ *A se vedea:* М.И. Лещенко. *Op. cit.*, p. 194.

³⁴ *A se vedea:* В.Д. Газман. *Op. cit.*, p. 265.

³⁵ *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Op. cit.*, p. 29.

³⁶ *A se vedea:* Е.В. Кабатова. *Op. cit.*, p. 58.

³⁷ *A se vedea:* Luigi Guatri. *Leasing in Italy* //World Leasing Yearbook, A Euromoney Publication, 1990, p. 210.

³⁸ *A se vedea:* В.А. Горемыкин. *Лизинг: Учебник*. – Москва: 2003, p. 119; А.О. Левкович. *Op. cit.*, p. 121.

³⁹ *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Op. cit.*, p. 16.

⁴⁰ *A se vedea:* В.Г. Макеева. *Лизинг*. – Москва: Инфра-М, 2003, p. 191.

⁴¹ *A se vedea:* G. Țița-Nicolescu. *Op. cit.*, p. 16-19.

ACCEPȚIUNEA JURIDICO-PENALĂ A NOȚIUNII „DOCUMENT OFICIAL”

Artur REȘETNICOV,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The present research focuses on the identification of particular features of the notion „official document”, which are used in the Art.332, 359, 361 and 362¹ of the Criminal Code of Republic of Moldova. After a thorough analysis of the doctrinaire opinions of much interest and of the relevant settlements, the author arrives at conclusions of doubtless theoretical and practical value for the penal law science and practice of Republic of Moldova.

În contextul apărării penale a valorilor sociale care alcătuiesc ordinea de drept, este necesară distingerea circuitului oricăror documente de circuitul documentelor oficiale. Întrucât noțiunea „document oficial” este mai îngustă decât noțiunea „document”, se impune identificarea diferențelor specifice ce caracterizează relația dintre cele două noțiuni.

În mod expres, sintagma „document oficial” se utilizează doar în câteva norme ale Părții Speciale a Codului penal: în art. 332, 359, 361 și în art. 362¹. Însă, aceasta nu înseamnă că documentul oficial nu poate să apară în calitate de obiect material, produs sau mijloc de săvârșire în cazul infracțiunilor prevăzute de alte norme penale.

În legătură cu aceasta, menționăm că, în opinia lui N.I. Pikurov și L.A. Bukalerova, documentul oficial trebuie să aibă următoarele trăsături indispensabile: 1) să ateste fapte având relevanță juridică; 2) să fie creat de către o persoană fizică sau juridică împuternicită de stat; 3) să fie expus într-o formă stabilită de lege; 4) să fie introdus în circuit în cadrul unui sistem de înregistrare, evidență strictă și control al circulației.¹

Cu privire la *forma stabilită de lege* a documentului oficial, în literatura de specialitate părerile sunt împărțite. Astfel, în viziunea lui L. Agâbaeva, forma documentului oficial este cea scrisă.² La rândul său, G.V. Juravliova consideră că forma scrisă a documentului oficial este obligatorie doar în ipoteza unor componente de infracțiuni; pentru alte componente (de exemplu, pentru falsul în acte publice) această formă nu are un caracter inerent.³

În ce ne privește, în una din publicațiile noastre anterioare am prezentat suficiente argumente în sprijinul tezei că prin „document oficial” trebuie să se

înțeleagă inclusiv documentul electronic purtător de informații oficiale; în cazul falsificării documentului electronic, este posibilă aplicarea art. 332 și 361 C. pen. RM, adică a normelor în care obiectul material (produsul) infracțiunii îl desemnează formula „document oficial”.⁴ Termenul „înscris”, utilizat în art. 332 „Falsul în acte publice” din Codul penal pentru caracterizarea uneia din modalitățile faptei prejudiciabile, nu trebuie interpretat restrictiv, cu sensul de consemnare în scris a unei informații. Acest termen urmează a fi perceput cu înțelesul de „înregistrare”. Aceasta o confirmă și termenul corespondent – «внесение», folosit în varianta în limba rusă a textului art. 332 C. pen. RM. Aceeași concluzie transpare, de exemplu, din alin. (1) art. 6 al Legii Republicii Moldova cu privire la piața valorilor mobiliare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.11.1998: „Valorile mobiliare nominative nematerializate se emit în formă de înscrieri făcute la conturile personale ale persoanelor înregistrate, inclusiv pe purtători electronici”.⁵

Este consemnabil că, datorită dezvoltării accelerate a realităților sociale, a suferit transformări însuși semantismul conceptului „înscris”. Astfel, conform alin. (1) art. 137 „Înscrisurile” din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 30.05.2003, se consideră înscris orice document, act, convenție, contract, certificat, scrisoare de afacere ori scrisoare personală, alt material expus în scris cu litere, cifre, semne grafice, precum și primit prin fax, poștă electronică ori prin alt mijloc de comunicare sau în alt mod ce permite citirea informației care se referă la circumstanțele importante pentru soluționarea pricinii și care pot confirma veridicitatea lor.⁶

Nu avem decât să comparăm această definiție cu cea a noțiunii „document electronic”, formulată în literatura de specialitate: „documentul creat, păstrat și pus la dispoziția adresantului cu ajutorul tehnicii de calcul, precum și documentul transmis prin intermediul unui mijloc modern de comunicare a informației”.⁷ Așadar, legiuitorul raportează la noțiunea de înscris și un asemenea produs al progresului tehnico-științific cum este documentul electronic. Acestei afirmații a noastre o certitudine ponderabilă îi conferă faptul că legiuitorul român, în Legea nr. 455 din 18.07.2001 privind semnătura electronică⁸, utilizează sintagma „înscris în formă electronică”. Prin aceasta se are în vedere „o colecție de date în formă electronică între care există relații logice și funcționale și care redau litere, cifre sau orice alte caractere cu semnificație inteligibile, destinate a fi citite prin intermediul unui program informatic sau al altui procedeu similar”. Așadar, în pofida etimologiei termenului „înscris”, înscrisul poate avea nu doar forma scrisă, dar și electronică.

În concluzie, dacă în legea penală nu se consemnează forma scrisă a documentului oficial, nu există temeiuri de a atribui doar această formă documentului oficial. De exemplu, conform art. 161 C. pen. RM, se stabilește răspunderea penală pentru efectuarea de către medic a fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul scris al pacientei. Această prevedere a legii penale își are suportul implicit în dispoziția din art. 1 al Legii Republicii Moldova cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 24.05.2001⁹, conform căreia acordul benevol informat reprezintă consimțământul benevol al persoanei la aplicarea metodei chirurgicale de contracepție sau la prelevarea glandelor sexuale, exprimat în formă scrisă în baza informației multilaterale și complete oferite de medicul curant sau de medicul care l-a examinat; el trebuie să fie semnat atât de pacient, cât și de medic.

Iată un exemplu concret care ilustrează înțelesul expresiei „existența unei forme stabilite de lege”, utilizate, după cum am menționat *supra*, pentru desemnarea uneia din trăsăturile indispensabile ale noțiunii de document oficial. De aceea, dacă legea, penală sau extrapenală, nu stabilește o formă anume a documentului oficial, vom susține că acesta are oricare formă ce permite perceperea și identificarea univocă a informației în mod direct sau cu ajutorul unor mijloace tehnico-instrumentale ori programate.

Nu vine oare în contradicție cu această opinie punctul de vedere, potrivit căruia elementul ineluctabil al oricărui document oficial este semnătura persoanei abilitate?¹⁰

Nu, nu vine în contradicție. Deoarece, în corespundere cu alin. (5) art. 8 al Legii Republicii Moldova cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.11.2003¹¹, documentul ce conține informație prelucrată în sistemul informațional automatizat dobândește putere juridică după autentificarea lui, în modul stabilit, inclusiv prin semnătură digitală, de către persoana cu funcție de răspundere abilitată. Conform art. 3 al Legii Republicii Moldova cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.2004¹², semnătura digitală este atributul indispensabil al documentului electronic, obținut în urma transformării criptografice a acestuia cu utilizarea cheii private, destinat să confirme autenticitatea documentului electronic.

Analizând aceste reglementări, putem constata că aplicarea semnăturii pe document nu are nici o legătură cu forma stabilită de lege pentru documentul oficial: semnătura este aplicabilă atât pe documentul în forma scrisă, cât și pe documentul în forma electronică.

Destinația semnăturii este nu de a atesta că documentul respectiv este un document oficial. Destinația semnăturii constă în a asigura autenticitatea documentului respectiv. Aceasta se confirmă, de exemplu, de prevederea de la art. 3 al Legii cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, care stabilește că autenticitatea documentului electronic este calitatea documentului electronic care constă în faptul că acesta este semnat de persoana abilitată cu o semnătură digitală autentică.

Persoanele, care semnează un document, efectuează nu o simplă operație tehnică. Ele îndeplinesc o acțiune cu semnificație juridică: având convingerea că faptele, relatate în document, sunt veridice, persoanele semnate garantează autenticitatea documentului. Din aceste considerente, recomandăm completarea art. 17 „Încadrarea în serviciul public” al Legii serviciului public, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 4.05.1995¹³, cu un alineat suplimentar – alineatul (2) – având următorul conținut: „La încadrarea în serviciul public, funcționarul public este informat că, în cazurile de introducere în circuit a unui document oficial, va purta din numele său răspunderea pentru autenticitatea faptelor expuse în el”. O asemenea completare ar constitui o dezvoltare organică a unuia dintre principiile fundamentale ale activității serviciului public, fixat la lit. b) art. 4 al Legii serviciului public: „răspunderea personală a funcționarilor publici pentru exercitarea atribuțiilor de serviciu”.

După această digresiune necesară, revenind la problema oportunității existenței unei forme cerute de

lege în cazul unui document oficial, vom menționa: sub aspectul formei stabilite de lege, nu este cazul să afirmăm că ar exista o diferență specifică între noțiunea „document oficial” și „document”. Or, în una din publicațiile noastre am constatat că printre caracteristicile unui document se numără aceea că informația pe care o poartă documentul se exprimă sub formă de text, înregistrare audio, imagine sau oricare altă formă care permite perceperea și identificarea univocă a informației în mod direct sau cu ajutorul unor mijloace tehnico-instrumentale ori programate.¹⁴

După această concluzie, menționăm că o altă trăsătură, pe care N.I. Pikurov și L.A. Bukalerova o consideră una indispensabilă a documentului oficial, este ca acesta să fie *creat de către o persoană fizică sau juridică împuternicită de stat*.¹⁵

Probabil, în această ipoteză se încadrează, înainte de toate, documentul eliberat de autoritățile publice. Astfel, la 21.02.2007, Procuratura Anticorupție a inițiat urmărirea penală pe faptul organizării de către un grup de persoane a migrațiunii ilegale prin confecționarea, deținerea, vânzarea și folosirea documentelor oficiale false (lit. c) alin. (2) art. 362¹ C. pen. RM). În legătură cu aceasta, în aceeași zi a fost reținut un cetățean al Republicii Moldova care a transmis reprezentantului Serviciului de Grăniceri suma de 300 euro pentru ca acesta să faciliteze trecerea peste frontiera de stat în bază de pașaport fals.¹⁶

Bineînțeles, nu numai pașaportul sau alte acte de identitate intră sub incidența noțiunii „document oficial”. În acest sens, într-o speță, instanța de judecată a stabilit că istoriile de boală și fișele de diagnosticare sunt documente oficiale, deoarece „parvin de la o instituție”.¹⁷ În aceeași ordine de idei, într-o altă speță, lui V.T. i-a fost înaintată învinuirea pentru faptul că, la 11.09.1998, a folosit un document oficial fals, care îi acorda dreptul de a conduce automobilul – permisul temporar nr. 256231, eliberat de către șeful poliției rutiere Căușeni.¹⁸

Dimpotrivă, s-a constatat că permisiunea în scris nu este un document oficial, întrucât „legislația în vigoare nu-l investeste nici pe deputatul Adunării Populare a Găgăuziei, nici însăși Adunarea Populară a Găgăuziei cu atribuții de a adopta „permisiuni” care ar elibera structurile comerciale de controlul din partea organelor de control”.¹⁹

În literatura de specialitate ca documente oficiale sunt considerate: livretul militar; pașaportul tehnic asupra mijlocului de transport; polița de asigurare medicală²⁰; legitimația de pensionare; legitimația de veteran²¹; carnetul de muncă; diploma de absolvire a unei instituții de învățământ; titlul executoriu; copia

sentinței²² etc. Nu este greu a remarca că elementul comun pentru toate aceste documente este că ele sunt eliberate de anumite autorități publice.

Se pot oare număra printre autoritățile, care eliberează documente oficiale, autoritățile publice străine?

În conformitate cu unele reglementări internaționale, documentele, întocmite sau autentificate pe teritoriul statelor străine de către persoana fizică sau juridică abilitată, sunt acceptate pe teritoriul Republicii Moldova fără vreo certificare suplimentară. De exemplu, în art. 13 al Convenției CSI cu privire la asistența juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală se stabilește: „Actele, care au fost întocmite și certificate de către instituția de justiție sau de o persoană oficială de pe teritoriul unei părți contractante, în limitele competenței lor și în forma stabilită, și certificate cu sigiliu, sunt valabile pe teritoriul altor părți contractante fără vreo altă legalizare: actele, care pe teritoriul unei părți contractante sunt recunoscute ca fiind oficiale, au pe teritoriul altor părți contractante aceeași forță probantă”.²³

Prin urmare, în contextul sancționării falsificării documentelor oficiale (și a celor care nu au un caracter oficial), nu are importanță care autorități au eliberat documentele respective: autoritățile Republicii Moldova sau autoritățile străine. Odată ce în nici una din normele, care prevăd infracțiuni având documentul oficial ca obiect material, produs sau mijloc de săvârșire, nu se face specificarea vizând apartenența statală a autorității care eliberează un astfel de document, lipsesc temeiurile de a restrânge sub acest aspect întinderea obiectului material, a produsului sau a mijlocului de săvârșire a infracțiunii. Aceasta se confirmă și de exemplele din practica judiciară. Astfel, într-o speță, M.I. a fost condamnat conform alin. (1) art. 325 și lit. c) alin. (2) art. 362¹ C. pen. RM; P.I. a fost condamnat conform lit. a) alin. (2) art. 361 și lit. c) alin. (2) art. 362¹ C. pen. RM. În fapt, în februarie 2007, cei doi au confecționat un pașaport român fals pe numele lui B.T., urmărind obținerea sumei de 4000 €, organizând, prin procurarea biletului de avion pentru ruta Chișinău-Verona, intrarea ultimei pe teritoriul Italiei.²⁴

Însă, practica judiciară demonstrează că noțiunea „document oficial” se referă nu numai la documentele eliberate de autorități, dar și la documentele prezentate autorităților.

De exemplu, prin sentința Judecătoriei Botanica din 11.05.2006 B.V. a fost condamnat în baza alin. (1) art. 361 C. pen. RM. S-a reținut că, la data de 9.06.2005, având scopul de a reînmatricula

automobilul său, deținând asupra sa o procură falsă cu nr. 282 din 18.10.2002, a prezentat-o colaboratorilor CRECA și OT DPOT și CCA DTI ale Republicii Moldova.²⁵ În legătură cu aceasta, menționăm că, în opinia lui L. Bukalerova, nu are calitatea de document oficial procura care acordă dreptul de conducere a automobilului.²⁶ Practic, pe aceeași poziție se situează L. Agâbaeva, care consideră că nu pot reprezenta obiectul material al infracțiunii de fals în acte publice (obiect desemnat prin expresia „document oficial”) documentele care sunt eliberate nu de autoritățile publice.²⁷ Astfel, în accepțiunea acestui autor, document oficial ar fi, probabil, doar procura eliberată de un notar public, nu și de un notar privat.

Din conținutul art. 332 și 361 C. pen. RM, precum și din conținutul altor norme din legea penală autohtonă, nu se desprinde cu claritate dacă documentele, prezentate autorităților publice, intră sub incidența noțiunii „document oficial”. În contrast, în legea penală română o asemenea dilemă nu poate să apară. Or, conform alin. 2 art. 150 din Codul penal român din 1968²⁸, prin „înscris oficial” se are în vedere orice înscris care emană de la o persoană juridică de interes public sau care aparține unei asemenea persoane. În alți termeni, din prima categorie de înscrisuri oficiale, prevăzute de alin. 2 art. 150 din Codul penal român din 1968, fac parte înscrisurile care emană de la o persoană juridică de interes public, adică care sunt întocmite, emise sau confirmate de acea organizație. Din cea de-a doua categorie de înscrisuri oficiale, prevăzute de aceeași dispoziție normativă, fac parte înscrisurile care aparțin unei persoane juridice de drept public, adică care sunt depuse și înregistrate la o asemenea organizație, indiferent dacă emană de la o persoană juridică de drept public sau de la un particular.

În context, practica judiciară română s-a pronunțat în sensul că formularul CEC de restituire a unei sume de bani este un înscris sub semnătură privată, dar numai până în momentul primirii și înregistrării la CEC, pentru că din acel moment formularul devine un înscris oficial.²⁹

În legea penală a Federației Ruse nu există o prevedere similară celei de la alin. 2 art. 150 din Codul penal român din 1968. În schimb, în Legea Federației Ruse cu privire la exemplarul obligatoriu de document, din 29.12.1994, se stabilește: „Documente oficiale sunt documentele primite de autoritățile legislative, executive sau judiciare, având un caracter imperativ, de recomandare ori de informare”.³⁰ Pe bună dreptate, A. Rarog și L. Bukalerova afirmă că, din cauza lipsei de concretețe, o asemenea definiție nu poate fi utilă dreptului penal.³¹

Motive din care se încearcă a realiza o interpretare doctrinară a noțiunii „document oficial”, interpretare aplicabilă necesităților dreptului penal.

În acest context, E.F. Șaiahetova își expune următorul punct de vedere: „În situația când documentul este întocmit de un particular sau din numele unei organizații inexistente, el nu poate fi recunoscut document oficial... Însă, în cazul confirmării oficiale a documentului privat (procură, cerere, contract, testament etc.) de către o persoană oficială, un notar sau un alt organ competent, un astfel de document trebuie recunoscut document oficial, întrucât provine de la un organ oficial și obține relevanță juridică”.³²

G.V. Juravliova imprimă o accepțiune mai largă noțiunii „document oficial”, considerând că aceasta se referă la oricare documente aflate în circuitul unor autorități, instituții, întreprinderi sau organizații de stat sau municipale.³³

O accepțiune și mai largă a noțiunii „document oficial” rezultă din definiția formulată de A.N. Ignatov: „Document oficial se consideră actul scris, care confirmă un eveniment sau fapt având semnificație juridică și producând efecte juridice”.³⁴

În toate cele trei variante de interpretare doctrinară a noțiunii „document oficial” se întrevede, într-o măsură mai mare sau mai mică, pericolul confuziei documentului oficial cu documentul care nu are un caracter oficial. Deci, se impune identificarea unei definiții care ar putea răspunde necesităților teoriei și practicii dreptului penal.

În vederea formulării unei asemenea definiții, considerăm necesară efectuarea următoarelor precizări cu caracter de concluzie.

În primul rând, documentele, care emană de la particulari, trebuie considerate documente oficiale atunci când asemenea documente sunt legate de procedura publică de autentificare, legată de crearea documentelor. Tocmai această procedură conferă documentului un caracter oficial, adică un caracter de drept public. Se are în vedere, de exemplu, procura eliberată de către o persoană fizică altor persoane fizice sau unor persoane juridice, autentificată de notar sau de persoana cu funcție de răspundere abilitată. În această ipoteză, nu contează dacă notarul, care autentifică procura, este un notar public sau un notar privat. Aceasta de vreme ce specificarea caracterului public sau privat al funcției de notar nu se face în prevederea de la alin. (3) art. 252 „Procura” din Codul civil al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 6.06.2002: „Procurile autentificate, conform legii, de autoritățile administrației publice locale sunt echivalente cu procurile autentificate notarial”.³⁵ Pe

cale de consecință, autentificarea procurii sau a unui alt document, care emană de la un particular, de către un notar privat conferă documentului caracter oficial, ca și în cazul autentificării de către un notar public.

De asemenea, în cazul documentelor care emană de la particulari, ce au fost autentificate conform legii, nu are relevanță unde se afla documentul în momentul falsificării sale: la sediul unei persoane juridice de drept public sau la domiciliul particularului de la care emană documentul. Indiferent de localizarea sa, odată ce a parcurs procedura autentificării, documentul nu-și poate pierde calitatea de document oficial.

În al doilea rând, documentele, care emană de la particulari, trebuie considerate documente oficiale atunci când asemenea documente sunt primite oficial de persoana juridică de drept public, după care se află la dispoziția acestei persoane în legătură cu soluționarea problemei reprezentând obiectul de referință al documentelor primite (de exemplu, plângerea sau denunțul cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni, deșus la poliție).

Într-un alt context, anterior am consemnat că N.I. Pikurov și L.A. Bukalerova consideră că una dintre trăsăturile indispensabile ale documentului oficial este crearea acestuia de către o persoană fizică sau juridică împuternicită de stat.³⁶ Dezvoltând ideea, A. Rorog și L. Bukalerova susțin că creator al unui document oficial poate fi doar persoana juridică, indiferent de forma juridică de organizare și tipul de proprietate, care produce, publică și difuzează diverse categorii de exemplare obligatorii de documente.³⁷ Rezultă că o cerere, care emană de la o persoană fizică, primită de persoana juridică de drept public competentă și aflată la dispoziția acesteia, poate să nu fie considerată document oficial?

Opinia noastră este alta. Nu este necesar ca o cerere sau un alt document ce provine de la o persoană fizică neapărat să fie întocmit pe o imprimată tipizată (având o mențiune cu privire la imprimare), pentru a-l considera document oficial. Document oficial poate fi și o cerere simplă neavând la bază o cerere-model sau având la bază un model de cerere (formular) multiplicat fără ca acel model să aibă vreo mențiune cu privire la imprimare. Unui asemenea document caracter oficial îi va conferi primirea lui de către persoana juridică de drept public, în vederea soluționării problemei corespunzătoare. Iar existența sau lipsa unei imprimate tipizate, ca suport al documentului, trebuie considerată cu totul irelevantă.

O asemenea concluzie rezultă inclusiv din analiza Legii Republicii Moldova cu privire la petiționare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.1994³⁸, precum și a Hotărârii Guvernului

Republicii Moldova pentru aprobarea Instrucțiunilor privind ținerea lucrărilor de secretariat referitoare la petițiile persoanelor fizice, adresate organelor de stat, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor din Republica Moldova, nr. 208 din 31.03.1995.³⁹ Aceste acte normative nu stabilesc restricții care ar impune întocmirea cererii, reclamației, propunerii, sesizării sau a altor asemenea documente pe o imprimată tipizată.

În concluzie, nu putem agreea opinia lui N.I. Pikurov și L.A. Bukalerova că documentul oficial este exclusiv documentul creat de către o persoană fizică sau juridică împuternicită de stat. Aceasta nu poate fi considerată trăsătură indispensabilă a documentului oficial. Astfel, s-ar face abstracție de voința legiuitorului (se are în vedere voința legiuitorului moldovean). Or, conform alin. (1) art. 6 al Legii Republicii Moldova privind accesul la informație, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.05.2000⁴⁰, informații oficiale sunt considerate toate informațiile aflate în posesia și la dispoziția furnizorilor de informații, care au fost elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de organe ori persoane oficiale sau puse la dispoziția lor în condițiile legii de către alți subiecți de drept.

Într-o altă ordine de idei, după cum s-a putut vedea anterior, N.I. Pikurov și L.A. Bukalerova consideră că una dintre trăsăturile indispensabile ale documentului oficial este că un asemenea document trebuie să *ateste fapte având relevanță juridică*.⁴¹

În această privință, într-o speță din practica judiciară rusă s-a stabilit că fișele statistice nu fixează fapte juridice, nici nu determină consecințe juridice, deci nu pot fi considerate documente oficiale; de aceea, falsificarea fișelor statistice nu poate forma componența de fals în acte publice.⁴² Din cele menționate rezultă că documentele oficiale trebuie fie să fixeze fapte juridice, fie să determine consecințe juridice. Rezultă că în lipsa ambelor acestor posibilități documentul nu ar putea fi considerat document oficial.

Practic, aceeași concluzie se desprinde din definiția noțiunii „document electronic”, formulată în art. 2 al Legii Republicii Moldova cu privire la informatică, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.2000.⁴³ Deși definită este noțiunea „document electronic”, și nu noțiunea „document oficial”, prezintă interes mesajul sugerat de formularea respectivă: „produs informatic prin care se adevărește sau se preconizează un fapt, se confirmă un drept, se recunoaște o obligație, se identifică o persoană juridică sau fizică etc.”

În mod regretabil, legiuitorul nu utilizează formulări la fel de explicate vizavi de noțiunea

„document oficial”, noțiune specificată în unele norme penale. Astfel, în art. 332 și 362¹ C. pen. RM este folosită simplamente sintagma „documente oficiale”. În opoziție, în art. 359 și 361 C. pen. RM se utilizează sintagma „documente oficiale care acordă drepturi sau eliberează de obligații”. În legătură cu aceasta, întrebările care se impun sunt următoarele: este oare acordarea de către un document oficial a drepturilor sau eliberarea de către acesta de obligații una și aceeași cu atestarea de către un document oficial a faptelor având relevanță juridică? Doar unele documente oficiale sau toate documentele oficiale acordă drepturi sau eliberează de obligații?

Încercând să răspundem la aceste întrebări, vom menționa că, în opinia lui R. Garraud, nu există fals pedepsibil de lege atunci când înscrisul falsificat nu poate fi baza vreunui drept.⁴⁴ Însă, această aserțiune nu ne facilitează prea mult travaliul: oricare document sau numai documentul oficial poate fi baza unui drept? O asemenea întrebare este firească mai ales pe fondul unui exemplu ce ține de dreptul comparat: conform art. 275 din Codul penal al Letoniei⁴⁵, se stabilește răspunderea penală pentru falsificarea unui document (nu neapărat a unui document oficial) care conferă drepturi sau eliberează de obligații. Rezultă că funcția de acordare a drepturilor sau de eliberare de obligații nu este o funcție exclusivă a documentului oficial. Faptul că un document acordă drepturi sau eliberează de obligații nu înseamnă în mod automat că acel document este un document oficial.

Spre această concluzie ne conduce și textul alin. 3 art. 288 din Codul penal român din 1968: „Sunt asimilate cu înscrisurile oficiale biletele, tichetele sau orice alte imprimare producătoare de consecințe juridice”. Referindu-se la dispoziția dată, G. Potrivitu afirmă, pe bună dreptate, că se au în vedere, de exemplu, biletele emise de o agenție particulară de impresariat artistic ori tichetele emise de o societate de transport; deci, este vorba despre anumite înscrisuri sub semnătura privată.⁴⁶

Rezultă că producătoare de consecințe juridice sunt nu numai documentele oficiale. De altfel, faptul că o asemenea calitate o au documentele oficiale reiese din alin. 1 art. 288 din Codul penal român din 1968: „Falsificarea unui înscris oficial prin contrafacerea scrierii ori a subscrierii sau prin alterarea lui în orice alt mod, de natură să producă consecințe juridice”. Astfel, se învederează că producerea de consecințe juridice ar putea fi o notă caracteristică a noțiunii „document oficial”.

Într-o speță din practica judiciară rusă se menționează că răspunderea conform art. 196 din Codul penal al RSFSR (corespunde cu art. 361 C. pen. RM)

se aplică pentru falsificarea acelor documente care au relevanță juridică.⁴⁷ Dar, în art. 361 C. pen. RM se face referire la documentele oficiale care acordă drepturi sau eliberează de obligații. În acest sens, este oare corectă echivalarea documentelor ce comportă relevanță juridică cu documentele oficiale care acordă drepturi sau eliberează de obligații? Se reduce oare relevanța juridică a documentului oficial la acordarea de drepturi sau eliberarea de obligații? Pentru că, după unii doctrinari, documentul oficial este cel care atestă fapte juridice, acordă drepturi sau eliberează de obligații, ori produce alte consecințe juridice sau raporturi juridice.⁴⁸

Considerăm acest punct de vedere mai reușit decât cel reprodus de către B.V. Voljenkin, potrivit căruia documentele oficiale sunt acele documente care atestă evenimente sau fapte având relevanță juridică și care produc consecințe juridice corespunzătoare sau acordă drepturi, impun obligații sau eliberează de obligații.⁴⁹ Conceptul „acordarea de drepturi sau eliberarea de obligații” nu poate fi unul complementar conceptului „producerea de consecințe juridice”. Între cele două concepte există relația de tipul „parte-întreg”. Aceasta e și firesc, întrucât consecințele (efectele) unui act – fie că acesta are înțelesul de „negotium”, fie că are înțelesul de „instrumentum” – le reprezintă drepturile sau obligațiile născute, modificate ori stinse datorită aceluși act.

În acest plan, nu putem să nu prezentăm cu titlu de exemplu opinia lui Gh. Belei: „Prin efectele actului juridic civil se înțelege drepturile subiective și obligațiile civile la care dă naștere, pe care le modifică sau stinge un asemenea act”.⁵⁰ Opinia dată se întemeiază sub aspect normativ. De exemplu, conform art. 195 din Codul civil al Republicii Moldova, actul juridic civil este manifestarea de către persoanele fizice și juridice a voinței îndreptate spre nașterea, modificarea sau stingerea drepturilor și obligațiilor civile. Evident, conceptul „acordarea de drepturi sau eliberarea de obligații” se subsumează conceptului mai larg „nașterea, modificarea sau stingerea drepturilor și obligațiilor”.

În concluzie la cele menționate, noțiunea „document oficial” din art. 332 (și 362¹) C. pen. RM are o întindere mai mare decât noțiunea „document oficial care acordă drepturi sau eliberează de obligații” din art. 361 (și 359) C. pen. RM. Tocmai pentru că prima noțiune nu e restrânsă prin adaosul „care acordă drepturi sau eliberează de obligații”, care marchează cea de-a noua noțiune. De aceea, nu oricare document oficial acordă drepturi sau eliberează de obligații. În art. 332 (și 362¹) C. pen. RM, prin „document oficial” se au în vedere și acele documente oficiale care nu

acordă drepturi, nici nu eliberează de obligații. Însă, chiar și în această ipoteză documentele oficiale își păstrează calitatea de a produce consecințe juridice.

Deci, până la urmă, au dreptate N.I. Pikurov și L.A. Bukalerova, când susțin că una dintre trăsăturile indispensabile ale documentului oficial este ca un asemenea document să ateste fapte având relevanță juridică.

În alt context, ca trăsătură indispensabilă a documentului oficial aceiași doi autori specifică *circuitul documentului în cadrul unui sistem de înregistrare, evidență strictă și control al circulației*.⁵¹

În legătură cu aceasta, este necesar a consemna că, în conformitate cu alin. (1) art. 8 al Legii cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat, documentarea informației este o condiție obligatorie pentru includerea informației în resursele informaționale de stat; documentarea informației se efectuează de autoritățile administrației publice abilitate.

Așadar, informația oficială, având ca suport documentul oficial, se supune unui anume regim juridic al circuitului. Acest regim presupune existența unui sistem de înregistrare a informației oficiale pe diferite suporturi, precum și adoptarea unor măsuri de protecție împotriva falsificării sau a altor manifestări ale circulației ilegale a documentelor oficiale. Faptul că prevederea de la alin. (1) art. 8 al Legii cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat se referă tocmai la documentele oficiale se confirmă prin anumite indicii.

De exemplu, potrivit alin. (1) art. 9 al aceleiași legi, lista datelor personale incluse în resursele informaționale de stat, modul de colectare, păstrare și utilizare a datelor se stabilește de către Guvern. S-ar părea că acest indiciu infirmă, dar nu confirmă supoziția noastră. Totuși, nota necesară de claritate o asigură dispoziția alin. (2) art. 9 al Legii cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat: „Surse ale datelor personale sunt documentele oficiale (sublinierea ne aparține – n.a.) ce vizează subiectul datelor personale”. În alți termeni, se au în vedere nu oricare date personale, nu date personale din oricare documente. Se au în vedere doar datele personale care au ca suport documentele oficiale. Chiar dacă, inițial, asemenea date erau fixate pe documente private neavând un caracter oficial, apare necesitatea ca astfel de documente să se fi convertit ulterior în documente oficiale, să fi intrat în circuitul documentelor oficiale. Numai astfel datele personale pot deveni obiect de evidență în cadrul resurselor informaționale de stat.

În ceea ce privește un alt indiciu, care confirmă faptul consemnat mai sus, asupra acestuia ne-am pronunțat în una din publicațiile noastre: „Privitor

la momentul convertirii documentului privat în document oficial am menționat că acesta constă în punerea documentului privat la dispoziția organelor ori persoanelor oficiale în condițiile legii. Ca exemplu de act normativ, care stabilește „condițiile legii” în ipoteza consemnată, poate fi adusă Hotărârea nr. 208 din 31.03.1995 a Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Instrucțiunilor privind ținerea lucrărilor de secretariat referitoare la petițiile persoanelor fizice, adresate organelor de stat, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor din Republica Moldova. Din conținutul acestui act normativ rezultă că înregistrarea de către cancelarie pe fișele de evidență și control a informației, referitoare la petiția primită, marchează acel moment când petiția (ca document privat) este pusă la dispoziția organului sau persoanei oficiale.

Prin analogie, putem interpreta că ***momentul înregistrării documentului privat de către organul sau persoana oficială este momentul convertirii documentului privat în document oficial***.⁵²

Conform alin. (3) art. 11 din amintita lege, resursele informaționale de stat se divizează în resurse informaționale de bază, departamentale și teritoriale. În art. 12 al Legii cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat se menționează că resursele informaționale de bază se constituie din: a) Registrul de stat al populației; b) Registrul de stat al unităților de drept; c) Sistemul național informațional geografic.

În unele cazuri, criteriul departamental și cel teritorial sunt îmbinate în vederea asigurării evidenței informațiilor oficiale. Astfel, de exemplu, conform art. 12 al Legii Republicii Moldova cu privire la Sistemul informațional integral automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 29.05.2003⁵³, înregistrarea centralizată și evidența unică a infracțiunilor și a cauzelor penale se efectuează după criteriile teritoriale și departamentale.

Analizând cele menționate, ajungem la concluzia că circuitul documentului în cadrul unui sistem de înregistrare, evidență strictă și control al circulației trebuie considerat trăsătură indispensabilă a documentului oficial. Mai mult, această trăsătură reprezintă o diferență specifică ce permite distingerea documentului oficial în raport cu documentul care nu are un caracter oficial.

În final, reieșind din prevederile art. 6 „Informațiile oficiale” al Legii privind accesul la informație, precum și luând în considerație concluziile pe care le-am conturat mai sus, susținem că ***prin „document oficial” trebuie de înțeles documentul care:***

1) conține informații care au fost elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de

organe ori persoane oficiale sau puse la dispoziția lor în condițiile legii de către alți subiecți de drept;

2) atestă fapte având relevanță juridică;

3) circulă în cadrul unui sistem de înregistrare, evidență strictă și control al circulației.

Recomandăm legiuitorului ca această definiție să-și găsească locul în Capitolul XIII „Înțelesul unor termeni sau expresii în prezentul Cod” din Partea Generală a Codului penal.

Note:

¹ *A se vedea:* Н.И. Пикуров, Л.А. Букалерева. *Подлог и другие преступные посягательства на официальный документооборот.* – Волгоград, 2001, p. 28.

² *A se vedea:* Л. Агыбаева. Служебный подлог // Тураби, 1999, nr. 1, p. 93-95.

³ *A se vedea:* Г.В. Журавлева. *Уголовная ответственность за служебный подлог:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2007, p. 14.

⁴ *A se vedea:* A. Reșetnicov. *Identificarea soluțiilor de calificare în cazul falsificării documentelor electronice* // Revista științifică a USM „Studia Universitatis”, 2007, nr. 3, p. 103-107.

⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 27-28.

⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 111-115.

⁷ А.В. Ткачев. *Правовой статус компьютерных документов: основные характеристики.* – Москва, 2000, p. 4.

⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 429.

⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 90-91.

¹⁰ *A se vedea:* *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.В. Мозякова. – Москва: Экзамен, 2005, p. 751; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.М. Лебедева. – Москва: Норма, 2005, p. 750.

¹¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 6-12.

¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 132-137.

¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 61.

¹⁴ *A se vedea:* A. Reșetnicov. *Falsificarea documentelor. Definierea noțiunii de document* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 4, p. 36-39.

¹⁵ *A se vedea:* Н.И. Пикуров, Л.А. Букалерева. *Op. cit.*, p. 28.

¹⁶ Procuratura Generală. Comunicat de presă // www.procuratura.md/md/newsst/1211/1/1921/

¹⁷ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 4-1r/a-9/2000 din 26.12.2000 // Moldlex.

¹⁸ Curtea de Apel. Culegere de practică judiciară (aprilie 1999-mai 2000). – Chișinău: Tipografia Centrală, 2000, p. 189-191.

¹⁹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1ca-122/2000 din 26.09.2000 // Moldlex.

²⁰ *A se vedea:* Л. Букалерева. *Некоторые вопросы уголовно-правовой охраны официальной информации* // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: Материалы Второй международной научно-практической конференции. – Москва: Велби, Проспект, 2005, p. 77-79.

²¹ *A se vedea:* И. Гричанин, Ю. Щиголев. *Квалификация подделки и использования подложных документов* // Российская юстиция, 1997, nr. 11, p. 37-39.

²² *A se vedea:* Л. Агыбаева. *Op. cit.*, p. 93-95.

²³ *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte.* Vol. 16. – Chișinău: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Moldpres, 1999, p. 262-264.

²⁴ Procuratura Generală. Comunicat de presă // www.procuratura.md/md/newsst/1211/1/2095/

²⁵ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1ra-11/2007 din 23.01.2007 // Moldlex.

²⁶ Л. Букалерева. *Op. cit.*, p. 77-79.

²⁷ *A se vedea:* Л. Агыбаева. *Op. cit.*, p. 93-95.

²⁸ Buletinul Oficial al României, 1968, nr. 79-79bis.

²⁹ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr. 6571/1970 // Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem. – București, 1970, p. 423.

³⁰ Закон Российской Федерации от 29 декабря 1994 г. «Об обязательном экземпляре документов» // Российская газета от 17 января 1995 г.

³¹ *A se vedea:* А. Парог, Л. Букалерева. *Совершенствование уголовно-правовой охраны не документированной официальной информации от незаконных деяний лиц, использующих должностное или служебное положение* // Уголовное право, 2004, nr. 4, p. 17-21.

³² Э.Ф. Шаяхметова. *Предмет подделки, изготовления, сбыта поддельных документов, государственных наград, штампов, печатей, бланков* // Вестник ТИСБИ, 2004, nr. 1, p. 9-11.

³³ *A se vedea:* Г.В. Журавлева. *Op. cit.*, p. 15.

³⁴ *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.М. Лебедева, p. 610.

³⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86.

³⁶ *A se vedea:* Н.И. Пикуров, Л.А. Букалерева. *Op. cit.*, p. 28.

³⁷ *A se vedea:* А. Парог, Л. Букалерева. *Op. cit.*, p. 17-21.

³⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 4.

³⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 24.

⁴⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 88-90.

⁴¹ *A se vedea:* Н.И. Пикуров, Л.А. Букалерева. *Op. cit.*, p. 28.

⁴² *Подделка статистических карточек не образует состава преступления, предусмотренного ст. 292 УК Российской Федерации* // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2003, nr. 5, p. 15-16.

⁴³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 73-74.

⁴⁴ *A se vedea:* R. Garraud. *Traite théorique et pratique du droit pénal français.* Vol. IV. – Paris: Sirey, 1913, p. 169.

⁴⁵ Уголовный кодекс Латвийской республики / Под ред. А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

⁴⁶ *A se vedea:* G. Potrivitu. *Observații în legătură cu infracțiunile de falsuri în înscrisuri* // Dreptul, 1998, nr. 7, p. 110.

⁴⁷ Определение Судебной Коллегии Верховного Суда Российской Федерации по делу И. // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 1965, nr. 10, p. 9.

⁴⁸ *A se vedea:* *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.М. Лебедева, p. 750.

⁴⁹ *A se vedea:* Б.В. Волженкин. *Служебные преступления: комментарий законодательства и судебной практики.* – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005, p. 505.

⁵⁰ Gh. Beleiu. *Drept civil român.* – București: Șansa, 1994, p. 166.

⁵¹ Н.И. Пикуров, Л.А. Букалерева. *Op. cit.*, p. 28.

⁵² A. Reșetnicov. *Pot oare documentele private să forneze obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art.332 și 361 CP RM?* // Revista Institutului Național al Justiției, 2007, nr. 1-3, p. 87-91.

⁵³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 170-172.

POLITICA VAMALĂ A STATELOR ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA SECOLELOR XVIII-XIX

Zinaida LUPAȘCU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

Concerning the customs tariff during the Ottoman domination, the Russian-Turkish treaty signed in Constantinopol on June 10, 1783 establishing commercial relations of the Romanian Principalities with the neighbouring states, stipulated that the goods were subject in Turkey to a single customs duty of only 3%. It was Art. 19 of the given treaty that established customs duties of the size of 35% of all the goods, of any origin, even if they were crossing the territory of the Ottoman Empire or that of the Principalities.

Privitor la tariful vamal în perioada dominației otomane, tratatul ruso-turc semnat la Constantinopol la 10 iunie 1783, care stabilea raporturile comerciale ale Principatelor Române cu statele vecine, prevedea că mărfurile nu sunt supuse în Turcia decât unui singur tarif vamal de 3%. Anume art. 19 al acestui tratat stabilea taxele vamale în mărime de 35% asupra tuturor mărfurilor, oricare ar fi locul lor de proveniență, chiar dacă treceau prin tranzit pe teritoriul Porții Otomane sau al principatelor.¹

Pe temeiul de 3% s-au alcătuit și tarifele vamale ale principatelor. Când taxele vamale erau percepute de agenții cârmuirii locale la vama românească, ele reveneau fiscoșului român, această clauză fiind favorabilă principatelor.

Însă, în această perioadă se întâlnesc acțiuni de contrabandă, negustorii înțelegându-se cu vameșii ca să ascundă mărfurile pentru a le importa ilegal în țară. Câtva timp mai târziu, Austria a obținut avantaje considerabile, printr-o Convenție din 24 februarie 1784 încheiată cu Poarta Otomană, dar care erau în defavoarea Moldovei și Munteniei, și anume: pe baza acestei Convenții au fost suprimate taxele vamale care reveneau principatelor în favoarea unei singure vămi la Constantinopol, unde negustorii Austriei erau obligați să plătească taxe vamale.²

În același an 1784, la 9 martie, Alexandru Mavrocordat, domnitorul Moldovei, acordă printr-un privilegiu comercial negustorilor austrieci un tarif vamal destul de favorabil, fără a ține cont de Convenția sus-menționată.³

În această perioadă taxele vamale se percepeau la vămile fruntării (la hotar). Mărfurile importate în țară printr-un punct, unde nu exista vamă în prealabil stabilită și, prin urmare, pentru care nu se achitase taxele convenite pentru import, urmau să fie taxate la vămile interne. Însă, acest sistem tarifar cu porțile deschise favoriza numeroase acțiuni de contrabandă care se săvârșeau cu ușurință.

De fapt, nici nu se putea concepe altfel când stabilirea în prealabil a regimului tarifar și administrativ lipsit, bineînțeles, de claritate nu fixa în diverse puncte posturi vamale, lăsând ca mărfurile să fie importate în interiorul țării fără să se perceapă taxele vamale respective.

Desigur, numeroasele fraude, deseori repetate, cauzau prejudicii însemnate veniturilor principatelor, însă acestea nu puteau fi atribuite decât organizării defectuoase a posturilor vamale. Însă, se știe că în această perioadă tariful vamal nu urmărea aplicarea principiului protecționist, deci nu era stabilit în vederea încurajării agriculturii, industriei și comerțului. El viza, în special, perceperea taxelor vamale în scopul măririi veniturilor voievodatelor. Vămile interioare au fost pe parcursul veacurilor un adevărat privilegiu al voievodatului și, în special, o mare piedică în circulația mărfurilor în interiorul principatelor, un privilegiu al atotputernicilor, care considerau trecerea, importul și exportul diverselor produse alimentare, textile și industriale ca un drept natural asupra căruia puteau să se stabilească taxe vamale.

Vămile interioare au oprit mersul natural al schimbului de mărfuri între domenii, orașe și sate. Din aceasta reiese că, oricât de bogat ar fi fost teritoriul Moldovei și al Munteniei, împărțit în mari latifundii înconjurate de hotare, privilegiul de clasă de a opri sau a lăsa să circule mărfurile după anumite criterii personale a adus mari prejudicii economiei principatelor. Iar stabilirea vămilor la hotarele voievodatelor genera conflicte de interese între clasele privilegiate. Aceste conflicte, condiționate de ambiții personale, au influențat nefast progresul economic al Principatelor Române. Totuși, este neîndoielnic și faptul că majoritatea voievozilor și boierilor luptau între ei, însă se evidențiază și ajutorul lor reciproc împotriva amenințărilor de răzvrătire a maselor contra taxelor vamale stabilite de acestia.

Organizarea și activitatea vamală în epoca de tranziție spre perioada modernă are loc conform

reglementărilor vamale prevăzute de prevederile Regulamentelor Organice și ale Statutului Uniunii vamale a Principatelor Române din anul 1847.⁴

În această perioadă un impuls deosebit pentru dezvoltarea economică a Principatelor Române l-a constituit proclamarea libertății comerțului pe Dunăre și Marea Neagră prin Tratatul de Pace de la Adrianopol încheiat între Turcia și Rusia în anul 1829.⁵

O libertate, care, alături de abolirea totală a controlului turcesc asupra produselor Moldovei și Țării Românești, a deschis largi perspective celor două Principate, contribuind la dezvoltarea într-un ritm rapid a relațiilor comerciale. În acest context, s-a făcut o revizuire a organizării și administrării vămilor ca importante surse de venit.

Ele nu mai aparțineau ca în secolele precedente domnitorului, ci reveneau vistierilor principatelor, acestea concretizându-se într-o serie de prevederi cuprinse în Regulamentele Organice.

Regulamentele Organice au avut drept scop înlesnirea includerii în circuitul european a unor cantități tot mai mari de produse, în cea mai mare parte oferite Porții Otomane până în anul 1829. În acest sens, art. 148 din Regulamentul Organic a Moldovei și art. 154, 156 din Regulamentul Organic al Țării Românești au prevăzut libertatea exportului tuturor categoriilor de produse.⁶

Taxele de import constituiau 3% din valoarea mărfii, iar tranzitul a fost declarat liber tuturor categoriilor de mărfuri, fiind condiționat de respectarea doar a anumitor reguli stabilite pentru aceste cazuri. Deoarece în Moldova și în Țara Românească se exportau multe vite, s-au stabilit taxe vamale de export dat fiind că aceste mărfuri erau solicitate în statele vecine. Însă, una dintre cele mai importante dispoziții din cuprinsul Regulamentelor Organice, care au înlăturat pentru totdeauna cea mai apăsătoare piedică ce a stat în calea dezvoltării comerțului intern și a creării pieței unice a celor două Principate Române a vizat desființarea rețelei de vămi interne. Ele au persistat în decursul întregii perioade a Evului mediu în Moldova și în Țara Românească, fixându-se posturi vamale la hotarele principatelor.

Urmare firească, abolirea vămilor interne a contribuit la intensificarea treptată a schimbului dintre oraș și sat, la scoaterea din izolare în care se aflau anumite regiuni, la amplificarea locurilor de schimb de mărfuri. Toate acestea contribuind la uniformizarea activității comerciale pe întreg teritoriul celor două Principate Române.

În consecință, au fost create condițiile pentru realizarea unei piețe unice pentru fiecare principat în parte, etapă obligatorie și importantă pentru crearea mai târziu a unei piețe unice pentru ambele principate. Importul și exportul dintr-o parte în alta (Țara Românească și Moldova) au fost declarate libere,

excepție făcând doar produsele deficitare (ex., cerealele, vitele, sarea etc.).

Însă, aplicarea în practică a acestor prevederi trebuia să fie amânată, deoarece unificarea vamală ce urma să se realizeze presupunea o perioadă de negocieri în vederea stabilirii unor norme precise în virtutea cărora, odată ridicat, controlul vamal dintre Moldova și Țara Românească să nu atragă după sine scăderea veniturilor vistierilor celor două țări. De menționat în context că posibilitățile de promovare de către Moldova și Țara Românească a unei politici vamale proprii, care să vină în sprijinul dezvoltării lor economice, au fost foarte mult restrânse, cauza fiind starea de dependență față de Poarta Otomană, neputând fi depășite în această direcție decât limitele autonomiei administrative.

Această stare de dependență era generată de aplicarea și în principate a tratatelor de comerț încheiate de Turcia cu diferite țări din Europa. Așa se explică prevederile din Regulamentele Organice ale celor două Principate Române, în virtutea cărora negustorii străini care desfășurau comerțul cu ridicata urmau să plătească taxe vamale cuprinse în tarifele generale ce însoțeau respectivele tratate. Autonomia vamală relativă a Principatelor Române, datorată în cea mai mare parte noii situații politice create după Pacea de la Adrianopol, este caracterizată prin dreptul acestora de a stabili taxe vamale asupra produselor de primă necesitate al căror export în cazul lipsei acestora în țară putea fi interzis. La aceasta am mai putea adăuga și interesele economice și politice pe care unele puteri europene le-au avut în Principatele Române. Din acest joc concurent a rezultat o conjunctură favorabilă pentru menținerea autonomiei vamale relative. Un exemplu elocvent în acest sens ar fi încercarea Turciei de a impune Principatelor Române tratatul încheiat cu Anglia în anul 1838. Prin acest tratat, în schimbul desființării vămilor interne, Poarta a obținut drept compensație majorarea taxelor vamale „ad-valorem” de la 3 la 5% pentru import și la 12% pentru export. Iar orice tranzit ce se efectua pe căile terestre era supus unei taxe vamale de 3%, care era încasată la posturile vamale de frontieră. Dacă tranzitul se efectua pe cale maritimă sau fluvială, era scutit de orice impunere, adică se bucura de liberă trecere prin porturile respective.⁷

Sultanul, dorind să impună principatelor dispozițiile acestui tratat, trimisese un firman (document), în virtutea căruia aceste țări urmau să se conformeze prevederilor acestui tratat. Principatele Române se împotriveau implementării acestui tratat. Împotriva implementării acestui tratat în principate s-au pronunțat și alte state. Aici putem aduce exemplul Austriei, ale cărei relații comerciale cu principatele au fost grav prejudiciate prin aplicarea prevederilor acestui tratat. De asemenea, sprijinul Rusiei acordat lui Mihai Sturdza, care cerea menținerea vechiului tarif, a făcut ca prevederile tratatului menționat să nu se aplice

integral, taxele vamale la export constituind 3%, așa cum acestea fusese stabilite prin tratatul comercial dintre Rusia și Turcia din anul 1783.⁸

Însă, în ceea ce privește autonomia vamală relativă a Principatelor Române, trebuie de remarcat că relațiile comerciale ale celor două Principate Române erau subordonate dispozițiilor tratatelor încheiate de Turcia; totuși, între ele și Poarta Otomană exista o linie vamală, unde atât mărfurile străine, cât și cele autohtone erau supuse taxării.

Referindu-ne la uniunea vamală a principatelor, trebuie de menționat că încă Regulamentele Organice s-au referit la aceasta. Însă, mai târziu, ca să pună sfârșit nenumăratelor neînțelegeri, principatele au hotărât să încheie un acord de liberă trecere, luându-și astfel angajamentul să suprimе frontierele vamale. Temeiul acestui acord vamal a fost pus în anul 1833 și a fost completat prin Convenția de la 26 iunie – 8 iulie 1835 din Iași.

Mihai Vodă Sturdza confirmă Convenția din 1835 între Moldova și Țara Românească prin care s-au stabilit norme comune ce urmau să se aplice de către fiecare din părți, în raporturile reciproce, în situația când cetățenii uneia se găseau pe teritoriul celeilalte. Locuitorii Moldovei și ai Țării Românești aveau dreptul de a face negoț în ambele țări, de a dobândi proprietăți, de a se deplasa dintr-un teritoriu în altul pentru pășunatul vitelor, pentru morărit, de a fi scutiți de taxele vamale pentru mărfurile care nu erau destinate comerțului. Această Convenție a fost opera unei comisii mixte cu sediul la Focșani, din care făceau parte reprezentanți ai Moldovei și Munteniei. Tranzitul a fost declarat liber, afară de grâne, vite, sare și alcool, însă în ceea ce privește importul și exportul dintr-un principat în altul au fost stabilite limite cantitative.⁹

În anul 1846 reprezentanții Moldovei și ai Țării Românești au început lucrările pregătitoare pentru încheierea unei noi convenții vamale, în virtutea căreia vămile principatelor urmau să fie unificate, iar linia vamală care a existat între ele de-a lungul veacurilor urma să fie suprimată pentru totdeauna. Reprezentanții celor două principate au subliniat că ele sunt legate prin interese comune, prin numeroase relații de vecinătate, prin aceeași legislație și aceeași poziție politică. Totodată, au menționat că pe viitor vor fi înlăturate dificultățile care împiedicau comerțul între principate, dispozițiile noii convenții urmând să înlătorească relațiile de negoț, precum și comunicațiile între ambele principate. Convenția urma să devină un act normativ nou, un tratat între Moldova și Țara Românească cu privire la o uniune vamală. În virtutea acestui tratat urma să fie desființată frontiera vamală existentă până atunci între Valahia și Moldova, să fie instaurat un tarif liber între ele și să fie adoptată o constituție vamală comună, precum și, în măsura în care situația diferită o permitea, un tarif vamal comun.

Arendarea vămilor urma să fie îmfăptuită în comun, iar beneficiul împărțit în proporție de 3/5 către Valahia și de 2/5 către Moldova. În baza acestui tratat, în vigoare de la 1/13 ianuarie 1848, de către Ministerul Finanțelor din Moldova a fost întocmită o notă informativă în care au fost publicate condițiile arendării vămilor, aceasta conținând, totodată, și bazele constituției vamale.

După ce proiectul a fost întocmit, el urma să fie semnat de cei doi domnitori. Astfel, G. Bibescu, ratificând Convenția la 31 martie 1847, trimite un reprezentant al Comisiei să facă unele ratificări și la 25 aprilie 1847 Mihai Sturdza a semnat această Convenție.

Astfel, s-a pus sfârșit tratatelor ce au avut loc între Moldova și Țara Românească cu scopul de a găsi modalitățile cele mai eficiente pentru coordonarea intereselor lor comerciale. Prin intrarea în vigoare și aplicarea, începând cu 1 ianuarie 1848, a Convenției de unificare a vămilor celor două Principate Române și de suprimare a barierei vamale dintre ele s-a înlănit unirea pe plan intern a celor două piețe în una singură. Anume odată cu suprimarea liniei vamale dintre Moldova și Țara Românească au fost înlăturate orice tip de restricții din calea circulației mărfurilor dintre cele două principate, adică s-a permis trecerea mărfurilor fără plata taxelor vamale și a altor impozite de orice natură, fără a fi supuse controlului vamal.¹⁰

Dacă careva mărfuri erau trecute dintr-un principat în altul, ulterior fiind exportate după hotarele principatelor, se plăteau taxe vamale de export guvernului țării prin care a trecut frontiera, iar veniturile acumulate de către vămile celor două țări trebuiau să fie puse în comun și atribuite 1/3 Moldovei, 2/3 Munteniei. Însă, în această perioadă se menține arendarea vămilor și Convenția moldo-munteană prevedea că vămile Moldovei și Munteniei vor fi arendate prin licitație pentru o perioadă egală pentru cele două principate.

Note:

¹ A se vedea: M. Mitileneu. *Colecțiune de tratate și convențiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre*. – București, 1874, p. 489.

² A se vedea: G.F. Martens. *Recueil des principaux traites*. – Gottingen, 1853.

³ A se vedea: M. Mitileneu. *Op. cit.*, p. 512.

⁴ A se vedea: G.F. Martens, Fr. Murhard. *Nouveau Recueil general de traites*. Tom XI, pour (1847-1848). – Gottingen, 1853, p. 259-274.

⁵ A se vedea: I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe. *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*. Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional. – București: Editura Politică, 1971, p. 284.

⁶ A se vedea: C.I. Băicoianu. *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul Organic și până în prezent*. Vol. I. Partea I-II. – București, 1904, p. 27.

⁷ A se vedea: C. Bușe. *Contribuții privind regimul vamal al Principatelor Române în perioada 1838-1874 // Analele Universității București*, 1971, p. 75-84.

⁸ A se vedea: C.I. Băicoianu. *Op. cit.*, p. 121.

⁹ A se vedea: Gh. Petrescu, D.A. Sturza, D.C. Sturza, C. Vartic. *Acte și documente relative la istoria nașterii României*. Vol. VI. – București, 1896, p. 165-179.

¹⁰ A se vedea: G.F. Martens, Fr. Murhard. *Op. cit.*, p. 259-274.

ELEMENTELE CONSTITUTIVE SUBIECTIVE ALE INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA art. 217, 217¹-217⁶, 218 și 219 C. pen. RM

Igor HADÎRCĂ,
doctor în drept, lector universitar (USM)

SUMMARY

The forms and types of guilt, the intentions and reasons, which characterize the offences connected to the illicit traffic of drugs and their precursor represent the research object of the present article. The possibility of the double culpability manifestation toward the crimes alike is analyzed. At the same time, the clear up process of the circumstances which indicate the presence or the absence of the alienation goal is of a considerable interest. The most significant scientific upcoming comes from the study dedicated to the particularities of the subject of offences related to illicit drugs and their precursors traffic.

Prin „latura subiectivă a infracțiunii” se înțelege atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta săvârșită și urmările ei, motivul și scopul infracțiunii.¹

În cea mai mare parte, din punctul de vedere al laturii obiective, infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora sunt infracțiuni intenționate. În cazuri mai rare, forma de vinovăție se exprimă în imprudență. Astfel, în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (4) art. 218 C. pen. RM, făptuitorul, manifestând imprudență în raport cu urmările prejudiciabile ale infracțiunii, are o atitudine de imprudență ori intenție față de fapta prejudiciabilă. Și în ipoteza infracțiunii prevăzute la alin. (5) art. 218 C. pen. RM făptuitorul manifestă imprudență în raport cu urmările prejudiciabile sub forma vătămării sănătății persoanei sau altor urmări grave.

Pe ce se întemeiază afirmația că, în raport cu fapta prejudiciabilă prevăzută la alin. (4) art. 218 C. pen. RM, făptuitorul manifestă intenție sau imprudență? Pe interpretarea sistemică și pe interpretarea logică în care ponderea îi revine regulii „*a contrario*”. În acest sens, de exemplu, în art. 180 C. pen. RM legiuitorul folosește formula „încălcarea intenționată...”. Pe de altă parte, în art. 213 C. pen. RM legiuitorul utilizează formula „încălcarea din neglijență...”. În fine, în alte articole (de exemplu, în art. 223, 228, 235, 258, 261, 263, 264, 269, 293, 298-301 etc. din Codul penal) legiuitorul folosește numai termenul „încălcarea...”, fără a face careva precizare cu privire la atitudinea psihică a făptuitorului față de încălcarea corespunzătoare. Totodată, conform lit. e) art. 19 al Legii nr. 780/2001, terminologia utilizată trebuie să fie constantă și uniformă în actul elaborat; repetarea unui termen exclude confuzia. De unde rezultă că, în lipsa unei precizări privind forma vinovăției, fapta, desemnată prin formula „încălcarea...” din alin. (4)

art. 218 C. pen. RM (precum și din toate celelalte norme în care se utilizează această formulă), poate fi săvârșită fie cu intenție, fie din imprudență.

În ce privește tipul intenției, în doctrina penală este exprimat punctul de vedere că infracțiunile prevăzute la alin. (1) și (2) art. 217, alin. (1) și (2) art. 217¹, art. 217², 217³, 217⁵ și la art. 217⁶ C. pen. RM sunt săvârșite cu intenție directă sau indirectă.² În ce ne privește, considerăm că toate aceste infracțiuni sunt comise cu intenție directă. Numai în cazul infracțiunii prevăzute la art. 217⁴ C. pen. RM (cu excepția cazurilor când acțiunea prejudiciabilă se concretizează în pungășie, tâlhărie sau extorcare) intenția poate fi directă sau indirectă.

Pentru argumentarea acestei luări de poziție, apelăm la opinia lui N.F. Kuznețova și I.M. Teajkova: „La săvârșirea infracțiunilor, în cazul cărora legiuitorul le fixează momentul de consumare în momentul comiterii acțiunii sau inacțiunii, intenția indirectă nu este posibilă”.³ Într-adevăr, cum poate făptuitorul să admită conștient că săvârșește o acțiune (inacțiune) prejudiciabilă? Odată ce el o săvârșește, rezultă în mod inevitabil că o și dorește. O altă concluzie ar intra în contradicție cu regulile logicii.

În contextul examinării intenției de a săvârși infracțiunile în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora, trebuie de menționat că prezența sau lipsa intenției unice de a comite acțiunile infracționale identice reprezintă principalul criteriu ce permite delimitarea infracțiunii unice prelungite de repetarea infracțiunii. În șirul argumentelor ce ar veni să confirme această idee se înscrie speța din practica judiciară, conform căreia fabricarea de câteva ori a unor substanțe narcotice dintr-un singur lot de materie primă reprezintă un șir de acțiuni infracționale identice cuprinse în intenția unică a inculpatului și constituie o singură infracțiune – o

infracțiune prelungită, și nu o infracțiune repetată.⁴ Contraexemplul ni-l oferă o altă speță, potrivit căreia acțiunile făptuitorului, care a fabricat și a păstrat ilegal substanțe narcotice fără scop de desfacere, la un interval considerabil de timp, din diferite loturi de materie primă, în primul caz – marijuană, în al doilea caz – opiu, constituie o infracțiune repetată.⁵

Latura subiectivă a infracțiunii o caracterizează nu numai atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta săvârșită și urmările ei, dar și motivul și scopul.

V.D. Filimonov este de părere că includerea motivului infracțiunii în componența infracțiunii se justifică atunci când, în vederea caracterizării infracțiunii și pericolozității sociale a personalității infractorului, apare important spectrul vast al considerentelor făptuitorului, considerente care au stat la baza săvârșirii infracțiunii.⁶ În fond, sprijinim această opinie, dar cu o singură remarcă: din spectrul larg al considerentelor, care pot sta la baza săvârșirii unei infracțiuni, legiuitorul alege să pună accentul, de cele mai dese ori, pe un singur considerent: imbold, mobil, motiv. În rare cazuri, în Codul penal al Republicii Moldova se utilizează formula de tipul „în interes material ori în alte interese personale” (de exemplu, în art. 327). În cazuri mai frecvente, legiuitorul se pronunță pentru circumstanțierea, în textul normativ, a unui singur motiv al infracțiunii (de exemplu, în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (5) art. 218, când motivul infracțiunii se exprimă în interesul material).

Noțiunea „interesul material” din alin. (5) art. 218 C. pen. RM are exact același înțeles ca noțiunea „interesul material” din lit. b) alin. (2) art. 145, lit. g) alin. (2) art. 151, lit. h) alin. (2) art. 152, lit. f) alin. (2) art. 164, lit. b) alin. (2) art. 306, lit. b) alin. (2) art. 307, alin. (3) art. 308 etc. din Codul penal: „motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și spori activul patrimonial (de a obține sau a reține un câștig material) sau de a-și micșora pasivul patrimonial (de a se elibera de cheltuieli materiale)”.⁷

Cu excepția situației prevăzute la alin. (5) art. 218 C. pen. RM, la care ne-am referit, motivul infracțiunii nu influențează calificarea faptelor incriminate la art. 217, 217¹-217⁶, 218 sau la art. 219 C. pen. RM. El trebuie însă luat în considerație la individualizarea pedepsei.

În ce privește scopul infracțiunii, V.D. Filimonov opinează că indicarea acestuia în conținutul incriminării se justifică atunci când, pentru caracterizarea infracțiunii și pericolozității sociale a personalității infractorului, este important rezultatul spre care acesta tinde.⁸

Diferența dintre motiv și scop este marcată în mod tranșant de către G. Antoniu: „Scopul nu se confundă cu motivul, deoarece el aparține momentului finalizării actului, pe când motivul este legat de momentul adoptării hotărârii”.⁹

În special, scopul infracțiunii este indicat în art. 219 C. pen. RM: scopul consumului substanțelor narcotice sau psihotrope. Însă, vizavi de această ipoteză, se impune o anumită precizare: de regulă, se are în vedere nu consumul substanțelor narcotice sau psihotrope de către făptuitorul însuși (adică persoana care organizează sau întreține speluncile ori care pune la dispoziție localurile). De aceea, nu putem să nu susținem opinia exprimată în literatura de specialitate: „Consumul poate fi gândit să fie efectuat de către însuși făptuitorul, dar în acest caz este necesară prezența, cel puțin, încă a unei persoane, pentru a putea califica fapta conform art. 219 C. pen. RM”.¹⁰

Prezența scopului special este obligatorie și în cazul prevăzut la lit. c) alin. (3) art. 218 C. pen. RM, atunci când fie prescrierea fără necesitate a preparatelor narcotice sau psihotrope, fie falsificarea rețetei sau a altor documente care permit obținerea preparatelor și substanțelor narcotice sau psihotrope, se face cu scopul de a obține preparate ori substanțe narcotice sau psihotrope în proporții mari.

O deosebită atenție merită examinarea problemei scopului de înstrăinare, adică a scopului infracțiunilor prevăzute la alin. (1) și (2) art. 217¹ C. pen. RM.

Trebuie de menționat că, în practică, stabilirea scopului de înstrăinare comportă dificultăți considerabile. Aceasta deoarece organele judiciare fie că subestimează probele acumulate, fie că constată prezența scopului de înstrăinare numai în baza descoperirii la făptuitor a unei cantități apreciabile de substanțe narcotice, psihotrope sau analoage ale acestora, ori de plante care conțin asemenea substanțe.

Astfel, într-o speță, instanța de judecată i-a recunoscut vinovați pe M. și C. de procurarea ilegală a substanțelor narcotice în scopul înstrăinării doar în virtutea faptului că s-a ridicat o cantitate considerabilă de cannabis (19,8 kg). Instanța superioară a recalificat cele săvârșite de M. și C. în procurarea și păstrarea substanțelor narcotice fără scop de înstrăinare, motivând că, de una singură, descoperirea unei cantități mari de substanțe narcotice nu poate dovedi prezența scopului de înstrăinare.¹¹

În context, este necesar să consemnăm că, potrivit pct. 13 din Hotărârea Plenului Judecătorei Supreme a Federației Ruse „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la infracțiunile legate de mijloacele narcotice, substanțele psihotrope, cu efect puternic sau toxice”, nr. 14 din 15.06.2006, despre scopul de înstrăinare pot mărturisi, în prezența unor temeieri suficiente: procurarea, fabricarea, prelucrarea, păstrarea sau transportarea mijloacelor narcotice, substanțelor psihotrope sau a analoagelor acestora de către o persoană care nu le consumă; cantitatea mijloacelor narcotice, substanțelor psihotrope sau a analoagelor acestora; amplasarea acestor substanțe în recipiente

care facilitează înstrăinarea; existența unei înțelegeri cu consumatorii etc.¹² Așadar, pentru stabilirea scopului de înstrăinare este necesară identificarea tuturor acestor circumstanțe în ansamblu, și nu doar a uneia din ele.

Despre lipsa scopului de înstrăinare poate indica, de exemplu, faptul că persoana, care a fabricat, a păstrat, a procurat, a transportat etc. substanțe narcotice, psihotrope, analoagele acestora sau plante care conțin asemenea substanțe, suferă de narcomanie. De regulă, asemenea persoane nu sunt implicate în activitatea de înstrăinare, deoarece distribuitorii au temerea că ar putea fi descoperiți mai ușor prin intermediul acestora.

În această ordine de idei, este necesar să reamintim că într-un studiu anterior am recomandat dezincriminarea faptelor care sunt legate, într-un fel sau altul, de consumul substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor acestora (avem în vedere faptele prevăzute la alin. (1) și (2) art. 217⁵ și la art. 219 C. pen. RM). De asemenea, am argumentat necesitatea aplicării unor măsuri de tratament față de consumatorii ilegali de substanțe narcotice, psihotrope sau analoage ale acestora, ca alternativă la aplicarea unor măsuri coercitive față de aceștia.

Promovând în continuare această concepție, suntem de părere că faptele prevăzute la alin. (1) și (2) art. 217 C. pen. RM trebuie dezincriminate. Lipsa scopului de înstrăinare în cazul acestora denotă năzuința de a întrebuița substanțele narcotice, psihotrope sau analoagele acestora pentru consum propriu. Remarcăm în acest sens că, în Codul penal român, corespondența sintagmei „fără scop de înstrăinare” din art. 217 C. pen. RM este sintagma „pentru consum propriu” (art. 387 C. pen. Rom.).

S-ar putea replica că traficul ilicit de droguri, chiar fiind săvârșit pentru consum propriu, se cere a fi incriminat de convențiile internaționale relative la prevenirea și combaterea traficului ilicit de droguri (în primul rând, de Convenția ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope).¹³ Așa să fie oare?

Conform paragrafului 2 art. 3 din numita Convenție, „sub rezerva principiilor sale constituționale și conceptelor fundamentale din sistemul său juridic, fiecare parte adoptă măsurile necesare pentru a-i conferi caracterul de infracțiune în conformitate cu dreptul său intern, atunci când actul a fost comis intenționat, deținerii și cumpărării de stupefiante și substanțe psihotrope și cultivării de stupefiante destinate consumului personal...”. Această prevedere trebuie raportată la dispoziția paragrafului 1 art. 3 al Convenției ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, în care se conturează componența traficului ilicit de droguri, care este penal pedepsibil: „Fiecare parte adoptă măsurile necesare pentru a conferi caracterul de infracțiune, în conformitate

cu dreptul său intern, atunci când actul a fost comis intenționat:

a) I) producerii, fabricării, extragerii, preparării, oferirii, punerii în vânzare, distribuirii, vânzării, livrării în orice condiții, expedierii, expedierii în tranzit, transportării, importului sau exportului oricărui stupefiant sau oricărei substanțe psihotrope, încălcându-se dispozițiile Convenției din 1961, ale Convenției din 1961, cum apare ea modificată, sau ale Convenției din 1971;

II) cultivării macului opiaceu, plantei de coca sau plantei de cannabis, în scopul producerii de stupefiante, încălcându-se dispozițiile Convenției din 1961 și ale Convenției din 1961, cum apare ea modificată; deținerii sau cumpărării oricărui stupefiant sau oricărei substanțe psihotrope, în scopul uneia din activitățile enumerate la subalin. I) de mai sus”.

Nu este greu de observat că cea de-a doua prevedere citată mai sus are un caracter obligatoriu pentru statele-părți, pe când prima din prevederile citate mai sus are un caracter de recomandare. Cu alte cuvinte, Convenția ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope profilează minimumul obligatoriu de fapte cu relevanță penală, lăsând la discreția statelor-părți să mărească lista acestor fapte. Însă, în ipoteza unei asemenea mărimi, normele penale corespunzătoare își pierd caracterul de admisibilitate și oportunitate sub aspectul dreptului internațional, obținând un caracter pur intern. Ceea ce nu poate să nu aibă implicații asupra aplicării acestor norme penale. Oricare dispoziții incriminatoare din legea penală autohtonă, care depășesc cadrul minimumului obligatoriu, stabilit de convențiile internaționale în cauză, își pierd caracterul lor „universal” (în sensul principiului universalității aplicării legii penale în spațiu). Iată de ce, de exemplu, cetățenii străini care săvârșesc fapte ce nu cad sub incidența minimumului obligatoriu din convențiile internaționale de referință nu pot fi trași la răspundere penală (așa cum rezultă din alin. (3) art. 11 „Aplicarea legii penale în spațiu” din Codul penal).

Din considerentele menționate mai sus, propunem dezincriminarea faptelor prevăzute în art. 217 C. pen. RM.

În contextul studiului asupra laturii subiective a infracțiunilor prevăzute la art. 217, 217¹-217⁶, 218 și la art. 219 C. pen. RM prezintă interes examinarea problemei privind eroarea de fapt. Această supoziție este confirmată de punctul de vedere al lui M. Boier, conform căruia „eroarea există când făptuitorul nu a cunoscut sau a cunoscut greșit în momentul acțiunii sau inacțiunii o împrejurare din realitatea înconjurătoare de natură să confere faptei o anumită gravitate sau caracter penal. Capacitatea psihică a făptuitorului nu a acționat eficient, el nu și-a dat seama de natura faptei sale, având o imagine deformată a realității în momentul în care a acționat ori s-a abținut de la o acțiune”.¹⁴

Dintre tipurile erorii de fapt atenția o merită, în primul rând, eroarea asupra obiectului material. În opinia lui N.F. Keznetova și I.M. Teajkova, „eroarea asupra obiectului material, când acesta este semnul obligatoriu al componenței infracțiunii, influențează asupra calificării infracțiunii. De regulă, aceasta are loc în cazurile când obiectului material îi sunt inerente anumite particularități (de exemplu, substanțele narcotice). În asemenea cazuri, răspunderea trebuie aplicată în funcție de orientarea intenției”¹⁵

Așadar, dacă făptuitorul dorește să sustragă o substanță narcotică, dar, în realitate, sustrage un bun „neutru”, atunci calificarea trebuie făcută conform art. 27 și 217⁴ C. pen. RM (ca tentativă la sustragerea substanței narcotice), nu conform art. 186-188, 190-192 C. pen. RM. Dimpotrivă, dacă făptuitorul dorește să sustragă un bun oarecare, dar, în realitate, sustrage o substanță narcotică, cele săvârșite vor constitui tentativă la infracțiunile prevăzute la art. 186, 187, 188, 190, 191 sau la art. 192 C. pen. RM.

În doctrina penală este discutată delimitarea erorii de fapt esențiale de eroarea de fapt neesențială.¹⁶ Astfel, apare ca neesențială eroarea asupra identității obiectului material (de exemplu, o persoană, dorind să sustragă cocaină, sustrage heroină; o persoană sustrage substanțele narcotice aparținând lui x, în loc de substanțele narcotice aparținând lui y pe care le avea în vedere). Bineînțeles, eroarea de fapt neesențială nu poate influența asupra calificării infracțiunii.

Are dreptate V. Pașca atunci când susține că eroarea, ca noțiune cu semnificație penală, nu se confundă cu îndoiala, care constituie o stare ce se caracterizează prin faptul că persoana își dădea seama că nu este în măsură să-și reprezinte exact realitatea și, deci, ar trebui să se abțină de a se manifesta până la clarificare.¹⁷ În acest sens, este edificatoare o speță din practica judiciară română, potrivit căreia „fapta de a introduce în țară droguri de risc, fără drept, prevăzută în art. 3 din Legea nr. 143/2000 a României, nu este săvârșită în condițiile erorii de fapt, dacă făptuitorul, exercitându-și funcția și având experiență în domeniul transportului internațional, a introdus în țară colete cu droguri permise spre transport fără a verifica conținutul acestora, întrucât cunoașterea nesigură a conținutului coletelor implică acceptarea de către făptuitor a posibilității de a primi spre transport și de a introduce în țară substanțe interzise, cum sunt drogurile”¹⁸

În contextul legii penale autohtone, cele săvârșite trebuie calificate conform alin. (2) art. 248 C. pen. RM – drept contrabandă cu substanțele narcotice sau psihotrope, cu precizarea că tipul intenției este intenția indirectă. Referirea la art. 27 „Tentativa de infracțiune” din Codul penal nu este necesară. Or, în cazul îndoielii, făptuitorul are obligația să-și clarifice dubiile înainte de a acționa. Dacă totuși acționează, va răspunde pentru infracțiunea corespunzătoare comisă

cu intenție indirectă, deoarece a admis și producerea rezultatului ilicit.

În doctrina penală nu este analizată problema erorii asupra parametrilor cantitativi ai obiectului material. Iar în contextul studiului de față analiza acestei probleme prezintă interes, deoarece parametrii cantitativi ai obiectului material al unor infracțiuni, săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora, se caracterizează prin noțiunile „proporții mari” sau „deosebit de mari”. În contextul acestor infracțiuni (avem în vedere infracțiunile prevăzute la alin. (1) art. 217, alin. (2) art. 217, lit. b) alin. (4) art. 217, lit. f) alin. (3) art. 217¹, lit. d) alin. (4) art. 217¹ și la lit. c) alin. (3) art. 218 C. pen. RM), eroarea asupra parametrilor cantitativi ai obiectului material este o eroare esențială, deci influențează asupra calificării infracțiunii.

Răspunderea penală trebuie aplicată în funcție de orientarea intenției. Însă, trebuie de avut în vedere și tipul intenției, în funcție de concretizarea acesteia: intenția determinată și intenția nedeterminată. Manifestând intenție determinată, făptuitorul dorește să săvârșescă o faptă care poartă asupra unei cantități precise de substanțe narcotice, psihotrope sau analoage ale acestora, ori plante conținând asemenea substanțe. În cazul în care făptuitorul manifestă intenție nedeterminată, cantitatea dată nu poate fi stabilită cu precizie.

Dacă făptuitorul dorește, de exemplu, să procure, fără scop de înstrăinare, substanțe narcotice în proporții deosebit de mari, dar, din cauze independente de voința lui, le procură în proporții mari, cele săvârșite se califică conform art. 27 și lit. b) alin. (4) art. 217 C. pen. RM, și nu conform alin. (2) art. 217 C. pen. RM.

În acest caz, nerealizarea intenției determinate a făptuitorului trebuie să-și găsească reflectare în planul calificării ca tentativă la infracțiunea agravată, nu ca infracțiune neagravată consumată. În caz contrar, ar fi ignorată pericolozitatea socială sporită a făptuitorului și, implicit, latura subiectivă a infracțiunii.

De asemenea, în doctrina penală se vorbește despre eroarea asupra calităților speciale ale victimei.¹⁹ În contextul temei analizate, despre calitățile speciale ale victimei este cazul să vorbim în următoarea ipoteză:

– infracțiunea este săvârșită de o persoană care a atins vârsta de 18 ani în privința (nu și cu atragerea) minorilor (lit. a) alin. (4) art. 217¹ C. pen. RM);

– infracțiunea este săvârșită față de un minor sau o persoană care se află în stare de neputință (lit. c) alin. (2) art. 217⁶ C. pen. RM);

– infracțiunea este săvârșită față de o femeie gravidă (lit. d) alin. (2) art. 217⁶ C. pen. RM).

De exemplu, dacă făptuitorul a considerat eronat că introduce ilegal intenționat în organismul unei femei gravide, împotriva voinței acesteia, substanțe

narcotice, psihotrope sau analoage ale acestora, atunci cele comise trebuie calificate conform art. 27 și lit. d) alin. (2) art. 217⁶ C. pen. RM (nu conform alin. (1) art. 217⁶ C. pen. RM).

Considerăm că se poate vorbi și despre eroarea asupra numărului de victime, dacă luăm în seamă că la lit. b) alin. (2) art. 217⁶ C. pen. RM e stabilită circumstanța agravantă „față de două sau mai multe persoane”. Astfel, dacă făptuitorul a considerat eronat că introduce ilegal intenționat substanțe narcotice, psihotrope sau analoage ale acestora în organismul a două persoane, împotriva voinței acestora – dar în rezultat substanțele amintite au fost introduse în organismul unei singure persoane sau nu au fost introduse în organismul nici unei persoane – atunci calificarea trebuie făcută potrivit art. 27 și lit. b) alin. (2) art. 217⁶ C. pen. RM.

În alt context, este necesar a menționa că subiect al infracțiunii este recunoscută persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, grație faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiecți, este pasibilă de răspundere penală.²⁰

Subiect al infracțiunilor săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora este persoana fizică responsabilă, care la momentul comiterii infracțiunii, a atins, de regulă, vârsta de 16 ani. Ca excepție, vârsta minimă a răspunderii penale de 14 ani este stabilită pentru subiecții infracțiunilor prevăzute la lit. b) alin. (4) art. 217, alin. (3) și lit. b) și d) alin. (4) art. 217¹, lit. a) și b) alin. (3) art. 217³, art. 217⁴ și la alin. (2) art. 217⁶ C. pen. RM. Vârsta minimă a răspunderii penale de 18 ani este stabilită pentru subiecții infracțiunilor prevăzute la lit. a) alin. (4) art. 217 și la lit. a) alin. (4) art. 217¹ C. pen. RM.

În acest sens, prezintă interes speța, potrivit căreia S.V., care la data săvârșirii infracțiunii avea vârsta de 15 ani, a fost învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin. (2) art. 217 C. pen. RM. Instanța de judecată, prin sentința sa, a încetat procesul penal, din motiv că lipsește un element al infracțiunii – subiectul.²¹

Trebuie de specificat că la lit. a) alin. (4) art. 217 C. pen. RM se utilizează formula „de o persoană care a atins vârsta de 18 ani cu atragerea minorilor”. O formulă puțin diferită se utilizează la lit. a) alin. (4) art. 217¹ C. pen. RM: „de o persoană care a atins vârsta de 18 ani în privința sau cu atragerea minorilor”.

În ambele ipoteze – „în privința minorilor” și „cu atragerea minorilor” – se presupune o anumită conexiune dintre subiect și minor. Astfel, în prima ipoteză, minorul este victima infracțiunii, adică „figura celui participant la relația socială, ale cărui facultăți sociale, interese s-au dovedit a fi vătămate, știrbite în rezultatul săvârșirii infracțiunii...”²² În cea de-a doua ipoteză, minorul apare ca persoană care ia parte la

săvârșirea infracțiunii (dar nu neapărat ca participant). Ipoteza „cu atragerea minorilor” este un caz special în raport cu ipoteza „de două sau mai multe persoane”.²³

Dintre condițiile ce caracterizează subiectul infracțiunilor analizate o atenție mai mare trebuie acordată responsabilității subiectului. Aceasta deoarece persoanele care săvârșesc infracțiunile prevăzute la art. 217, 217¹-217⁶, 218 sau la art. 219 C. pen. RM sunt deseori consumatori de droguri. Deci, pot suferi de anumite afecțiuni de natură psihică, legate mai ales de prejudicierea sferei volitive a psihicului. În cazurile în care consumul sistematic de droguri a atins acel grad, când sunt sesizabile modificările stabile ale psihicului, iar persoana și-a pierdut capacitatea de a-și dirija acțiunile, expertiza o poate recunoaște iresponsabilă.

De multe ori, asemenea afecțiuni nu exclud responsabilitatea, însă nu permit acestor persoane să conștientizeze în deplină măsură caracterul prejudiciabil al faptei, precum și de a-și manifesta voința și de a-și dirija în mod plener acțiunile. Considerăm că, în asemenea cazuri, trebuie să-și găsească aplicarea prevederile art. 103 C. pen. RM, în conformitate cu care față de narcomani se aplică măsurile de constrângere cu caracter medical. De asemenea, suntem de părere că, *de lege lata*, în prezența concluziei corespunzătoare a expertizei psihiatrice, studiind personalitatea celui inculpat și cercetând circumstanțele concrete ale cauzei, instanța de judecată poate ajunge la concluzia că anomalii psihice reprezintă veriga decisivă în lanțul cauzelor și condițiilor ce au determinat comiterea infracțiunii, astfel atenuând pedeapsa în acord cu lit. j) art. 76 C. pen. RM.

În același timp, ne reiterăm propunerea ca art. 217 C. pen. RM să fie completat cu alin. (6), în conformitate cu care să fie liberată de răspundere penală persoana care a săvârșit faptele prevăzute la alin. (1) sau (2) art. 217 C. pen. RM, dacă s-a adresat benevol într-o instituție medicală și a început tratamentul contra narcomaniei.

În contextul circumstanței agravante „de două sau mai multe persoane” (lit. b) alin. (3) art. 217, lit. b) alin. (3) art. 217¹, lit. b) alin. (2) art. 217³, lit. b) alin. (2) art. 217⁴ și lit. b) alin. (3) art. 218 C. pen. RM), este suficient ca doar una dintre persoanele care comit infracțiunea să aibă semnele subiectului infracțiunii. Aceasta deoarece, în conformitate cu pct. 25 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.06.2004, săvârșirea sustragerii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane care nu întrunesc aceste semne, intră sub incidența circumstanței agravante „de două sau mai multe persoane”.

Sintagma „de două sau mai multe persoane” nu desemnează vreo formă de participatie. În contrast, așa

cum rezultă din art. 43, 46 și 47 C. pen. RM, sintagmele „grup criminal organizat” și „organizație (asociație) criminală” desemnează două forme distincte de participare. Specificăm aceasta, deoarece, conform lit. b) alin. (4) art. 217¹, lit. a) alin. (4) art. 217³ și lit. a) alin. (3) art. 217⁴ C. pen. RM, răspunderea se agravează, dacă infracțiunea e comisă de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală ori în favoarea acestora. De asemenea, potrivit alin. (2) art. 219 C. pen. RM, răspunderea se agravează, dacă infracțiunea e săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală. Grupul criminal organizat este o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni (art. 46 C. pen. RM). Organizația criminală este o reuniune de grupuri criminale organizate într-o comunitate stabilă, a cărei activitate se întemeiază pe diviziunea, între membrii organizației și structurile ei, a funcțiilor de administrare, asigurare și executare a intențiilor criminale ale organizației în scopul de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice, financiare sau politice (art. 47 C. pen. RM).

În alt context, trebuie de accentuat că infracțiunile prevăzute la art. 217, 217¹-217³ și la art. 218 C. pen. RM pot avea ca subiect și o persoană juridică ce desfășoară activitate de întreprinzător.

De asemenea, în ipoteza unor infracțiuni săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora, făptuitorul trebuie să aibă calitățile unui subiect special. Cât privește subiectul special, în cadrul componenței de infracțiune el îndeplinește două funcții: caracterizează pericolul social al faptei și facilitează identificarea obiectului apărării penale. Persoanele cărora li s-au acordat atribuții speciale, precum și drepturi și obligații speciale, poartă răspundere nu pentru aceste drepturi, obligații și atribuții, dar pentru faptele prejudiciabile săvârșite în virtutea acestora. În afară de aceasta, subiectul special, descoperind caracterul relațiilor și valorilor sociale lezate în rezultatul săvârșirii infracțiunii, face posibilă stabilirea obiectului apărării penale.

În primul rând, în cazul sustragerii substanțelor narcotice sau psihotrope, adoptând forma delapidării averii străine, făptuitorul trebuie să aibă calitățile unui subiect special. În această ipoteză, care cade sub incidența art. 217⁴ C. pen. RM, subiectul special este „administratorul bunurilor încredințate”.²⁴

La fel, făptuitorul trebuie să aibă calitățile subiectului special în cazul infracțiunilor prevăzute la lit. d) alin. (3) art. 217, lit. d) alin. (3) și lit. c) alin. (4) art. 217¹, lit. c) alin. (2) și lit. c) alin. (3) art. 217³, lit. c) alin. (2) art. 217⁴ C. pen. RM. În toate aceste cazuri este

vorba de săvârșirea infracțiunii cu folosirea situației de serviciu. În această ordine de idei, consemnăm că, în ipoteza escrocheriei sau delapidării averii străine săvârșite cu folosirea situației de serviciu, ca subiect poate să apară „numai o persoană cu funcție de răspundere sau o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală”.²⁵ Reieșind din regula înscrisă la lit. e) art. 19 din Legea 780/2001, doar o asemenea persoană poate fi subiectul infracțiunilor săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora, cu folosirea situației de serviciu.

Prin „folosirea situației de serviciu” se înțelege săvârșirea unor acțiuni sau inacțiuni care decurg din atribuțiile de serviciu ale făptuitorului și care sunt în limitele competenței lui de serviciu.²⁶

În context, semnalăm o inadverență care împiedică funcționarea normală a reglementărilor penale: sintagma „cu folosirea situației de serviciu” e folosită în dublaj la lit. d) alin. (3) și lit. c) alin. (4) art. 217¹ și, respectiv, la lit. c) alin. (2) și lit. c) alin. (3) art. 217³ C. pen. RM. Considerent din care recomandăm abrogarea prevederilor de la lit. d) alin. (3) art. 217¹ și de la lit. c) alin. (2) art. 217³ C. pen. RM.

Subiect special are și infracțiunea de prescriere fără necesitate a preparatelor narcotice sau psihotrope (alin. (1) art. 218 C. pen. RM). Acesta este „medicul care are dreptul să scrie, să semneze și să ștampileze rețetele pentru obținerea preparatelor narcotice sau psihotrope”.²⁷ Într-adevăr, anume această concluzie rezultă din pct. 2 al Anexei nr. 2 la Ordinul nr. 195 din 10.07.2000 „Cu privire la modul de prescriere și livrare a medicamentelor” al Ministerului Sănătății: „Rețeta (se are în vedere rețeta pentru obținerea medicamentelor stupefiante sau psihotrope – *n.a.*) se prescrie nemijlocit de medic... Astfel de rețetă se semnează de către medicul-șef adjunct pe problemele curative...”.²⁸

În fine, și infracțiunea prevăzută la alin. (4) art. 218 C. pen. RM are un subiect special. Este vorba de persoana în ale cărei obligații intră respectarea regulilor stabilite de circulație a substanțelor narcotice sau psihotrope ori a materialelor sau utilajelor destinate producerii sau prelucrării acestor substanțe, de cultivare a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope. Precizăm că respectarea regulilor specificate trebuie să fie pusă în sarcina subiectului printr-o instrucțiune de serviciu, printr-un ordin sau dispoziție a persoanei decidente ierarhic superioare sau prin alt mod stabilit de lege. Este indispensabil ca persoana fizică sau juridică, însărcinată cu respectarea regulilor corespunzătoare, să activeze în baza autorizației acordate în condițiile Legii nr. 382/1999.

Abordând problema privind subiectul infracțiunilor săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor

acestora, nu putem să ometem chestiunea ce ține de clauza de impunitate stabilită la alin. (5) art. 217 C. pen. RM. Conform acesteia, persoana care a săvârșit acțiunea prevăzută la art. 217 sau 217¹ este liberată de răspundere penală, dacă a contribuit activ:

1) la descoperirea sau contracararea infracțiunii ce ține de circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau analoagelor lor, după caz, prin: a) autodenunțare; b) predare benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor; c) indicarea sursei de procurare a acestor substanțe;

2) la divulgarea persoanelor care au contribuit la săvârșirea infracțiunii;

3) la indicarea mijloacelor bănești, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracțiune.

În context, trebuie de menționat că, în conformitate cu alin. (2) art. 57 „Liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă” din Codul penal, persoana care, în condițiile alin. (1) art. 57 C. pen. RM, a săvârșit o infracțiune de altă categorie (adică alta decât infracțiunea ușoară sau mai puțin gravă) poate fi liberată de răspundere penală numai în cazurile prevăzute la articolele corespunzătoare din Partea Specială a Codului penal.

În mod regretabil, legiuitorul nu oferă o interpretare a noțiunii „contribuție activă”. Considerăm că o asemenea interpretare ar trebui să existe, din moment ce, de exemplu, conform alin. (5) și (6) art. 278 C. pen. RM, este necesar ca făptuitorul să-și aducă contribuția la anumite acțiuni socialmente utile, fără a se cere ca această contribuție să fie activă. Considerăm că, în conjunctura descrisă la alin. (5) art. 217 C. pen. RM, prin „contribuție activă” trebuie să se înțeleagă înlesnirea în mod efectiv, real, care să presupună consecința scontată la apariția sau dezvoltarea acțiunilor socialmente utile punctate în cele trei ipoteze pe care le-am nominalizat mai sus. Deci, să nu fie o înlesnire oarecare, nici una de complezență, de circumstanță, de formă. Înlesnirea trebuie să fie efectivă.

Persoana poate contribui la descoperirea infracțiunii ce ține de circulația substanțelor narcotice, psihotrope sau analoagelor lor atunci când aceasta este în proces de săvârșire (de exemplu, este o infracțiune continuă) sau când ea deja a fost săvârșită. Ea poate înlesni contracararea infracțiunii atunci când aceasta se află la etapa de pregătire. Ce trebuie de înțeles prin noțiunea „infracțiunea ce ține de circulația substanțelor narcotice, psihotrope sau analoagelor lor”? Interpretarea *stricto sensu* a acestei noțiuni aduce la ideea că sub incidența ei cad infracțiunile prevăzute la art. 217, 217¹, 217³-217⁶, 218 sau 219 C. pen. RM. În acest sens, considerăm că este necesar ca, în alin. (5) art. 217 C. pen. RM, în locul cuvintelor „sau analoagelor lor” să fie scris „sau analoagelor ori precursorilor lor”. Ca urmare, infracțiunea prevăzută la art. 217² C. pen. RM va putea cădea sub incidența noțiunii „infracțiunea ce

ține de circulația substanțelor narcotice, psihotrope sau analoagelor ori precursorilor lor”.

Modul de realizare a acțiunii socialmente utile, pe care o examinăm, poate consta alternativ în:

a) autodenunțare;

b) predarea benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor;

c) indicarea sursei de procurare a acestor substanțe.

În conformitate cu alin. (1) art. 264 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003,²⁹ prin „autodenunțare” se înțelege înștiințarea benevolă făcută de o persoană fizică sau de o persoană juridică despre săvârșirea de către ea a unei infracțiuni în cazul în care organele de urmărire penală nu sunt la curent cu această faptă.

În alt context, potrivit alin. (5) art. 217 C. pen. RM, nu poate fi considerată predare benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor ridicarea acestora la reținerea personală, precum și la efectuarea acțiunilor de urmărire penală pentru depistarea și ridicarea lor.

Susținem opinia exprimată de V. Kurcenko, după care predarea efectivă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor trebuie deosebită de năzuința de a le preda, exprimată în formă scrisă.³⁰ Astfel, lăsarea unui bilet scris printre substanțele narcotice, psihotrope sau analoagele lor, în care se menționează năzuința autorului biletului (și, concomitent, a făptuitorului) de a le preda organelor judiciare, nu poate fi considerată ca predare benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, în sensul prevederii de la alin. (5) art. 217 C. pen. RM.

Este necesar a specifica că, potrivit pct. 17 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 12 din 27.03.1997, caracterul benevol al predării se exprimă în absența unei situații în care persoana respectivă se vede nevoită să predea mijloacele, deoarece ele, într-un fel sau altul, oricum vor fi confiscate. Dimpotrivă, caracterul benevol este prezent în situația în care persoana în cauză avea posibilitatea să dețină în continuare mijloacele narcotice sau substanțele psihotrope, însă le-a predat benevol. Nu contează motivele din care persoana a hotărât să le predea: din proprie inițiativă sau la sugestia părinților, dând curs sfaturilor rudelor, prietenilor etc.

De exemplu, într-o speță se constată just: „Afirmația apărătorului că inculpatul a predat benevol substanța narcotică nu poate fi admisă, deoarece inculpatul nu din propria inițiativă s-a prezentat la poliție, ci a fost reținut de colaboratorii poliției. Abia la propunerea acestora el a transmis pachetul cu substanță narcotică”.³¹

Într-o altă ordine de idei, indicarea sursei de procurare a substanțelor narcotice, psihotrope sau

a analoagelor lor presupune denunțarea autorului infracțiunii anterioare, adoptând forma operațiunilor ilegale cu plantele care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, producerii, preparării, extragerii etc. a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor. De asemenea, ea poate presupune indicarea locului din care substanțele respective au fost sustrate sau găsite abandonate, ori din care plantele respective au fost recoltate etc.

Cât privește aportul prin divulgarea persoanelor care au contribuit la săvârșirea infracțiunii la determinarea lor, este necesar să apelăm la prevederile alin. (1) art. 42 C. pen. RM. Conform acestora, participanții sunt persoanele care contribuie la săvârșirea unei infracțiuni în calitate de autor, organizator, instigator sau complice.

În fine, persoana poate înlesni realizarea urmăririi penale și prin indicarea mijloacelor bănești, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracțiune.

În acest plan, este nevoie de consemnat că, potrivit art. 1 al Convenției privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea și confiscarea veniturilor provenite din activitatea infracțională, din 8.11.1990 (ratificată de Republica Moldova la 15.03.2002)³², prin „bun” trebuie de înțeles un bun de orice natură, fie corporal sau incorporeal, mobil sau imobil, precum și actele juridice sau documentele care atestă un titlu sau un drept asupra bunului; prin „venituri provenite din activitatea infracțională” se au în vedere orice avantaje provenite din infracțiuni.

Analizând prevederile de la alin. (5) art. 217 C. pen. RM, nu putem stabili dacă cele trei acțiuni socialmente utile ale persoanei ce s-a decis să contribuie la descoperirea sau contracararea infracțiunii și în baza cărora ea poate fi liberată de răspundere penală au sau nu un caracter alternativ. Considerăm că textul prevederii date ar trebui să fie mai explicit, astfel încât să reiasă caracterul alternativ al acțiunilor date. Pe cale de consecință, propunem ca dispoziția de la alin. (5) art. 217 C. pen. RM să fie reformulată după cum urmează: „Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la art. 217 sau 217¹ este liberată de răspundere penală dacă a contribuit activ fie la descoperirea ori contracararea infracțiunii ce ține de circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor sau precursorilor lor, după caz, prin autodenunțare, predare benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor ori precursorilor lor, indicare a sursei de procurare a acestor substanțe, fie la divulgarea numelor persoanelor care au contribuit la săvârșirea infracțiunii, fie la indicarea mijloacelor bănești, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracțiune...”.

Note:

¹ A se vedea: S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, N. Grama. *Drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 137.

² A se vedea: L. Dumneanu, M. Mutu-Strulea. *Album de scheme. Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: CEP USM, 2005, p. 117, 121, 123, 124, 128, 129.

³ *Курс уголовного права. Часть Общая*. Том 1 / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – Москва: Зерцало, 1999, p. 313.

⁴ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 2c-116/96 din 11.06.1996 // Buletinul Judecătorei Supreme a Republicii Moldova, 1996, nr. 7, p. 18.

⁵ Hotărârea Prezidiului Judecătorei Supreme a Republicii Moldova nr. 1r/a-10/99 din 8.11.1989 // A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 324.

⁶ A se vedea: В.Д. Филимонов. *Основные направления использования законодательной техники при определении содержания нормы уголовного права* // Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. – Москва: ЛексЭст, 2004, p. 68-72.

⁷ S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 56.

⁸ A se vedea: В.Д. Филимонов. *Основные направления использования законодательной техники при определении содержания нормы уголовного права*, p. 68-72.

⁹ G. Antoniu. *Vinovăția penală*. – București: Editura Academiei, 1995, p. 187.

¹⁰ S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 375.

¹¹ Определение Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР по делу М. и К. // Бюллетень Верховного Суда РСФСР, 1988, nr. 4, p. 42.

¹² Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации №14 от 15 июня 2006 г. «О судебной практике по делам о преступлениях, связанных с наркотическими средствами, психотропными, сильнодействующими и ядовитыми веществами» // www.vsrfr.ru/print_page.php?id=4348

¹³ *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol. 8. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p. 214-247.

¹⁴ M. Boier. *Buna-credință în dreptul penal* // Revista de drept penal, 2005, nr. 3, p. 67-70.

¹⁵ *Курс уголовного права. Часть Общая*. Том 1 / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой, p. 353.

¹⁶ A se vedea: G. Antoniu, C. Mitrache, R. Stănoiu și alții. *Noul Cod penal comentat* / Sub red. lui G. Antoniu. – București: ALL Beck, 2006, p. 358.

¹⁷ *Ibidem*, p. 355.

¹⁸ Inalta Curte de Casație și Justiție, secția penală, decizia nr. 3033 din 11.05.2006 // www.scj.ro/SP%620rezumate%202006/SP%203033%202006.htm

¹⁹ A se vedea: А.И. Рагор. *Квалификация преступлений по субъективным признакам*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 176.

²⁰ A se vedea: S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 176.

²¹ Sentința Judecătorei Botanica, mun. Chișinău, din 7.06.2007. Dosarul nr. 1-465/2007.

²² S. Brînză. *Obiectul infracțiunilor contra proprietății. Relațiile sociale ca obiect al ocrotirii penale* // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. I. – Chișinău: USM, 2001, p. 48-93.

²³ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr. 8, p. 5-11.

²⁴ A se vedea: I. Zaporozjan. *Subiectul infracțiunii de delapidare a averii străine* // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. I. – Chișinău: CEP USM, 2005, p. 439-441.

²⁵ S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 364.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 372.

²⁸ T. Vasiliev, I. Stoiev. *Narcomania. Situația medico-socială și judiciară în Republica Moldova*, p. 351.

²⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.

³⁰ A se vedea: В. Курченко. *Добровольная сдача наркотиков в теории и судебной практике* // Российская юстиция, 2003, nr. 9, p. 61-63.

³¹ Decizia Colegiului penal al Curții de Apel nr. 1r-425/99 din 11.05.1999 // Curtea de Apel. Culegere de practică judiciară (aprilie 1999-mai 2000). – Chișinău: Garuda-Art, 2000, p. 188-189.

³² Moldinfolex.

CONCEPTUL ȘI ESENȚA VINOVĂȚIEI PENALE

Gheorghe GLADCHI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar interimar (ULIM)

Constantin GREU,

doctorand

SUMMARY

In this article, we examine multiple possibilities of approaching to criminal guilt in specialized literature. The analysis of the content and the forms of guilt, their importance for subjective incrimination is made, as well as the relation between the subjective theories – their role in proving the guilt after the prejudicial perpetration. We suggest that the psychological, social and judicial – criminal aspects be taken into consideration when working out the concept of guilt.

Vinovăția este partea componentă principală a proceselor psihice care stau la baza relației dintre autor și fapta infracțională comisă. Semnificația vinovăției este multiaspectuală, atât în raport etimologic, cât și funcțional. Analiza literaturii științifice în care sunt abordate problemele vinovăției, a legislației în vigoare denotă importanța multifuncțională a acestui concept.

Astfel, în Codul penal al Republicii Moldova legiuitorul concepe vinovăția ca instituție a dreptului penal (art. 17-20), ca condiție necesară a răspunderii penale (art. 6 și art. 51 alin. (2)), precum și ca o trăsătură esențială a infracțiunii (art. 14 alin. (1)). Codul penal român prevede vinovăția ca instituție a dreptului penal (art. 19) și ca o trăsătură esențială a infracțiunii (art. 17 alin. (1)), iar potrivit Codului de procedură penală român, vinovăția este o condiție indispensabilă a răspunderii penale (art. 1 alin. (1)).

În doctrina dreptului importanța funcțională a vinovăției este tratată mult mai pe larg. Apariția în literatura de specialitate a multiplelor viziuni, uneori controversate, privind conceperea vinovăției este determinată și de legiuitor, care nu definește noțiunea dată în Codul penal. Considerăm însă necesară definiția legală a vinovăției. Această definiție este necesară, în primul rând, pentru a determina natura vinovăției ca fenomen psihic care se manifestă la comiterea infracțiunii; în al doilea rând, pentru a clarifica conținutul și esența vinovăției; în al treilea rând, pentru a stabili cu ce se află în raport atitudinea vinovată – cu fapta, cu urmările acesteia sau cu infracțiunea în întregime; în al patrulea rând, pentru a clarifica dacă vinovăția este o manifestare numai a conștiinței ori a inconștiinței psihic, sau vinovăția este un produs al interacțiunii acestor două procese psihice; în al cincilea rând, definiția dată este necesară pentru determinarea importanței vinovăției în incriminarea subiectivă.

Problema privind conținutul vinovăției și raportul acesteia cu latura subiectivă a infracțiunii este discutabilă în literatura științifică de specialitate. Asupra problemei date s-au cristalizat mai multe păreri.

Potrivit unor autori, vinovăția „caracterizează într-un anumit fel scopul, direcția gândirii infractorului¹, de aceea mobilul și scopul urmărit de infractor nu pot fi situate în afara vinovăției.² Deci, vinovăția și latura subiectivă a infracțiunii sunt noțiuni identice, fiindcă activitatea intelectual-volitivă a omului este indisolubil legată de starea lui afectivă, de mobiluri și scopuri.³

În opinia acestor cercetători, stabilind formele vinovăției – intenția și culpa – în Partea Generală a Codului penal, legiuitorul nu valorifică absolut toate elementele psihice care formează structura internă a acestei forme de corelație dintre faptă și autor, ci se limitează doar la acele elemente care sunt necesare și suficiente pentru recunoașterea existenței vinovăției și fără de care răspunderea penală este imposibilă. Elementele care influențează asupra formării conștiinței și voinței, dirijează comportamentul uman și, desigur, influențează asupra gradului de vinovăție nu au fost introduse în definiția formelor vinovăției, dar sunt luate în considerație atât de legiuitor, cât și de practica judiciară la diferențierea și individualizarea răspunderii și pedepsei penale. Așadar, mobilul, scopul și emoțiile sunt elemente indispensabile ale conținutului psihic al vinovăției și trebuie stabilite în toate cazurile de comitere a infracțiunilor atât prin intenție, cât și din culpă. Scoaterea acestor elemente dincolo de limitele vinovăției complică determinarea atât a formei concrete, cât și a conținutului social-politic al vinovăției, a pericolozității persoanei vinovate, precum și a cauzelor și condițiilor care au generat comportamentul infracțional.

Argumentând această poziție, profesorul rus P.S. Daghel scrie: „Opinia potrivit căreia latura subiectivă a infracțiunii nu este identică cu vinovăția,

dar include în sine alături de vinovăție mobilul și scopul infracțiunii se bazează... pe confundarea laturii subiective a infracțiunii (vinovăției) și semnelor componente de infracțiune, care caracterizează această latură subiectivă (intenție, culpă, mobil, scop, afect etc.), precum și pe confundarea noțiunilor de conținut și formă a vinovăției.⁴

Considerăm că concepția dată nu este destul de convingătoare în raport teoretic și inadmisibilă pentru practica judiciară. Explicarea rezidă în următoarele: 1) identificarea vinovăției cu latura subiectivă a infracțiunii nu corespunde descrierii legislative a vinovăției. Potrivit art. 19 alin. (1) din Codul penal român și art. 6 alin. (2) din Codul penal al Republicii Moldova, vinovăția există când fapta care prezintă pericol social este săvârșită cu intenție sau din culpă. Deci, legea prevede vinovăția ca noțiune generică doar a intenției și culpei și nu include în conceptul dat alte elemente psihice. Noțiunea de vinovăție pare a fi un concept global, o generalizare a trăsăturilor comune ambelor forme de manifestare a procesului psihic, constituind, prin urmare, genul, iar intenția și culpa – specii ale genului.⁵ Legiuitorul include în conținutul vinovăției, adică al intenției și culpei, doar conștiința și voința (art. 19 alin. (1) C. pen. român, art. 17 și 18 C. pen. RM) și lasă în afara limitelor vinovăției mobilul, scopul și alte elemente care caracterizează activitatea psihică a subiectului la comiterea infracțiunii; 2) conceperea vinovăției ca latură subiectivă a infracțiunii reprezintă o noțiune insuficient concretizată atât sub aspectul conținutului psihic al acesteia, cât și sub aspect juridic. Incluziunea în conținutul vinovăției a mobilului, scopului, emoțiilor și a altor elemente psihice, al căror cerc nu este determinat definitiv, produce confuzii în soluționarea problemei privind formele vinovăției și înlătură caracterul de sine stătător al acestor elemente ale laturii subiective a infracțiunii, cu toate că legea frecvent le atribuie un astfel de conținut.

După o părere oarecum deosebită în această materie, vinovăția este identificată cu infracțiunea.⁶ În această ordine de idei, profesorul O.S. Ioffe scrie că vinovăția în dreptul penal reprezintă nu pur și simplu atitudinea subiectivă față de acțiune, ci unitatea specifică a subiectivului și obiectivului. Rezultatul faptei fiind unul dintre elementele vinovăției.⁷ Potrivit cercetătorului rus G.A. Zlobin, vinovăția trebuie concepută atât ca latură subiectivă a infracțiunii, cât și ca temei al răspunderii penale, adică ca unitate a laturii materiale, exterioare, obiective și a laturii subiective, interne, psihice.⁸

În opinia noastră, unicul temei al răspunderii penale este infracțiunea, adică unitatea elementelor obiective și subiective ale acesteia. Vinovăția fiind trăsătura principală a laturii subiective a unității date nu trebuie identificată cu însăși infracțiunea.

În literatura de specialitate domină opinia, potrivit căreia conținutul psihic al laturii subiective

a infracțiunii este dezvăluit cu ajutorul unor astfel de trăsături juridice cum sunt vinovăția, mobilul și scopul, care caracterizează sub diferite aspecte activitatea psihică a persoanei. Deși vinovăția, mobilul și scopul sunt indisolubil legate între ele și dependente reciproc, totuși reprezintă prin sine procese psihice de sine stătătoare. Diferă și importanța juridico-penală a acestor fenomene psihice.

Vinovăția este trăsătura principală, obligatorie a laturii subiective a oricărei infracțiuni; prin urmare, dacă lipsește vinovăția, atunci nu există nici componenta infracțiunii. Însă, fiind stabilită vinovăția, nu poate fi elucidată cauza din care persoana vinovată a comis infracțiunea. Răspunsul îl putem obține cu ajutorul unor astfel de trăsături ale laturii subiective a infracțiunii cum sunt mobilul și scopul. Nici mobilul și nici scopul nu fac parte din conținutul atitudinii psihice a persoanei față de fapta prejudiciabilă pe care o comite și urmările acesteia, ele aflându-se în afara limitelor factorilor intelectual și volitiv ca elemente ale vinovăției. Mobilul și scopul constituie baza psihologică care generează vinovăția. Aceste procese psihice au origine preinfracțională și devin elemente ale activității psihice a persoanei care săvârșește infracțiunea. Spre deosebire de mobil și scop, vinovăția nu există în afara infracțiunii. Ca fenomen juridico-penal vinovăția apare și se manifestă doar în timpul comiterii infracțiunii. În acest context, cercetătorul român Vintilă Dongoroz scrie: „... Aceste forme de vinovăție (intenția și culpa) trebuie să însoțească săvârșirea faptei; vor exista deci fapte săvârșite cu intenție, fapte săvârșite din culpă și fapte săvârșite cu forma mixtă – cu intenție și din culpă (praeterintenție).”⁹

Așadar, fiind generată de mobilurile și scopurile deja existente, vinovăția nu le include în sine în calitate de elemente componente. Mobilul și scopul infracțiunii, care nu fac parte din conținutul vinovăției, creează o astfel de atitudine psihică a persoanei față de faptă și urmările acesteia, în care se manifestă esența vinovăției.

În rândul penaliștilor care recunosc că latura subiectivă a infracțiunii este caracterizată de vinovăție, mobil și scop ca elemente de sine stătătoare, se observă două variante.

După prima variantă, pe care o considerăm mai justă, latura subiectivă a oricărei infracțiuni include în structura sa vinovăția, mobilul și scopul. Vinovăția fiind nucleul laturii subiective a infracțiunii nu cuprinde întregul conținut al acesteia. Diferă importanța juridico-penală a trăsăturilor laturii subiective. Dacă vinovăția este semnul principal (obligatoriu) al oricărei componente de infracțiune, atunci mobilul și scopul sunt semne facultative, adică acelea care nu caracterizează toate componentele, ci numai unele, legiuitorul indicându-le suplimentar în procesul descrierii acestora pe lângă semnele principale, astfel

punând în evidență specificul lor. Dacă mobilul și scopul nu sunt indicate în calitate de semne obligatorii ale componenței infracțiunii, ele urmează a fi luate în seamă, întrucât ajută la calificarea unor fapte ca infracțiuni, dar mai ales la individualizarea pedepsei în calitate de circumstanțe care atenuează sau agravează răspunderea făptuitorului.¹⁰

Potrivit variantei a doua, latura subiectivă a infracțiunii, include, de regulă, doar vinovăția și doar în anumite cazuri, alături de vinovăție, cuprinde mobilul și scopul. Mobilul și scopul sunt componente ale laturii subiective a infracțiunii numai atunci când sunt semne obligatorii ale componenței de infracțiune. Așadar, latura subiectivă se compune din elementul subiectiv (vinovăție) la care sunt atașate, uneori, una sau mai multe condiții sau cerințe esențiale. Acestea se referă la mobilul și la scopul infracțiunii. În asemenea situații, pentru existența laturii subiective a infracțiunii este necesar să se constate că făptuitorul a fost determinat de un anumit mobil ori că a urmărit un anumit scop prin săvârșirea faptei.¹¹ În această ordine de idei, profesorul Vasile Dobrinioiu scrie: „Elementul de bază – uneori singurul – ce intră în structura laturii subiective a oricărei infracțiuni este vinovăția”.¹²

Pentru a se stabili că fapta prejudiciabilă incriminată de lege aparține autorului și sub aspect subiectiv, adică a fost comisă cu vinovăție, în doctrina penală se propun două modalități, denumite *teoria psihologică* și *teoria normativă*, sau estimativă, a vinovăției.

Caracteristic concepției psihologice este evidențierea importanței laturii psihice a corelației dintre faptă și autor. Latura psihică a corelației cuprinde procesele psihice (voință, cunoaștere, reprezentare) în stare să releve apartenența faptei autorului, precum și caracterul conștient și voit al acțiunii și al rezultatului. Sensul acestei teorii constă, în opinia noastră, în următoarele: dacă persoana acționează conștient și cu voință, atunci ea înțelege ce face și trebuie să răspundă pentru acțiunile sale.

Această teorie promovează ca element de bază al răspunderii penale vinovăția, intenția și culpa devenind forme ale vinovăției. Vinovăția există obiectiv, în afara conștiinței juriștilor și poate fi stabilită. Formele vinovăției pot fi determinate de către organele de drept după acțiunile făptuitorului care sunt o manifestare a conștiinței și voinței acestuia. Conștiința și voința persoanei care comite infracțiunea formează o anumită îmbinare una cu alta și, în funcție de corelația dată, vinovăția poate fi stabilită ca intenție sau culpă.¹³

Răspunderea agentului se justifică, în această concepție, prin aceea că el și-a folosit defectuos capacitatea psihică (de înțelegere, prevedere și de dirijare a voinței) cauzând un rezultat (prevăzut sau previzibil) care aduce atingere valorilor sociale ocrotite de legea penală. Caracterul de proces psihic al vinovăției este prezent în toate formele ei de

manifestare; ca urmare, în concepția psihologică, atât intenția, cât și culpa sunt procese psihice.¹⁴

Aceleași concluzii se generalizează și în lucrările de doctrină penală, subliniindu-se că vinovăția privește latura subiectivă a infracțiunii care cuprinde doi factori: unul de conștiință și altul de voință. Fapta și urmările ei sunt concepute, meditate și orientate de conștiință. În conștiință apare ideea de a se săvârși o faptă și tot în conștiință apare reprezentarea urmărilor ei. Conștiința deliberează asupra săvârșirii faptei și tot conștiința decide dacă fapta urmează a fi săvârșită. Odată terminat procesul psihic de luare a unei hotărâri, se produce o trecere de la manifestarea de conștiință la manifestarea de voință. Voința diriguată de conștiință mobilizează și dinamizează energiile necesare în vederea și pentru punerea în executare a hotărârii luate. Prin urmare, vinovăția presupune o răsfrângere a factorului conștiință asupra factorului voință și, prin intermediul lui, asupra faptei materiale. Conștiința creează cauzalitatea psihică, iar voința declanșează cauzalitatea fizică a faptei.¹⁵

În literatura de specialitate domină definițiile date vinovăției elaborate doar în baza teoriei psihologice. Potrivit acestor definiții, vinovăția se reduce la o simplă atitudine psihică față de faptă și urmări. În acest sens, vinovăția este atitudinea psihică conștientă și voită a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările prejudiciabile ale acesteia, atitudine manifestată sub forma intenției sau culpei.¹⁶ Sunt și alte definiții ale vinovăției în literatura didactică și științifică care după esență nu diferă de definiția menționată. Astfel, potrivit profesorului Matei Basarab, vinovăția exprimă o anumită atitudine psihică (de conștiință) a făptuitorului față de acțiunea (inacțiunea) sa, în sensul cunoașterii împrejurării că aceasta produce anumite urmări socialmente periculoase, prevăzute de legea penală, pe care le dorește sau acceptă, ori, deși nu le acceptă, manifestă o atitudine de ușurință, socotind fără teme că nu se vor produce ori nu prevede urmările, deși trebuia și putea să le prevadă.¹⁷

Deși aceste definiții reduc vinovăția la o simplă atitudine psihică față de faptă și urmări și nu reflectă tot conținutul acesteia, totuși, în opinia noastră, definițiile includ trăsăturile esențiale ale fenomenului și corespund sarcinilor practice ale instituției juridice date. Definiția noțiunii de vinovăție trebuie să cuprindă acele trăsături ale fenomenului care sunt necesare instanței judecătorești pentru a stabili vinovăția persoanei în comiterea infracțiunii. Fiind stabilită intenția sau culpa în acțiunile persoanei care a săvârșit fapta prejudiciabilă, este soluționată problema despre vinovăția acesteia.¹⁸ Totodată, menționăm că această definiție a vinovăției este luată drept bază de către legiuitor la definirea intenției și culpei (imprudenței) (art. 19 alin. (1) C. pen. român; art. 17-18 C. pen. RM).

Teoria normativă sau estimativă scoate în evidență necesitatea respectării echității în cazul

tragerii la răspundere penală a persoanei învinuite de comiterea infracțiunii. Potrivit acestei concepții, este important să se stabilească dacă va fi echitabil de a învinui făptuitorul în săvârșirea acțiunilor ilegale, indiferent dacă acesta a prevăzut sau trebuia și putea să prevadă rezultatul prejudiciabil. Așadar, în opinia adeptilor teoriei normative, vinovăția nu este o realitate psihologică, ci un concept estimativ exprimând un raport de contrarietate între voința subiectului și norma de drept.¹⁹ Intenția și culpa sunt considerate ca aparținând laturii obiective a conținutului incriminării, ca elemente subiective ale acțiunii volitive; vinovăția dobândește un conținut propriu, ea constituie un reproș la adresa agentului pentru lipsurile serioase ale conștiinței juridice manifestate în faptă, pentru modul de evaluare a propriei conduite în raport cu exigențele ordinii de drept; reproșul mai are și semnificația unei dezaprobări a conduitei agentului care a optat pentru o acțiune contra legii, deși ar fi putut să aleagă un mod de comportare corespunzător cerințelor societății. În acest caz, reproșul constituie o judecată de valoare pe care o face instanța de judecată odată cu pronunțarea hotărârii de condamnare.²⁰

Prin urmare, vinovăția făptuitorului în comiterea infracțiunii este stabilită în urma aprecierii atât a factorilor psihici, cât și a factorilor sociali și juridici care determină învinuirea acestuia. Existența vinovăției, a reproșului nu este estimată arbitrar de către judecător, ci este condiționată de verificarea de către instanță a anumitor circumstanțe subiective și obiective. Astfel, trebuie să se verifice existența unor cerințe generale, și anume: capacitatea psihofizică a făptuitorului și conștiința ilicitului la acesta (minoritatea făptuitorului, iresponsabilitatea, cazul fortuit, eroarea inevitabilă asupra caracterului interzis al acțiunii exclud vinovăția). Ca cerințe speciale se impun: fapta agentului să întrunească acele condiții cerute de norma de incriminare care influențează nemijlocit vinovăția și să nu se verifice existența vreunui temei care ar exclude vinovăția (starea de necesitate, legitima apărare, constrângerea fizică sau psihică etc.).

În acest context menționăm că în perioada anilor 1950-1955 în literatura juridică sovietică se duceau discuții aprinse și de durată cu privire la problema concepției estimative sau normative a vinovăției în știința dreptului penal. În urma discuțiilor, teoria normativă, ai cărei adepti considerau vinovăția drept o apreciere a faptei prejudiciabile din partea instanței de judecată, a fost respins.²¹

Discuția a fost provocată de încercările unor autori de a întruni teoriile psihologică și normativă în conceptul de vinovăție. Astfel, profesorul Boris Utevski concepe vinovăția atât ca element subiectiv al componentei de infracțiune, adică intenție sau culpă, cât și ca temei al răspunderii penale.²² Vinovăția în calitate de temei al răspunderii penale este definită

ca „ansamblu de circumstanțe care merită, conform convingerii instanței de judecată, o apreciere publică negativă (moral-politică), în numele statului socialist și care cer răspunderea penală a inculpatului”.²³ Potrivit acestui autor, vinovăția cuprinde următoarele caracteristici: 1) ansamblul circumstanțelor obiective și subiective care caracterizează inculpatul, infracțiunea săvârșită de acesta, consecințele prejudiciabile, condițiile și motivele comiterii infracțiunii; 2) aprecierea publică negativă a acestor circumstanțe în numele statului; 3) convingerea instanței judecătorești că acțiunile inculpatului fiind astfel apreciate sunt pasibile anume de răspunderea penală și nicidecum de altă răspundere juridică (administrativă, disciplinară, civilă).²⁴

O opinie apropiată aparține profesorului Aron Trainin, potrivit căruia vinovăția în dreptul penal are două calități – de element al componentei de infracțiune și de temei al răspunderii penale. Vinovăția ca element al componentei de infracțiune este noțiunea generică a intenției și culpei, iar ca vinovăția să devină temei al răspunderii penale este necesar suplimentar să fie apreciată de către instanță starea psihofizică a făptuitorului.²⁵ Ulterior, sub influența criticii, profesorul Aron Trainin s-a dezis de ideea diferențierii vinovăției în element al componentei de infracțiune și temei al răspunderii penale.²⁶ Totodată, menționăm că în doctrina penală română se face deosebirea între vinovăția ca trăsătură esențială a infracțiunii și vinovăția ca element al conținutului unei anumite infracțiuni.²⁷ În această ordine de idei, profesorul Alexandru Boroș scrie: „Pot fi și situații în care să existe vinovăția ca element al laturii subiective, fără a exista ca trăsătură esențială a infracțiunii, cum este cazul faptelor comise în stare de legitimă apărare, stare de necesitate etc.”.²⁸

În opinia academicianului rus A.Ia. Vișinski, problema vinovăției trebuie soluționată nu numai pe baza stabilirii intenției sau culpei în săvârșirea faptei, dar și pe baza mai multor factori, luându-se în considerație personalitatea inculpatului, condițiile concrete și situația comiterii infracțiunii.²⁹

Deși aceste opinii au pentru început numai o semnificație teoretică, prin îmbunătățirile ce le pot aduce conceptului de vinovăție prezintă, cel puțin pentru viitor, și un interes practic. În același timp, nu putem accepta conceperea vinovăției sub două calități – ca element al componentei de infracțiune și ca temei al răspunderii penale. Afirmatia dată ar însemna că stabilirea intenției sau culpei în comiterea faptei prejudiciabile, adică stabilirea în așa fel și a componentei infracțiunii în acțiunile persoanei, nu este suficientă pentru a fi un temei al răspunderii penale, deoarece aceasta nu cuprinde încă caracteristicile care într-adevăr întemeiază aplicarea pedepsei.

Teoria normativă transpune accentul analizei de la procesele psihice implicate în săvârșirea faptei la

procesele psihice de natură să explice comportarea făptuitorului, atitudinea sa internă față de ordinea juridică. Dacă, sub aspectul concepției psihologice, organul judiciar verifică modul în care făptuitorul și-a folosit însușirile psihice pentru a declanșa acțiunea, stabilind dacă acesta a acționat intenționat sau din culpă și dacă a îndeplinit cerințele normei de incriminare, atunci, sub aspectul teoriei normative, organul judiciar se va întreba cum s-a putut întâmpla ca agentul să comită intenționat sau din culpă fapta respectivă, ce procese ale conștiinței nu au funcționat ori au funcționat defectuos și ce laturi ale personalității făptuitorului se dovedesc a fi deficitare. Faptul că teoria normativă examinează procesele psihice care caracterizează intenția și culpa nu în cadrul vinovăției, ci pe o cale ocolită, și anume – ca elemente subiective ale acțiunii și, deci, ca premise ale vinovăției și nu ca forme de existență ale acesteia – nu schimbă, esențial, situația. În această ordine de idei, profesorul George Antoniu scrie: „Dacă în urma acestei analize instanța va constata că agentul este vinovat de fapta pusă în sarcina sa, deoarece a comis o faptă cu intenție sau culpă (acestea examinate în cadrul acțiunii) și că din lipsa unor temeiuri de excludere a vinovăției se poate face un reproș în acest sens făptuitorului, ori va constata (după ce a stabilit existența faptei) că agentul este vinovat, deoarece există procesele psihice ale intenției sau culpei, definite de lege, în fapta sa, și lipsesc totodată temeiurile care să excludă vinovăția, situația nu se modifică prea mult”.³⁰

În prezent, în doctrina penală vinovăția este examinată nu numai sub aspect psihologic, dar și sub aspect normativ. Considerăm opinia dată justă, deoarece nu întâmplător legea penală stabilește ca condiție necesară a răspunderii penale nu orice atitudine psihică față de faptă și urmări, ci doar atitudinea exprimată prin intenție sau culpă. Anume aceste forme ale raportului psihic exprimă atitudinea antisocială (la infracțiunile săvârșite cu intenție), disprețuitoare sau insuficient de precaută (la infracțiunile din culpă) a persoanei vinovate față de interesele (valorile) apărute de legea penală, adică față de interesele persoanei, ale societății și ale statului. În acest context, profesorul rus Anatolii Naumov propune următoarea definiție a vinovăției: „Vinovăția este atitudinea psihică a persoanei față de acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă săvârșită și urmările prejudiciabile survenite, prin care se manifestă atitudinea negativă a acesteia față de interesele (valorile) apărute de legea penală împotriva atentatelor infracționale”.³¹

În literatura de specialitate se menționează că expresia „atitudinea negativă a făptuitorului față de interesele sau valorile sociale” nu poate fi acceptată în cazul celor mai multe infracțiuni comise din culpă, fiindcă orientările sociale ale persoanelor care săvârșesc infracțiunile cu intenție diferă de ale acelor care comit astfel de fapte din culpă. Gradul de deformare a

orientărilor sociale la persoanele care comit infracțiuni din culpă este mult mai redus decât la persoanele care săvârșesc infracțiuni cu intenție. De regulă, orientările sociale ale subiecților infracțiunilor din culpă sunt mult mai apropiate de orientările cetățenilor care nu comit infracțiuni, decât de orientările persoanelor care săvârșesc intenționat infracțiuni. De aceea, esența socială a vinovăției constă în manifestarea în infracțiunea concretă a atitudinii deformate față de principalele valori sociale, atitudine care, în cazul intenției, este, de regulă, negativă (antisocială), iar în cazul culpei – disprețuitoare (asocială) sau insuficient de precaută (insuficient exprimată social).³² Este important a concretiza că, potrivit acestei definiții, vinovăția penală reprezintă atitudinea psihică a făptuitorului față de faptă și urmări, iar esența socială a acesteia, adică partea estimativă a definiției, este dedusă pe baza formelor vinovăției (intenției sau culpei). Aceasta înseamnă că în timpul pregătirii sau săvârșirii infracțiunii făptuitorul conștientizează nu numai latura faptică, dar și importanța socială a acesteia, adică atitudinea față de alte persoane, societate, legile acesteia, morală, normele etice și regulile de conviețuire socială. Astfel, conștientizarea de către persoană a caracterului prejudiciabil al acțiunilor sale cuprinde atât latura faptică, cât și cea socială.³³ Anume interacțiunea aspectelor faptic și social din psihicul persoanei care comite infracțiunea ne permite să apreciem în mod diferit fenomenele identice după latura faptică. De exemplu, deosebit de violul de un raport intim, omorul de privarea de viață în stare de legitimă apărare. Așadar, atitudinea psihică a persoanei față de fapta prejudiciabilă cuprinde atât aspectul faptic, cât și cel social.

Potrivit altei opinii, cei doi factori ai conținutului vinovăției – intelectual și volitiv – sunt întâlniți sub formă de procese psihice ale agentului atât față de relațiile sociale și de faptă ca acțiune – omisiune fizică, cât și față de urmările ei. Factorul intelectual constă, pe de o parte, în cunoașterea de către subiect a relațiilor sociale în sânul cărora trăiește și în înțelegerea faptei sale concepute; iar, pe de altă parte, în prevederea producerii urmărilor periculoase pentru societate. În schimb, factorul volitiv constă în voința de a vătămă relațiile sociale prin săvârșirea faptei respective și în dorința sau numai în acceptarea urmărilor prevăzute. Drept urmare, vinovăția este un ansamblu de raporturi psihice ale subiectului infracțiunii – sub forma intenției sau a culpei – față de relațiile sociale ocrotite de legea penală, față de fapta comisă și de urmările ei socialmente periculoase.³⁴

Considerăm reușită și definiția de vinovăție propusă de profesorul Costică Bulai, prin care sunt întrunite ambele teorii (psihologică și normativă) într-un singur concept: „Vinovăția este atitudinea psihică a persoanei care, săvârșind cu voință neconstrânsă o faptă ce prezintă pericol social, a avut, în momentul

executării, reprezentarea faptei și a urmărilor socialmente periculoase ale acesteia sau, deși nu a avut reprezentarea faptei și a urmărilor, a avut posibilitatea reală, subiectivă a acestei reprezentări”³⁵. Definiția dată precizează că infracțiunea este consecința unei opțiuni liber manifestate. Vinovăția este exclusă în toate cazurile în care făptuitorul, deși acționează cu conștiință și voință, o face sub presiunea unei constrângeri. De asemenea, menționăm că definiția are meritul de a aborda vinovăția într-o strânsă unitate cu celelalte trăsături esențiale ale infracțiunii și de a face să se înțeleagă că aceasta nu se reduce la o simplă atitudine psihică față de faptă și urmări, ci reflectă atitudinea subiectului față de valorile sociale ocrotite de dreptul penal.

Totodată, nu poate fi acceptată opinia, potrivit căreia legitima apărare și starea de necesitate sunt considerate drept cauze care înlătură vinovăția ca urmare a existenței unei constrângeri.³⁶ Deși în aceste cazuri există o anumită constrângere, aceasta nu este o trăsătură generală și nici esențială. Esențial, atât pentru legitima apărare, cât și pentru starea de necesitate, este că făptuitorul care acționează în astfel de condiții realizează anumite funcții sociale, semnificație mult mai importantă decât interpretarea acestor cauze ca riposte la o situație constrângătoare. Suntem de acord cu profesorul George Antoniu care consideră că în situațiile de mai sus ne aflăm în fața unor cauze care exclud chiar ilicitul faptei și nu în fața unor cauze care exclud vinovăția. Așa cum legiuitorul poate să confere caracter ilicit unor fapte prin incriminarea lor în legea penală, tot astfel el poate să înlăture acest caracter în anumite situații sau împrejurări; faptele săvârșite în aceste condiții vor fi considerate ca licite.³⁷ Prin urmare, faptele comise în aceste împrejurări sunt lipsite și de vinovăție, deoarece vinovăția este elementul principal al laturii subiective a infracțiunii, iar în afara acesteia nu poate fi vorba despre vinovăție. De aceea, nu poate fi vorba despre vinovăție la săvârșirea cu intenție a acțiunilor de reținere a infractorului, la comiterea faptei în stare de legitimă apărare sau în stare de extremă necesitate, tot așa cum nu poate fi vorba despre vinovăție la săvârșirea oricărei alte fapte licite.

Privitor la elementele componente ale vinovăției ca atitudine psihică față de faptă și urmări, în literatura de specialitate s-au conturat mai multe opinii.

Într-o primă opinie, pe care, după numărul mare de adepți, o putem considera dominantă, conținutul vinovăției include doi factori: factorul intelectual (conștiința) și factorul volitiv (voința), care rezultă explicit sau implicit din definițiile cuprinse în lege. Infracțiunea este o manifestare a conștiinței și a voinței făptuitorului, de aceea prezența acestor factori și specificul interacțiunii lor în geneza și realizarea actului de conduită prejudiciabil sunt determinante pentru existența vinovăției.³⁸

Factorul intelectual constă în conștientizarea de către făptuitor a caracterului prejudiciabil al faptei comise și în prevederea sau posibilitatea prevederii urmărilor prejudiciabile ale acesteia (pentru componentele materiale de infracțiuni), în conștientizarea de către făptuitor a caracterului prejudiciabil al faptei (pentru componentele formale de infracțiuni). Dacă legiuitorul include în dispoziția normei în calitate de caracteristici ale infracțiunii locul, timpul, împrejurările etc., atunci conștientizarea acestor caracteristici suplimentare de asemenea este cuprinsă de factorul intelectual. Dacă legiuitorul atenuază sau agravează răspunderea penală pentru o anumită infracțiune, luând în considerație circumstanțele care atenuază sau agravează răspunderea, atunci în timpul săvârșirii acestei infracțiuni circumstanțele menționate trebuie să fie conștientizate de făptuitor. Atitudinea intelectuală a subiectului poate varia în raport cu diferite circumstanțe. Unele împrejurări pot fi conștientizate clar, altele ipotetic; unele sunt reflectate în conștiință adecvat, altele – eronat. Frecvent, persoana are posibilitatea de a conștientiza (a prevedea) anumite împrejurări, dar nu le percepe.

În doctrina penală există opinii potrivit cărora elementele componente ale vinovăției se manifestă nu numai față de faptă și urmările sale, ci și față de relațiile sociale ocrotite de legea penală și violate prin infracțiunea comisă³⁹; în timpul comiterii infracțiunii făptuitorul conștientizează atât pericolul social al faptei, cât și ilegalitatea acesteia⁴⁰ sau săvârșind infracțiunea persoana conștientizează și obiectul acesteia.⁴¹ În viziunea noastră, obiectul infracțiunii (relațiile sociale apărute de legea penală și violate prin infracțiune) și ilegalitatea ca trăsătură a infracțiunii nu sunt cuprinse nemijlocit de procesele psihice ale conștiinței și voinței subiectului în timpul săvârșirii infracțiunii. Prin urmare, conținutul vinovăției se caracterizează doar prin atitudinea psihică a subiectului față de fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile ale acesteia și nicidecum față de obiectul sau ilegalitatea infracțiunii. Totodată, precizăm că orice faptă are conținut, impact și importanță socială. Conștientizarea faptei înseamnă conștientizarea caracteristicilor și importanței sociale a acesteia. De aceea, la comiterea unei infracțiuni, subiectul nu conștientizează doar aspectul factual al acesteia, dar și atitudinea, prin intermediul acestei fapte, față de alți oameni, de societate, de morală, de legi, adică față de relațiile sociale afectate prin infracțiune și față de ilegalitatea faptei săvârșite.

Factorul volitiv caracterizează atitudinea subiectului infracțiunii față de fapta comisă și urmările acesteia. Voința se exprimă prin dorința sau prin admiterea în mod conștient a survenirii urmărilor prejudiciabile, sau prin ușurință sau neglijență, nepăsare, neatenție față de aceste urmări. Voința este partea aplicativă a conștiinței, care constă în dirijarea

activității practice a omului. Dirijarea volitivă a comportamentului este îndreptarea conștiință a eforturilor intelectuale și fizice spre atingerea scopului sau abținerea de la activitate. Acțiunea sau inacțiunea persoanei trebuie să fie voită, acestea fiind mijlocul de atingere a scopului. Uneori, drept cauză a săvârșirii infracțiunii este voința redusă manifestată de subiect. Astfel de cazuri sunt pasibile de răspundere penală doar în condițiile în care subiectul a avut posibilitatea de a manifesta eforturile volitive necesare. În cazurile în care lipsește actul volitiv (a adormit, a uitat, a pierdut), persoana răspunde pentru că nu a folosit capacitățile sale pentru evitarea urmărilor prejudiciabile.

Între cei doi factori (intelectiv și volitiv) există o strânsă legătură, actul de voință corelându-se continuu cu cel de conștiință. Luarea în considerație a factorilor intelectiv și volitiv, precum și a raporturilor dintre aceștia servește drept bază pentru prezentarea vinovăției sub două forme: intenție și imprudență (culpă). Intenția, la rândul ei, poate fi directă sau indirectă. Imprudența (culpa), ca formă a vinovăției, se manifestă sub două modalități: încredere exagerată (culpa cu prevedere sau ușurința) și neglijența (culpa simplă, fără prevedere).

Nu pot fi considerate drept întemeiate încercările unor autori de a limita conținutul psihologic al vinovăției, fiind exclus unul din cele două elemente componente. De exemplu, cercetătorul rus N.G. Ivanov nu consideră dorința un element de sine stătător al intenției și propune de a determina intenția doar prin conștientizarea caracterului prejudiciabil și ilegal al faptei comise.⁴² După o altă concepție, întregul conținut al vinovăției ar fi acoperit numai de procesele psihice intelective ale făptuitorului, iar voința se referă doar la activitatea fizică a persoanei.⁴³

În fine, potrivit unei opinii oarecum deosebite în această materie, vinovăția, pe lângă factorii intelectiv și volitiv, mai cuprinde în conținutul său și emoțiile, adică factorul emotiv.⁴⁴ Adepții opiniei date susțin că emoțiile, fiind elemente ale procesului psihic, participă în formarea psihicului uman, a viziunilor oamenilor și servesc un imbold al comportamentului uman. Emoțiile, ca component al psihicului uman, sunt un element indispensabil al oricărei fapte umane, inclusiv al infracțiunii. În comportamentul infracțional emoțiile se pot manifesta ca mobil, afect, fundal al desfășurării proceselor intelective și volitive. Ca urmare, emoțiile pot consolida mobilul infracțiunii, genera și intensifica orientarea volitivă a faptei prejudiciabile. Deci, emoțiile, factorii intelectiv și volitiv participă în mecanismul psihologic al infracțiunii, iar particularitățile acestora determină forma vinovăției, calificarea infracțiunii etc.

Considerăm că emoțiile nu sunt un element al atitudinii psihice a persoanei față de faptă și urmări, dar sunt niște frământări psihice care pot să apară până, în timpul și după comiterea infracțiunii. De regulă,

emoțiile nu au importanță juridică, îndeosebi acelea care apar după săvârșirea infracțiunii. Legiuitorul nu include emoțiile în definiția formelor vinovăției. În același timp, emoțiile dau o nuanță expresivă proceselor psihice, contribuie la apariția mobilului, orientează persoana spre un anumit scop. Emoțiile pot deveni un semn obligatoriu al componentei infracțiunii când legiuitorul le prevede în calitatea dată în dispoziția normei speciale; în alte cazuri pot fi luate în considerație la individualizarea pedepsei.

În opinia noastră, la elaborarea conceptului de vinovăție este necesar să fie luate în considerație următoarele aspecte ale acestuia: psihologic, juridico-penal și social.

1. Aspectul psihologic constă în utilizarea cunoștințelor despre mecanismul și conținutul proceselor psihice la săvârșirea infracțiunii, precum și a noțiunilor psihologice (intenție, culpă, factorii intelectiv și volitiv, conștiință, voință, atitudine psihică etc.) la dezvăluirea esenței vinovăției. Totodată, este important să se țină cont de faptul că vinovăția penală este o noțiune juridică și nu trebuie psihologizată prea mult.

2. Aspectul juridico-penal subliniază că vinovăția reprezintă atitudinea psihică a persoanei față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările prejudiciabile ale acesteia, ce se manifestă sub formă de intenție sau imprudență (culpă).

Din definiția dată pot fi deduse următoarele trăsături caracteristice vinovăției penale: 1) vinovăția este o noțiune generală care cuprinde două forme – intenția și culpa (imprudența); 2) vinovăția reprezintă o anumită atitudine psihică față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările prejudiciabile ale acesteia; 3) vinovăția există doar în raport cu infracțiunea săvârșită. În principiu, intenția și culpa sunt prezente în orice comportament uman, dar importanța juridico-penală au numai în cazurile când se săvârșește o faptă prejudiciabilă prevăzută de legea penală; 4) atitudinea psihică este un proces care se desfășoară în timp, adică are un început și un anumit sfârșit. Această atitudine psihică trebuie să însoțească pregătirea sau săvârșirea nemijlocită a faptei și nicidecum nu cuprinde raportul psihic față de infracțiunea deja comisă; 5) atitudinea psihică este un proces ce se desfășoară în spațiu, adică această atitudine este limitată de fapta prejudiciabilă, urmările prejudiciabile ale acesteia și cadrul normativ al legii penale. Deci, atitudinea psihică privește fapta în întregul ei (acțiune sau inacțiune și urmări); 6) vinovăția este atitudinea psihică față de o infracțiune concretă. Aceasta înseamnă că vinovăția nu este o noțiune abstractă, ci există doar în cazul în care se comite o anumită faptă infracțională, adică persoana nu poate fi recunoscută vinovată în general, dar vinovată în săvârșirea unui furt, act de huliganism sau a unei alte infracțiuni concrete.

3. Aspectul social al vinovăției constă în atitudinea persoanei care săvârșește infracțiunea, manifestată

față de valorile sociale importante ocrotite de legea penală. Săvârșind infracțiunea, făptuitorul manifestă o atitudine deformată față de valorile principale ale societății, atitudine care la comiterea faptei cu intenție este, de regulă, negativă, iar la săvârșirea faptei din imprudență (culpă) este disprețuitoare sau insuficient de precaută.

Note:

¹ *A se vedea:* Gr. Rîpeanu. *Obiectiv și subiectiv în dreptul penal* // Revista română de drept, 1967, nr. 7, p. 9.

² *A se vedea:* J. Grigoraș. *Individualizarea pedepsei*. – București: Editura Științifică, 1969, p. 98.

³ *A se vedea:* П.С. Дагель. Д.П. Котов. *Субъективная сторона преступления и ее установление*. – Воронеж: Изд.-во Воронежского ун-та, 1974, p. 38-51; Е.В. Ворошилин, Г.А. Кригер. *Субъективная сторона преступления*. – Москва: Изд.-во Московского ун-та, 1987, p. 6-13; M. Zolyneak. *Drept penal. Partea Generală. II*. – Iași: Chemarea, 1993, p. 214; A. Ungureanu. *Drept penal român. Partea Generală*. – București: Lumina LEX, 1995, p. 86.

⁴ *A se vedea:* П.С. Дагель. *Понятие вины в советском уголовном праве*. – Материалы XIII научной конференции ДВГУ, ч. IV. – Владивосток, 1968, p. 123.

⁵ *A se vedea:* G. Antoniu. *Vinováția penală*. – București: Editura Academiei Române, 1995, p. 22.

⁶ *A se vedea:* О.С. Иоффе. *Значение вины в советском гражданском праве* // Ученые записки ЛГУ, 1951, nr. 129, p. 127; Ю.А. Демидов. *Социальная ценность и оценка в уголовном праве*. – Москва, 1975, p. 114; Г.А. Злобин. *Винновое вменение в историческом аспекте*. – În: Уголовное право в борьбе с преступностью. – Москва, 1981, p. 23.

⁷ *A se vedea:* О.С. Иоффе. *Op. cit.*, p. 127-128.

⁸ *A se vedea:* Г.А. Злобин. *Op. cit.*, p. 23.

⁹ *A se vedea:* V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea și al. *Explicații teoretice ale Codului Penal Român. Partea Generală. Vol. I. Ediția a II-a*. – București: ALL Beck, 2003, p. 104.

¹⁰ *A se vedea:* S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală. Vol. I. Ediția a III-a*. – Chișinău: Cartier, 2006, p. 199-200; *Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1: Учение о преступлении* / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – Москва: Зерцало, 1999, p. 291-292; *Уголовное право. Часть Общая* / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова. – Москва: Изд. Группа ИНФРА М-НОРМА, 1998, p. 180-181; A. Boroi. *Drept penal. Partea Generală*. – București: C.H. Beck, 2006, p. 131-133.

¹¹ *A se vedea:* R.M. Stănoiu, I. Griga, T. Dianu. *Drept penal. Partea Generală*. – București: HYPERION XXI, 1992, p. 80.

¹² *A se vedea:* V. Dobrinioiu, Gh. Nistoreanu, I. Pascu și al. *Drept penal. Partea Generală*. – București: Europa Nova, 1999, p. 169.

¹³ *A se vedea:* А.А. Пионтковский. *Учение о преступлении по советскому уголовному праву*. – Москва: Госюриздат, 1961, p. 310-311; А.В. Наумов. *Российское уголовное право. Часть Общая. Курс лекций*. – Москва: БЕК, 1997, p. 206; *Уголовное право. Часть Общая* / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, p. 183.

¹⁴ *A se vedea:* G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 21.

¹⁵ *A se vedea:* V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea și al. *Op. cit.*, p. 103-104; L. Barac. *Constantele și variabilele dreptului penal*. – București: ALL Beck, 2000, p. 26.

¹⁶ *A se vedea:* S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Op. cit.*, p. 201; *Курс уголовного права. Часть Общая* / Под ред. Кузнецовой Н.Ф., Тяжковой И.М. p. 301; V. Ponta, R. Nemeș, M. Mitroi. *Drept penal. Partea Generală*. – București: Lumina LEX, 2004, p. 39; I. Tănăsescu, C. Tănăsescu, G. Tănăsescu. *Drept penal general*. – București: ALL Beck, 2002, p. 155-156; A. Borodac, M. Gherman, N. Maldea și al. *Manual de drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Editura Academiei „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 159.

¹⁷ *A se vedea:* M. Basarab. *Drept penal. Partea Generală. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Vol. I*. – București: Lumina LEX, 2001, p. 138.

¹⁸ *A se vedea:* А.А. Пионтковский. *Op. cit.*, p. 312.

¹⁹ *A se vedea:* F. Mantovani. *Diritto penale. Parte Generale. Seconda ed.* – Padova: CEDAM, 1988, p. 282-283.

²⁰ *A se vedea:* G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 27-28.

²¹ *A se vedea:* *Уголовное право: История юридической науки* / Отв. ред. Кудрявцев В.Н. – Москва: Наука, 1978, p. 90-96.

²² *A se vedea:* Б.С. Утевский. *Вина в советском уголовном праве*. – Москва: Госюриздат, 1950, p. 59.

²³ *Ibidem*, p. 103.

²⁴ *Ibidem*, p. 88-103.

²⁵ *Ibidem*, p. 125-126.

²⁶ *A se vedea:* А.Н. Трайнин. *Общее учение о составе преступления*. Третье издание. – Москва: Госюриздат, 1957, p. 195.

²⁷ *A se vedea:* C. Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală*. – București: ALL, 1997, p. 140; C. Mitrache. *Drept penal român. Partea Generală*. – București: Casa de Editură și Presă „Șansa”, 1997, p. 128.

²⁸ *A se vedea:* A. Boroi. *Op. cit.*, p. 132.

²⁹ *A se vedea:* А.Я. Вышинский. *Некоторые вопросы науки советского права* // Советское государство и право, 1953, nr. 4, p. 8.

³⁰ *A se vedea:* G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 32.

³¹ *A se vedea:* Дж. Флетчер, А.В. Наумов. *Основные концепции современного уголовного права*. – Москва: Юристъ, 1998, p. 244-245.

³² *A se vedea:* А.И. Рапог. *Субъективная сторона и квалификация преступлений*. – Москва: ООО «Профобразование», 2001, p. 26; *Российское уголовное право. Часть Общая* / Под ред. Кудрявцева В.Н., Наумова А.В. Издание второе. – Москва: Спарк, 2000, p. 142; *Уголовное право Российской Федерации. Часть Общая* / Под ред. Рапога А.И. – Москва: Юристъ, 2001, p. 149.

³³ *A se vedea:* В.А. Якушин. *Субъективное вменение и его значение в уголовном праве*. – Тольятти: Средневолжский научный центр, 1998, p. 15.

³⁴ *A se vedea:* I. Mircea. *Vinováția în dreptul penal român*. – București: Lumina LEX, 1998, p. 41.

³⁵ *A se vedea:* C. Bulai. *Drept penal român. Partea Generală. Vol. I*. – București: Casa Editurii și Presei, 1992, p. 118.

³⁶ *A se vedea:* V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea și al. *Op. cit.*, p. 349-363; C. Niculeanu. *Despre conținutul juridic al legitimei apărări, reglementată de art. 44 din Codul penal* // Dreptul, 2003, nr. 8, p. 128.

³⁷ *A se vedea:* G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 202.

³⁸ *A se vedea:* M. Zolyneak. *Op. cit.*, p. 215; V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea și al. *Op. cit.*, p. 103; C. Bulai. *Drept penal român*, p. 118-121; S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Op. cit.*, p. 202; *Российское уголовное право* / Под ред. Кудрявцева В.Н., Наумова А.В., p. 142; *Уголовное право Российской Федерации. Часть Общая* / Под ред. Рапога А.И., p. 148; C. Florea. *Latura subiectivă a infracțiunii*. – În: *Drept penal. Partea Generală* / Coordonator și redactor responsabil Borodac A. – Chișinău: Știința, 1994, p. 121-131.

³⁹ *A se vedea:* J. Grigoraș. *Op. cit.*, p. 98; I. Mircea. *Op. cit.*, p. 41.

⁴⁰ *A se vedea:* А.И. Рапог. *Теория вины в советском уголовном праве (Общие и специальные вопросы)*. – Москва, 1988, p. 12.

⁴¹ *A se vedea:* *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Часть Общая* / Под общей ред. Скуратова Ю.И., Лебедева В.М. – Москва: ИНФРА М-НОРМА, 1996, p. 48.

⁴² *A se vedea:* Н.Г. Иванов. *Умысел в уголовном праве РФ* // Российская юстиция, 1995, nr. 12, p. 16-18.

⁴³ *A se vedea:* S. Petrovici. *Unele aspecte ale noțiunii de vinováție în dreptul penal socialist* // Studii și Cercetări Juridice, 1958, nr. 1, p. 300-301; V. Roșca. *Culpa cu previziune și intenția indirectă* // Studii și Cercetări Juridice, 1968, nr. 2, p. 275.

⁴⁴ *A se vedea:* I. Mircea. *Op. cit.*, p. 39; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общей ред. Скуратова Ю.И., Лебедева В.М., p. 49; Ф.Г. Гиляев. *Вина и криминогенное поведение личности (уголовно-правовые, криминологические и социально-психологические черты)*. – Москва: Изд.-во ВЗПИ, 1991, p. 19-20.

ARBITRAJUL – MIJLOC JURISDIȚIONAL DE SOLUȚIONARE PE CALE PAȘNICĂ A DIFERENDELOR INTERNAȚIONALE

Oleg BONTA,

doctor în drept, conferențiar universitar interimar (UASM)

SUMMARY

Being one of the oldest means of peace sanction of the international disputes, the international arbitration represents voluntary expressed consent arguing to leave the dispute of the third party (arbitration trial) the decision of which is obligatory for the parties in dispute. Compulsion of recognition and execution of the decision is the main thing that distinguishes arbitration procedure from resulted above means of peace settlement of disputes.

În articolul 33 din Carta ONU, care enumără mijloacele pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale, se precizează că statele părți la orice diferend, „a cărui prelungire ar putea pune în primejdie menținerea păcii și securității internaționale”, trebuie să caute să-l rezolve prin mecanisme politico-diplomatice (tratative, anchetă, mediere, conciliere), dar și „pe calea .. **arbitrajului și reglementării judiciare**”... (s.n.).

Reglementarea unor diferende internaționale „pe calea arbitrajului” presupune un organ de jurisdicție **ad-hoc**, constituit pentru soluționarea unui anumit diferend, în timp ce calea „judiciară” se referă la un organ de jurisdicție **instituționalizat**, cu activitate permanentă, care este realizată după anul 1945, îndeosebi prin Curtea Internațională de Justiție, organ principal al ONU, cu sediul la Haga.

Aceste două modalități (arbitrajul și justiția instituționalizată) se caracterizează prin câteva elemente fundamentale ale **funcțiunii jurisdicționale**, în general:

✓ **Competență facultativă.** Cauza se poate judeca doar cu consimțământul părților ei, atât la arbitraj, cât și la jurisdicția internațională permanentă. Caracterul facultativ este o consecință firească a suveranității statelor care, în cazul eventualelor diferende, trebuie să-și păstreze deplina libertate de a alege mijloacele de soluționare pașnică în concordanță cu voința și interesele lor.

✓ Până în prezent, jurisdicția internațională apare ca un *mijloc auxiliar* de reglementare a diferendelor internaționale care nu au putut fi soluționate prin mijloace diplomatice.

✓ Procedura are *caracter contradictoriu* și trebuie să garanteze egalitatea părților și dreptul lor la apărare.

✓ Ea se finalizează printr-o *hotărâre*, întemeiată pe *considerente de drept*.

✓ Hotărârea, pronunțată de un *organ independent* față de părțile în litigiu, *este obligatorie* pentru acestea.

✓ **Competența** instanțelor de judecată internaționale *este limitată* în special în cazul arbitrajului, prin compromisul stabilit de către părțile în diferend.

✓ În cazul instanțelor de judecată internaționale *nu se cunoaște o ierarhizare* a lor (nu sunt instanțe de fond și de apel).

Realizarea jurisdicției internaționale, spre deosebire de justiția internă, este marcată însă de unele **particularități**, care rezultă din faptul că justițiabilii sunt, în principal, **statele** purtătoare de suveranitate.

Astfel, în timp ce în ordinea internă dreptul unei persoane de a se adresa justiției este un drept fundamental, general recunoscut și garantat, în ordinea internațională statele se pot adresa unor organe de jurisdicție internațională doar în situații excepționale, cu respectarea unor condiții rigurose reglementate de normele de drept internațional.

De asemenea, în ordinea internă jurisdicția este *obligatorie*, în sensul că orice persoană chemată în justiție de un particular sau de o autoritate publică este obligată să se prezinte. În ceea ce privește statele, jurisdicția este *facultativă*, în sensul că acestea nu pot fi „aduse” în fața unor organe de jurisdicție internațională – fie arbitrale ori judiciare, cum ar fi Curtea Internațională de Justiție – decât cu consimțământul lor formulat expres. Chiar dacă în ultima perioadă exercitarea jurisdicției internaționale cunoaște anumite progrese, în direcția unei mai accentuate instituționalizări, declanșarea ei păstrează încă un pronunțat caracter convențional.

Arbitrajul poate fi definit *ca un mijloc de soluționare pașnică a diferendelor internaționale în cadrul căruia părțile la un diferend, printr-un acord formal, încredințează soluționarea diferendului unui terț – care poate fi reprezentat de o persoană sau mai multe – și se supun deciziei acestuia, ca urmare a unei proceduri contencioase, din care rezultă o hotărâre definitivă.*

Prima reglementare sistematică a arbitrajului internațional s-a făcut prin Convenția de la Haga din

1907 privind aplanarea conflictelor internaționale. Convenția stipula în art. 37 că „arbitrajul internațional are ca obiect rezolvarea diferendelor dintre state prin judecători aleși de ele și pe baza respectării dreptului. Recurgerea la arbitrajul internațional implică obligația de a se supune hotărârii arbitrale cu bună-credință”.

Rezultă că arbitrajul este facultativ în sensul că statele nu au obligația de a recurge la el. Dar dacă totuși statele au convenit să recurgă la arbitraj, sentința arbitrală este obligatorie, dar numai pentru părțile diferendului soluționat pe această cale și numai pentru cauza respectivă.

Arbitrajul a fost practicat din cele mai vechi timpuri, fiind cunoscut în Grecia Antică și sub formă de tratate de arbitraj permanent. În timpurile moderne a fost folosit foarte mult în sec. al XIX-lea, ceea ce a dus la Convențiile de la Haga din 1899 și din 1907. A fost promovat foarte mult de SUA în relațiile cu Anglia și cu statele latinoamericane. Convenția din 1889 a prevăzut înființarea unei Curți Permanente de Arbitraj, care funcționează și în prezent la Haga, fiind constituită din 3 organe: Consiliul Permanent Administrativ, Biroul Internațional și Curtea de Arbitraj propriu-zisă.

Curtea este alcătuită dintr-o serie de personalități, cu competență recunoscută în domeniul dreptului internațional, desemnate de statele părți la convenție (câte 4 de fiecare). De pe această listă, statele care au hotărât să supună un diferend arbitrajului aleg câte 2 arbitri, care apoi numesc un superarbitru. În decursul existenței sale, Curtea Permanentă de Arbitraj a soluționat numai 25 de cauze.

Arbitrajul internațional prezintă anumite *caractere*¹ specifice care îl individualizează în sistemul modalităților de soluționare pașnică a diferendelor:

a) *caracterul judiciar* (presupune existența unui element terț – organul arbitral, care trebuie să se pronunțe printr-o hotărâre judiciară); acest caracter presupune și *caracterul obligatoriu* al hotărârii pronunțate, ceea ce îl diferențiază de modalitățile diplomatice de soluționare pașnică care constituie faza prealabilă utilizării arbitrajului;

b) *caracterul consensual* (acordul părților poate fi anterior sau posterior, general sau special, dar trebuie să existe întotdeauna);

c) *caracterul limitat* (limitele se referă la excluderea anumitor categorii de diferende din cadrul celor care pot fi supuse arbitrajului: în anumite perioade au fost excluse „diferendele politice”, diferende care pot afecta suveranitatea, independența, interesele vitale ale statelor etc.);

d) *caracterul suplu* (în funcție de datele concrete ale diferendului, procedura arbitrajului poate fi stabilită cu suplețe, pe baza unor reguli simple).

Arbitrajul internațional este judecata pe plan internațional a unui diferend de către o instanță de judecată ad-hoc, constituită de părțile în diferend.

În virtutea principiului suveranității și a caracterului facultativ al jurisdicției internaționale, statele au dreptul

de a refuza judecarea unui diferend, în care ele sunt implicate, de către un terț. În temeiul aceluiași principiu, ele își pot asuma însă un angajament convențional de a supune diferendul respectiv judecării unei terțe părți, de a recurge la arbitraj. Consimțământul de a accepta arbitrajul poate fi dat *a priori*, înainte deci de nașterea litigiului, sau *a posteriori*, după declanșarea acestuia. În prima ipoteză, consimțământul îmbracă forma unei **clauze compromisorii** inserate într-un tratat, de obicei în grupa de clauze denumite „finale”, la tratatele bilaterale sau în capitole distincte privind reglementarea diferendelor, în tratatele multilaterale. În cea de a doua ipoteză, consimțământul îmbracă forma unui tratat între părțile la diferend, denumit **compromis**.

Temeiul existenței și funcționării instanței de arbitraj internațional este libera voință a părților într-un diferend, manifestată prin acordul intervenit între ele de a recurge la acest mijloc pașnic. Acest acord îmbracă următoarele forme:

a) *Compromisul* este o „înțelegere încheiată între două sau mai multe state în scopul de a supune un litigiu examinării și hotărârii unor arbitri, unui tribunal arbitral sau unei sentințe judiciare internaționale”².

Compromisul este un tratat căruia i se aplică toate principiile și regulile dreptului tratatelor. Compromisul stabilește dacă arbitrajul va fi efectuat de un terț, de un arbitru unic sau de un organ colegial *ad-hoc* ori de un tribunal preconstituit.

Modelul „regulilor de arbitraj” întocmit de Comisia de Drept Internațional, acceptat de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 1262 (XIII) din 1958, subliniază că compromisul trebuie să conțină:

- angajamentul de a recurge la arbitraj;
- obiectul diferendului;
- modul de constituire a tribunalului și numărul arbitrilor;
- dreptul aplicabil;
- competența tribunalului de a-și adopta regulile de procedură;
- majoritatea cerută pentru o sentință;
- termenele înăuntrul cărora trebuie să fie pronunțată, limbile care trebuie să fie folosite.

Compromisul poate avea un caracter independent sau poate fi încheiat special pentru soluționarea unui diferend, dar poate avea și un caracter de conexiune cu un tratat de soluționare pașnică a diferendelor între statele respective.

În literatura de specialitate se confruntă două opinii în legătură cu fundamentul arbitrajului: într-o primă opinie, se consideră că singurul element care ar da naștere obligației de a recurge la arbitraj este angajamentul de arbitraj; potrivit celei de-a doua opinii, elementul fundamental îl constituie compromisul.

Fundamentul arbitrajului rezidă însă în îmbinarea organică a angajamentului de arbitraj cu compromisul. Acordul statelor în aceste situații se realizează în două faze succesive, ținându-se seama și de apariția elementului concret care declanșează diferendul și

care se situează între cele două momente ale exprimării acordului pentru arbitraj.

Validitatea compromisului este esențială, nulitatea sa antrenând-o pe cea a procedurii ulterioare.

b) Clauza compromisorie reprezintă o stipulare cu caracter special sau general dintr-un tratat bi- sau multilateral, prin care statele părți se obligă ca, în cazul apariției unui diferend între ele, să-l soluționeze prin recurgerea la arbitraj.

Spre deosebire de compromis, *clauza compromisorie* are în vedere nu un litigiu care a luat naștere și este actual, ci diferendele care s-ar putea ivi între statele contractante.

Clauzele compromisorii sunt de două tipuri: *speciale* și *generale*. Primele sunt inserate în tratate și vizează diferendele care pot apărea în legătură cu interpretarea sau aplicarea tratatului respectiv, iar cele generale sunt inserate, de obicei, în tratate de comerț și vizează *toate* diferendele care pot să apară între părți, deci nu numai diferendele referitoare la tratatul respectiv. La început, clauzele compromisorii figurau în tratatele de pace, în cele de alianță, în cele de comerț, ulterior domeniul lor de funcționare lărgindu-se considerabil.

c) Tratatul de arbitraj permanent. Acordul statelor într-un diferend de a recurge la arbitrajul internațional poate îmbrăca forma „*tratatului general de arbitraj permanent*”. Obiectul acestui tratat este stabilirea unei clauze compromisorii cu aplicare generală între părțile contractante.

În doctrina de drept internațional chestiunea privind diferendele internaționale care pot fi supuse arbitrajului internațional este tratată sub două aspecte principale. Primul aspect este din punct de vedere „*ratione materiae*”, ceea ce înseamnă că, în general, arbitrajului internațional i se supun diferendele de natură juridică. Prin „Actul general de arbitraj”, din 1928, s-a urmărit extinderea arbitrajului internațional și asupra diferendelor politice. Al doilea aspect este din punct de vedere „*ratione personae*”, ceea ce înseamnă că arbitrajului internațional i se pot supune numai diferendele dintre state sau alte subiecte de drept internațional public.

✓ **Rolul părților în procedura arbitrală.** Numai statele pot fi părți la o procedură în fața unui tribunal arbitral internațional. Indivizii pot participa numai prin intermediul unui stat care acceptă să le reprezinte interesele. Excepție o constituie Tribunalul de reclamații Statele Unite – Republica Islamică Iran, creat printr-un acord al acestora din 1981, pentru a decide în privința cererilor formulate de către resortisanți ai SUA contra celor din Iran și ai celor din Iran împotriva resortisanților SUA, unde persoanele particulare se puteau prezenta în fața tribunalului arbitral.

Organul arbitral, existența și funcționarea sa, depinde de voința statelor în conflict atât în ceea ce privește modul de compunere și constituire, cât și

în ceea ce privește procedura ce va fi folosită pentru soluționarea diferendului respectiv. În practica arbitrală se întâlnesc mai multe sisteme de constituire a acestor organe. În toate sistemele folosite, organul arbitral are însă caracterul unui terț față de părți, el este independent față de acestea, nefiind reprezentantul nici uneia dintre ele și trebuind, ca atare, să fie imparțial.

Organele arbitrale sunt compuse prin numirea, în general, a unor membri ad-hoc, desemnați special pentru soluționarea unui diferend, fiind mai rare situațiile – în relațiile bilaterale – în care un tribunal arbitral soluționează o anumită categorie de diferende între state.

O importanță deosebită o au arbitrii naționali numiți de către aceste state implicate în diferend. Totuși, observăm că în cadrul tribunalelor formate din mai mulți arbitri, în care majoritatea sunt neutri (spre exemplu, tribunalul de 5 arbitri, din care 3 neutri), rolul arbitrilor naționali este mult micșorat.

Organul constituit dintr-un *arbitru unic* este tipul cel mai vechi de organ arbitral, fiind folosit foarte mult până în secolul al XIX-lea. În multe cazuri arbitrul era ales dintre oamenii politici de prestigiu din vremea respectivă. Arbitrul unic trebuie, de obicei, să nu aibă cetățenia părților în conflict, pentru a se a sigura și pe această cale imparțialitatea sa.

Comisia mixtă este un tip de organ arbitral care își are originea în așa-numitul Tratat Jay. Comisia era compusă dintr-un număr par de arbitri și numai din cetățeni ai părților în conflict. În cazul imposibilității luării unei decizii, acestora li se adăuga un al treilea arbitru – unul neutru – pentru a se lua o hotărâre.

✓ **Tribunalul arbitral** este compus dintr-un număr dat de arbitri, la alegerea părților la diferend, care pot recurge la numirea unor arbitri de pe lista Curții Permanente de Arbitraj ori pot numi unul sau mai mulți alți arbitri. Conform unei reguli cutumiare general admise, arbitrii sunt în număr impar, de regulă trei sau cinci; părțile numesc câte un număr egal de arbitri, care, la rândul lor, aleg un arbitru terț sau supraarbitru.

Arbitrii desemnați pot fi, în general, persoane particulare cu înaltă calificare în domeniul dreptului și al relațiilor internaționale, persoane oficiale (suverani, șefi de guverne, ambasadori etc.) sau diferite organisme independente.

Un rol important în cadrul procedurii arbitrajului îl au *agenții* statelor, persoanele abilitate de statele în conflict să fie intermediare între ele și tribunalul arbitral. Statele pot conveni să numească unu sau mai mulți agenți în acest scop. Aceștia pot fi asistați de consilieri și experți.

Desemnarea supraarbitrului reprezintă un element important în elaborarea sentinței, în ce privește valoarea ei (în caz de partaj), cât și în ceea ce privește desfășurarea în continuare a procesului în cazul nenumirii de către părți a arbitrilor „naționali”. Călea normală pentru desemnarea supraarbitrului (a

președintelui tribunalului) este desemnarea acestuia, în comun, de către părți.

În situații dificile, determinate de dezacordul părților în alegerea supraarbitrului, se recurge la o persoană străină de diferend, cum ar fi: șefi de state (de obicei, ai statelor neutre), președinți ai unor jurisdicții interne (președinți de Curți Supreme) sau un funcționar internațional (secretarul Curții Permanente de Arbitraj, Secretarul General al ONU, președintele Curții Internaționale de Justiție).

Desemnarea arbitrilor naționali se face, de regulă, de către statele părți. În practica arbitrală s-a observat însă că, în anumite situații, deși exista angajamentul de recurgere la arbitraj, unele state nu-și numeau arbitrii naționali, paralizând astfel constituirea tribunalului și, ca atare, recurgerea la arbitraj. De aceea, în practica convențională au fost folosite unele proceduri de numire automată a arbitrilor naționali.

De îndată ce tribunalul a fost constituit, componența sa trebuie să rămână aceeași, până la pronunțarea sentinței. Înlocuirea unui arbitru nu se poate decât printr-un acord comun al părților în litigiu. Fiecare parte poate înlocui un arbitru numit de către ea numai înainte de începerea procedurii.

✓ **Procedura.** Suplețea care caracterizează arbitrajul se manifestă și în ceea ce privește elaborarea procedurii. Părțile la diferend pot fixa în mod liber regulile procedurii arbitrale fie în compromis, fie într-un acord separat. În lipsa unor indicații procedurale din partea părților, arbitrii decid între ei procedura ce o vor urma în soluționarea diferendului. Faptul că tribunalul este competent să-și aprecieze competența sa nu îi dă dreptul să facă exces de putere, ceea ce lipsește de valoare juridică hotărârile sale. Procedura cuprinde **două faze**: una *scrisă* și alta *orală*, aceasta din urmă având caracter facultativ. Tribunalul este abilitat să citeze martori, să ordoneze expertize și să indice măsuri conservatorii. Deși arbitrajul este un mod de reglementare voluntară, în cazul neprezentării unei părți tribunalul poate adjuca celeilalte părți concluziile sale, după ce s-a asigurat că acestea se bazează pe fapte și rezultă din aplicarea dreptului. Deliberările tribunalului sunt secrete. Misiunea tribunalului încetează odată cu pronunțarea sentinței și notificarea părților. El nu se poate sustrage obligației de a pronunța o sentință pe considerentul că dreptul în materie este inexistent sau obscur.

✓ **Sentința arbitrală.** În literatura de specialitate s-a subliniat că sentința arbitrală nu poate produce efecte decât între părți, se bucură de autoritatea lucrului judecat (art. 81 și 84 din Convenția de la Haga din 1907), dar nu are un caracter executoriu.³ Ea este deci obligatorie pentru părți, are caracter definitiv, dar nu este executorie. Ea trebuie semnată de către toți arbitrii și, în măsura în care acest lucru nu este prevăzut de compromis, oricare membru al tribunalului poate adăuga sentinței opinia sa individuală sau separată.

Caracterul obligatoriu al sentinței arbitrale pentru părțile în litigiu decurge din aplicarea principiului *pacta sunt servanda*, în speță – a tratatului în baza căruia s-a desfășurat arbitrajul, și anume: compromisul sau clauza compromisorie. Dar sentința este obligatorie în măsura în care este conformă compromisului și numai pentru cazul judecat. Pentru a fi valabilă, sentința arbitrală nu trebuie aprobată formal de către părți și nici ratificată.

Caracterul definitiv al sentinței arbitrale este urmarea firească a principiului relativității lucrului judecat. Aceasta nu echivalează însă cu interzicerea oricăror căi de recurs. În general, validitatea unei sentințe arbitrale poate fi **contestată** pentru unul din următoarele motive:

- arbitrii și-au depășit competențele;
- una din părți nu a fost ascultată și nu și-a putut prezenta apărările și probele;
- sentința a fost pronunțată sub influența constrângerii, corupției sau dacă una din părți a determinat, în mod intenționat, arbitrii să comită o eroare materială esențială;
- nu a existat un tratat de arbitraj sau de compromis valabile;
- lipsește motivarea sentinței;
- derogarea de la o regulă fundamentală de procedură sau nulitatea compromisului.

De altfel, revizuirea sentinței arbitrale este admisă convențional de unele tratate multilaterale, cum ar fi, de exemplu, Convenția de la Haga din 1907 pentru aplanarea conflictelor internaționale, în cazurile în care se descoperă un fapt nou de natură să influențeze decisiv diferendul, iar ignorarea acestuia nu este imputabilă părților sau instanței (art. 83). În plus, părțile pot conveni prin compromis să încredințeze tribunalului arbitral soluționarea contestațiilor dintre ele în legătură cu interpretarea sentinței date de acesta.

În caz de diferend între părți cu privire la interpretarea sentinței arbitrale sau în ceea ce privește aplicarea ei, tribunalul arbitral care a dat acea sentință este competent să soluționeze litigiul ivit, dacă nu există o altă înțelegere între părți (art. 82).

Caracterul neexecutoriu al sentinței arbitrale, spre deosebire de cel al sentințelor instituțiilor de arbitraj din dreptul intern, își are temeiul în exercitarea suveranității de stat. Executarea sentințelor este voluntară și se bazează pe buna-credință. Cu toate acestea, în majoritatea cazurilor, sentințele arbitrale au fost efectiv executate de către părți.

Note:

¹ A. Bolinteanu, A. Năstase, B. Aurescu. *Drept internațional contemporan*. – București: ALL Beck, 2000, p. 193.

² *Mic dicționar diplomatic roman*. – București: Editura Politică, 1967, p. 87.

³ *A se vedea*, de exemplu: D. Carreau. *Droit international public*. – Paris, 1988, p. 579; P.M. Dupuy. *Droit international public*. – Paris, 1992, p. 387.

„SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNII DE DOUĂ SAU MAI MULTE PERSOANE” – SEMN CIRCUMSTANȚIAL CU MULTIPLE CONTROVERSE ÎN INTERPRETAREA ȘI ÎNCADRAREA JURIDICĂ

Viorel BERLIBA,

doctor în drept, conferențiar universitar (Academia „Ștefan cel Mare” a MAI)

Radion COJOCARU,

doctor în drept, conferențiar universitar interimar (Academia „Ștefan cel Mare” a MAI)

SUMMARY

Criminal participation raises a great number of theoretical problems and of interpretation, due to diversity of opinion, based on different appreciations and solutions. That is why the necessity of promotion of a joint policy, in this case, able to provide the prevention of crimes committed in participation, are determined like an obligatory one.

Participația penală ridică numeroase probleme teoretice și de reglementare concretă. Soluțiile oferite până acum ... subliniază nu numai pozițiile teoretice diferite pe care se situează legiuitorii din diferite țări, dar și viziunile specifice de soluționare a problemelor concrete care se ivesc în această materie.¹

1. Orice activitate umană poate fi efectuată fie prin efortul unei singure persoane, fie prin eforturile conjugate ale mai multor persoane. În acest din urmă caz există o pluralitate de făptuitori² (naturală, constituită, ocazională³).

Apreciind participația penală drept o formă a pluralității ocazionale,⁴ evidențiem complexitatea și problematica soluționării cauzelor penale comise sub forma acestei categorii instituționale. Necesitatea promovării unei politici penale eficiente de prevenire a infracțiunilor săvârșite prin participație penală, precum și a celor comise de o pluralitate de făptuitori în ansamblu, se impune ca una necesară și obligatorie, mai ales în ipoteza unor interpretări atât de controversate bazate pe soluții și aprecieri diferite.

2. Pornind anume de la reglementările adoptate în contextul acestor exigențe, legiuitorul a prevăzut în calitate de semn accidental cu efect agravant săvârșirea infracțiunii „*de două sau mai multe persoane*” în cadrul a 66 conținuturi normative calificate⁵ din totalul celor prevăzute în Partea Specială a Codului penal. Dozarea pedepsei penale în aceste cazuri este pe deplin justificată, întrucât infracțiunea comisă nemijlocit printr-o activitate conjugată de două sau mai multe persoane relevă de fiecare dată un grad prejudiciabil sporit, mărește esențial curajul și forța de acțiune a făptuitorilor, diminuează eventuala rezistență pe care o poate opune victima ca reacție

firească de autoconservare la actele de agresiune în cazul infracțiunilor de violență; această cooperare mărește îndrăzneala făptuitorilor⁶ și, nu în ultimul rând, posibilitatea de a ascunde urmele de săvârșire a faptei.

Semnul calificativ reprezentat de *infracțiunea săvârșită de două sau mai multe persoane* nu formează întâmplător obiectul preocupărilor noastre. În doctrină și în practica organelor de drept vizând transpunerea în viață a reglementărilor penale se duc multiple discuții cu privire la instituția ce ne interesează, aceasta generând controverse. Opiniile și soluțiile contradictorii privesc, în egală măsură, atât natura juridică a *infracțiunii săvârșite de două sau mai multe persoane*, cât și diferitele procedee de încadrare înaintate la soluționarea cauzelor penale în materie.

3. Cu referire la natura juridică și esența definitorie a infracțiunii săvârșite de două sau mai multe persoane dificultățile apar sub aspectul limitelor concepute ale sintagmei *de două sau mai multe persoane*, vizând și corelația acesteia cu instituția participației penale.

Evident, dreptul penal formează un sistem unic în baza Părții Generale și a Părții Speciale, fiecare dintre acestea fiind una necesară pentru existența unității ramurii de drept în ansamblu. Corelația dintre elementele sistemului este într-atât de strânsă, încât nici una dintre ele nu poate exista izolat față de cealaltă, pierzându-se în acest caz oricare sens.

Nici o normă din Partea Specială nu poate fi aplicată fără dispozițiile corespunzătoare conținute în Partea Generală, și invers.⁷

În sensul unei activități conjugate între *două sau mai multe persoane* prevăzută în Partea Specială apare necesitatea inevitabilă de a o corela cu instituțiile prevăzute de Partea Generală. În acest sens, oricare activitate de asemenea gen poate fi raportată doar la instituția participației penale.

Potrivit art. 41 C. pen. RM, „se consideră participație **cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane** la săvârșirea **unei infracțiuni intenționate** (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”.⁸

4. Printre problemele ce ni se înfățișează în mod prioritar este cea a aprecierii formei de participație care se încadrează în limitele sintagmei *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane*.

Punctând pe categoria juridică ce formează obiectul prezentelor preocupări, rezultă că aceasta se referă la situația în care două sau mai multe persoane exercită nemijlocit, integral sau parțial, elementul material (acțiune sau inacțiune) al faptei descrise în norma de incriminare. O soluție contrară pare a fi lipsită de rațiune, din moment ce în Partea Specială a Codului penal legiuitorul descrie doar comportamentul infracțional pe care trebuie să-l manifeste executorul (autorul) infracțiunii și care se exprimă prin realizarea comportamentului interzis de norma de incriminare, sub imperiul unei atitudini psihice stabilite de legiuitor. Prin urmare, infracțiunea săvârșită *de două sau mai multe persoane* poate exista atât în cadrul unei participații simple⁹ (adică, participarea nemijlocită a tuturor la realizarea laturii obiective a infracțiunii¹⁰), la care toți participanții au calitatea de autori (coautori) definită de art. 44 C. pen. RM, cât și în cadrul unei participații complexe (eterogene), cu condiția ca doi sau mai mulți participanți să posede calitatea de autori (coautori) – art. 45 lit. b) C. pen. RM.

La descrierea semnului accidental – *de două sau mai multe persoane* – unii autori autohtoni punctează pe o interpretare extensivă devaforabilă. Astfel, se precizează că „săvârșirea omorului de două sau mai multe persoane presupune: **a)** coautoratul (inclusiv coautoratul cu repartizarea rolurilor); **b)** săvârșirea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu o persoană care nu întrunește aceste semne; **c)** săvârșirea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu întrunește aceste semne”.¹¹ Deși cu referire la lit. **a)** avem aceeași poziție, în ce privește alte modalități posibile de încadrare (lit. **b)** și lit. **c)**, la care ne vom

referi ulterior) incluse în limitele semnului accidental – *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane* – considerăm că, prin esență și conținutul lor, ele nu cad sub incidență penală în contextul enunțat anterior.

Ne manifestăm dezacordul și în legătură cu afirmația categorică și lipsită de careva argumente elocvente ce a fost exprimată în literatura de specialitate, conform căreia „nu doar coautorii intră sub incidența noțiunii de două sau mai multe persoane”.¹² În acest sens, nu se explică care ar fi calitatea persoanelor care realizează fapta ilicită sub o altă formă decât coautoratul. Se precizează că „legiuitorul specifică cu claritate: *de două sau mai multe persoane* și nu *de doi sau mai mulți coautori*”.¹³

În viziunea noastră, nu este sesizată diferența calitativă și de principiu existentă între autorul infracțiunii ce acționează cu vinovăție și *executorul material* al infracțiunii, care, neîntrunind condițiile responsabilității sau vârstei răspunderii penale, deși nu acționează cu vinovăție, rămâne a fi o persoană care realizează nemijlocit latura obiectivă a infracțiunii. Absența coautoratului nu se datorează faptului că semnul *săvârșirii infracțiunii de două sau mai multe persoane* oferă posibilitatea unei alte cooperări la comiterea infracțiunii sau nu există o contribuție materială, directă la săvârșirea acesteia, ci deoarece între făptuitori nu se fixează legătura subiectivă necesară existenței participației penale și, drept urmare, *a infracțiunii comise de două sau mai multe persoane*.

În literatura de specialitate se enunță că coautorul este participantul care a contribuit în mod nemijlocit la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală, chiar dacă contribuția sa a servit indirect la efectuarea acțiunii ilicite care formează elementul material al faptei. Fiecare coautor, fiind un autor, poziția lui juridică este cea stabilită de lege pentru autor, adică pentru cel care a contribuit în mod nemijlocit la săvârșirea faptei. De aceea, susținem pe deplin că nu este necesar ca în lege să se prevadă, în mod special, situația de coautori și nici să se folosească acest termen¹⁴ (dacă legiuitorul a considerat de cuviință, sensul fiind dedus pe baza interpretării logice și sistematice).

Deci, autorul săvârșeste în mod nemijlocit infracțiunea și, *per a contrario*, instigatorul, organizatorul, complicele săvârșesc faptele mijlocit, adică prin intermediul faptei autorului.¹⁵ Ca concluzie, Partea Specială a Codului penal prevede răspunderea penală, în ipoteza unei norme de incriminare, doar pentru autori ori coautori, răspunderea penală pentru ceilalți participanți având loc în contextul

normei de incriminare și prin intermediul normei de extindere a incriminării la activitatea nemijlocită a participanților.

În realitate, între autor și ceilalți participanți există o deosebire calitativă, deoarece fapta incriminată este realizată nemijlocit de autor, ceilalți contribuind, cu activități specifice, la activitatea autorului. Autorul realizează o activitate tipică, cea descrisă în norma de incriminare, pe când participanții realizează activități atipice în raport cu norma. În felul acesta, incriminarea actelor de participare are loc pe baza a două norme: una care incriminează activitatea tipică a autorului și care coincide cu norma de incriminare din Partea Specială a Codului penal, și o altă normă, cea prin care se descriu în Partea Generală a Codului penal activitățile atipice ale participanților.¹⁶ Norma de extindere a incriminării este reprezentată de art. 42 din Partea Generală a Codului penal, iar norma de incriminare – de articolul din Partea Specială, care prevede răspunderea penală pentru infracțiunea comisă de autor. Dacă organizatorul, instigatorul, complicele concomitent sunt și coautori ai infracțiunii, atunci încadrarea infracțiunii are loc în baza articolului Părții Speciale, fără invocarea art. 42 C. pen. RM.¹⁷

Natura accesorie a participației, se menționează în literatura de specialitate, în raport cu conduita autorului principal „nu este un produs artificial, o creație arbitrară a legii, ea rezultă din natura lucrurilor, deoarece contribuția participantului dobândește relevanță penală numai în legătură cu fapta comisă de autorul principal, și anume: dacă acesta, valorificând contribuțiile participanților, a comis o infracțiune consumată sau o tentativă de infracțiune”.¹⁸

Astfel, potrivit rațiunilor legiuitorului autohton, încadrarea juridică a acțiunilor participanților la infracțiune se va realiza, în principal, după următoarele reguli:

- acțiunile autorului vor fi încadrate numai în baza normei de incriminare, fără trimitere la cea de extindere a incriminării, deoarece acesta realizează activitatea tipică descrisă în dispoziția articolului din Partea Specială a Codului penal;

- acțiunile coautorilor vor fi încadrate potrivit normelor Părții Speciale care au caracter de incriminare. În dependență de faptul dacă conținutul normei prevede ori nu în mod expres semnul accidental *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane* (exceptând situațiile unor pluralități naturale de făptuitori), faptele coautorilor vor fi încadrate în limitele acestui semn ori în baza variantei-tip, în acest

din urmă caz fiecare având caracter individual de încadrare;

- acțiunile organizatorului, instigatorului și ale compliceului vor fi încadrate potrivit a două norme: de incriminare a activității tipice a autorului, prevăzută în Partea Specială, și cea care prevede activitățile atipice ale organizatorului, instigatorului și ale compliceului – potrivit art. 42 alin. (3), (4) și (5) C. pen. RM;¹⁹

- în cazul în care organizatorul, instigatorul, complicele sunt concomitent și coautori ai infracțiunii, încadrarea infracțiunii are loc în baza articolului Părții Speciale, fără trimitere la art. 42 C. pen. RM.

Pentru existența coautoratului nu este necesar ca diferitele contribuții ale coautorilor să constea din acte de executare identice, este suficient ca acestea să se completeze unele pe altele într-o activitate unică, indivizibilă, fiecare dintre ele apărând ca indispensabilă pentru realizarea faptei prevăzute de legea penală.²⁰ Astfel, în pct. 9 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție *Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală*, nr. 17 din 7.11.2005, s-a statuat: „Ca viol sau acțiuni violente cu caracter sexual săvârșite de două sau mai multe persoane sunt calificate nu doar acțiunile persoanelor care au săvârșit raportul sexual (actul de homosexualism, actul de lesbianism sau satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse), dar și acțiunile persoanelor care, prin aplicarea constrângerii fizice sau psihice față de victimă, au făcut posibilă săvârșirea acțiunii sexuale respective”.²¹

O condiție cantitativă a împrejurării circumstanțiale analizate este ca infracțiunea să fie săvârșită de cel puțin două persoane. Legiuitorul determină doar limita minimă a făptuitorilor, fapt care sugerează ideea că la săvârșirea infracțiunii pot participa un număr nelimitat de persoane, această împrejurare neavând importanță pentru existența și încadrarea juridică a infracțiunii comise *de două sau mai multe persoane*.

5. Dacă am evidențiat anumite situații, care, sub aspectul dreptului penal, în mod diferit caracterizează trăsăturile personalității făptuitorilor și tratamentul represiv aplicabil pentru infracțiunea comisă *de două sau mai multe persoane*, printre acestea ar fi:

a) fapta prejudiciabilă este comisă de două sau mai multe persoane, dintre care măcar două sau toate persoanele participante (coautorii) întrunesc condițiile subiectului infracțiunii (în special, condițiile de vârstă, responsabilitate);

b) fapta prejudiciabilă este săvârșită de două sau mai multe persoane dintre care nici una nu întrunește condițiile de vârstă și responsabilitate ale subiectului activ al infracțiunii;

c) infracțiunea este comisă de două sau mai multe persoane, dintre care doar una (autor) întrunește calitatea de subiect activ al infracțiunii;

d) infracțiunea este săvârșită de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii (autor mediat) prin intermediul unei alte persoane care acționează fără vinovăție din cauza că nu a atins vârsta răspunderii penale, fie a iresponsabilității ori care acționează într-o stare de eroare ce exclude existența vinovăției.

6. Situația în care fapta prejudiciabilă este comisă de două sau mai multe persoane, dintre care măcar două sau toate persoanele participante (coautorii) întrunesc condițiile subiectului infracțiunii, este una tipică și nu comportă dificultăți la soluționarea răspunderii penale, acțiunile făptuitorilor putând fi încadrate în baza semnului circumstanțial avizat (evident, dacă este prevăzut de lege), cu condiția stabilirii existenței unei intenții unice de a săvârși fapta infracțională împreună. Intenția comună va fi prezentă și atunci când coautorii conștientizează că săvârșesc și vor să săvârșescă acte de executare a aceleiași infracțiuni prevăzute de legea penală, al cărui rezultat socialmente periculos îl prevăd și îl urmăresc. Dacă norma de incriminare a faptelor coautorilor nu prevede semnul circumstanțial *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane*, faptele urmează a fi încadrate potrivit variantei-tip a infracțiunii ori, în dependență de anumite condiții, potrivit cu formele circumstanțiale ale acesteia.

7. În cazul în care fapta prejudiciabilă este săvârșită de două sau mai multe persoane, dintre care nici una nu întrunește condițiile subiectului activ al infracțiunii, în acțiunile persoanelor nu poate fi reținută o infracțiune, deoarece temeiul juridic al răspunderii penale, reprezentat de componența de infracțiune, nu poate fi identificat și, respectiv, acestea nu pot fi supuse răspunderii penale.

8. În legătură cu ipoteza (care după natura ei rămâne a fi una atipică) dacă poate fi considerată o infracțiune ca fiind comisă *de două sau mai multe persoane* în cazul în care doar una întrunește calitatea de subiect activ al infracțiunii, în doctrina penală nu există un punct de vedere univoc: unii autori susțin posibilitatea reținerii în acțiunile autorului a agravantei analizate²², iar alții, dimpotrivă, afirmă că în asemenea cazuri fapta nu poate fi calificată ca fiind comisă *de două sau mai multe persoane*.²³

Soluțiile interpretative de practică judiciară a Republicii Moldova, materializate în hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție referitoare la soluționarea cauzelor penale privitoare la anumite

categorii de infracțiuni săvârșite în prezența semnului calificativ *de două sau mai multe persoane*, sunt și ele controversate. Astfel, potrivit pct. 24 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție *Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor*, nr. 23 din 28.06.2004, „săvârșirea sustragerii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane care nu întrunesc aceste semne, intră sub incidența circumstanței agravante *de două sau mai multe persoane*”.²⁴ Contrar ideii enunțate, conform pct. 9 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție *Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală*, nr. 17 din 7.11.2005, „calificarea violului (art. 171 C. pen. RM) sau a acțiunilor violente cu caracter sexual (art. 172 C. pen. RM) ca fiind săvârșite *de două sau mai multe persoane* poate avea loc în cazul în care persoanele (nu mai puțin de două) participante la viol acționau de comun acord în privința victimei”.²⁵ Contradicția este vădită, deoarece în interpretarea adoptată de Plenul Curții Supreme de Justiție la 7 noiembrie 2005 sintagma de comun acord presupune existența unei cooperări intenționate între făptuitori, legătură care nu se poate fixa decât între persoane care acționează cu vinovăție, adică care întrunesc condițiile de vârstă a răspunderii penale și de responsabilitate.

Totuși, poate oare cădea sub incidență penală, în ipoteza semnului circumstanțial *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane*, comiterea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu o persoană care nu întrunește aceste semne? S-a enunțat anterior că unii autori autohtoni susțin această poziție.²⁶ Nu ne raliem la ideea consemnată. Întru susținerea tezei noastre putem învedera în calitate de argument faptul că recunoașterea existenței în cadrul infracțiunilor săvârșite *de două sau mai multe persoane* a unei alte „categorii juridice distincte decât participația penală”²⁷ nu este justificată, deoarece, potrivit principiilor generale de aplicare a legii penale, Partea Specială a Codului penal trebuie să fie aplicată în strictă conformitate cu instituțiile stabilite în normele Părții Generale. Or, prevederile din Partea Generală a Codului penal, care reglementează instituția participației penale, determină într-un cadru bine fixat formele participației penale și contribuțiile participanților la infracțiune, iar o interpretare prin care s-ar urmări extinderea acestora contravine grav voinței legiuitorului și principiului legalității în dreptul penal. Prin urmare, recunoașterea existenței unei alte categorii juridico-penale care ar reglementa

și ar soluționa problema răspunderii penale pentru infracțiunea comisă *de două sau mai multe persoane* nu poate fi acceptată, deoarece aceasta se află în afara reglementărilor de drept penal. În același sens poate fi invocată și dispoziția art. 42 alin. (6) C. pen. RM,²⁸ potrivit căreia participanții la infracțiune „trebuie să întrunească semnele subiectului infracțiunii”, care, în viziunea noastră, este aplicabilă tuturor cazurilor de comitere a infracțiunii printr-o activitate conjugată de două sau mai multe persoane.

De asemenea, în aceeași ordine de idei, remarcăm că, la elucidarea naturii juridice a semnului circumstanțial descris prin formula *infracțiune săvârșită de două sau mai multe persoane*, urmează a fi luat în considerație conceptul avut în vedere de legiuitorul autohton la reglementarea participației penale. Printre multiplele semne care indică asupra prezenței sau lipsei participației penale, legiuitorul Republicii Moldova a definit-o prin raportarea activităților contributive ale participanților nu la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, ci la **infracțiune**, având, în esență, în vedere acei participanți care cad sub incidența legii penale (infractori – subiecți activi) și în nici un caz nu a prevăzut categoria de persoane care nu cad sub această incidență – neinfractori. În conformitate cu art. 42 alin. (1) C. pen. RM, „participanții sunt persoanele care contribuie la săvârșirea unei infracțiuni în calitate de autor, organizator, instigator sau complice”. Deci, soluția enunțată de către unii autori ar fi fost justificată dacă instituția participației penale era concepută prin prisma entității „faptă”, și nu a celei de „infracțiune”.

Simpla privire asupra termenilor utilizați la descrierea semnelor circumstanțiale agravante²⁹ ne impune să deducem concluzia că la stabilirea semnului *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane* urmează a se lua în calcul anume săvârșirea acesteia de către două sau mai multe persoane, dintre care cel puțin două posedă semnele subiectului infracțiunii respective. Deși de multe ori se operează cu sintagma „aceleași acțiune” sau cu „aceleași acțiuni” săvârșită/săvârșite de două sau mai multe persoane, totuși se prevede, în unele cazuri (în 10 din 66), o repetare a formulei alineatului care descrie varianta-tip a infracțiunii (spre exemplu, „omorul săvârșit de două sau mai multe persoane”, „violul săvârșit de două sau mai multe persoane” etc.). Pornind de la noțiunea generică a omorului, violului etc., nu poate fi acceptată ideea identificării doar a semnelor obiective, abandonându-se în esență semnele subiective care identifică de altfel noțiunea omorului, violului etc. în sens penal. Ceea ce îl caracterizează

pe coautor, menționează *X. Ulianovschi*, este nu doar cooperarea sa materială, ci și legătura subiectivă cu ceilalți coautori, deci existența intenției din partea tuturor.³⁰ Or, în cazul în care săvârșește infracțiunea o persoană iresponsabilă – despre care vinovăție ar putea fi vorba?! Autor (coautor) al infracțiunii nu poate fi decât persoana care săvârșește nemijlocit anume **o infracțiune**, iar participanți nu pot fi decât persoanele care determină sau ajută pe autor să comită infracțiunea.³¹

Existența unei singure infracțiuni exprimă caracterul de realitate indivizibilă a acesteia față de toți participanții; infracțiunea este una și aceeași pentru toți participanții. Nu este posibil, deci, ca infracțiunea săvârșită de participanți să fie considerată ca fiind existentă pentru unii dintre aceștia și inexistentă pentru alții.

În concluzie, în accepțiunea noastră, reieșind din reglementările actuale dedicate participației penale, trebuie promovată opinia, potrivit căreia infracțiunea urmează a fi încadrată ca fiind comisă *de două sau mai multe persoane* doar atunci când la săvârșirea faptei prejudiciabile măcar două dintre persoanele participante (coautori) posedă condițiile generale ale subiectului activ al infracțiunii. În cazul în care doar o persoană întrunește semnele subiectului activ al infracțiunii acest unic subiect va răspunde potrivit normei de incriminare (excluzându-se comiterea infracțiunii de două sau mai multe persoane).³²

9. Nu aderăm nici la aserțiunea, conform căreia săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane presupune și comiterea acesteia „de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu întrunește aceste semne”.³³ Întru susținerea tezei se mai afirmă că, deși infracțiunea nu este săvârșită împreună, se consideră totuși comisă de două sau mai multe persoane.³⁴ Această opinie este promovată de autorii citați și în contextul analizării și a altor infracțiuni care agravează răspunderea penală pentru fapta comisă de două sau mai multe persoane.

În accepțiunea noastră, fapta săvârșită prin intermediul unei persoane care acționează fără vinovăție nu cade sub incidența infracțiunii *săvârșite de două sau mai multe persoane*.

Întru promovarea acestui punct de vedere putem invoca, în principal, următorul argument: prin dispoziția art. 42 alin. (2) C. pen. RM legiuitorul a recunoscut existența unui autor imediat (direct) al infracțiunii în persoana celui care săvârșește nemijlocit infracțiunea și a unui autor mediat (indirect), reprezentat de persoana care comite infracțiunea prin intermediul

persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de Codul penal.

Recunoașterea existenței autorului mediat al infracțiunii în cadrul normativității penale are o dublă semnificație. În primul rând, se exclude posibilitatea unei cooperări subiective la săvârșirea infracțiunii între o persoană care acționează cu vinovăție și alta care acționează fără vinovăție și, respectiv, a unei participații impropriei în dreptul penal autohton. În al doilea rând, se recunoaște implicit că, în cazurile săvârșirii infracțiunii prin intermediul unei persoane care acționează fără vinovăție, în calitate de autor rămâne a fi doar persoana care, deși nu realizează direct latura obiectivă a infracțiunii, o realizează indirect prin utilizarea unei persoane care nu are posibilitatea de a înțelege și de a voi în sens penal și care are calitatea doar de *executant material* al infracțiunii. Acest lucru rezultă direct și fără echivoc din textul de lege fixat la art. 42 alin. (2) C. pen. RM, unde se prevede că autor al infracțiunii poate fi doar persoana care întrunește semnele subiectului și care realizează nemijlocit fapta – prin utilizarea propriei energii sau indirect – prin utilizarea energiei străine a executantului material. Prin urmare, este vorba despre o ficțiune juridică aplicată de legiuitor, în baza căreia calitatea de autor este extinsă doar la o persoană care, pentru a comite fapta, pune în aplicare energia executantului material. Astfel, în persoana executorului direct (material), care acționează fără vinovăție, nu poate fi reținută calitatea de autor,³⁵ deoarece acesta este utilizat de autorul mediat sau autorul de mână lungă (*longo manus*) în calitate de unealtă sau de instrument manevrat³⁶ pentru a se ajunge la atingerea rezultatului infracțional.³⁷

Raportând cele menționate la semnul calificativ analizat, putem deduce ideea că în situația vizată nu este îndeplinită condiția ce rezultă din sintagma *de două sau mai multe persoane* prin care se cere ca fapta să fie comisă de doi sau mai mulți coautori. După cum remarcă, pe bună dreptate, autorii *G. Antoniu, A.V. Korneeva* etc., acțiunile persoanei care a folosit o altă persoană pentru comiterea infracțiunii, care, de fapt, nu posedă caracteristicile subiectului infracțiunii, se califică ca săvârșite de un singur subiect al infracțiunii,³⁸ participația penală fiind exclusă.³⁹

În concluzie, o faptă, deși este prevăzută de legea penală, nu constituie infracțiune decât dacă a fost săvârșită cu vinovăție, și anume: cu acea formă de vinovăție prevăzută pentru fapta respectivă. Deci:

- legislația Republicii Moldova nu acceptă ca existentă instituția participației impropriei și, prin urmare, extinderea acesteia la semnul circumstanțial

săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane este nejustificată. Numai în contextul intervenției legiuitorului autohton, prin modificări de lege adecvate, soluția contrară ar putea fi promovată;

- semnul calificativ *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane* include în limitele conținutului său participația simplă, precum și participația complexă în cazul în care cel puțin două persoane participante posedă calitatea de autori (coautori);

- nu poate fi reținut semnul *săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane* atunci când nici unul dintre făptuitori nu a lucrat cu vinovăție sau numai unul singur este vinovat;

- este vorba despre o participație în sensul *săvârșirii infracțiunii de două sau mai multe persoane* dacă o parte dintre făptuitori au lucrat cu vinovăție și există o simplă pluralitate de făptuitori pentru toți cei față de care nu s-a constatat vreo vinovăție⁴⁰ în contextul faptei comune.

Note:

¹ G. Antoniu. *Participația penală. Studiu de drept comparat* // Revista de Drept penal. Anul VII, nr. 3 (iulie-septembrie). – București: R.A. „Monitorul Oficial”, 2000, p. 40.

² *A se vedea: V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și al. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală.* Vol. I. Ediția a II-a. – București: ALL Beck, 2003, p. 161.

³ *A se vedea: X. Ulianovschi. Participația penală.* – Chișinău: Asociația Judecătorilor din Moldova și Centrul de Drept, 2000, p. 8-11.

⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁵ Art.140/1 alin.(2) lit.b); art.145 alin.(3) lit.f); art.151 alin.(2) lit.d); art.152 alin.(2) lit.e); art.154 alin.(2) lit.e); art.164 alin.(2) lit.e); art.165 alin.(2) lit.d); art.166 alin.(2) lit.d); art.171 alin.(2) lit.c); art.172 alin.(2) lit.c); art.185/1 alin.(6) lit.b); art.185/2 alin.(7) lit.b); art.186 alin.(2) lit.b); art.187 alin.(2) lit.b); art.188 alin.(2) lit.b); art.189 alin.(2) lit.b); art.190 alin.(2) lit.b); art.191 alin.(2) lit.b); art.192 alin.(2) lit.b); art.193 alin.(2) lit.a); art.196 alin.(2) lit.b); art.199 alin.(2) lit.a); art.217 alin.(3) lit.b); art.217/1 alin.(3) lit.b); art.217/3 alin.(3) lit.b); art.217/4 alin.(2) lit.b); art.218 alin.(3) lit.b); art.222 alin.(2) lit.a); art.240 alin.(2) lit.b); art.241 alin.(2) lit.b); art.243 alin.(2) lit.b); art.245 alin.(2) lit.b); art.248 alin.(5) lit.b); art.249 alin.(2) lit.b); art.252 alin.(2) lit.a); art.253 alin.(2) lit.a); art.255 alin.(2) lit.b); art.256 alin.(2) lit.b); art.259 alin.(2) lit.b); art.261/1 alin.(2) lit.b); art.272 alin.(2) lit.b); art.273 alin.(2) lit.b); art.275 alin.(2) lit.a); art.276 alin.(2) lit.b); art.280 alin.(2) lit.d); art.287 alin.(2) lit.b); art.288 alin.(2) lit.b); art.290 alin.(2) lit.b); art.309/1 alin.(3) lit.c); art.317 alin.(2) lit.b); art.324 alin.(2) lit.b); art.325 alin.(2) lit.b); art.326 alin.(2) lit.b); art.333 alin.(2) lit.b); art.334 alin.(2) lit.b); art.341 alin.(2) lit.b); art.347 alin.(2) lit.b); art.351 alin.(2); art.352 alin.(2) lit.b); art.361 alin.(2) lit.b); art.362/1 alin.(2) lit.c); art.364 alin.(2) lit.a); art.365 alin.(2) lit.a); art.368 alin.(2) lit.a); art.369 alin.(2)

lit.a); art.371 alin.(2) lit.b) C. pen. RM. În ipoteza normei de la art. 184 alin. (1) lit. b) C. pen. RM comiterea infracțiunii „de două sau mai multe persoane” se reduce la aceleași explicații, deși apare în calitate de semn alternativ ce condiționează existența varietatei-tip a infracțiunii.

⁶ *A se vedea:* Gh. Nistoreanu, Al. Boroii. *Drept penal. Partea Specială*. Ediția a II-a. – București: ALL Beck, 2002, p. 131.

⁷ *A se vedea:* *Уголовное право. Часть Особенная: Учебник* / Под редакцией Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. – Москва: Новый Юрист, 1998, p. 4. *Уголовное право. Часть Особенная: Учебник*. 2-е издание, переработанное и дополненное / Под общей редакцией Л.Д. Гаухмана и С.В. Максимова. – Москва: Эксмо, 2005, p. 9.

⁸ Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, art. 41. De altfel, legea germană (§26, 27) definește instigarea și complicitatea ca o participare intenționată la o infracțiune intenționată. *A se vedea:* E. Schmidhäuser. *Strafrecht*. – Tübingen: Allgemeiner Teil, 1982, p. 264 citat după: G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 22.

⁹ V. Berliba. Capitolul X (art. 241, 252, 253) al Părții Speciale, p. 373, 413, 415 –În: Al. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și al. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005; Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. *Op. cit.*, p. 159; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. 2-е издание, переработанное и дополненное / Под общей редакцией В.М. Лебедева. – Москва: НОРМА, 2004, p. 79; S. Brînză, V. Stati. *Unele reflecții asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru omorul intenționat (Partea I)* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 6, p. 6; Н.И. Ветров, Ю.И. Ляпунов. *Op. cit.*, p. 233.

¹⁰ *A se vedea:* *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* // Под общей редакцией В.М. Лебедева. – Москва: НОРМА, 2003, p. 88; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общей редакцией В.М. Лебедева, 2004, p. 87.

¹¹ S. Brînză – Capitolul III (p. 64-65), Capitolul V (p. 166-167), Capitolul VII (p. 252-253), V. Stati – Capitolul VI (p. 196) – În: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și al. *Op. cit.*

¹² I. Moscalciuc. *Problema stabilirii elementelor circumstanțiale agravante ale infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 8, p. 51.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *A se vedea:* V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și al. *Op. cit.*, p. 173.

¹⁵ *A se vedea:* G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 14.

¹⁶ *Ibidem*, p. 15, 18, 27.

¹⁷ *A se vedea:* А.В. Корнеева. *Теоретические основы квалификации преступлений*. Учебное пособие / Под редакцией А.И. Рарога. – Москва: Проспект, 2007, p. 124.

¹⁸ G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 22.

¹⁹ *A se vedea:* V. Berliba – Capitolul X (art. 245) al Părții Speciale (p. 389), VI. Holban – Capitolul IV al Părții Generale (p. 83, 85). – În: Al. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și al. *Op. cit.*; В.Д. Иванов. *Уголовное право. Часть Особенная: Учебник*. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002, p. 12; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общей редакцией В.М. Лебедева, 2003, p. 262; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общей

редакцией В.М. Лебедева, 2004, p. 83; Н.И. Загородников. *Советское уголовное право. Общая и Особенная части*. – Москва: Юридическая литература, 1976, p. 135; Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. *Op. cit.*, p. 30; Н.И. Ветров, Ю.И. Ляпунов. *Op. cit.*, p. 233.

²⁰ *A se vedea:* *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общей редакцией В.М. Лебедева, 2003, p. 87.

²¹ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr. 3, p. 11.

²² *A se vedea:* Н. Святенюк. *Ответственность за совместное участие в убийстве* // Уголовное право, 2004, nr. 4, p. 48; P. Галиакбаров. *Как квалифицировать убийства и изнасилования, совершенные групповым способом* // Российская юстиция, 2000, nr. 10, p. 40.

²³ *A se vedea:* *Уголовное право. Часть Особенная: Учебник для Вузов* / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселова. – Москва: Норма-Инфра, 2001, p. 88; Al. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: 2004, p. 57.

²⁴ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr. 8, p. 5.

²⁵ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr. 3, p. 11.

²⁶ *A se vedea:* S. Brînză – Capitolul III (p. 64-65), Capitolul V (p. 166-167), Capitolul VII (p. 252-253), V. Stati – Capitolul VI (p. 196). – În: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și al. *Op. cit.*

²⁷ *A se vedea:* P. Галиакбаров. *Op. cit.*, p. 40.

²⁸ *A se vedea:* *Manual de Drept penal. Partea Generală* / Redactor coordonator Al. Borodac. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 304; Al. Borodac, M. Gherman. *Calificarea infracțiunilor*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2006, p. 191.

²⁹ Sintagmele „aceleași acțiuni” ori „aceleași acțiuni săvârșite” sunt utilizate în 22 cazuri; „aceeași acțiune” ori „aceeași acțiune săvârșită” – în 26 cazuri; „acțiunile prevăzute la alineatele... săvârșite...” – în 8 cazuri; în 10 cazuri se precizează infracțiunea concretă: „omorul săvârșit de două sau mai multe persoane”; „violul săvârșit...”; „furtul săvârșit...”; „jaful săvârșit...”; „tălhăria săvârșită...”; „șantajul săvârșit...”; „escrocheria săvârșită...”; „delapidarea averii străine, săvârșită...”; „pungășia săvârșită...”; „luarea de ostatici săvârșită...”.

³⁰ *A se vedea:* X. Ulianoschi. *Op. cit.*, p. 41.

³¹ *A se vedea:* P. Dungan. *Conceptul de participație penală* // Revista de Drept penal. Anul VII, nr. 2 (aprilie-iunie). – București: R.A. „Monitorul Oficial”, 2000, p. 69.

³² *A se vedea:* *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общей редакцией В.М. Лебедева, 2003, p. 359.

³³ S. Brînză – Capitolul III (p. 64). – În: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și al. *Op. cit.*

³⁴ *Ibidem*, p. 65.

³⁵ *A se vedea:* P. Dungan. *Op. cit.*, p. 70.

³⁶ *A se vedea:* G. Antoniu. *Op. cit.*, p. 35.

³⁷ *A se vedea:* X. Ulianoschi. *Op. cit.*, p. 178.

³⁸ *A se vedea:* А.В. Корнеева. *Op. cit.*, p. 124.

³⁹ *Ibidem*, p. 111.

⁴⁰ *A se vedea:* V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și al. *Op. cit.*, p. 165.

SENTINȚA DE ACHITARE CA PREMISĂ A REABILITĂRII PERSOANEI ÎN PROCESUL PENAL

Liubovi BRÎNZĂ,
doctorand

Recenzent: Dumitru ROMAN,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The present research deals with the acquittal sentence, overseen as a rehabilitation premise for a person involved in a trial case. After a close analysis of the penal process legislation, there are stated the assumptions in which the acquittal reasons operate, established in Paragraph. (1) Art.390 of the Penal Procedure Code. Also, all the qualities and all the exigencies that must be fulfilled by an acquittal sentence are submitted to an examination. The report of the following concepts: „the person rehabilitation within the penal law” and „the pronouncement of the acquittal sentence”, are analyzed as well.

Dacă în faza de judecare a cauzei este constatată existența vreunui din temeiurile de reabilitare, instanța de judecată pronunță o sentință de achitare. Conform alin. (1) art. 390 C. proc. pen., sentința de achitare se adoptă dacă:

- 1) nu s-a constatat existența faptei infracțiunii;
- 2) fapta nu a fost săvârșită de inculpat;
- 3) fapta inculpatului nu întrunește elementele infracțiunii;
- 4) fapta nu este prevăzută de legea penală;
- 5) există una din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei.

Invocându-se lipsa temeiniciei cuvenite în folosirea fiecăruia din temeiurile nominalizate, în literatura de specialitate¹ s-a propus substituirea lor printr-un singur temei universal. Deși această propunere are anumite avantaje, implementarea ei ar însemna o adaptare a esenței lucrurilor la lege. Or, după cum se știe, legea trebuie să se adapteze esenței lucrurilor, și nu invers. Diferențierea temeiurilor de achitare contribuie unei exprimări mai exacte a esenței juridice a lucrurilor în legea procesual penală. De aceea, este salutară năzuința legiuitorului de a spune lucrurilor și esenței lor pe nume.

Este necesară o precizie deplină în soluționarea problemei privind alegerea temeiului de achitare în fiecare situație concretă. Nu întâmplător Plenul Curții Supreme de Justiție, în Hotărârea sa „Privind sentința judecătorească”, nr. 5 de la 19.06.2006, solicită instanțelor judecătorești să indice, în partea descriptivă a sentinței de achitare, care anume este temeiul de achitare, în baza căruia inculpatul este recunoscut nevinovat relativ la fiecare articol (punct, alineat, episod al învinuirii) al legii penale.

Anterior, instanțele judiciare au întâmpinat, deseori, dificultăți considerabile la alegerea unui sau altui temei de achitare, dificultăți determinate de laconismul legii în vigoare, dar și de caracterul echivoc al interpretării, de către știința procesual penală, a înțelesului și conținutului temeiurilor de achitare existente.

O însemnată doză de certitudine în ceea ce privește rezolvarea problemei analizate a fost totuși introdusă prin adoptarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție, deja amintite mai sus. Astfel, în pct. 37 al acesteia se specifică:

„Sentința de achitare, în cazul în care nu s-a constatat existența faptei infracțiunii, se adoptă atunci când faptele, incriminate inculpatului, nu au avut loc ori când consecințele, indicate în învinuire, s-au produs în urma acțiunilor persoanei căreia i s-a pricinuit dauna, sau indiferent de voința cuiva, de exemplu, cazul fortuit (fapta săvârșită fără vinovăție)”.

În mod regretabil, nu se conțin explicații pentru celelalte cazuri prevăzute în alin. (1) art. 390 C. proc. pen. Aceasta deși există necesitate în asemenea explicații, după cum vom constata în cele ce urmează.

În literatura de specialitate se menționează că sentința ocupă un loc aparte printre hotărârile procesuale în cadrul procesului penal.²

Subscriem acestei poziții și considerăm imperioasă dezvoltarea ei, pentru a releva rolul sentinței de achitare în contextul reabilitării persoanei în procesul penal.

Numai în baza sentinței instanței de judecată inculpatul poate fi recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii. În aceasta consistă una dintre cele mai importante garanții ale drepturilor și intereselor cetățeanului, învinuit de săvârșirea infracțiunii. Or, problema vinovăției și pedepsei nu se soluționează de nici un alt organ, cu excepția instanței de judecată. Și prin nici un alt act procedural, decât sentința. Tocmai sentința reprezintă răspunsul definitiv la chestiunea nodală a cauzei care a devenit obiectul examinării judiciare. Tocmai sentința face bilanțul întregului mers al procesului penal.

Sentința se pronunță în numele legii și, sub aspectul obligativității sale, poate fi echivalată cu legea.

Pronunțarea sentinței este un act de aplicare a dreptului. Numai în baza sentinței statul își poate realiza sancțiunea penală. Și prin aceasta să apere persoana, societatea și statul împotriva manifestărilor infracționale. Sentința servește

la consolidarea legalității și ordinii de drept în societate, precum și la construirea statului de drept în Republica Moldova.

Sentința devenită definitivă posedă un șir de calități:

1) este obligatorie pentru toate persoanele fizice și juridice;

2) este exclusivă în virtutea principiului „*non bis in idem*”; în alți termeni, nimeni nu poate fi judecat a doua oară pentru infracțiunea pentru care deja a fost condamnat sau achitat;

3) este imuabilă, adică, dacă a devenit definitivă, trebuie executată anume așa cum este.

De asemenea, sentința trebuie să fie legală, întemeiată și echitabilă.

Exigența de legalitate a sentinței se exprimă în aceea că conținutul ei, ordinea ei de pronunțare și structura ei urmează să corespundă normelor dreptului procesual penal, precum și normelor altor ramuri de drept (dacă o reclamă specificul cauzei examinate).

Temeinicia sentinței presupune corespunderea concluziilor în sentință, la care a ajuns instanța de judecată, cu împrejurările faptice ale cauzei, stabilite pe parcursul examinării judiciare.

În fine, dar nu în ultimul rând, sentința trebuie să fie echitabilă. În context, este necesar a menționa că „perfecționarea implementării instrumentelor Consiliului Europei privitor la eficacitatea și echitatea justiției”³ reprezintă un obiectiv urmărit atât la nivel național, cât și la nivelul Consiliului Europei. În acest sens, V. Bozrov opinează: „Judecarea cauzei penale nu poate fi, prin definiție, nici echitabilă, nici neechitabilă. Aceasta deoarece, dacă includem echitatea în rândul categoriilor căutate de instanța de judecată, atunci ea ar trebui probată... Însă aceasta e imposibil, întrucât fiecare are reprezentarea proprie despre echitate”.⁴ Și totuși, echitatea trebuie privită drept caracteristică imanentă sentinței, deoarece, pe lângă conotația sa filosofică, mai are și o profundă conotație juridică. În acest sens, V. Tertășnik afirmă: „Echitatea presupune compatibilitatea dintre drepturi și obligații, faptă și răsplată, determinată prin prisma egalității și libertății”.⁵

De exemplu, atunci când sancțiunea normei penale este alternativă, instanța de judecată trebuie să aleagă categoria de pedeapsă nu la întâmplare, ci în mod echitabil pentru partea acuzării și partea apărării. La fel, sentimentul de echitate trebuie să ghideze instanța de judecată, atunci când se stabilește mărimea reparației prejudiciului cauzat prin infracțiune, cu luarea în calcul a stării materiale a celui vinovat, dar și a trăsăturilor ce caracterizează victima.

Prezența tuturor calităților nominalizate mai sus ne permite să catalogăm sentința ca fiind una justă.

Clasificarea legală a sentințelor este una tripartită:

1) sentința de condamnare;

2) sentința de achitare;

3) sentința de încetare a procesului penal.⁶

Într-adevăr, potrivit alin. (1) art.384 C. proc. pen., instanța hotărăște asupra învinuirii înaintate inculpatului prin adoptarea sentinței de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal.

În Codul de procedură penală se conține definiția legislativă a noțiunii de sentință: „hotărâre prin care cauza penală se soluționează în fond de instanța de judecată” (pct. 42) art. 6 C. proc. pen.). În principiu, aceeași definiție este reprodusă la alin. (2) art. 341 C. proc. pen.: „Hotărârea prin care cauza penală se soluționează în fond de prima instanță se numește sentință”.

Prin comparație, în legea procesual penală bielorusă prin „sentință” se înțelege „hotărârea pronunțată de prima instanță cu privire la vinovăția sau nevinovăția învinuitului, cu privire la aplicarea sau neaplicarea față de el a pedepsei și cu privire la alte probleme care urmează a fi soluționate” (pct. 31) art. 6 C. proc. pen. al Republicii Belarus). În legea procesual penală rusă prin „sentință” se are în vedere „hotărârea despre nevinovăția sau vinovăția inculpatului și despre aplicarea pedepsei în privința acestuia sau despre liberarea lui de pedeapsă, pronunțată de prima instanță sau instanța de apel” (pct. 28 art. 5 C. proc. pen. al Federației Ruse). La rândul său, în legea procesual penală română prin „sentință” se înțelege „hotărârea pronunțată de prima instanță la soluționarea cauzei în fond sau hotărârea prin intermediul căreia instanța respinge cauza, fără a o soluționa” (art. 311 C. proc. pen. al României).

În literatura de specialitate de asemenea au fost exprimate diferite puncte de vedere privind noțiunea de sentință. Astfel, după unii autori, sentința este „hotărârea instanței de judecată, adoptată în rezultatul examinării judiciare a cauzei penale și pronunțată în numele statului, relativă la vinovăția sau nevinovăția inculpatului în săvârșirea infracțiunii, la aplicarea măsurilor de pedeapsă în privința persoanei recunoscute vinovate sau liberarea de pedeapsă ori achitarea persoanei recunoscute nevinovate, precum și la alte probleme: acțiunea civilă, corpurile delictive, cheltuielile judiciare, măsurile preventive etc.”.⁷

În opinia lui I.D. Perlov, „sentința reprezintă mijlocul de soluționare a problemelor care stau în fața judecării în cauzele penale... Cauza a fost pornită, examinată și soluționată în ordinea judiciară anume pentru a descoperi infracțiunea, a descoperi persoanele care au săvârșit-o, a stabili adevărul pentru a rezolva chestiunea vinovăției sau nevinovăției persoanelor trase la răspundere penală și aplicării față de ele a pedepsei, dacă vor fi recunoscute vinovate”.⁸

Conform unei alte opinii, sentința este „un act (document) procedural, pronunțat în numele statului de către prima instanță în cadrul ședinței judiciare, prin care sunt soluționate următoarele probleme: existența sau lipsa infracțiunii; vinovăția sau nevinovăția persoanei; aplicarea sau neaplicarea pedepsei, dacă vinovăția inculpatului a fost stabilită”.⁹

Din punctul de vedere al lui V.I. Teleatnikov, sentința reprezintă unicul act al justiției care se pronunță în numele statului, în legătură cu problema vinovăției sau nevinovăției persoanei și aplicării față de ea a pedepsei, dacă vinovăția i-a fost stabilită de către instanța de judecată.¹⁰

În opinia lui Iu. Sedlețchi, sentința este actul de justiție, pronunțat în numele statului, prin care prima instanță soluționează problemele existenței sau lipsei

infrațiunii, vinovăției sau nevinovăției inculpatului, aplicării sau neaplicării pedepsei, sau achitării și luării măsurilor de reparare a prejudiciului care i-a fost cauzat celui nevinovat prin învinuirea ilegală.¹¹

Poate doar cu excepția acestei din urmă opinii, toate celelalte constituie reminiscențe ale formei acuzatoriale a procesului penal. În actualele condiții de democratizare a procesului penal autohton, viziunea asupra definirii noțiunii de sentință trebuie să fie modificată. De aceea, considerăm că mai adecvată actualelor aspirații pro-europene ale Republicii Moldova este următoarea definiție a noțiunii de sentință: „*hotărârea despre ilegalitatea sau netemeinicia învinuirii înaintate inculpatului, care determină apariția dreptului de reabilitare, sau despre vinovăția inculpatului și aplicarea față de el a pedepsei, sau despre liberarea lui de pedeapsă, pronunțată de prima instanță, prin care cauza penală se soluționează în fond*”.

Astfel, prin deplasarea accentelor se dorește a se arăta că achitarea și reabilitarea nu sunt soluții „de mâna a doua”. Cu atât mai mult, nu sunt carențe sau inadvertențe ale actului de justiție, ori pete pe reputația profesională a judecătorilor. De asemenea, în definiția de mai sus se consemnează că în sentința de achitare își găsește reflectare concluzia instanței de judecată despre nevinovăția inculpatului și se fundamentează necesarmente inconsistența învinuirii înaintate inculpatului. Or, nevinovăția se prezumă. Ea există în mod obiectiv. De aceea, este mai corect a afirma că instanța de judecată nu constată nevinovăția persoanei, dar respinge ca nefondată învinuirea ce i s-a adus acestei persoane.

Din considerentele prezentate mai sus, propunem ca definiția noțiunii de sentință, pe care am formulat-o, să o substituie pe cea stabilită la pct. 42) art. 6 C. proc. pen.

Din definiția noțiunii de sentință putem deduce că sentința de achitare reprezintă hotărârea despre ilegalitatea sau netemeinicia învinuirii înaintate inculpatului, care determină apariția dreptului de reabilitare, pronunțată de prima instanță, prin care cauza penală se soluționează în fond.

Din aceasta rezultă că reabilitarea în procesul penal trebuie înțeleasă mai larg decât pronunțarea sentinței de achitare (sau încetarea urmăririi penale ori scoaterea persoanei de sub urmărirea penală). Așa cum s-a exprimat reușit M.I. Pastuhov, după pronunțarea sentinței de achitare urmează executarea acesteia, iar reabilitarea este nu altceva decât o procedură de executare *sui generis* a achitării.¹² Pe de altă parte, în Capitolul VI „Punerea în executare a hotărârilor judecătorești” din Titlul II al Părții Speciale a Codului de procedură penală se acordă unilateral atenție executării hotărârilor de condamnare date de instanțele judecătorești.

Între timp, Ion Neagu, atunci când se referă la executarea hotărârilor penale, în contextul problemei privind autoritatea de lucru judecat a hotărârilor penale, acordă spațiu și hotărârii penale de achitare¹³, semn că acest aspect nu poate fi ignorat. Iată de ce agreem pe deplin următoarea opinie: „... activitatea instanței de judecată și a organului de urmărire penală, îndreptată spre reabilitarea celui nevinovat, poate fi

numită procedură de reabilitare. Pe lângă anularea învinuirii și excluderea aplicării pedepsei, procedura dată presupune adoptarea măsurilor necesare de restabilire a cetățeanului în drepturile violate, de reparare a prejudiciului moral și material, cauzate lui prin învinuirea neîntemeiată”.¹⁴

Executarea hotărârilor judecătorești este fază obligatorie a procesului penal.¹⁵ Tot așa, reabilitarea este un efect inerent al achitării inculpatului. Sau viceversa, achitarea este primul pas în actul de reabilitare a inculpatului.

După ce am stabilit care este gradul de interdependență dintre fenomenul achitării inculpatului și cel al reabilitării persoanei în procesul penal, vom stăruia asupra unor aspecte care țin de aplicarea în practică a reglementărilor vizând sentința de achitare.

În Raportul privind modul de organizare și funcționare a instanțelor judecătorești din Republica Moldova în anul 2001, Președintele Consiliului Superior al Magistraturii, Valeria Șterbeț, a menționat printre altele: „În perioada raportată a sporit numărul sentințelor de achitare. În multe cazuri achitarea inculpaților a fost determinată de faptul că ... organele de urmărire penală dobândesc probe cu încălcarea normelor procesuale, care ulterior din acest motiv sunt lipsite de forță probantă și nu pot fi puse în baza sentinței de condamnare... În anul 2001 au fost pronunțate 508 sentințe de achitare față de 412 în anul 1999”.¹⁶

La rândul său, Victor Pușcaș, Președintele Curții Constituționale a Republicii Moldova, consideră următoarele: „În cauzele penale este în creștere numărul sentințelor de achitare. Astfel, grație reformei, cetățeanul a obținut posibilitatea de a se apăra în instanță, iar puterea judecătorească a devenit un mecanism real de restabilire a lui în drepturi”.¹⁷

Într-adevăr, în 2001 instanțele judecătorești din țară au achitat 508 persoane, dintre care 35 au fost achitate de către Curtea de Apel, 31 – de către tribunalul, 431 – de către instanțele judecătorești de sector și 11 persoane – de către Judecătoria Militară. În același timp, în primul trimestru al anului 2002 instanțele judecătorești din țară au achitat 275 persoane, inclusiv: Curtea de Apel – 49 persoane, tribunalul – 11 persoane, instanțele judecătorești de sector – 214 persoane și Judecătoria Militară – o singură persoană.¹⁸

În practică nu sunt rare cazurile când sentințele de achitare, pronunțate în prima instanță, sunt menținute de Curtea Supremă de Justiție, iar deciziile instanțelor de apel și de recurs sunt anulate, întrucât conțin încălcări ale normelor de drept.

Astfel, într-o speță, Curtea Supremă de Justiție a casat deciziile instanțelor de apel și de recurs, deoarece ele nu au ținut cont de prevederile alin. (1) art. 4 din Protocolul nr. 7 adițional Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, și a menținut sentința instanței de fond. La concret, faptul că B.P. a fost condamnat anterior pentru aceeași faptă, a fost supus unei sancțiuni administrative, contravine normei menționate (decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1r/a-44/2002).¹⁹

Într-adevăr, conform normei specificate mai sus, nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit de către

jurisdicțiile aceleiași stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii acestui stat. De asemenea, anterior am menționat că una dintre calitățile sentinței este exclusivitatea ei, tocmai în virtutea principiului „*non bis in idem*” care și-a găsit consacarea în dispoziția de la alin. (1) art. 4 al Protocolului nr. 7 adițional Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului.

Într-o altă speță, Curtea Supremă de Justiție a casat decizia Tribunalului Chișinău și cea a Curții de Apel cu menținerea sentinței de achitare pronunțate de instanța de fond, întrucât instanța de apel și cea de recurs nu au cercetat suficient probele și nu le-au apreciat în ansamblu, iar instanța de fond a apreciat critic declarațiile martorului V.H., din care rezultă că B.R., la primirea creditului, a prezentat o scrisoare de garanție falsă, iar el nu a semnat un asemenea act (decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1r/a-20/2002).²⁰

În cazul dat, persoana a fost condamnată pentru folosirea mijloacelor de credit contrar destinației, însoțită de folosirea unor documente false, dacă prin aceste acțiuni instituției financiare i-au fost cauzate pagube materiale în proporții mari (alin. (2) art. 155³ din Codul penal din 1961). Pentru calificarea acestei infracțiuni, este obligatorie prezența „documentației de credit, care conține informații false”.²¹ Cum semnarea scrisorii de garanție false, prin care trebuia obținut creditul, nu a fost probată, instanța de fond a considerat corect că lipsesc elementele infracțiunii prevăzute la alin. (2) art. 155³ din Codul penal din 1961. Deci, sentința de achitare a fost legală și întemeiată. Ca și în exemplul următor.

Prin sentința instanței de fond, menținută de tribunalul Chișinău, T.M. a fost declarată nevinovată, deoarece fapta ei nu întrunea elementele infracțiunii prevăzute la alin. (2) art. 155³ din Codul penal din 1961. Colegiul penal al Curții de Apel a casat hotărârile instanței de fond și instanței de apel cu pronunțarea unei noi hotărâri, prin care T.M. a fost condamnată în baza alin. (2) art. 155³ din Codul penal din 1961. La rândul său, Curtea Supremă de Justiție a casat decizia instanței de recurs, deoarece probele administrate nu au fost cercetate complet și apreciate în ansamblu (decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1r/a-18/2002).²²

Într-o altă speță, prin sentința Curții de Apel, T.S. a fost achitată, deoarece fapta inculpatei nu întrunea elementele infracțiunii de contrabandă. Nefiind de acord cu această sentință, procurorul a solicitat casarea sentinței, considerând-o ilegală din motivul calificării incorecte. În decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție s-a constatat că materialul probator în cauză nu dovedește că inculpata a săvârșit acțiuni prevăzute la alin. (1) art. 75 „Contrabandă” din Codul penal din 1961.²³

Într-adevăr, inculpatei i s-a incriminat trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova de mărfuri, obiecte și alte valori în proporții mari, tăinuindu-le de controlul vamal. Conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție, „Despre practica judiciară în cauzele privind contrabandă și contravențiile administrative vamale” nr. 19 din 10.07.1997,²⁴ prin „tăinuirea de controlul vamal”

se înțelege neprezentarea pentru controlul vamal a bunurilor ce se trec peste frontiera vamală pe o cale ce împiedică examinarea și constatarea lor. Însă, în fapt, toate bunurile, trecute de inculpată pe teritoriul vamal al Republicii Moldova, se aflau pe bancheta din spate a autobuzului și sub banchetă, astfel nefiind ascunse și accesul la ele fiind liber. Deci, sentința de achitare este legală și întemeiată.

Într-un alt caz, prin sentința Colegiului penal al Tribunalului Chișinău, menținută prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel, D.I., învinuit conform alin. (1) art. 84 „Fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși” și alin. (3) art. 122 „Sustragerea prin escrocherie din avutul proprietarului” din Codul penal din 1961, a fost achitat pe motiv că în fapta lui lipsesc elementele celor două infracțiuni. Sentința de achitare a fost atacată cu recurs de către procuror, care a invocat ilegalitatea achitării. În decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție s-a constatat că sentința de achitare a fost pronunțată datorită probării alibiului inculpatului; probele administrate au fost apreciate just de către instanțele de fond și de apel.²⁵ Într-adevăr, instanțele de fond și de apel au respins probele despre recunoașterea vinovăției lui D.I., deoarece au depistat încălcări grave ale procedurii. În aceste condiții, probele acuzării nu pot constitui, în baza alin. (3) art. 55 din Codul de procedură penală din 1961, temeiul sentinței. Așadar, este inconsistentă invocarea de către procuror a ilegalității achitării.

În următoarea speță, prin sentința Colegiului penal al Curții de Apel, M.G., învinuită în baza alin. (5) art. 75 „Contrabandă” din Codul penal din 1961, a fost achitată din motivul neîntrunirii de către faptă a elementelor infracțiunii. În recursul său, procurorul a considerat ilegală sentința de achitare, solicitând casarea ei. Prin decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție, recursul dat a fost considerat nefondat.²⁶ În fapt, organul de urmărire penală și procurorul nu au prezentat în ședința judiciară probe care ar confirma că inculpata a săvârșit infracțiunea de contrabandă. Nu a fost stabilit microbuzul și șoferul care, după presupunerea organului de urmărire penală, a fost în orașul Cernăuți după marfă și a ocolit punctul de control vamal. De asemenea, microbuzul a fost perchezitionat de angajații poliției economice. Iar aceștia nu au competența de efectuare a acțiunilor procesuale în cazurile de contrabandă. Prin urmare, recursul procurorului este nefondat, iar sentința de achitare este legală și întemeiată.

Într-o altă speță, prin sentința Colegiului penal al Tribunalului Chișinău, B.T., învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin. (4) și 5 art. 17 „Complicitatea” și pct. 1 și 4 art. 88 „Omorul premeditat săvârșit cu circumstanțe agravante” din Codul penal din 1961, a fost achitat din motiv de lipsă a faptului infracțiunii. Sentința respectivă a fost atacată cu apel de către procuror și părțile vătămate I.M. și L.E. din motivul achitării ilegale. Colegiul penal al Curții de Apel a respins apelurile ca nefondate, menținând sentința de achitare. Pronunțându-se asupra recursului procurorului, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a conchis că acesta este nefondat și urmează a fi respins.²⁷

Într-adevăr, instanța de fond a apreciat corect că mărfurile lui B.S. nu pot fi considerate probe incontestabile care stabilesc vinovăția inculpatului. În cadrul urmăririi penale și al judecării cauzei, acesta a depus mărturii contradictorii, nu a putut numi ziua convorbirii sale cu inculpatul, locul unde a primit banii de la acesta, precum și împrejurările în care a fost imprimată această convorbire. De asemenea, depozițiile lui B.T. nu pot constitui temei pentru sentința de condamnare, deoarece organul de urmărire penală le-a obținut cu încălcarea gravă a normelor procesuale. Din acestea rezultă că partea acuzării nu a putut prezenta instanței de judecată probe incontestabile care ar stabili cu certitudine vinovăția lui B.T. Iată de ce, sentința de achitare este legală și întemeiată.

Într-un alt caz, prin sentința instanței de fond, N.O., învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 123¹ „Sustragerea în proporții deosebit de mari din avutul proprietarului” al Codului penal din 1961, a fost achitat pe motiv de neînfrunire de către faptă a elementelor constitutive ale infracțiunii. Colegiul penal al Curții de Apel Chișinău a menținut sentința instanței de fond. La rândul său, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a respins ca nefondat recursul procurorului, considerând că concluziile instanței de fond și ale instanței de apel sunt corecte.²⁸ Din analiza acestei spețe rezultă că inculpatul urmărea scopul începerii unei activități comerciale în comun cu partea vătămată. Nu a fost probată intenția de a înșela partea vătămată care i-a împrumutat 37200\$. Din aceste considerente, soluția de achitare se prezintă ca legală și întemeiată.

Însă, în practica judiciară nu sunt rare cazurile de altă natură, atunci când sentințele de achitare sunt casate, fiind considerate ilegale și neîntemeiate. Astfel, într-o decizie a Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție se menționează că aprecierea incorectă a probelor existente în cauză a avut ca urmare casarea sentinței instanței de fond și achitarea inculpatului.²⁹ În altă decizie a aceleiași instanțe se arată că sentința de achitare a fost casată din motivul aprecierii greșite a probelor prezentate.³⁰ Într-o decizie a Colegiului penal al Tribunalului Cahul se menționează că apelul a fost admis cu casarea sentinței de achitare și cu clasarea cauzei penale pe motiv că procurorul a cerut clasarea procesului penal, dar nu a renunțat să susțină învinuirea.³¹ În alt caz, în decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție este specificat că instanța de judecată a pronunțat sentința de achitare reieșind din discursul injust al acuzatorului de stat; s-a considerat că instanța de fond nu a desfășurat o activitate de judecată prin care să fie rezolvat fondul cauzei; nu se poate considera că soluția achitării are un suport legal, întrucât nu a existat o adecvată cercetare judecătorească.³² Și exemplele pot continua.

În general, în anul 2001 au fost casate sentințele de achitare cu privire la 85 persoane (16,7% din numărul persoanelor achitate). În prima jumătate a anului 2002 au fost casate sentințele de achitare cu privire la 61 persoane (22,1% din numărul persoanelor achitate).³³

Dar nu vine oare soluția casării sentinței de achitare în contradicție cu principiul „*non reformatio in peius*”³⁴, consacrat în art. 410 „Neagravarea situației

în propriul apel” și art. 425 „Neagravarea situației în propriul recurs” din Codul de procedură penală? Or, în literatura de specialitate se arată că neagravarea situației presupune inadmisibilitatea reformării spre o situație mai gravă: în cazul examinării cauzei în ordine de recurs sau apel, instanța de judecată poate să micșoreze pedeapsa numită de instanța de fond sau poate să aplice norma privind infracțiunea cu pericol social mai redus, dar nu este în drept să mărească pedeapsa ori să aplice o normă privind infracțiunea cu pericol social mai sporit.³⁵ Așadar, poate oare fi dispusă condamnarea inculpatului sau încetarea procesului penal, dacă, anterior, instanța de fond l-a achitat pe inculpat?

Da, poate. Deoarece principiul neagrării situației se referă numai la persoana care a declarat apelul sau recursul. Astfel, interpretând prevederile art. 410 și 425 C. proc. pen., putem afirma următoarele:

– instanța de apel (de recurs), soluționând cauza, poate crea o situație mai gravă pentru persoana care nu a declarat apelul (recursul);

– în apelul declarat de procuror în defavoarea unei părți, instanța de apel poate agrava situația acestuia.

Chiar dacă principiul neagrării situației privește numai persoana care a declarat apelul sau recursul, în doctrina procesual penală au fost exprimate opinii contra acestuia. Astfel, se atrage atenția asupra neconcilierii dintre principiul neagrării situației în propriul apel (recurs) și principiile legalității și aflării adevărului: chiar dacă instanța de apel (recurs) va constata erori de fapt și de drept în soluția adoptată de prima instanță, care ar agrava situația celui care a declarat apelul (recursul), ea nu va avea dreptul de a o anula și a pronunța o altă hotărâre.³⁶

Cum influențează această neconciliere dintre principii asupra actului de reabilitare a persoanei în procesul penal? Nu este oare redus rolul principiului aflării adevărului care, așa cum am observat supra, este de o importanță cardinală pentru reabilitarea persoanei în procesul penal? Și nu pune oare această neconciliere dintre principii sub semnul întrebării întregul act de reabilitare și, în esență, nevinovăția inculpatului?

La aceste întrebări deloc retorice vom încerca să răspundem în cele ce urmează.

De menționat că, sub aspect comparativ, principiul neagrării situației își găsește reglementare în art. 405 C. proc. pen. al Federației Ruse. Prevederile acestei norme au ajuns nu o dată obiect de examinare în Curtea Constituțională a Federației Ruse: „instanța în supraveghere nu este în drept să caseze sentința de achitare devenită definitivă, invocând netemeinicia acesteia, dacă, în timpul examinării judiciare precedente, nu a fost admisă o încălcare ce corespunde criteriului indicat la pct. 2 art. 4 al Protocolului nr. 7 adițional Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului. În mod corespunzător, procurorul (probabil, și partea vătămată) nu pot pune în fața instanței în supraveghere problema casării sentinței, invocând netemeinicia acesteia, dacă nu își găsește incidența acest criteriu”³⁷; „în orice caz, instanța în supraveghere nu este în drept să caseze sentința de achitare, devenită definitivă, invocând netemeinicia acesteia, dacă anterior, pe

parcursul judecării cauzei, nu s-a admis încălcarea pct. 2 art. 4 din Protocolul nr. 7 adițional Convenției pentru apărarea drepturilor a libertăților fundamentale ale omului. Procurorul și partea vătămată nu pot pune în fața instanței în supraveghere problema casării sentinței pe motiv de netemeinicie a acesteia”.³⁸

Este necesar a menționa că, în acord cu pct. 2 art. 4 al Protocolului nr. 7 adițional Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, este posibilă redeschiderea procesului, conform legii și procedurii penale a statului respectiv, dacă fapte noi ori recent descoperite sau un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente sunt de natură să afecteze hotărârea pronunțată.

Cât privește concluzia care se desprinde din analiza celor două decizii ale Curții Constituționale a Federației Ruse, ea constă în următoarele: sentința de achitare poate fi verificată de către instanța în supraveghere exclusiv sub aspectul legalității sale. Ea poate fi casată numai în cazul încălcării esențiale a legii procesual penale sau al încălcării esențiale constând în aplicarea incorectă a legii penale. Nu și pe motiv de netemeinicie a sentinței de achitare.

În legislația noastră nu există o interpretare a noțiunii „încălcare esențială a legii”. În schimb, la pct. 44 art. 6 C. proc. pen. este definită noțiunea „viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea pronunțată”: încălcare esențială a drepturilor și libertăților garantate de Convenția pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, de alte tratate internaționale, de Constituția Republicii Moldova și de alte legi naționale.

Într-o manieră similară, noțiunea „viciu fundamental în cadrul procedurii precedente care a afectat hotărârea pronunțată” se definește în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului”, nr. 17 din 19.06.2000: „încălcarea esențială a drepturilor și libertăților garantate de Convenția pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și reglementate de legislația națională prin lege procesuală sau prin lege materială”.³⁹

Reieșind din cele consemnate mai sus, propunem ca art. 410 și art. 425 C. proc. pen. să fie completate cu alin. (3) și, respectiv, alin. (2), având următorul conținut: „Prevederile prezentului articol nu se aplică în cazul unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea pronunțată”. Această regulă ar trebui să funcționeze atât în cazul utilizării căilor ordinare de atac, cât și în cazul folosirii căilor extraordinare de atac.

Astfel, s-ar ajunge la o soluție de compromis vizavi de neconcilierea dintre principiul neagrării situației și principiile legalității și aflării adevărului. Or, are dreptate V.A. Davâdov când afirmă: „Ca adevăr poate fi recunoscut numai aceea ce e stabilit de instanța de judecată cu respectarea procedurii”.⁴⁰ În același context, Ion Neagu susține: „... organele judiciare au obligația să soluționeze cauzele penale și să pronunțe soluții care să reflecte adevărul. Acest deziderat poate fi atins în măsura în care în rezolvarea

cauzelor penale nu s-au strecurat erori judiciare”.⁴¹ În dezvoltarea celor specificate, considerăm că nu poate fi vorba despre reabilitare în cazul în care asupra sentinței de achitare va plana suspiciunea de ilegalitate și de necorespondere adevărului. Persoana are nevoie de o veritabilă reabilitare, și nu de o „semireabilitare”. De aceea, chiar atunci când apelul sau recursul se declară în favoarea ei, nu trebuie să existe restricția de a nu-i fi agravată situația. Odată ce anterior s-a admis un viciu fundamental care afectează sentința de achitare pronunțată.

Dintr-o altă perspectivă, este necesar a menționa că, la 10.03.1998, Curtea Constituțională a României, prin Decizia nr. 45, s-a pronunțat asupra excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor alin. (1) art. 504 din Codul de procedură penală al României.⁴² Potrivit acestei norme, sunt considerate erori judiciare doar situațiile în care fapta nu există sau nu a fost săvârșită de cel condamnat. În motivarea excepției de neconstituționalitate, s-a susținut că dispozițiile alin. (1) art. 504 C. proc. pen. al României contravin prevederilor alin. (3) art. 48 al Constituției României, deoarece restrâng la două situații posibilitatea acordării de despăgubiri victimelor unor erori judiciare, și anume: când persoana condamnată nu a săvârșit fapta imputată sau aceasta nu există; or, alin. (3) art. 48 al Constituției României, în concordanță cu reglementările art. 3 din Protocolul nr. 7 adițional Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, instituie răspunderea patrimonială a statului pentru prejudiciile cauzate prin orice eroare judiciară săvârșită în procesele penale. În decizia sa, Curtea Constituțională a României a constatat că dispozițiile alin. (1) art. 504 C. proc. pen. al României exclude angajarea răspunderii statului pentru oricare altă eroare judiciară ce nu ar fi imputată victimei; or, o asemenea limitare este neconstituțională, întrucât alin. (3) art. 48 al Constituției României instituie numai competența legiuitorului de a reglementa despăgubirea și de a nu alege erorile judiciare pentru care statul trebuie să răspundă.

Făcând o paralelă cu situația reglementară din țara noastră, putem afirma că soluția pronunțată de Curtea Constituțională a României a inspirat ideea de a reflecta asupra faptului dacă legiuitorul moldovean a ales sau nu temeiurile de reabilitare a persoanei în procesul penal, în conformitate cu care statul trebuie să răspundă.

Or, pe de o parte, la alin. (2) art. 53 al Constituției Republicii Moldova este fixat că statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare săvârșite în procesele penale de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești. Pe de altă parte, în Codul de procedură penală în vigoare al Republicii Moldova nu sunt prezente prevederi similare cu cele stabilite la alin. (3) și 4 art. 217 „Participarea procurorului la dezbaterile judiciare” C. proc. pen. din 1961: „Dacă în urma dezbaterilor judiciare, procurorul se convinge că datele anchetei judiciare nu confirmă învinuirea adusă inculpatului, el este obligat să renunțe la învinuire și să expună instanței de judecată motivele renunțării.

Renunțarea procurorului la învinuire se face în scris și atrage adoptarea de către instanța de judecată a unei *sentințe de achitare* (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sau de clasare a procesului”.

Astfel, de exemplu, prin sentința Judecătorei raionale Taraclia, B.I. a fost achitat de săvârșirea infracțiunilor – prevăzute la art. 15 „Răspunderea pentru pregătirea de infracțiune și pentru tentativa de infracțiune”, alin. (3) art. 119 „Sustragerea de bunuri din avutul proprietarului săvârșită prin furt” și art. 127 „Nimicirea sau deteriorarea premeditată a avutului proprietarului” din Codul penal din 1961 – pe motiv că, în deschiderea dezbaterilor judiciare, procurorul a renunțat să susțină învinuirea, invocând lipsa elementelor constitutive ale infracțiunilor. În consecință, instanța de fond a pronunțat sentința de achitare.⁴³

În opoziție, în legislația altor state există reglementări exprese privind instituția renunțării procurorului la învinuire. Astfel, conform alin. (3) art. 316 C. proc. pen. al României, procurorul nu susține în orice condiții învinuirea; în acest sens, în textul de lege amintit se arată că, în situația în care cercetarea judecătorească nu confirmă învinuirea sau când a intervenit vreuna din cauzele de încetare a procesului penal, prevăzute la lit. f)-h) și f) art. 10 C. proc. pen. al României, procurorul pune, după caz, concluzii de achitare a inculpatului sau de încetare a procesului penal. În Codul de procedură penală al Federației Ruse, renunțarea procurorului la învinuire se reglementează la pct. 7 art. 246. Iar, potrivit pct. 2 alin. (2) art. 133 din același act legislativ, un temei de reabilitare este considerat următorul: „Dacă, în cursul cercetării judecătorești, procurorul ajunge la convingerea că probele administrate nu confirmă învinuirea înaintată inculpatului, el renunță la învinuire și expune instanței de judecată motivele renunțării”.

În lumina celor specificate mai sus ne întrebăm: oare nu a fost restrâns dreptul cetățenilor Republicii Moldova la reabilitare, ca urmare a dispensării legiuitorului autohton să mai reglementeze expres instituția renunțării procurorului la învinuire? Or, în opinia lui H.M. Lukojev, „renunțarea procurorului la învinuire este unul din cazurile când se atinge un astfel de deziderat al procesului penal ca renunțarea la reprehensiunea contra celor nevinovați și reabilitarea (sublinierea ne aparține – *n.a.*) celor trași neîntemeiat la răspundere penală”.⁴⁴ În același timp, la alin. (2) art. 53 al Constituției nu se face nici o diferențiere privind condițiile angajării răspunderii statului pentru erorile săvârșite în procesele penale de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești. Iar condițiile date pot fi de așa natură, încât să fie determinate de faptul că procurorul ajunge la convingerea că probele administrate nu confirmă învinuirea înaintată inculpatului.

Ce pârgii oferă în acest caz procurorului legea procesual penală a Republicii Moldova?

În conformitate cu art. 328 „Renunțarea la probe” C. proc. pen., părțile, în procesul judecării cauzei, pot renunța la unele probe pe care le-au propus; după punerea în discuție a renunțării la probe, instanța dispune neexaminarea acestora dacă nu s-a solicitat examinarea lor de către altă parte.

Analiza prevederilor art. 328 C. proc. pen. ne permite să afirmăm că instituția renunțării la probe (în reglementarea legii în vigoare) are puncte de tangență cu instituția renunțării procurorului la învinuire (în reglementarea legii anterioare): procurorul, ca reprezentant al părții acuzării, poate renunța la probele pe care le-a propus; după punerea în discuție a renunțării la probe, dacă partea apărării nu obiectează, instanța de judecată dispune neexaminarea acestora.

Intrucât legiuitorul nu precizează, putem interpreta că renunțarea la probe poate avea un caracter parțial sau integral. Care este efectul, dacă procurorul renunță la toate probele acuzării, partea apărării nu obiectează și instanța de judecată dispune neexaminarea acestora? În mod regretabil, legea procesual penală nu conține răspunsul la această întrebare. Iar un răspuns tranșant trebuie să existe, pentru a nu afecta drepturile și interesele inculpaților care se consideră nevinovați. În această ordine de idei, recomandăm completarea art. 328 C. proc. pen. cu alin. (3), având următorul conținut:

„Dacă partea apărării acceptă renunțarea integrală a procurorului la probe, iar instanța dispune neexaminarea acestora, soluția instanței este pronunțarea sentinței de achitare, cu condiția că procurorul a renunțat la probe datorită existenței vreunui din temeiurile prevăzute la alin. (1) art. 390 C. proc. pen.”.

În cazul achitării în asemenea condiții, renunțarea procurorului la învinuire, în formă scrisă, ar reprezenta unul din actele procedurale în baza căruia s-ar efectua reabilitarea. Mai mult, acest act, dat citirii în ședința judiciară, ar trebui să conțină scuzele oficiale ale procurorului, exprimate din numele statului.

Prin recomandarea noastră *de lege ferenda* am luat în considerație și dispoziția din Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova „Cu privire la excepția de neconstituționalitate a alin. (4) art. 97 din Codul de procedură penală”, nr.20 din 16.06.1997: „Dreptul constituțional la apărare judiciară nu poate fi îngrădit. Restrângerea dreptului constituțional poate fi aplicată de legiuitor numai în condițiile prevăzute în alin. (1) art. 54 din Constituție. Anume de aceea, dreptul la apărare judiciară constituie un mijloc important și eficient de realizare a principiilor proclamate în alin. (2) art. 20 din Constituție, care stipulează că nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiție”.⁴⁵

Faptul că partea apărării consimte la renunțarea de către procuror a probelor, iar instanța de judecată este arbitru în acest act de ofertă consimțită, exclude posibilitatea încălcării dreptului la apărare și a dreptului de acces la justiție. Iată de ce, în norma proiectată de noi nu este statuată următoarea ipoteză: „Impunerea pronunțării sentinței de achitare ... în cazul renunțării procurorului la învinuire, înseamnă a-i interzice instanței de judecată de a aprecia liber, obiectiv, complet și sub toate aspectele probele prezentate de părți, rolul de a hotărî asupra cauzei penale venite spre judecare revenindu-i, cât de paradoxal este, unei părți din proces, în cazul dat – procurorului, ceea ce, în opinia noastră, este inadmisibil pentru legislația unui stat de drept”.⁴⁶ Am ținut cont de această părere, dar și de opinia contrară: „... apare dubioasă situația

susținerii învinuirii de către procurorul care, în urma analizei datelor (probelor) prezentate în cadrul cercetării judecătorești, se convinge de faptul că învinuirea formulată este lipsită de temeii. Iar, conform alin. (2) art. 320 C. proc. pen., acuzatorul reprezintă învinuirea de stat, călăuzindu-se de prevederile legii și de propria sa convingere bazată pe probe cercetate în ședința de judecată. Procurorul ... nu poate să rămână indiferent față de învinuirea unei persoane nevinovate, căci, reieșind din scopul procesului penal (alin. (2) art. 1 C. proc. pen.), nici o persoană nevinovată nu trebuie să fie trasă la răspundere penală și condamnată⁴⁷. În aceeași ordine de idei se înscrie un alt punct de vedere: „Organul de urmărire penală are obligația de a evidenția atât circumstanțele care dovedesc vinovăția inculpatului, cât și cele care îl dezvinovătesc ... (alin. (3) art. 19 C. proc. pen.): de fapt, această prevedere legală obligă partea acuzării (procurorul) să exercite și atribuții ale apărării. Considerăm că este ilotic de a solicita de la același subiect procesual (de la procuror) imposibilul – imparțialitatea. Considerăm că procurorul este și trebuie să fie parțial, altfel sensul activității sale clasice s-ar pierde”⁴⁸.

Într-adevăr, procurorul nu poate și nu trebuie să susțină învinuirea cu orice preț. Dacă nu vor suferi drepturile și interesele participanților la proces, este cazul de renunțare la învinuire. Soluția susținerii și promovării soluției condamnării „până în pânzele albe” se prezintă ca irațională și contraproductivă. Anume aceasta se deprinde din prevederile art. 124 al Constituției, conform căruia procurorul reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și interesele legitime ale cetățenilor.

Note:

¹ A se vedea: A.M. Ларин. *Презумпция невиновности*. – Москва: Наука, 1982, p. 11.
² A se vedea: Ю. Седлецкий. *Понятие и основные свойства оправдательного приговора* // *Анале Шtiințifice ale USM. Facultatea de Drept*, 2001, nr. 5, p. 313-323.
³ V. Șterbeț. *Eficacitatea justiției – obiectiv urmărit atât la nivel național, cât și la nivelul Consiliului Europei* // *Revista Națională de Drept*, 2005, nr. 1, p. 2-5.
⁴ В. Бозров. *О проблеме справедливости в уголовном судопроизводстве* // *Российский судья*, 2005, nr. 4, p. 15.
⁵ В. Тертышник. *Концептуальная модель системы принципов уголовного процесса* // *Revista Națională de Drept*, 2001, nr. 3, p. 75-78.
⁶ A se vedea: I. Dolea, D. Roman, Iu. Sedlețchi și alții. *Drept procesual penal. Partea Specială*. Vol. II, p. 153.
⁷ И.Е. Марочкин. *Общественное мнение и приговор советского суда*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Харьков, 1984, p. 7; А.И. Глушков. *Уголовный процесс*. – Москва, 2000, p. 188-191; *Уголовный процесс* / Под ред. И.И. Петрухина. – Москва, 2001, p. 369-370.
⁸ И.Д. Перлов. *Приговор*. – Москва, 1960, p. 6.
⁹ *Комментарий к постановлениям пленумов судов Российской Федерации (РСФСР) по уголовным делам*. – Москва, 2001, p. 162.
¹⁰ A se vedea: В.И. Телятников. *Убеждение судьи*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, p. 209.
¹¹ A se vedea: Ю. Седлецкий. *Op. cit.*, p. 313-323.
¹² A se vedea: М.И. Пастухов. *Оправдание подсудимого*. – Минск, 1985, p. 74.
¹³ A se vedea: I. Neagu. *Drept procesual penal. Tratat*, p. 787.
¹⁴ Ю. Седлецкий. *Op. cit.*, p. 313-323.
¹⁵ A se vedea: I. Dolea, D. Roman, Iu. Sedlețchi și alții. *Drept procesual penal. Partea Generală*. Vol. I, p. 21.
¹⁶ V. Șterbeț. *Raport privind modul de organizare și funcționare a instanțelor judecătorești din Republica Moldova în anul 2001* //

Reforma judiciară și de drept în Republica Moldova: realizări, probleme, perspective. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 119.

¹⁷ V. Pușcaș. *Accesul la justiție și dreptul la apărare. Autoritatea judecătorească – garant al protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale* // *Revista Națională de Drept*, 2001, nr. 9, p. 10-15.

¹⁸ A se vedea: *Revista practicii judiciare privind aplicarea legislației la darea sentinței de achitare* // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2002, nr. 12, p. 13-16.

¹⁹ Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1r/a-44/2002 // *Revista practicii judiciare privind aplicarea legislației la darea sentinței de achitare* // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2002, nr. 12, p. 13-16.

²⁰ Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1r/a-20/2002 // *Revista practicii judiciare privind aplicarea legislației la darea sentinței de achitare* // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2002, nr. 12, p. 13-16.

²¹ A se vedea: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 425.

²² Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1r/a-18/2002 // *Revista practicii judiciare privind aplicarea legislației la darea sentinței de achitare* // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2002, nr. 12, p. 13-16.

²³ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1ca-99/2002 din 30.04.2002 // *Moldinfolex*.

²⁴ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p. 288-296.

²⁵ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1ca-102/2002 din 30.04.2002 // *Moldinfolex*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1ca-137/2001 din 6.11.2001 // *Moldinfolex*.

²⁸ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1ro-305/2003 din 9.12.2003 // *Avocatul poporului*, 2004, nr. 3, p. 5.

²⁹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1r/e-26/98 din 19.03.1998 // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 1998, nr. 7, p. 13.

³⁰ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1ca-40/2002 din 26.03.2002 // *Moldinfolex*.

³¹ Decizia Colegiului penal al Tribunalului Cahul nr. 1a-34/96 din 28.11.1996 // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 1997, nr. 2, p. 12.

³² Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1r/a-9/2001 din 30.01.2001 // *Moldinfolex*.

³³ A se vedea: *Revista practicii judiciare privind aplicarea legislației la darea sentințelor de achitare*, p. 13-16.

³⁴ A se vedea: Gh. Chivulescu. *Principiul „non reformatio in peius” în reglementarea noului Cod de procedură penală* // *Revista română de drept*, 1969, nr. 12, p. 84; I. Dolea. *Principiul „non reformatio in peius” în reglementarea Codului de procedură penală* // *Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socio-umane”*. Vol. I. – Chișinău, 1999, p. 27.

³⁵ A se vedea: А.К. Тухташев, У. Тухташева. *Пределы полномочий апелляционного суда* // www.supcourt.gov.uz/ru/bulet7.htm

³⁶ A se vedea: V. Papadopol, C. Turianu. *Apelul penal*. – București: Șansa, 1994, p. 138.

³⁷ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 17.07.2002 // <http://lib.krsf.ru/doc.asp?ID=65032>

³⁸ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 11.05.2005 // <http://lib.krsf.ru/doc.asp?ID=82777>

³⁹ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002), p. 18-20.

⁴⁰ В.А. Давыдов. *О некоторых вопросах, возникающих в связи с признанием ст. 405 УПК РФ не соответствующей Конституции РФ* // www.supcourt.ru/news?detale.php?id=2915

⁴¹ I. Neagu. *Drept procesual penal. Tratat*, p. 94.

⁴² Monitorul Oficial al României, 1998, nr. 182.

⁴³ Decizia Colegiului penal al Tribunalului Cahul nr. 1a-34/96 din 28.11.1996 // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 1997, nr. 2, p. 12.

⁴⁴ Х.М. Лукожев. *Проблемы поддержания государственного обвинения в суде первой инстанции*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Краснодар, 2006, p. 20.

⁴⁵ Curtea Constituțională. Culegeri de hotărâri și decizii. 1997. – Chișinău, 1998, p. 88.

⁴⁶ S. Furdui. *Considerații asupra situației juridice când procurorul renunță la învinuire în ședința de judecată* // *Avocatul poporului*, 2003, nr. 3-4, p. 3-4.

⁴⁷ T. Bodrug. *Pro-contra privind existența instituției renunțării procurorului la învinuire* // *Revista Națională de Drept*, 2005, nr. 9, p. 47-50.

⁴⁸ E. Erjiu. *Separarea funcțiilor procesuale – condiție indispensabilă pentru realizarea principiului contradictorialității* // *Revista Națională de Drept*, 2005, nr. 6, p. 45-47.

PRESCRIȚIA EXECUTĂRII SENTINȚEI DE CONDAMNARE ÎN LUMINA LEGII PENALE A REPUBLICII MOLDOVA

Ion TIPA,

magistru în drept, doctorand

Recenzent: **Vasile FLOREA,**

*doctor în drept, conferențiar universitar
(Academia de Poliție „Ștefan cel Mare” a MAI)*

SUMMARY

The definitive conviction of a responsible person, who is found guilty of a penal action, is inevitable, but in many instances it does not imply a direct execution of the conviction decree. Such instances are determined by the penal law. In this case, the answer lies in the ways of exemption from penalty, though some of these are debated depending on conditions in which they are applied. Among these institutions, a notable one is the institute for prescription of the execution of the conviction decree, which determines a solution in situations when the full conviction decree remains unexecuted for certain reasons. At first sight, it seems that the penal law finds a solution in such a situation. However, the institute for prescription of the execution of the conviction decree remains subject to skepticism, because its evasive conditions allow for it to be applied in a non-uniform way. In this article, the strong and weak points of this institute will be explored, as well as proposals regarding the improvement of the institute for prescription of the conviction decree.

A bordarea multilaterală a măsurilor ce urmează a fi aplicate ca ripostă fenomenului infracțional a fost dintotdeauna un imperativ al timpului, însă acestea au evoluat în dependență de politica penală promovată în acest sens. Astfel, legiuitorul adoptă aceste măsuri în dependență de specificul tradiției penale naționale, având ca reper experiența altor state. Cât privește categoriile măsurilor juridico-penale în cauză, putem menționa că acestea se referă fie la pedepsele penale privative sau nonprivative de libertate, fie la măsurile liberării de pedeapsa penală. Spectrul acestor măsuri reflectă, astfel, flexibilitatea sau rigiditatea poziției legiuitorului în privința acestora, urmare cărora ele duc la realizarea scopului legii penale, la realizarea principiilor dreptului penal și, nu în ultimul rând – la realizarea scopului pedepsei penale cu sau fără executarea acesteia.

Cu toate că legea penală autohtonă se pronunță exhaustiv asupra pedepselor penale și a liberării de pedeapsa penală, constatăm că există anumite instituții penale cărora legiuitorul le dă o tratare juridică de sine stătătoare, deși sunt prevăzute în același capitol cu unele dintre instituțiile penale nominalizate. O astfel de situație se întâlnește în Capitolul „Liberarea de pedeapsa penală” din Codul penal al Republicii Moldova, în care legiuitorul printre modalitățile liberării de pedeapsa

penală, specificate la art. 89 C. pen. RM, nu a inclus și instituția prescripției executării sentinței de condamnare prevăzută de art. 97 C. pen. RM, care, de altfel, se află în același capitol. Astfel, putem constata că legiuitorul a prevăzut în acest capitol o astfel de măsură penală de sine stătătoare care are aceeași consecință ca și modalitățile liberării de pedeapsa penală – înlăturarea executării pedepsei penale. Desigur, nu putem susține o astfel de omisiune legală, deoarece, până la urmă, această instituție prevede posibilitatea înlăturării executării pedepsei penale, ca și în cazul celorlalte modalități ale liberării de pedeapsa penală.

Așadar, această instituție, destul de controversată în literatura de specialitate, se referă la situația în care un condamnat este liberat de pedeapsa stabilită prin sentința de condamnare, urmare a unor împrejurări ce au determinat ca sentința în cauză să nu fie pusă în executare. În consecință, legea penală generează o situație favorabilă pentru cel condamnat, dat fiind că acesta nu mai este supus executării unei pedepse penale.

Totodată, stabilind instituția prescripției executării sentinței de condamnare în Capitolul IX, art. 97 C. pen. RM, legiuitorul face o distincție directă între prescripția tragerii la răspundere penală și prescripția executării sentinței de condamnare.

Prin prescripția executării sentinței de condamnare se înțelege o astfel de situație ce generează liberarea de pedeapsa penală în baza temeiului neexecutării pedepsei penale, stabilite printr-o sentință de condamnare, reîșind din faptul că executarea acesteia nu a fost făcută de la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare, în anumite termene prestabilite de legea penală.

De fapt, legea penală a Republicii Moldova nu stabilește definiția noțiunii „prescripția executării sentinței de condamnare”, dar enunță că sentința de condamnare nu se pune în executare dacă acest lucru nu a fost făcut în termenele indicate la lit. a) - e), calculate din ziua în care aceasta a rămas definitivă.¹ Prin prevederile în cauză legiuitorul a făcut imposibilă intervenția impunerii executării pedepsei penale de către cel vinovat de o faptă penală, iar pentru acesta din urmă obligația de a executa acea pedeapsă. Înlăturarea executării pedepsei penale prin invocarea legală a unui interval de timp scurs reprezintă, de fapt, evitarea aplicării pedepsei penale tardive. Or, dacă această intervenție a statului, prin punerea în executare a pedepsei penale, după un anumit interval de timp, care ar reprezenta o bună parte din pedeapsa stabilită prin sentința de condamnare sau egală, ar avea loc, oare vom fi în prezența unei eficiențe sporite a acestei constrângeri sau se va putea vorbi despre o realizare a scopului pedepsei penale? Considerăm că nu. În acest sens, în literatura de specialitate se expune opinia potrivit căreia, dacă după scurgerea unui anumit interval de timp sentința de condamnare nu s-a pus în executare, ea își pierde caracterul său preventiv și educativ, astfel executarea în cauză devenind irațională² sau pedeapsa penală nu mai corespunde necesităților de politică penală privind aplicarea constrângerii, eficiența ei fiind mult diminuată în raport cu executarea sa imediată.³

Un alt aspect care merită a fi menționat, cu privire la instituția prescripției executării sentinței de condamnare, este faptul că prescripția se aplică în dependență de categoria infracțiunii săvârșite, nu însă în dependență de pedeapsa stabilită prin sentința de condamnare, precum era prevăzut anterior în Codul penal din 1961. Spre exemplu, dacă persoană, în urma dovedirii vinovăției sale într-un proces penal, este condamnată, pentru o infracțiune prevăzută de alin. (2) art. 186 C. pen. RM, la 7 ani închisoare, termenul de prescripție în acest caz va fi de 10 ani, iar dacă aceasta ar fi condamnată pentru o altă infracțiune la același termen, dar prevăzută de de lit. d) alin. (2) art. 217/1 C. pen. RM, termenul de prescripție ar fi de 15 ani. Așadar, suntem în prezența a două infracțiuni, una dintre care este gravă, iar alta – deosebit de gravă.

Pentru a fi lesne de observat modalitatea aplicării prescripției executării sentinței de condamnare potrivit principiului categoriei infracțiunii săvârșite, este nevoie de a se face referință la prevederile alin. (1) art. 97 C. pen. RM. Astfel, sentința de condamnare nu se va pune în executare dacă acest lucru nu a fost făcut în următoarele termene, calculate din ziua în care aceasta a rămas definitivă:

- a) 2 ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune ușoară;
- b) 6 ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune mai puțin gravă;
- c) 10 ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune gravă;
- d) 15 de ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune deosebit de gravă;
- e) 20 de ani, în caz de condamnare pentru o infracțiune excepțional de gravă.

Totodată, legea penală stabilește în alin. (2) art. 97 că termenele de prescripție a executării pedepsei se reduc pe jumătate pentru persoanele care, la data săvârșirii infracțiunii, erau minori.

Din prevederile legale enunțate mai sus rezultă și faptul că prescripția executării sentinței de condamnare își are consecințele juridico-penale pentru cel condamnat după ce aceasta rămâne definitivă; astfel, dacă aceasta nu are loc, este posibil să se aplice prevederile referitoare la instituția prescripției tragerii la răspundere penală.

În același timp, termenele prescrise în art. 97 C. pen. RM, urmare a cărora sentința de condamnare nu se pune în aplicare, deși sunt legate de o categorie concretă la care se atribuie infracțiunea săvârșită de cel condamnat, trezește un deosebit interes teoretico-practic asupra categoriilor de pedepse față de care se aplică. Astfel, în literatura de specialitate se menționează că prescripția executării sentinței de condamnare înlătură executarea pedepselor principale, și anume – a celei cu închisoarea.⁴ Ne permitem însă să nu fim de acord cu această opinie, deoarece legea penală nu conține o astfel de prevedere ce se referă la categoria infracțiunilor față de care nu se aplică prescripția executării sentinței de condamnare. Totodată, considerăm că aplicabilitatea prescripției executării sentinței de condamnare nu este legată de un anumit tip de pedeapsă penală, ci este legată de trecerea unui anumit interval de timp din ziua în care sentința de condamnare nu a fost pusă în executare, deoarece legea penală pornește de la instituția prescripției executării sentinței de condamnare, nu însă a pedepsei penale.

Din prevederile alin. (1) art. 97 C. pen. RM rezultă că prescripția executării sentinței de condamnare se aplică față de o anumită categorie de infracțiuni și nu în depedență de un anumit tip de pedeapsă. Așadar, prescripția în cauză urmează a fi aplicată față de toate pedepsele prevăzute pentru categoria infracțiunilor în privința cărora se prevede un anumit termen de prescripție. Totodată, legea penală nu prevede restricția aplicării prescripției în privința măsurilor de siguranță. Desigur, în privința aplicabilității prescripției executării sentinței de condamnare față de toate pedepsele penale, cât și în privința măsurilor de siguranță, există careva rezerve, însă legea penală în acest sens tace. Astfel că, în opinia noastră, prevederile în cauză, evazive, generează confuzii în aplicabilitatea prescripției executării sentinței de condamnare. Aceste ambiguități ale legii penale pot fi înlăturate prin modificările operate în acest sens de către legiuitor, modificări la care ne vom expune *infra*.

Caracterul evaziv al unei alte prevederi – de la alin. (1) art. 97 C. pen. RM – rezidă în faptul că legiuitorul se referă la situația în care sentința de condamnare definitivă nu a fost pusă în executare, în loc să stabilească „...nu se execută dacă punerea ei în executare nu a avut loc în următoarele termene...”. Așadar, prevederile legale în cauză generează confuzii în aplicare, însă pentru evitarea acestora este nevoie de a stabili etapele punerii în executare a unei sentințe de condamnare definitive. Având în vedere importanța acesteia, ținem să menționăm că din prevederile art. 466, 468⁵ C. proc. pen. RM rezultă că hotărârea instanței de judecată într-o cauză penală devine executorie la data rămânării definitive, iar trimiterea spre executare a hotărârii judecătorești se pune în sarcina instanței care a judecat cauza în primă instanță. Astfel, dispoziția de executare a hotărârii judecătorești, în termen de 10 zile de la data când hotărârea a rămas definitivă, se trimite de către președintele instanței, împreună cu o copie de pe hotărârea definitivă, organului însărcinat cu punerea în executare a sentinței conform prevederilor legislației de executare. Iar în situația în care cauza a fost judecată în apel sau recurs, la copia sentinței va fi anexată și copia de pe decizia instanței de apel și/sau de recurs. Organele care pun în executare sentința de condamnare vor fi obligate să comunice, în termen de până la 5 zile, instanței de judecată care a trimis hotărârea despre punerea în executare a acesteia. În același timp, administrația locului de detenție trebuie să comunice instanței care a trimis hotărârea locul unde condamnatul își execută pedeapsa. Prevederile alin. (2) art. 215, alin. (5) art. 219⁶ C. ex. RM

determină faptul că administrația locului de deținere va trimite condamnatul în penitenciar în termen de 15 zile după primirea dispoziției de executare, iar administrația penitenciarului, în termen de 15 zile de la primirea condamnatului, va înștiința instanța de judecată despre locul de executare a pedepsei.

Din cele enunțate rezultă că punerea în executare a sentinței de condamnare definitivă după primirea dispoziției de executare, ce prevede o altă pedeapsă decât cea cu închisoarea, se face în termen de până la 5 zile, a măsurilor de constrângere cu caracter medical, potrivit prevederilor art. 308 C. ex. RM – în cel mult 3 zile (fie internarea acestuia sau imposibilitatea internării), iar punerea în executare a sentinței ce prevede pedeapsa cu închisoarea – într-o perioadă de aproximativ 30 de zile.

Din cele relatate mai sus, cu referire la ambiguitatea prevederilor alin. (1) art. 97 C. pen. RM, putem susține că formula „sentința de condamnare nu se execută dacă punerea ei în executare nu a avut loc în următoarele termene, calculate din ziua în care aceasta a rămas definitivă...” este mai adecvată decât „sentința de condamnare nu se pune în executare dacă acest lucru nu a fost făcut în următoarele termene, calculate din ziua în care aceasta a rămas definitivă...”, deoarece reflectă perioada atât până la punerea în executare a sentinței de condamnare, cât și după aceasta. Dacă însă se acceptă varianta enunțată legal, atunci consecințele vor urma în lanț, atât pentru temeiurile întreruperii termenului prescripției, cât și, în general, pentru posibilitatea aplicării acestei instituții, datorită termenului scurt în care poate fi invocată. Totodată, este de remarcat faptul că prescripția executării sentinței de condamnare nu trebuie să fie legată de partea formală a punerii în executare a sentinței de condamnare rămase definitivă, dar de trecerea unui anumit interval de timp de la data când sentința de condamnare a rămas definitivă.

Cât privește condițiile ce se referă la termenul de prescripție a executării sentinței de condamnare, menționăm că acest termen nu cere a fi întrerupt, urmând să se scurgă integral fără a i se aduce o eventuală atingere. Altfel, dacă i se va aduce o atingere în acest sens, survine consecința legală – începerea unui nou termen de prescripție.

Prevederile de la alin. (3) art. 97 C. pen. RM se referă la situațiile care determină întreruperea termenului de prescripție și, respectiv, începerea acestuia după o eventuală întrerupere. Așadar, prin prevederile de la alin. (3) art. 97 C. pen. RM se disting două temeiuri care fac ca curgerea termenului de prescripție a executării sentinței de condamnare să se întrerupă, și anume:

a) săvârșirea cu intenție a unei noi infracțiuni în interiorul termenului de prescripție;

b) eschivarea de la executarea pedepsei penale stabilite prin sentința de condamnare a instanței de judecată.

În același timp, legea penală stabilește, la aricolul nominalizat mai sus, că odată cu survenirea unor astfel de temeuri începe un nou termen de prescripție, urmare căruia termenul scurs al prescripției executării sentinței de condamnare până la apariția cauzei de întrerupere nu se ia în calcul. De exemplu, în alin. (2) art. 83 C. pen. FR se stabilește că timpul scurs până la apariția cauzei de întrerupere prin eschivare de la executarea pedepsei penale se ia în calcul.⁷

Totodată, este de menționat că în cazul eschivării de la executarea pedepsei, curgerea termenului prescripției va începe din momentul prezentării persoanei pentru executarea pedepsei penale, iar în cazul săvârșirii unei infracțiuni intenționate noi – din momentul săvârșirii ei.

Este important să reținem că, dacă admitem că aceste două temeuri sunt prezente în intervalul de timp, reieșind din alin. (1) art. 97 C. pen. RM, de până la punerea în executare a sentinței de condamnare definitive, atunci posibilitatea invocării acestora poate avea loc foarte rar în practica judiciară, cu atât mai mult că punerea în executare a sentinței de condamnare este rezumată la un termen foarte restrâns, după cum s-a observat mai sus. În același timp, apare un mare semn de întrebare: când și în ce condiții pot avea loc astfel de scurgeri ale termenului de prescripție a executării sentinței de condamnare, fără a i se aduce o întrerupere acestuia?

În literatura de specialitate se întâlnesc opinii care se referă la cauzele neexecutării sentinței de condamnare, cum ar fi: neglijența cancelariei judecătorești sau a organelor de executare a pedepselor⁸, boala condamnatului sau sustragerea documentelor⁹ etc. Evident că o astfel de poziție ar putea fi acceptată în cazul în care la alin. (1) art. 97 C. pen. RM s-ar prevedea: „Sentința de condamnare nu se execută, dacă punerea ei în executare nu a avut loc în următoarele termene...”, formulă care ar înlocui-o pe cea actuală „sentința de condamnare nu se

pune în executare, dacă acest lucru nu a fost făcut în următoarele termene...”.

Pentru a înlătura prevederile evazive referitoare la instituția nominalizată în art. 97 C. pen. RM, este nevoie ca legiuitorul să reformuleze prevederile alin. (1) art. 97 C. pen. RM. Astfel, *de lege ferenda*, propunem ca dispoziția de la alin. (1) al art. 97 C. pen. RM să aibă următorul conținut: „Sentința de condamnare nu se execută dacă punerea ei în executare nu a avut loc în următoarele termene, calculate din ziua în care aceasta a rămas definitivă: ...”. În același timp, propunem ca legiuitorul să stabilească pedepsele față de care poate fi aplicată prescripția și restricțiile în acest sens care se vor referi la măsurile de siguranță. Totodată, considerăm că legiuitorul urmează să stabilească că timpul scurs până la apariția cauzei de întrerupere a prescripției executării sentinței de condamnare trebuie să fie luat în calcul.

Note:

¹ *A se vedea:* art. 97 din Codul penal al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129.

² *A se vedea:* *Уголовное право Российской Федерации. Часть Общая:* Учебник для юридических вузов / Отв. ред. Б.В. Здравомыслов. – Москва: Юрист, 1996, p. 458.

³ *A se vedea:* M. Zolyneak, M. Michinici. *Drept penal. Partea Generală.* – Iași: Chemarea, 1999, p. 481.

⁴ S. Botnaru, M. Grama, A. Șavga, V. Grosu. *Drept penal. Partea Generală.* Vol. I. – Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 525.

⁵ Codul de procedură penală al Republicii Moldova, Legea nr. 122-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110/447.

⁶ Codul de executare al Republicii Moldova, Legea nr. 443-XV din 24.12.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 34-35/112.

⁷ Уголовный кодекс Российской Федерации, 24.05.1996 – 05.06.1996 // Федеральные Законы, 1996, № 161-ФЗ.

⁸ *A se vedea:* A. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Generală.* - Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 457.

⁹ *A se vedea:* *Уголовное право Российской Федерации. Часть Общая* / Отв. ред. Б.В. Здравомыслов, p. 458. ublis. artiuspient vere tu idicæ iam nonoste aturbissit, facia res et ia

DREPTUL LA VIAȚĂ, LA INTEGRITATE FIZICĂ ȘI PSIHICĂ ÎNTR-UN MEDIU SĂNĂTOS

Vlad VLAICU,
magistru în drept, doctorand

Recenzent: Dumitru GRAMA,
doctor în drept, conferențiar cercetător în
Secția Drept Național a Institutului de Istorie, Stat și Drept al AȘM

SUMMARY

This article studies every one's right to live in a healthy environment, an environment that should give him the possibility to a physical and psychic prosperous development. The study brings in evidence the role and the great importance of a healthy environment on the quality of life, physical and psychic integrity of the individual. It studies the environmental protection problems in the process of implementation of the fundamental right to life, to physical and psychic integrity; some negative aspects of man's influence on the environment as some of the negative influences of the polluted environment on the quality of life and man's health.

Dreptul la viață, menționează **prof. Ioan Muraru** și **Ion Guceac**, este cel mai important și cel mai natural drept al omului¹, drept ce s-a impus de timpuriu în sistemul juridic, fiind consacrat încă din primele declarații de drepturi și, desigur, prin Constituții. Astfel, încă *Declarația de la Virginia din 12 iunie 1776* menționa că *fiecare are dreptul de a se bucura de viață*², iar *Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii din 4 iulie 1776* numea dreptul la viață drept inalienabil, „făcut de creator”³.

Acest drept este unul cetățenesc cu care începe inventarul drepturilor omului în cele mai importante acte internaționale din acest domeniu⁴, și anume: în *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, care în art. 3 stabilește că „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertatea și la securitatea sa”⁵; în art. 6 al *Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, unde se consacră dreptul la viață ca drept inerent ființei umane, necesar a fi ocrotit prin lege⁶; în *Convenția europeană a drepturilor omului*, care în art. 2 atenționează că nu poate exista moartea persoanei în mod intenționat decât în cazul unei sentințe definitive date de un tribunal pentru o infracțiune care conform legii se pedepsește astfel.⁷ De menționat că nu se consideră încălcarea dreptului la viață moartea în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță, și anume: pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale; pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute; cât și pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.⁸

Dreptul la viață, la integritate fizică și psihică și-a găsit reflectare și în *Constituția Republicii Moldova*, în art. 24, conform căruia aceste drepturi sunt garantate de stat. „Pedepsa cu moartea este

abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă decât numai pentru acte săvârșite în timp de război sau de pericol iminent de război și numai în condițiile legii”⁹, dispoziție constituțională care interzice tortura, pedepsele sau tratamentele crude, inumane ori degradante, precum și pedeapsa cu moartea. De fapt, în strânsă corelație cu dreptul la viață se află dreptul la integritate fizică și dreptul la integritate psihică.

În literatura de specialitate s-au formulat două opinii în legătură cu dreptul la viață:

a) **Ion Dogaru** și **Dan Dănișor** au expus o accepțiune restrânsă, potrivit căreia dreptul la viață privește viața persoanei în sens fizic. De fapt, dreptul la viață presupune simpla facultate a individului de a trăi în sens fizic, fără a lua în considerație existența lui spirituală, aceasta fiind reglementată și asigurată de alte drepturi și libertăți fundamentale. Dreptul la viață presupune existența unei îndatoriri colective a tuturor celorlalți indivizi de a nu aduce atingere existenței fizice a persoanei. De asemenea, autorităților publice le revine obligația de a nu aduce sub nici un motiv atingere vieții persoanei, aceasta fiind rațiunea care condiționează sau chiar interzice pedeapsa cu moartea.¹⁰

b) **Ion Creangă** și **Corneliu Gurin** au elaborat o accepțiune mai largă, conform căreia „dreptul la viață privește viața persoanei ca un întreg univers de fenomene, fapte, cerințe și dorințe ce se adaugă, permit și îmbogățesc existența fizică și este asigurat prin întregul sistem constituțional”¹¹, concepție care o împărtășim și noi.

În strânsă corelație cu dreptul la viață se află și dreptul ființei umane la integritate fizică, care, în opinia noastră, înglobează în sine dreptul de a dispune de propriul corp, adică dreptul la stăpânire

asupra propriului corp; dreptul la organizarea propriei morți; libertatea de a procrea; libertatea de a întrerupe cursul sarcinii; dreptul asupra părților propriului corp; dreptul la inalienabilitatea corpului și interzicerea înstrăinării totale a corpului uman.

În afară de dreptul la integritate fizică, într-o strânsă corelație cu dreptul la viață se mai află și *dreptul la integritate psihică, drept ce presupune însușirea omului de a fi și de a rămâne întreg din punctul de vedere al formei specifice de reflectare a realității și care se manifestă prin activitatea sistemului nervos și structura sufletească proprie fiecărui individ anume sau tuturor oamenilor.*

Corelația dintre aceste drepturi și protecția mediului se întemeiază pe relația om – mediu natural, privită într-un sens general ca o legătură necesară între cele două părți ale aceluiași sistem care este biosfera. În cazul dat ne interesează problemele protecției mediului ce apar în procesul realizării dreptului la viață, la integritate fizică și psihică; impactul mediului poluat asupra vieții și sănătății persoanelor, cât și realizarea dreptului la viață, a dreptului la integritate fizică și psihică într-un mediu sănătos, corelație inevitabilă care se poate dezvălui în mod corect doar prin interpretare.

În acest context este cazul să amintim despre poluările rezultate din activitatea antropică în procesul realizării dreptului la viață; altfel spus, supraviețuind, ființa umană poluează atât intenționat, cât și neintenționat mediul. *Astfel, conform rapoartelor anuale ale Inspectoratului Ecologic de Stat al Republicii Moldova, poluările atmosferice cresc alarmant, și anume: de la 134 mii tone în 2000¹² la 192 mii tone în 2006¹³, adică o creștere a poluărilor aerului cu 69,8%; aproximativ 10% anual. Deci, în anul 2007 nivelul poluărilor atmosferice, conform calculului nostru, vor depăși pragul de 200 mii tone. Luând în considerație că populația Republicii Moldova, conform datelor recensământului din 2004 puse la dispoziție de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, constituie 3383332 locuitori¹⁴, rezultă că fiecărui locuitor îi revine anual 17,6 kg de poluanți atmosferici. Cea mai mare parte a acestor poluări – 88,6% provin de la transportul auto, se menționează în raportul pe anul 2006.¹⁵ Dacă luăm în medie pe anii 2000–2006, 87,7% din poluările aerului atmosferic provin de la automobile.¹⁶ Aceleași rapoarte ale Inspectoratului denotă că și starea apelor nu este îmbucurătoare; astfel, din cele 580 stații de epurare a apelor construite pe teritoriul Republicii Moldova¹⁷ în anul 2000 funcționau 123 stații¹⁸; în 2002 – 106 stații¹⁹; în 2004 – 93 stații²⁰, iar în 2006 – doar 78, și doar una dintre acestea în regim normal.²¹ Situația este alarmantă, deoarece cu trecerea timpului se învechește utilajul și, ca urmare, majoritatea acestor stații au devenit „monumente istorice”. Însă, chiar și cele care funcționează nu purifică apa la nivel cel puțin mediu²², deci apele reziduale nepurificate se revarsă în*

apele râurilor punându-se în pericol atât sănătatea, cât și viața oamenilor. Aceste date demonstrează o dată în plus că pe parcursul vieții omul, inevitabil, poluează mediul și, ceea ce este cel mai grav, aceste poluări sunt în creștere. De menționat că pe parcursul vieții sale omul poluează mediul și accidental. *Un exemplu tipic în acest sens ar fi poluările rezultate în urma catastrofei ecologice de la Cernobâl, în rezultatul căreia, conform datelor Organizației „Cernobâl”, au fost aruncate în atmosferă 170 tone de substanțe radioactive; au fost poluate 5,7 milioane hectare de pământ, dintre care în jur de 1/3 - 1/2 păduri.²³ Luând în calcul exemplele relatate supra, considerăm că o problemă deosebit de importantă în procesul realizării dreptului la viață este protecția mediului, și anume: protecția aerului, apei, solului, subsolului de poluările rezultate din activitatea umană. Este necesar de a îmbunătăți urgent situația, deoarece, potrivit aceluiași raport al Inspectoratului Ecologic de Stat, o mare parte a apelor uzate, după cum am menționat anterior, se varsă în apele râurilor fără a fi purificate²⁴, poluând astfel apele dulci, aerul, solul și subsolul, acestea acționând nefast asupra vieții și sănătății oamenilor.*

Fiind poluat de către individ, mediul afectează viața și sănătatea generației actuale, totodată el pune în pericol și viitoarele generații; deci, se încalcă dreptul fiecăruia la viață, integritate fizică și psihică. Referitor la această problemă majoritatea actelor interne și internaționale susțin inadmisibilitatea privării arbitrare de viață a persoanei, inclusiv prin acțiunile și activitățile care, poluând mediul, resursele naturale, produc catastrofe ecologice și, respectiv, pierderi de vieți omenești. Odată ce poluările au avut loc, consecințele lor, inevitabil, mai devreme ori mai târziu vor acționa asupra persoanei. *Un exemplu elocvent în acest sens este catastrofa nucleară de la Cernobâl, una dintre cele mai distrugătoare catastrofe ecologice din ultimele secole. În urma acestor poluări masive cu substanțe radioactive a avut de suferit nu numai populația întregului continent Eurasia, dar și de pe întregul glob pământesc. Conform raportului Agenției Internaționale a Energiei Atomice difuzat în septembrie 2005, aceste poluări au luat viața a 4000 de persoane; conform datelor Organizației „Green Peace”, doar pe teritoriul Federației Ruse de pe urma acesteia în perioada anilor 1990-2005 au avut de suferit circa 60000 de persoane, neluându-se în considerație Bielorusia și Ucraina, state care au ținut piept celui mai mare val de substanțe radioactive; iar conform datelor Organizației „Cernobâl”, victime ale acestei catastrofe ecologice au devenit între 30000 și 60000 de persoane.²⁵ Aceste cifre demonstrează încă o dată că poluările sunt o problemă destul de serioasă a omenirii; protecția mediului este un factor deosebit de important în procesul realizării eficiente a dreptului la viață. Poluările efectuate de persoanele fizice sau juridice inevitabil prejudiciază dreptul ființei umane la viață, la integritate fizică și psihică.*

Catastrofele ecologice prejudiciază, după cum am menționat, nu numai dreptul generației actuale la viață într-un mediu sănătos, la integritate fizică și psihică, ci și drepturile generațiilor viitoare, deoarece este știut că poluările nu se absorb imediat, în unele cazuri procesul durând mii de ani sau și mai mult. *Aici am dori să menționăm că efectele catastrofei ecologice de la Cernobâl se resimt și în prezent.*²⁶ *Un studiu recent efectuat de prof. Daniil Vedenschi asupra unui cerc de 300 de persoane de sex feminin născute între anii 1986-1990, adică imediat după catastrofă și în decurs de 3 ani după aceasta, denotă că la toate persoanele cercetate au fost depistate grave disfuncții ale aparatului genital, un disbalans hormonal etc. Cercetătorul pune sub semnul întrebării posibilitatea acestor persoane de a rămâne însărcinate, de a suporta sarcina, de a naște copii sănătoși, precum și posibilitatea lor fiziologică de a fi mame.*²⁷ *Un alt studiu, deja asupra calităților intelectuale ale copiilor născuți după catastrofa de la Cernobâl și care au trăit în acea zonă, efectuat de prof. Vladimir Mikalev de la Universitatea din Breansk, care a monitorizat mai mulți ani starea de sănătate și capacitățile intelectuale ale copiilor din aceste regiuni, demonstrează capacități intelectuale foarte dezvoltate la acești copii, spre deosebire de semenii lor din regiunile neafectate: „sunt superiori la toate capitolele monitorizate, în comparație cu copiii normali”.*²⁸ Aceste cazuri demonstrează încă odată că poluările mediului mai devreme sau mai târziu lasă neapărat amprente asupra integrității fizice a individului. În opinia noastră, orice impact asupra sănătății omului din partea naturii poluate este catastrofal; organismul uman are proprietatea de a aduna toxinele din mediu și, în consecință, mai târziu cedează un organ sau altul.

Referitor la problema afectării de către poluări a dreptului la viață al generațiilor viitoare, în doctrină s-au formulat două opinii. Potrivit primei opinii, reprezentate de autorii americani în frunte cu **Dipert Rondal**, generațiile actuale au unele obligații și responsabilități față de generațiile viitoare, iar statul, la rândul său, trebuie să cultive generațiilor actuale responsabilitatea față de ziua de mâine. Generațiile viitoare au în prezent un drept, și anume: „dreptul natural de a se naște fără deficiențe fizice și psihice”.²⁹ Nu contestăm faptul că, pentru a avea un drept, persoană trebuie să existe în sens material, trebuie să se nască, dar în cazul dat este foarte greu a delimita dreptul la viață al generațiilor prezente de cel al generațiilor viitoare. De aceea, suntem de părere că generația actuală are obligația atât legală, cât și morală de a proteja viața existentă, de a proteja habitatul natural pentru ca generațiile viitoare să se nască sănătoase. În această ordine de idei s-au expus și autorii *Declarației de la Stockholm*, care pentru prima dată au proclamat datoria solemnă a omului de

a apăra și îmbunătăți mediul în beneficiul generațiilor prezente și viitoare.³⁰

A doua opinie, reprezentată de **John Rawls** și **Rolf Sartorius**, susține că generațiile viitoare au dreptul la viață, întrucât membrii acestor generații vor avea, ca și noi, un interes vital în protejarea vieții personale; vor avea dreptul de a-și modifica propria viață, oricare ar fi gusturile și valorile pe care generațiile prezente le-ar putea reprezenta. Adepții acestei opinii pe drept susțin ideea că un act, o acțiune ce deteriorează mediul comisă de un individ în prezent poate prezenta un înalt grad de risc pentru un individ ce va trăi în viitor, precum și o violare a intereselor acestuia.³¹

În opinia **prof. Gheorghe Iancu**, generațiile viitoare au dreptul de a trăi într-un mediu corespunzător vieții pe pământ. Acest „drept” nu poate fi unul subiectiv, pentru că titularii acestuia trebuie să fie oamenii, iar generațiile viitoare încă nu sunt. El însă se constituie ca subiectiv odată cu conceperea fătului, care are dreptul de a se naște fără nici un fel de deficiențe fizice și psihice și apoi de a trăi într-un mediu sănătos. În acest sens, părinții au dreptul de a-și proteja descendenții și viața lor, dar și obligația de a ocroti mediul împotriva tuturor acțiunilor sau activităților umane, care ar favoriza degradarea mediului și prin aceasta ar produce vătămări celor care se vor naște în secolele următoare. Cu alte cuvinte, cei care încă nu există, dar se vor naște, au dreptul la un mediu sănătos³², au dreptul de a se dezvolta normal până la naștere și după; ba mai mult, ei au dreptul la viață într-un mediu benefic dezvoltării lor fizice și psihice. Generațiile contemporane, inclusiv statul, au obligația de a proteja mediul și nu au dreptul moral și juridic de a pune în pericol existența planetei. Au obligația de a respecta dreptul la viață al persoanelor viitoare prin nerealizarea de activități care să ducă la degradări ale mediului cu efect letal. „Omul poartă răspundere specială în ceea ce privește apărarea și administrarea înțeleaptă a patrimoniului constituit din flora și fauna sălbatică și de mediul lor”.³³ Activitățile omului nu trebuie să ducă la degradări ale mediului atât de profunde încât să pună în pericol „dreptul viitorului”.³⁴

Dreptul la integritate fizică și dreptul la integritate psihică sunt strâns legate de dreptul la viață și constau, pe de o parte, în protejarea fizicului, iar, pe de alta – a psihicului. *Dreptul la integritate fizică și psihică constă în dreptul unei persoane de a nu i se aduce nici o atingere integrității sale fizice sau psihice, avându-se în vedere și efectele degradării mediului, deoarece, după cum este dovedit, acestea mai devreme sau mai târziu influențează, direct sau indirect, atât sănătatea populației, cât și psihicul acesteia.* În contextul protecției mediului respectarea integrității fizice și psihice presupune obligații și din partea indivizilor, care prin activitatea lor să nu aducă daune inestimabile mediului, daune de natură să pună în pericol viitorul omenirii, daune care ar

atinge integritatea fizică sau psihică a individului.³⁵ *Un exemplu elocvent aici ar fi cercetarea prof. A. Gusikova, membru corespondent al Academiei de Științe din Moscova, care demonstrează că, pe lângă victimele directe ale accidentului nuclear de la Cernobîl care au suferit atât fizic, cât și psihic, mai sunt și persoane care au avut de suferit doar psihologic. Aici se are în vedere valurile de publicații în presă, la televiziune despre daunele mari ale radiației, despre suferințele oamenilor afectați de aceasta etc., fapt ce a format la milioane de oameni o fobie psihologică, un stres cronic precum că au suferit de radiație și vor muri.*³⁶

Rezultă că, în contextul protecției mediului, între conținutul interpretat al dreptului la viață, la integritate fizică și psihică – pe de o parte, și cel al protecției mediului – pe de altă parte, există o corelație importantă ce depinde de gravitatea degradărilor aduse mediului de generațiile actuale. În funcție de gravitatea degradărilor se poate ajunge la un efect sau altul, adică la pierderi de vieți omenești ori la atingeri ale integrității fizice sau la mutilări ale integrității psihice atât pentru generațiile prezente, cât și pentru cele viitoare, fiind astfel afectat dreptul la viață, la integritate fizică și psihică. Aceste drepturi pot fi afectate sau chiar puse în pericol în cazul accidentelor masive cu efecte grave asupra mediului, precum și în cazul depășirii sistematice și în proporții ridicate a limitelor legal admisibile de substanțe toxice. Pentru a nu-și crea probleme sieși și urmașilor săi, legate de sănătate și viață, omul trebuie să protejeze mediul și elementele lui. Doar printr-o protecție eficientă, prin nerealizarea de activități care ar pune în pericol dezvoltarea omenirii, prin evitarea activităților ce pot aduce daune inestimabile mediului se va ajunge la o dezvoltare fizică și psihică prosperă și se vor crea condiții benefice pentru apariția unor generații sănătoase și, respectiv, pentru dezvoltarea lor fizică și psihică într-un mediu sănătos.

Note:

¹ A se vedea: I. Muraru. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: Actami, 1995, p. 244; I. Guceac. *Curs elementar de drept constituțional*. Vol. II [f.e.]. – Chișinău, 2004, p. 100.

² *Declarația Drepturilor Omului de la Virginia din 12 iunie 1776*, în limba română pe portalul oficial al UNESCO - http://www.dadalog.org/rom/Menschenrechte/grundkurs_2/Materialien/dokument_2.htm, art. 1.

³ *Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii din 4 iulie 1776*, în limba română pe portalul oficial al UNESCO - http://www.dadalog.org/rom/Menschenrechte/grundkurs_2/Materialien/dokument_3.htm

⁴ A se vedea: I. Muraru. *Op. cit.*, p. 244.

⁵ *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, New York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 // *Tratate Internaționale*. Vol. I, 1998, p. 13, sau originalul pe portalul oficial al ONU - <http://www.un.org/russian/documen/declarat/declhr.htm>

⁶ *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, New York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 // *Tratate Internaționale*. Vol. I, 1998, p. 33, sau originalul pe portalul oficial al ONU - <http://www.un.org/russian/documen/convents/politpact.pdf>

⁷ *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului*, Roma, 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997 // *Tratate Internaționale*. Vol. I, 1998, p. 342, sau originalul pe portalul oficial al Convenției - <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc>

⁸ *Ibidem*, alin. 2.

⁹ *Constituția Republicii Moldova* adoptată la 29.07.1994 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.

¹⁰ A se vedea: I. Dogaru, D. Dănișor. *Drepturile Omului și Libertățile Publice*. – Chișinău: Zamolxe, 1998, p. 87.

¹¹ I. Creanga, C. Gurin. *Drepturile și libertățile fundamentale*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 48.

¹² *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2000*. – Chișinău, 2001, p. 35.

¹³ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2006*. – Chișinău, 2007, p. 23.

¹⁴ A se vedea: portalul oficial al Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova - www.statistica.md/recensamint/Populatia_toate_recensamintele.xls

¹⁵ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2006*. – Chișinău, 2007, p. 18.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2000*. – Chișinău, 2001, p. 21.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2002*. – Chișinău, 2003, p. 37.

²⁰ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2004*. – Chișinău, 2005, p. 33.

²¹ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2006*. – Chișinău, 2007, p. 9.

²² *Ibidem*.

²³ A se vedea: portalul oficial al Organizației „Cernobîl” - www.cernobyl.onego.ru/right/cernobyl.htm

²⁴ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2006*. – Chișinău, 2007, p. 9.

²⁵ Apud: V. Buga. *Catastrofa nucleară de la Cernobîl, după 20 de ani* // *Adevărul*, 2006, nr. 4905.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Apud: O. Улевич. *Мутанты – чернобыльские девочки превращаются в мальчиков* // *Версия*, 2000, nr. 7(81).

²⁸ Apud: N. Sabina. *Mutații de la Cernobîl sunt sclipitori* // *Evenimentul Zilei*, 27 mai 2005.

²⁹ D. Rondal. *Reflection on the rights of future generations*, Capitolul 9 din *Rights and regulation. Ethical, political and economic issues*, Pacific Institute for public policy research, San Francisco, California, 1983, p. 205.

³⁰ *Declarația Națiunilor Unite asupra Mediului Înconjurător*, adoptată la Conferința Națiunilor Unite asupra mediului de la Stockholm, din iulie 1972.

³¹ A se vedea: J. Rawls. *The cantian concept of equality* // *Cambridge Review*, 1975, p. 94; R. Sartorius. *Government regulation and intergenerational justice*. – În: *Right and regulation*, Pacific Institute for public policy research, San Francisco, 1983, p. 197.

³² A se vedea: Gh. Iancu. *Drepturile fundamentale și protecția mediului*. – București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1998, p. 131.

³³ *Declarația Națiunilor Unite asupra Mediului Înconjurător*, pr. 4.

³⁴ A se vedea: Gh. Iancu. *Op. cit.*, p. 131.

³⁵ *Ibidem*, p. 132.

³⁶ A se vedea: portalul oficial al Organizației „Cernobîl”.

ÎNCEPUTURILE VIEȚII PARLAMENTARE MODERNE ÎN ROMÂNIA

Petru PANDURU,
doctorand

Recenzent: **Andrei SMOCHINĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)

REZUMÉ

La connaissance et l'étude de la modernisation de la vie parlementaire dans les principautés roumaines sont d'une importance théorique particulière car de cette façon on offre au législateur les éléments définitifs pour l'évolution de l'efficacité sociale des normes juridiques. Les premières tentatives de constitution d'une réunion, vraiment représentative, ont été à l'ordre du jour au cours d'une époque historique où les mémoires de réforme se succédaient. La Constitution des caroniers demandaient la création d'urgence du „conseil social”. Partant de cette perspective, tel qu'il a été souligné dans l'article à suivre, on va aboutir, à partir de la cinquième décennie du XIX-ème siècle et pendant les premières années de la décennie suivante, à la constitution d'un système représentatif et législatif moderne.

Cele două țări, cărora li s-a dat titlatura de Principate Unite, au fost înzestrate fiecare cu câte o singură Adunare, intitulată *electivă*, ei revenindu-i să aleagă pe domnitor, astfel dându-se curs dorinței exprimate de ambele Divanuri ad-hoc. Cele două Adunări Elective au rezolvat prin voturile lor „tăierea nodului gordian”, dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza punând temei Unirii Principatelor.

Într-o primă etapă a domniei acestuia, au ființat în paralel la București și Iași câte o Adunare și, totodată, și-a început și activitatea și Comisia centrală de la Focșani. La sfârșitul anului 1861, dorința românilor de a se trece de la o unire personală la o unire reală a fost realizată, puterea suzerană și Puterile garante dându-și acceptul în cadrul Conferinței de la Constantinopol din septembrie 1861. Începând din ianuarie 1862 a ființat o singură Adunare a Principatelor Unite, deputații moldoveni alăturându-se celor munteni; în schimb, Comisia centrală și-a încetat activitatea. În etapa nouă inaugurată s-a accentuat însă o stare conflictuală între domnitor și o Adunare care, din cauza stipulațiilor electorale restrictive, avea o compoziție majoritar conservatoare și potrivnică adâncirii procesului de reforme. Consecința acestei situații va fi lovitura de stat din 2-4 mai 1864, când s-a schimbat și sistemul reprezentativ și electoral și când a fost creată în România instituția Senatului.

Desfășurarea vieții publice în primii ani ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza a dezvăluit stăvilele care stăteau în fața multiformului proces de reformă care trebuia realizat pentru ca România să se poată înscrie printre statele moderne ale Europei. Convenția de la Paris din 1858 reprezentase un temei de modernizare, dar, act hibrid și contradicțor, tot ea, prin stipulațiile electorale ce-i fuseseră anexate a încredințat efectuarea acestui proces unui corp electoral extrem de restrâns și celor pe care acești alegători urmau să-i trimită în Adunări. Efectele s-au văzut în dese schimbări de guverne, în repetatele dizolvări ale Adunărilor și în ritmul relativ încet al înnoirilor.

Dezbătând următoarea reorganizare instituțională a Principatelor Române, Adunarea *ad-hoc* a Moldovei respinsese în unanimitate instituția Senatului, considerată improprie procesului de reformă ce trebuia inaugurat și având în vedere compoziția pe care el ar fi trebuit s-o aibă, considerat ca o reînviere a privilegiilor de clasă ce se doreau a fi abolite. Kogălniceanu calificase acest vot, în consecință, la 23 noiembrie -5 decembrie 1857, drept un „frumos spectacol”¹, iar Puterile garante adoptaseră – prin Convenția din august 1858 – soluția unui sistem monocameral. Dar, totodată, instituind Comisia centrală de la Focșani, Convenția crease într-un fel o contrapondere Adunărilor în privința activității legislative fundamentale. În memoriul său din 1860, prin care ceruse Puterilor garante să fie depășită faza unirii personale și să aibă loc o unire reală, Alexandru Ioan Cuza arătase limpede că art. 46 din Convenție nu putea fi realizat cu o Adunare de privilegiați², „alcătuită în majoritatea ei din foști privilegiați plini de regrete față de trecut, lăsându-se conduși de foștii aspiranți la domnie, neavând decât simpatii echivoce... față de Convenția care-i constrânge să se așeze sub o lege comună”³.

Dar, după ce unificarea politico-administrativă avusese loc, sistemul monocameral a dobândit exclusivitatea procesului legislativ, exceptând rolul ce revenea pe acest plan domnitorului. Firmanul Porții prin care se comunicase oficial consensul Puterilor garante, inclusiv cea suzerană, pentru unificarea politico-administrativă nu ocolise eventualitatea instituirii Senatului. Poarta, se arată în acest document, era dispusă să-și dea acordul în această privință, „dacă guvernul Principatelor, de acord cu Adunarea Electivă, ar găsi că o înaltă Adunare, sub numele de Senat sau sub oricare altul, ar putea fi adăugată cu folos pentru a înlocui comisia centrală”⁴.

Dacă instituirea Senatului nu fusese luată în discuție, în schimb, guvernul Barbu Catargiu procedase la crearea unui comitet provizoriu pentru elaborarea

legilor, format din miniștri și dintr-un număr egal de deputați aleși de Adunare. Restructurarea puterii legislative a intrat la ordinea zilei, fiind mai ales vorba de o accentuare a atribuțiilor domnului în acest domeniu, dominat până atunci, în temeiul Convenției, de conservatori.

Aducerea la cârma guvernului a lui Nicolae Kretzulescu, la începutul verii anului 1862, a inaugurat o nouă etapă în politica internă a statului român. Conflictul intern s-a acutizat, trecându-se la prima încheiere a monstroasei coaliții și, totodată, a fost deschisă calea către o lovitură de stat în vederea dobândirii pentru domnitor a unor puteri în temeiul cărora să poată fi realizat integral procesul de reformă, pe plan agrar și pe cel electoral.

Era astfel inaugurată dezbaterile unor modificări fundamentale aduse Convenției de la Paris, care avea să fie purtată în lunile următoare, prilej de treptată clarificare a punctelor de vedere. Atât Ali Pașa, ministrul de externe al Porții, cât și Bulwer, ambasadorul Angliei, acceptaseră necesitatea unor schimbări, cel din urmă arătându-se chiar de acord cu un temporar regim dictatorial, dar nu de cinci ani, ci de 7-8 luni.

Dezbaterile a reprezentat și un temei pentru adoptarea progresivă a unui proiect constituțional coerent întemeiat pe observațiile primite – inclusiv de la Costache Negri și Ioan Alecsandri – Baligot de Beyne, plecând de la prototipul Constituției bonapartista a Franței din 1852, a redactat în 48 de ore textul constituțional preconizat. Documentul i-a fost transmis lui Negri la 30 iulie -11 august 1863, el ajungând la Constantinopol cinci zile mai târziu.⁵

Senatul ocupa o poziție importantă în proiectul constituțional elaborat de șeful cabinetului domnesc, neîndoind, el urmând instrucțiunile lui Alexandru Ioan Cuza. Inițial s-a avut în vedere numirea senatorilor, domnul prevăzându-și dreptul de a-i revoca, stipulație la care în lunile următoare s-a renunțat, fiind înlocuită prin cea a reînnoirii unei treimi a Senatului la 2 ani. Totodată, stabilindu-se că regulamentul de funcționare urma să fie elaborat de guvern, se evidențiază subordonarea de fapt a preconizatei instituții legislative puterii executive!

În ultima parte a verii și în toamna anului 1863, proiectul a fost discutat atât de cei din preajma domnitorului, cât și în cercurile diplomatice din Constantinopol. Poziția puterii suzerane nu putea fi acceptată de către domnitor. El dorise să obțină un consimțământ tacit al acestuia și al Puterilor garante și în baza acestuia să dea problemei o rezolvare internă. O Conferință internațională dedicată chestiunii o considera drept o lezare a drepturilor de autonomie și o poartă deschisă imixtiunilor, cel puțin ale unora dintre puteri. De asemenea, o atare Conferință ar fi făcut publice intențiile sale, creând îngrijorătoare complicații politice interne. În consecință, el a comunicat lui Bordeanu, adjunctul lui Negri, ca în problema dată să adopte o poziție de „rezervă absolută”. Era însă prea târziu: pe de o parte, proiectul de constituție fusese discutat cu reprezentanții celor șapte puteri și intrase astfel în dezbaterile cercurilor diplomatice, iar, pe de alta, Ali Pașa transmisese documentul reprezentanților otomani acreditați în capitalele Puterilor garante pentru ca aceștia să-l supună guvernelor respective, ceea ce a

contribuit la o difuzare „internațională” a problemei, dincolo de limitele lumii constantinopolitene.

Conștient de complicațiile ce puteau să apară, domnitorul a intervenit pe lângă Poartă, arătând că nu fusese cerut nimic oficial și că se urmărise a se avea un schimb de idei. Deși acest punct de vedere a fost acceptat și dregătorii otomani au renunțat la convocarea preconizatei Conferințe internaționale, textul proiectului de Constituție a fost publicat la 12-24 noiembrie de foaia pariziană „La Nation”, ceea ce a provocat complicații și tensiuni interne, atenuate doar de chemarea la guvernare a abilului Mihail Kogălniceanu.

Proiectul de Constituție stipula în articolul 3 că „puterea legiuitoare se exercită împreună de domnitor, de Senat și de Adunarea Electivă”. În articolul următor era prevăzut dreptul domnitorului de a întări și promulga legile votate de cele două Corpuri legislative sau de a refuza acest lucru. Mai era stabilit (în art. 6) dreptul Senatului de a pune sub acuzație miniștrii, care urmau apoi a fi supuși judecării Înaltei Curți de Justiție. Era indicat (în art. 7) și textul jurământului datorat de viitorii senatori: „Jur a da ascultare Constituțiunii și a păstra fidelitate către Domnitor”.

O întreagă parte a proiectului Constituției (art. 8-24 dintr-un total de 67 articole) era consacrată exclusiv instituției Senatului. Se stabilea că senatorii erau numiți pe șase ani, dar că, din doi în doi ani, o treime a Senatului era reînnoită, existând și posibilitatea ca cei cuprinși în respectiva treime să fie numiți din nou. În total, numărul maxim al senatorilor nu putea „întrece” cifra de 49 (art. 8).

Preluarea cârmei guvernului de către Kogălniceanu a determinat o atenuare a contradicțiilor interne. Domnitorul și cei din preajma sa se gândeau mai departe la lovitură de stat, care a și fost planificată în detaliu – după cum ne arată și Bolintineanu⁶ – pentru 12-24 decembrie 1863. Dar, între timp, Kogălniceanu a reușit să schimbe, cel puțin pentru un număr de luni, atmosfera din Adunare. Majoritatea a renunțat ca prin răspunsul la mesajul domnesc să declanșeze „ostilitățile”, atunci când Kogălniceanu a amenințat cu demisia. În schimb, la propunerea primului-ministru a fost votată masiv secularizarea averilor mănăstirești, conservatorii nădăjduind ca domeniile secularizate să fie utilizate pentru împroprietărirea țăranilor clăcași, fără a ține seama că pe această cale nu ar fi putut fi realizat în întregime și în toată complexitatea sa obiectivul înzestrării sătenilor cu pământ, pe care îl urmăreau, în înțelegere, atât domnitorul, cât și primul-ministru. Un contemporan sintetiza situația într-o scrisoare: „Camera a început să lucreze serios... Frica să nu vie Constituția de la Franța a silit-o de a lăsa urile partidelor”.

În cursul primelor luni ale anului 1864 acest „armistițiu politic” a continuat, Adunarea adoptând proiectele pe care i le-a supus în continuare Kogălniceanu. Începând cu ședința din 10-22 aprilie 1864 dezbaterile Adunării au devenit furtunoase. Cu toată împotrivirea radicalilor, majoritatea conservatoare a dat un vot de blam Guvernului. Dar domnitorul nu i-a cerut să demisioneze, ci, dimpotrivă, a revenit la planul abandonat cu patru luni mai înainte, hotărând să dea lovitură de stat. În consecință, Adunarea a fost

prorogată până la 2-14 mai 1864, când a fost chemată într-o sesiune extraordinară, dar cu ordinea de zi limitată la dezbaterea unui proiect de lege electoral, prin care dreptul de vot urma să fie acordat la un cens scăzut sau chiar fără vreo prevedere cenzitară pentru anumite categorii.

Majoritatea, neținând în seamă ordinea de zi fixată prin mesajul domnesc, aducând învinuirea că se încerca rezolvarea neconstituțională a conflictului, a trecut la discutarea unei moțiuni de blam. Dar înainte de a se trece la vot, Kogălniceanu a anunțat dizolvarea Adunării, după care a ieșit din sala de ședințe. Lovitura de stat era împlinită. Domnitorul a adresat o Proclamație poporului român, aducând acuzații „oligarhiei turburătoare”, care împiedicase de a se împlini „legea de dreptate” în temeiul căreia țărâna să fie împroprietărită. Domnitorul și guvernul au prezentat națiunii textul Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris și, de asemenea, legea electorală, care urmau să fie supuse unui plebiscit.

Statutul evidenția tactic, pentru a elimina de la început un protest al Puterilor garante, că „legea fundamentală” a țării continua și rămânea Convenția de la Paris, dar stipulațiile acesteia erau în multe privințe afectate.

„Puterile publice” erau încredințate domnitorului, unei „Adunări ponderatice” – Senatul! – și Adunării Elective. Printr-un articol se preciza că puterea legiuitoare se exercită „colectiv” de cei trei factori (art. 2), rezervându-se însă domnitorului dreptul de a iniția legile (art. 3). Mai multe articole ale Statutului erau consacrate Corpului ponderator.

În privința componentei sale sociale, se stabilea că urmau a face parte din el mitropoliții, episcopii, primul președinte al Curții de Casație și cel mai vechi general activ, la care se adăugau 64 de membri. Cei din urmă se împărțeau în două categorii: „jumătate dintre persoane recomandabile prin meritul și experiența lor” și cealaltă jumătate aleși dintre membrii Consiliilor județene; toți cei 64 de senatori urmau a fi numiți de domnitor, ceea ce reducea acest nou Corp legiuitor la un organism subordonat voinței domnești. Corpului ponderator îi revenea a primi petiții și a le discuta, după caz (art. 15). Întocmirea Regulamentului Corpului ponderator – ca și al Adunării Elective – era rezervată pentru guvern (art. 16).

Plebiscitul, care a avut loc între 10-22 și 14-26 mai, a aprobat ansamblul de măsuri de la 2-14 mai, inclusiv Statutul, cu 682 621 voturi „da”, 1307 voturi „nu” și 70220 abțineri, rezultat care a fost prezentat solemn domnitorului la 21 mai -2 iunie.⁷ Întemeiat pe susținerea internă, Alexandru Ioan Cuza a întreprins a doua sa vizită – după cea din 1860 – la Constantinopol. El a obținut din partea Puterii suzerane și a reprezentanților diplomați ai Puterilor garante consimțământul pentru actele de la 2-14 mai, cărora li s-au adus doar unele amendamente de către Puteri. La 16-28 iunie a fost încheiat în această privință un protocol. O scrisoare vizirială din 1-3 iulie 1864 comunica oficial domnitorului respectivul protocol, ca și „Actul adițional la Convențiunea din 7-19 august 1858”, noua denumire ce fusese dată Statutului.

La începutul lunii iulie, existența Senatului era, în consecință, deplin legitimată, pe plan intern și

internațional – impusă de ființarea țării sub garanția Puterilor – și, totodată, se stabiliseră modalitățile funcționării sale. Era însă vorba de o adunare care nu rezulta dintr-un vot, chiar și al unui număr restrâns de reprezentanți ai unor categorii privilegiate, ci care rezulta aproape în întregime din componența ei din voința domnitorului și se afla sub controlul puterii executive. Sub această formă avea să ființeze Senatul în timpul ultimilor ani de domnie ai lui Alexandru Ioan Cuza.

Dar domnitorul și-a rezervat o jumătate de an pentru a rezolva, prin decrete, un șir întreg de reforme și, în primul rând, în luna august, reforma agrară.⁸ Abia la începutul lunii decembrie 1864 Senatul și Adunarea Electivă (aceasta în urma alegerilor ce a avut loc pe baza noii legi electorale) au fost convocate, lucrările lor fiind inaugurate la 6-18 decembrie de domnitor printr-un discurs. „Astăzi, a spus atunci Alexandru Ioan Cuza, reaşez Țara în deplinul exercițiu al Constituțiunii sale”, arătând că cele două adunări reflectau „o plină și întreagă reprezentare a tuturor intereselor națiunii și societății române” și că se pusese capăt printr-o „energică hotărâre” unei „stări de pieire”. El mulțumea „tuturor claselor națiunii române și mai cu deosebire acelor populațiuni urbane și rurale depărtate de la mai toate drepturile cetățenești”.⁹ Însă, în continuare, reformele realizate, dar și făcea un indirect apel la sprijinul Corpului legislativ, evidențind că „o organizațiune cu totul patriarcală nu s-a putut transforma într-o organizațiune modernă... fără sporire de cheltuieli”.

În discursul său, domnitorul definea rosturile noii instituții a Senatului. „Instituțiile noastre, a spus el, s-au completat prin înființarea Senatului, carele, ca Corp ponderator, compus de elemente conservatorice, puternic de experiența dobândită... va și a feri ciocnirile între puterile Statului, va menține echilibrul între dânsurile și așa va apăra neatinse pactul fundamental și libertățile publice ale României”. Alexandru Ioan Cuza a cerut senatorilor și deputaților să-l ajute la „stingerea patimelor și a urelor, prin înfrățirea tuturor claselor societății noastre sub un singur drapel, acela al binelui comun”.

Senatul și-a desfășurat lucrările într-o sesiune inaugurată la 6-18 decembrie 1864, prelungită inițial până la 14-26 martie 1865 și apoi cu încă o săptămână, încheindu-și lucrările la 20 martie -1 aprilie 1865. Sesiunea următoare – extraordinară – a fost deschisă la 2-14 mai 1865, fiind închisă printr-un mesaj domnesc din 27 iunie -9 iulie 1865, deși ultima ședință a fost ținută în ziua următoare, la 28 iunie -10 iulie 1865!¹⁰ Sesiunea următoare s-a desfășurat între 5-17 decembrie 1865 și 18-30 martie 1866. Adunarea fiind dizolvată, „sesiunea Senatului este închisă”,¹¹ astfel că lucrările începute în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza s-au încheiat după 11-23 februarie 1866, în vremea Locotenenței Domnești.

Pe parcursul a 46 de ședințe în sesiunile din 1864-1865 și a altor 21 din 1865-1866 (de fapt, în timpul domnitorului Cuza doar 13 ședințe!), Senatul a adoptat un număr de legi, trecute anterior prin votul Adunării. Prima a fost cea prin care se fixau doi galbeni pe ședință ca diurna deputaților. A urmat proiectul de lege referitor la numirea mitropoliților și episcopilor. Scarlat Rosetti s-a împotrivit numirii acestora de către

domnitor, arătând că mitropoliții țării fuseseră aleși, în prima jumătate a veacului, de Obșteștile Adunări și dând ca exemplu și model Biserica Ortodoxă din Transilvania, unde intervenea „alegerea poporului”. Prim-ministrul Bosianu i-a replicat că există risc ca în Corpul legislativ „oamenii de alte religii” să aleagă pe ierarhi! Până la urmă, proiectul a fost adoptat cu 40 de voturi „pentru”, 7 senatori împotriva, în frunte cu Scarlat Rosetti.

În cursul sesiunii extraordinare din primăvara și vara 1865, Senatul a adoptat proiectul de lege referitor la intrarea în țară a păstorilor străini (a transilvănenilor), legea pentru organizarea judecătorească, adoptată cu urgență, deoarece de la 22 aprilie -4 mai 1865 nu se mai judecaseră procesele criminale, și, tot cu urgență, legea de procedură civilă. Ultimul proiect de lege votat a fost cel privind pensiile și ajutoarele pentru subofițeri și soldați.

În timpul ultimei sesiuni a Senatului a fost adoptat, la 26 ianuarie -7 februarie 1866, cu 34 voturi împotriva a 17 și 2 abțineri, proiectul de lege privind împlinirea contribuțiilor directe de comune¹², cel privind taxele de legalizare și cel privind un împrumut de 40 milioane pentru acoperirea deficitului, când Costaforu a exclamat: „S-au furat banii publici!”. A fost ultima lege votată în timpul lui Alexandru Ioan Cuza. În lunile următoare, înainte de a-i înceta activitatea, Senatul a mai adoptat câteva legi: cea privind garda orașenească, cea referitoare la tocmelile agricole și, de asemenea, chemarea sub arme a 4000 de oameni – neîndoelnic, motivată de presiunile de la frontiere și crearea pe plan militar a patru diviziuni teritoriale, dar a și respins un proiect privind o bancă.¹³

În afara adoptării proiectelor de legi, după prealabila lor primire de către Adunare, Senatul a răspuns discursurilor și mesajelor domnitorului, a luat act de schimbările de guverne și a primit și supus discuțiilor un număr important de petiții.

De asemenea, au fost supuse votului Senatului un număr de împământări. Senatul a fost creat ca un instrument menit să sprijine pe domnitor, căruia i-a revenit datoria, de altfel, să-i asigure componența. În general, în ultimii ani ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza el s-a dovedit a fi docil și a corespunde așteptărilor domnitorului și ale guvernelor sale. Cu toate acestea, s-au înregistrat, încă de la începuturile activității sale, și unele manifestări de frondă ale unor membri ai săi, care nu au înțeles să facă doar figurație în noua instituție. De asemenea, în ultimele luni ale domniei, numărul voturilor „negative”, deși tot minoritare, a crescut apreciabil.

În cursul ultimei sesiuni a Senatului, când s-a dezbătut răspunsul la mesaj, Costaforu a cerut întocmirea unui nou text, el neconsiderând proiectul „un adevărat răspuns” și, refuzat, a venit apoi cu nu numai puțin de 12 amendamente, ce-i drept, toate respinse de colegii săi!¹⁴ În consecință, Costaforu, dar și I.I. Filipescu, I. Strat și C. Bosianu, au votat împotriva proiectului de răspuns.¹⁵ A fost evident că mulți dintre membrii Senatului, iar, prin aceștia, și instituția în sine, au fost departe de a fi doar executați

docili ai voinței domnești, chiar dacă erau aproape în totalitate partizani ai lui Alexandru Ioan Cuza. Ei s-au comportat ca senatori responsabili față de națiunea lor.

În noaptea de 10-22 spre 11-23 februarie 1866 a avut loc răsturnarea domnului Unirii. Chiar la 11-23 februarie, noul prim-ministru Ion Ghica s-a adresat mitropolitului primat, anunțându-i oficial abdicarea, ca și formarea Locotenenței Domnești, „aclamată de către popor și oștire”, și invitând pe senatori la orele 13, împreună cu deputații, să se pronunțe față de noua stare de lucruri.¹⁶ A fost momentul în care Corpurile Legiuitoare au aclamat desemnarea contelui de Flandra ca domnitor al României. După trei zile, la solicitarea lui Ion Ghica, Senatul a ales trei reprezentanți – Vasile Sturza, I.I. Filipescu și I. Cantacuzino – care urmau să asiste la deschiderea apartamentului fostului domnitor.¹⁷ O săptămână mai târziu, la 21 februarie -5 martie 1866, Senatul și-a desemnat doi reprezentanți, care urmau să plece la Bruxelles, alegându-i pe George Costaforu și pe Ludovic Steege.¹⁸

Lucrările Senatului au continuat, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut, până la încheierea sesiunii la 18-30 martie 1866.¹⁹ De fapt, a fost și momentul de încheiere a activității acestui Corp legiuitor, pe care îl instituiseră Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris. Dacă Adunarea a fost dizolvată și s-a ales alta în locul ei, căreia îi va reveni să întocmească și Constituția din 1866, Senatul nu a mai fost convocat. Noua Constituție avea să îl înlocuească cu un altul care, de data aceasta, avea să fie rezultatul unui proces electoral și nu al voinței domnești, acordându-i-se și dreptul de inițiativă a legilor și supunând dezbaterii sale orice lege, nefiind admise spre promulgare legile care nu beneficiau de votul majorității, atât al deputaților, cât și al senatorilor.

Note:

¹ D.A. Sturza și alții. *Acte și documente relative la istoria renascerei României*. Vol. VI. Partea I. – București, 1896, p. 299.

² I.C. Filitti. *Un proiect de Constituție inedit al lui Cuza Vodă la 1863*, în „*Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj*”, 1929, p. 359.

³ D. Berindei, El. Oprescu, V. Stan. *Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza*. Vol. I. – București: 1989, p. 361.

⁴ I.C. Filitti. *Op. cit.*, p. 361.

⁵ I. Hudiță. *Op. cit.*, p. 339; I.C. Filitti. *Op. cit.*, p. 367-372.

⁶ D. Bolintineanu. *Viața lui Cuza Vodă*, în *Proză*. Vol.I. – Iași, 1904, p. 85-87.

⁷ *Ibidem*, p. 526.

⁸ N. Adăniloaie, D. Berindei. *Reforma agrară din 1864*. – București, 1967, p. 23.

⁹ *Desbaterile Senatului României. Sesiunea 1864-1865*. – București, 1865, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 349-352.

¹¹ Monitorul Oficial, 1866, nr. 83, p. 367.

¹² Monitorul Oficial, 1866, nr. 31, p. 141-142.

¹³ Monitorul Oficial, 1866, nr. 73, p. 326-328.

¹⁴ Monitorul Oficial, 1866, nr. 1, p. 2-11.

¹⁵ Monitorul Oficial, 1866, nr. 4, p. 13-14.

¹⁶ Arhivele naționale, Fond Senatul României, dos. nr. 68/1865, f. 17.

¹⁷ Monitorul Oficial, 1866, nr. 41.

¹⁸ Arhivele naționale, Fond Senatul României, dos. nr. 49/1865.

¹⁹ Monitorul Oficial, 1866, nr. 83, p. 367.

Semnat pentru tipar 25. 02. 2008. Formatul 60x84 1/8.

Tipar ofset. Coli tipar conv. 10,5. Tiparul executat la tipografia “Bons Offices”.

Tiraj – 400.

Stimate, scumpe, gingașe și dragi doamne,

*E iarăși primăvară, iar asta înseamnă că e iarăși
sărbătoarea Dumneavoastră.*

*Ce poate fi mai frumos decât să trăim o nouă
primăvară, mai frumoasă decât cea precedentă,
să mirosim din nou un ghiocel, să auzim un
nou ciripit de păsări, să ne regăsim din nou în
verdele dătător de viață și speranțe...*

*Și dacă primăvara dintotdeauna a fost asemuită
cu creația divinității, pe care noi toți o numim FEMEIE,
Vă dorim ca în sufletele Dumneavoastră să fie
mereu primăvară și aceasta să Vă
reînvie dorința de a realiza cele mai nobile lucruri.
Frumusețea Dumneavoastră să nu aibă egal, deoarece
Dumneavoastră sunteți ființele alese pentru a crea
sublimul și armonia pe pământ.*

*Cu drag de Dumneavoastră,
echipa „Revista Națională de Drept”*

„**Cultura juridică și prevenirea corupției**” este publicația ce include materialele Conferinței Internaționale științifico-practice „Cultura juridică și prevenirea corupției” din 1 noiembrie 2007, organizată de Transparency Internațional Moldova, Uniunea Juriștilor din Moldova și Universitatea de Stat din Moldova. Publicația conține 44 de articole, teze și comunicate ale 48 de autori, care reflectă rezultatele cercetărilor și experiența internațională și națională în

domeniu, opiniile experților, corpului profesoral, reprezentanților organelor de drept și organizațiilor neguvernamentale, instituțiilor internaționale privind cultura juridică, educația juridică și anticorupția.

„**Măsurăm corupția: de la sondaj la sondaj**” este titlul publicației care reflectă rezultatele Sondajului expres al beneficiarilor de servicii ai subdiviziunilor Ministerului Dezvoltării Informaționale (MDI) și a studiului privitor la activitatea Serviciului Vamal și Serviciului Grăniceri.

„**Prevenirea corupției politice prin reglementarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale**”. Lucrarea în cauză este axată pe subiectul corupției politice, arată impactul acestui fenomen asupra societății și invocă necesitatea reglementării finanțării partidelor politice și campaniilor electorale atât în scopul susținerii financiare a acestora, cât și pentru prevenirea corupției politice.

Publicația „**Transparența achizițiilor publice în municipiul Chișinău**” reprezintă o cercetare a impactului corupției în licitațiile publice. Ea conține o analiză a situației privind transparența achizițiilor publice în municipiul Chișinău și arată experiențele pozitive acumulate de alte state în contracararea acestui fenomen.

„**Jurnaliștii contra corupției**” a fost editată ca rezultat al concursului pentru jurnaliști „Reflectarea fenomenului corupției în presa scrisă”. Publicația cuprinde 66 de articole ale celor 14 participanți la concurs care abordează tema corupției în Republica Moldova prin prisma investigației jurnalistice. Fiind expuse într-o formă accesibilă pentru public, materialele atenționează asupra cazurilor de corupție în diferite domenii de activitate, asupra formelor de manifestare și pericolului acestui fenomen pentru societate.

„**Pictorii contra corupției – pentru o guvernare transparentă, democratică și responsabilă**” este publicația ce însumează 194 de caricaturi ale cunoscutului caricaturist Alex Dimitrov. Autorul, într-o manieră ironică, derâde viciile societății: corupția, lipsa de transparență, sensibilizând publicul despre pericolul corupției și contribuind la formarea unei atitudini intolerante față de acest fenomen.

Stimate, scumpe, gingașe și dragi doamne,

*E iarăși primăvară, iar asta înseamnă că e iarăși
sărbătoarea Dumneavoastră.*

*Ce poate fi mai frumos decât să trăim o nouă
primăvară, mai frumoasă decât cea precedentă,
să mirosim din nou un ghiocel, să auzim un
nou ciripit de păsări, să ne regăsim din nou în
verdele dătător de viață și speranțe...*

*Și dacă primăvara dintotdeauna a fost asemuită
cu creația divinității, pe care noi toți o numim FEMEIE,
Vă dorim ca în sufletele Dumneavoastră să fie
mereu primăvară și aceasta să Vă
reînvie dorința de a realiza cele mai nobile lucruri.
Frumusețea Dumneavoastră să nu aibă egal, deoarece
Dumneavoastră sunteți ființele alese pentru a crea
sublimul și armonia pe pământ.*

*Cu drag de Dumneavoastră,
echipa „Revista Națională de Drept”*